

Iniciativa për KOMRA
Inicijativa za REKOM
Иницијатива за РЕКОМ
Initiative for RECOM
Pobuda za REKOM

OFFICES / КАНЦЕЛАРИИ / KANCELARIJE / КАНЦЕЛАРИЈЕ / URADI / UREDI / УРЕДИ / ZYRAT

Beograd: Koalicija za REKOM
c/o Fond za humanitarno pravo
Dečanska 12, 11000 Beograd, Srbija
tel. +381 (0)11 33 49 766; fax: +381 (0)11 3232 460
e-mail: office@hlc-rdc.org

Ljubljana: Koalicija za REKOM
c/o Mirovni inštitut, Metelkova 6, 1000 Ljubljana, Slovenija
tel. + 386 (1)234 7720; telefaks: + 386 (1)234 7721
e-mail: rekom@mirovni-institut.si

Podgorica: Koalicija za REKOM
c/o Centar za građansko obrazovanje
Njegoševa 36/I, 20 000 Podgorica, Crna Gora
tel. +382 (0)20 665 327; fax: +382 (0)20 665 112
e-mail: info@cgo-ccce.org

Прилеп: Канцеларија на Коалиција за РЕКОМ
c/o Здружение на граѓани „Мировна акција“
нас. Димо Наредникот А1/2/31, 7500 Прилеп, Македонија
телефон/телефакс: +389 (0)48 401 888
e-маил: mirovnaakcija@gmail.com

Prishtine: Koalicioni për KOMRA
c/o Fondi për të Drejtën Humanitare
Eqrem Cabej 7a, 10000 Prishtine, Kosovo
tel/fax: +381 (0)38 243 488, +381 (0)38 243 490
e-mail: office.ks@hlc-kosovo.org

Prishtine: Koalicioni për KOMRA
c/o Qendra për Hulumtim
Dokumentim dhe Publikim (QHDP)
Rr. Ulpiana U-1, H 8/1, Prishtinë, 10000, Kosovë
tel. +381 (0)38 553 753; cel: +377 (0)45 321 545
E-mail: crdp.ks@gmail.com

Sarajevo: Koalicija za REKOM
c/o Udruženje/udruga BH Novinari
Kralja Tvrtka 5/5, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
tel/fax: +387 (0)33 223 818, +387 (0)33 443 072
e-mail: bhnovinari@bhnovinari.ba

Zagreb: Koalicija za REKOM
c/o Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću
Kuća ljudskih prava
Selska cesta 112c, HR-10000 Zagreb
tel. +385 (0)1 457 2398; fax: +385 (0)1 457 2399
e-mail: kontakt@documenta.hr

Зворник: Коалиција за РЕКОМ
c/o Центар информативно-правне помоћи
Вука Караџића 148
75400 Зворник, Босна и Херцеговина
тел/факс +387 (0)56 210 412
моб. +387 (0)65 520 338
e-маил: cipp@teol.net и cipp@stel.net

www.zarekom.org

Sedmi regionalni forum za tranzicijsku pravdu

16-17. listopada/oktobra 2010.
Zagreb, Hrvatska

Program

Subota, 16. listopada 2010.

9:00 – 9:30

Registracija sudionika i sudionica

9:30 – 10:00

Otvaranje foruma

Kristalna dvorana, prizemlje

Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb
Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Ibro Bulić, tužitelj Tužilaštva Bosne i Hercegovine
Ivo Josipović, Predsjednik Republike Hrvatske

10:00 – 11:00

Inicijativa za REKOM u europskom, regionalnom i lokalnom političkom kontekstu

Jadranka Kosor*, Predsjednica Vlade Republike Hrvatske
Željko Sabo, gradonačelnik Vukovara
Tanja Fajon, zastupnica Europskog parlamenta
Žarko Puhovski, Filozofski fakultet Zagreb
Moderator: Tin Gazivoda, Savjetnik mreže fondacija Otvoreno društvo za Hrvatsku

11:00 – 11:30

Pauza

11:30 – 14:00

Javno svjedočenje žrtava/svjedoka ratnih zločina i drugih zločina povezanih s ratom

Marija Lovrić
Ivan Pšenica
Jovan Berić
Ljiljana Alvir
Dragan Pjevač
Vesna Levar

Moderatorica: Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb

14:00 – 15:30

Ručak

Kristalna dvorana, prizemlje

15:30 – 17:30

Rasprava o nacrtu statuta REKOM-a i javnom zagovaranju

Radna grupa I: Sastav i izbor članova REKOM-a

Moderatori: Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb

Goran Taleski, Mirovna inicijativa, Prilep

Uvodničar: Midhat Izmirlija, Pravni fakultet Sarajevo

Dvorana Zrinjevac - Tuškanac, prizemlje

Radna grupa II: Ciljevi i zadaće REKOM-a

Moderatorice: Dženana Karup Druško, BH novinari, Sarajevo

Vlasta Jalušić, Mirovni inštitut, Ljubljana

Uvodničarka: Marijana Toma, Radna grupa za izradu modela REKOM-a

Dvorana Maksimir, prizemlje

Radna grupa III: Ovlasti i odnos REKOM-a s pravosuđem

Moderatori: Bogdan Ivanišević, Međunarodni centar za tranzicijsku pravdu

Milan Antonijević, YUCOM, Beograd

Uvodničarka: Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd

Dvorana Gradec, prizemlje

Radna grupa IV: Javno zagovaranje Inicijative REKOM

Moderatori: Dinko Gruhonjić, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Novi Sad

Gordan Bosanac, Centar za mirovne studije, Zagreb

Uvodničar: Lazar Stojanović, Fond za humanitarno pravo, Beograd

Dvorana Panorama, 17. kat

19:00

Večera

Kristalna dvorana, prizemlje

Nedjelja, 17. listopada 2010.

9:30 – 9:45

**Dokumentarni film o tijeku konzultacijskog procesa
Koalicije za REKOM**
Kristalna dvorana, prizemlje

9:45 – 11:00

Izvješće sa radnih grupa
izvjestitelji/ce radnih grupa:
Dženana Karup Druško, BH novinari, Sarajevo
Nora Ahmetaj, Center for Research, Documentation and Publication, Priština
Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb
Moderatorica: Daliborka Uljarević, Centar za građansko obrazovanje, Podgorica

11:00 – 11:30

Pauza

11:30 – 12:50

Kampanja 1,000,000 potpisa za REKOM
Moderator: Mario Mažić, Inicijativa mladih za ljudska prava Hrvatska
Uvodničarka: Maja Mičić, Inicijativa mladih za ljudska prava Srbija

12:50 – 13:00

Zatvaranje foruma
Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb

13:00

Ručak

Odlazak sudionika

** nije potvrđeno sudjelovanje*

Popratna događanja

- **Predstava Generacija 91.- 95.**
Boris Dežulović / Goran Ferčec / Borut Šeparović

ZeKaem - Zagrebačko kazalište mladih, Teslina 7

Petak, 15. listopada/oktobra 2010. – 21:30 sati
Subota, 16. listopada/oktobra 2010. – 20:00 sati

više na: http://www.zekaem.hr/predstava.php?predstava_id=34

- **Razgovori povodom izlaska novih publikacija u izdanju *Documente*:**

„Suočavanju s prošlošću u Hrvatskoj – stavovi i mišljenja javnosti i aktera u poraću“

Autori: Kruno Kardov / Dražen Lalić / Vesna Teršelič

„Sjećanja na rat u Pakracu, Lipiku i okolnim mjestima“

Urednica: Maja Dubljević

„Evakuiran u Pakračku Poljanu; dnevničko-memoarski zapisi“

Autor: Đorđe Gunjević

Knjižnica *Bogdan Ogrizović*, Preradovićeveva 5

Petak, 15. listopada/oktobra – 11.00 sati

- **Promocija novih publikacija u izdanju Fonda za humanitarno pravo:**

„Vodič kroz reparacije“ više na: <http://www.hlc-rdc.org/Publikacije/1941.sr.html>

„Pravo komandne odgovornosti“

O publikacijama će govoriti Tijana Savkov iz Fonda za humanitarno pravo

Hotel Westin, Dvorana Zrinjevac -Tuškanac, prizemlje

Subota, 16. listopada/oktobra – 18.00 sati

Rasprava o nacrtu statuta REKOM-a i javnom zagovaranju Radna grupa I: Sastav i izbor članova REKOM-a

Uvodničar, moderatorica i moderator:

Midhat Izmirlija, Pravni fakultet Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Vesna Teršelić, Documenta, Hrvatska

Goran Taleski, Mirovna inicijativa, Prilep, Makedonija

Sudionici i sudionice:

1. Veljko Vičević, branitelj, Hrvatska
2. Anđelko Kvesić, HULDRA-SBK, Bosna i Hercegovina
3. Mirjana Gajović, Akcija za ljudska prava, Crna Gora
4. Rexhep Lushta, Islamska zajednica Mirovica, glavni imam Kosovo
5. Faton Ademi, Balcan Investigative Reporting Network, Kosovo
6. Bekim Blakaj, Humanitarian law center, Kosovo
7. Rona Nishliu, Humanitarian law center, Kosovo
8. Dardan Selimaj, umjetnik, Kosovo
9. Zdenko Šupuković, HULDLU Žepče, Bosna i Hercegovina
10. Jelena Krstić, Fond za humanitarno pravo, Srbija
11. Matija Jakšić, Udruga hrvatskih logoraša Jajce, Bosna i Hercegovina
12. Nazim Bahtiri, Youth step, Kosovo
13. Avni Melenica, 22. maji, Kosovo
14. Stanko Stevanović, Srbija
15. Zlatko Prkić, HULDR, Bosna i Hercegovina
16. Milan Radenović, Srbija
17. Xhafer Gjata, obitelj žrtava, Kosovo
18. Radmilo Golijanin, Liga za zaštitu ljudskih prava i privatne svojine, Bosna i Hercegovina
19. Ivan Novosel, Legalis, Hrvatska
20. Maja Mičić, Inicijativa mladih za ljudska prava, Srbija
21. Marinko Đurić, Udruženje porodica kindapovanih i nestalih na Kosovu i Metohiji, Srbija
22. Afrim Krasniqi, obitelj žrtava, Kosovo
23. Miloslav Stojković, Centar za zaštitu porodica žrtava rata na Kosovu i Metohiji, Srbija

Transkript audio zapisa

Vesna Teršelič: Dobar dan svima. U ovoj radnoj grupi naš uvodničar bit će Midhat Izmirlija, inače član radne grupe za izradu modela REKOM-a i Pravnog fakulteta u Sarajevu tako da predlažem da čujemo Midhatov uvod i onda pređemo na diskusiju.

Midhat Izmirlija: Dobar dan još jednom svim učesnicima ove radne grupe koja se tiče sastava izbora komisije, odnosno načina izbora članova i članica komisije. Vi ste vidjeli prema Nacrtu statuta kao i obrazloženjima koje ste dobili, na kojima je razmatran prvi prijedlog ovoga dijela, dijela koji se tiče izbora članova i članica izbora komisije da je to jedan obiman dio ovoga statuta. Obuhvata otprilike desetak članova i zapravo uspostavlja proceduru izbora komesara, odnosno članova i članica komisije. Evo odmah na početku moram reći da ovo nisu jedne odredbe koje govore o članovima i članicama komisije. Na samom početku statuta imate definicije članova i članica komisije koje podrazumijevaju izbor dvadeset osoba izabраниh u skladu sa procedurom, u Dijelu VII, od strane predsjednika, odnosno predsjedništva država zemalja članica, ali također se veže i za neke druge članove kao što su članovi koji slijede u Dijelu VIII, prava i obaveze članova i članica i osoblje komisije koje su vezane za prestanak mandata i razrješenje komesara, odnosno članova i članica. Također vidjet ćete negdje da se kroz tekst obrazloženja simultano koriste termini članovi i članice komisije i komesari. To su sinonimi i podrazumijeva se znači za ovih dvadeset osoba. Zapravo cijeli ovaj Dio VII možemo podijeliti na neke četiri osnovne grupe odredbi, da pojednostavim ovaj izbor, znači prvi se tiče općih odredbi o sastavu komisije i kriterijuma za izbor članova i članica komisije te obaveze istovjetnog postupka u svim zemljama, članicama komisije. Zatim imamo drugi dio koji se tiče izbora selekcionoga panela i kandidovanje članova i članica pred selekcionim panelom, zatim izbor članova i članica komisije od strane predsjednika, odnosno predsjedništva država, zatim četvrti dio koji bi govorio o konstituiranju same komisije i peti dio koji govori o razrješenju i prestanku mandata članova i članica komisije, odnosno o njihovom privremenom udaljenju. Prepričano dio sedam, da sad ne bi prolazili kroz odredbe, a to ćemo naravno u diskusiji kasnije razraditi, zapravo o čemu, što se nastojalo uspostaviti, nastojalo se uspostaviti, s obzirom na ideju osnivanja regionalne komisije i uključenosti većeg broja zemalja, odnosno zemalja bivše Jugoslavije, da se propiše istovjetan postupak, da kriteriji budu jednaki za kandidate u svim zemljama, članicama regionalne komisije i da se prvenstveno formira jedan selekциони odbor koji će onda, znači postojati u svakoj od zemalja, i ti selekциони odbori će zapravo vršiti prijedlog kandidata koji će se prijaviti. Mi ćemo kasnije reći na koji način predsjedništvo, odnosno predsjednicima država biraju. To će biti dva do tri puta veći broj članova od onih koji će predsjednici sami izabrati. Nakon toga dolazi do konstituiranja sjednice, do usvajanja poslovnika, izbora predsjedavajućeg i načina odlučivanja unutar same komisije. Ako krenemo od samoga početka, sastava komisije, vi ćete vidjeti da radna grupa za izradu statuta predlaže model da komisiju čini dvadeset članica, i to da će Bosna i Hercegovina izabrati pet članova, Hrvatska, Kosovo, Srbija po tri člana, Crna Gora, Makedonija i Slovenija po dva člana. Na taj način imamo komisiju od dvadeset članova. Postavit će se pitanje zašto nije neparan broj. Međutim, kod odredbe o načinu odlučivanja vidjet ćete da se traži dvotrećinska, zapravo malo više, četrnaest glasova treba komesara da bi se odluka usvojila. Naravno princip je da će se odluke donositi konsenzusom, a ako konsenzus nije moguće

postići, onda većinom od četrnaest članova. Pretpostavljam da će biti pitanja zbog čega ovako neravnomjeran, možemo reći, pristup u izboru članova komisije, znači radna grupa vodila se s dva razloga. Vodila je računa o intenzitetu oružanih sukoba u pojedinim državama ugovornicama i drugi princip bi bila potreba da državljani svake od ugovornica budu u razumnoj mjeri ravnopravno zastupljeni u članstvu komisije.

Kriterij za izbor članova i članica komisije, radna grupa stoji na stanovištu da to trebaju biti državljani i državljanke ugovornica, osobe visokih moralnih kvaliteta, od integriteta i ugleda i osoba psihofizički sposobna za efikasno i kontinuirano obavljanje dužnosti člana i članice komisije. Ja se odmah moram zadržati ovdje kod ove psihofizičke sposobnosti za efikasno i kontinuirano obavljanje poslova komisije s obzirom na da je na određenim konzultacijama bilo rečeno da se zapravo radi o diskriminaciji osoba s invaliditetom. Naravno da članovi radne grupe nisu imali namjeru da diskriminiraju osobe sa invaliditetom rukovodeći se iskustvima drugih komisija koje su tražile da osobe ispunjavaju, odnosno da imaju psihofizičku sposobnost kao što je to bilo u Južnoafričkoj Republici. Imate u obrazloženjima da su to zdrave i dobre osobe koje su nepristrasne, u Liberiji i Keniji da su dobrog zdravlja, u Maroku, prema izlaganju člana komisije u Maroku Abdelhay Moudden i Jasmine Sooka koja bila članica južnoafričke komisije za istinu i pomirenje. Znači oni su istakli neophodnost da osobe ispunjavaju ovaj uslov. Također vi sigurno znate da određeni zakoni u našim zemljama predviđaju odredbu da se prilikom zapošljavanja traži dostavljanje ljekarskoga uvjerenja ili u obrazloženjima imate citiran član Zakona o viskom, sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine u kojem se kaže da se za posla sudije i tužilaca u Bosni i Hercegovini traži intelektualna i fizička sposobnost. To nikako ne znači da osobe sa invaliditetom neće biti članovi komisije, oni će moći biti, ali se traži da su svjesni, odnosno da selekциони panel prilikom odlučivanja o članovima i članicama komisije vodi računa da su to osobe koje mogu obaviti ovaj izrazito težak posao. Vi ste vidjeli koji zadaci su postavljeni pred samu komisiju u pogledu prikupljanja izjava, održavanja tematskih sesija, prikupljanja dokumentacije, pisanje završnog izvještaja, i naročito s obzirom na broj, pretpostavljam veliki broj izjava i svega što se treba raditi. Zatim odredbe o ravnopravnosti spolova gdje će se nastojati uključiti da trećinu čine osobe drugoga spola i također odredbe gdje se kaže da će države nastojati da se uključe i predstavnici drugih etničkih zajednica. To nije obaveza, ali bi bilo dobro da ukoliko postoji mogućnost, budu uključeni i predstavnici drugih etničkih zajednica u komisiji. Naravno to u ovom dijelu sedam ne piše, ali članovi i članice, to se vidi u članu osam, za dio osam za član 33 savjesnost, nezavisnost i nepristranost. Članovi i članice postupaju u ličnom svojstvu i kapacitetu. Oni nisu predstavnici država, predstavnici vlade ili političkih stranaka.

Ukoliko netko ima potrebu, može odmah da intervenira na izlaganje? Da. Dobro. Što se tiče kandidiranja člana, znači postupak je istovjetan u svim državama ugovornicama, a što se tiče kandidiranja članova i članica komisije, znači udruge građana, obrazovne institucije, naučne institucije, vjerske zajednice, sindikati ili trideset građana, znači kao neformalna grupa, mogu predložiti osobe za člana i članice komisije. Te prijave će primati selekcijski odbor koji će utvrditi listu kandidata za komesara. Selekcioni odbor će se formirati u svakoj državi i činit će devet osoba gdje će tri člana imenovati ministar nadležan za ljudska prava ili ministar za pravosuđe ukoliko ne postoji Ministarstvo za ljudska prava u državi ugovornici u saglasnosti skupštinskog odbora za ljudska prava. Tri člana selekcijskoga odbora će birati članovi i članice Koalicije za REKOM, a tih šest članova će raspisati konkurs i izabrati tri člana selekcijskoga odbora, nastojeći da će najmanje jednu

trećinu članstva činiti žene, odnosno muškarci, odnosno osobe drugoga spola. Da će nastojati osigurati da trećinu članstva čine predstavnici ili predstavnice udruženja žrtava, uključujući udruženja žrtava koja nisu članice Koalicije za REKOM. Ako registrirane najmanje tri godine prije potpisivanja ugovora o osnivanju komisije. Nadležni ministar će proglasiti da je selekcijski odbor formiran, osigurati uslove za rad. Selekcioni ili selekcijski odbor će primiti sve kandidature i objaviti ukupan broj pristiglih kandidatura, popis imena svih kandidata, odnosno kandidatkinja i popis imena kandidata čije će se kandidature razmatrati. Selekcioni odbor može odlučiti da intervjuira pojedine kandidate, da traži od državnih organa informacije o pojedinim kandidatima i onda će naravno utvrđivati listu, nastojat će da odluke donese konsenzusom, a ako nije moguće, onda većinom od pet članova. Nakon što se suzi ta lista kandidata, ona će biti poslana predsjedništvu, odnosno predsjednicima država, i bit će dva do tri puta veća nego što ta zemlja bira komesara. Znači hipotetički, ako Bosna i Hercegovina bira pet kandidata, selekcioni odbor će predsjedništvu Bosne i Hercegovine poslati listu od deset do petnaest kandidata. Predsjednici će primiti kandidature od strane selekcionoga odbora i obavijestit će jedni druge o svojim izborima prije nego što o tome obavijeste javnost. Nakon što su razmijenjene čiste kandidata između predsjednika svih država, oni će petnaestog dana od uzimanja tih obavještenja obaviti zapravo tko su članovi komisije iz tih zemalja. Na taj način se pruža mogućnost da ipak u diplomatskoj komunikaciji se postigne dogovor ili konsenzus između šefova svih država zapravo tko s prihvatljivi kandidati za komisiju. Nakon toga dolazi do formiranja, do konstituirajuće sjednice. Na prvoj sjednici naravno predsjedava najstariji član ili članica komisije. Radna grupa je predvidjela da u u svečanom uvodnom dijelu konstituirajuće sjednice da je otvorena za javnost, da prisustvuje predsjedništvu, odnosno predsjednici država i da se komesari, odnosno članovi, članice komisije potpisuju na primjerak statuta izgovarajući zakletvu. Članovi, članice komisije će izabrati predsjedavajućega, ali mogu odrediti da ta funkcija bude promjenjiva, da ne bude stalna, odnosno da se ograniči na određeni vremenski period, da dolazi do rotacije u pogledu predsjedavanjem komisije. Već sam rekao da se odluke donosi, nastoji postignuti konsenzusom, ako ne, znači sa četrnaest glasova. I konačno posljednji dio ovog dijela sedam: kada prestaje mandat, znači naravno podnošenjem ostavke, u slučaju smrti, u slučaju rješavanja poslovne sposobnosti, pravomoćne presude na kaznu zatvora i razrješenja. Ukoliko dođe do prestanka mandata, odnosno isteka mandata člana komisije, šef države će sa već liste koju mu je dostavio selekcioni odbor prilikom prvoga izbora imenovati sljedećega kandidata kao komesara. Kada govorimo razrješenju, razrješenje je situacija da komesar, odnosno član ili članica komisije prekrše obaveze koje su propisane člankom 33 i 35, a to su nezavisnost i nepristranost članova komisije, te zaštita izvora povjerljivih podataka. U tom slučaju ostali članovi komisije mogu uputiti prijedlog šefu države da se taj član komisije razriješi, s time da će biti ostavljeno vrijeme članu komisije čije se razrješenje traži da se očituje o dokazima ili o zahtjevu za njegovo razrješenje. U slučaju da dođe do razrješenja, u roku od petnaest dana će na isti način šef države izabrati novog člana ili članicu komisije. Također postoji još jedna mogućnost, a to je da se dođe do privremenog udaljenja člana ili članice komisije zbog određenih okolnosti kojima se ugrožava dignitet ili kredibilitet komisije. A ukoliko je to otežano znači zbog mentalnog, emocionalnog, fizičkog stanja u kojem se može osoba, komesar nalaziti. Ukoliko naravno takve okolnosti prestanu, ta osoba će i dalje nastaviti svoju funkciju komesara. Ukoliko razlozi ne prestanu, faktično će doći do, mislim ostali članovi komisije mogu pokrenuti postupak razrješenja tog komesara. To bi bilo u najkraćem. Ne znam koliko vam je bilo skraćeno, ali naravno sada je diskusija otvorena i možemo otpočeti raspravu. Ja bih samo možda ovdje naglasio da se pojavila jedna omaška u članu 26, u stavu 2 treba

da stoji: „... u roku od osam dana od zatvaranja konkursa selekcionni odbor na internet stranici nadležnog ministarstva iz člana 25“, ne 26 i isto u stavu 2 u tačka b: „... u pogledu ispunjavanja kriterijuma predviđenih u članu 22 statuta.“ Došlo je do smicanja broja članova i zbog toga se desila ova greška. Hvala vam.

Vesna Teršelič: Hvala Midhat. Ja bih prvo pitala jesu li potrebna neka dodatna pojašnjenja vezana uz neki članak? U tom slučaju otvaramo diskusiju. Pa možda prvo ukoliko ima opći komentar za cijelu ovu cjelinu o selekciji i članovima i onda članak po članak. Dakle, prvo pitanje je ima li neki opći komentar. Nakon prvog nacrtu sad imamo nadopunjeni nacrt s obrazloženjima. Ima li neki komentar? Izgleda da nema općenitih komentara. Ja moram reći da kad sam vidjela konačni nacrt s obrazloženjima da sam stvarno impresionirana koliko je napora i truda uloženo i koliko se zapravo vremena i energije upotrijebilo da dobijemo ovako utemeljen nacrt pa možda najbolje da idemo članak po članak. Izvol'te. Izvolite, samo se predstavite na početku.

Ivan Novosel: Ivan Novosel, Legalis. Članak 22. stavak 4. točka a - „Član/članica komisije ne može biti osoba koja obavlja političku funkciju posljednje dvije godine prije raspisivanja natječaja“, itd., itd. Ja mislim da je tu potrebno negdje definirati šta je to tačno politička funkcija. Mislim da u obrazloženju piše u odnosu da se spriječi utjecaj političkih stranaka, međutim mislim da je realna opasnost kako su to bili funkcioneri u posljednje dvije godine ili za vrijeme trajanja razdoblja u kojem komisija istražuje počinjenje zločina, koje su bile na visokoj državnoj razini. Mislim da ovi na lokalnoj razini nisu opasni, ali čak i ako jesu, tu se postavlja pitanje šta je sa onim nositeljima političke funkcije koji su bili neovisni, dakle koji su bili izabrani na stranačkim listama. Ja mislim da to treba bolje definirati jer je politička funkcija i funkcija člana vijeća na lokalnom, člana gradskog vijeća ili člana skupštine na lokalnom nivou. Dakle, to ovdje nije jasno definirano. To je prva stvar i vezano uz to čini mi se da onda članak 2. stavak 1. nije usklađen sa člankom 22. gdje kaže da „seleksijski odbor u svakoj državi čini devet članova koji moraju ispunjavati kriterije koji važe za izbor članica komisije osim za obavljanje istaknute političke funkcije.“ Dakle, istaknuta politička funkcija se prije toga nigdje ne opisuje, dakle što je to niti se spominje. Možda se ne bi bilo loše zadržati na tome što je istaknuta, ali mislim da u svakom slučaju treba obratiti pažnju na to da se definira, dakle do koje granice je ta politička, do koje granice je ta politička dužnost. Da li je ona u razini pomoćnika ministra, dakle u izvršnoj vlasti ili negdje drugdje. Mislim da oko toga treba povest računa.

Midhat Izmirlija: Hvala Ivane. Pa možda je najbolje odmah pojasniti. O. K. hvala Ivane. Znači, kakva je bila razlika? Zapravo radna grupa je smatrala da bi trebalo spriječiti mogućnost političkoga uticaja na izbor komesara, odnosno da komesari, članovi/članice komisije ne budu predstavnici političkih stranaka, odnosno vlasti, da bi se osigurala nezavisnost i nepristranost komisije. To je bila osnovna ideja vodilja. Naravno, unutar grupe se postavilo pitanje šta bi bila politička funkcija. Veoma je teško odrediti ili tačno taksativno nabrojati do koje razine se obuhvata s obzirom politička funkcija, način definiranja političke funkcije nije jednako u svim državama članicama koje bi osnovale regionalnu komisiju. Pitanje recimo koje se postavlja da li, ovdje se čak i navodi u obrazloženju istaknute javne funkcije nepolitičkog karaktera, recimo predsjednik Vrhovnog suda ili glavni državni tužitelj ili predsjednici sudova. Međutim, radna grupa kaže koje su djelovale suprotno načelima ljudskih prava neće moći biti izabrane. Ukoliko te funkcije shvaćamo kao funkcije nepolitičkoga karaktera. Neka definicija same političke funkcije bi bila da su to javno izabrani dužnosnici ili

političko imenovani dužnosnici. Naravno, možda u daljoj fazi rada, na samom prijedlogu statuta ostaje možda i potreba da se onda taksativno ili precizno definiraju zavisno od zemalja. Međutim, sada za nacrt statua je bilo određeno ovako, a izuzetak je bio kod selekcionog panela s obzirom da ministar imenuje tri člana da oni mogu biti osobe koje obavljaju političku funkciju.

Ivan Novosel: Ja bih možda onda samo predložio, mislim na ovome treba još dodatno raditi, napraviti neku analizu tih političkih funkcija zbog toga jer vi cijelo vrijeme, čini mi se da je možda došlo do brkanja stranačke funkcije, političke funkcije koja je ovdje, koja je ovdje uvelike različita. Mislim, čovjek da bi obavljao političku funkciju ne mora biti stranački ili na bilo koji drugi način opredijeljen. Ja bih možda ovdje predložio da se ide po klasičnoj podjeli, da se izvidi da li se može to odijeliti samo na izvršnu vlast, odnosno da se to razlikovanje odredi samo na izvršnu vlast jer onda opet imate... Bili ste rekli kao u kontekstu oni koji su bili na vlasti. Tipa, recimo, ako uzmemo samo parlamentarne zastupnike, oni jesu nositelji političke funkcije u tom kontekstu, ali nisu svi vlast. Dakle, oni koji u opoziciji ne vrše vlast. Dakle, tu je taj mali problem, to je dosta osjetljivo pitanje jer tu smo na tankoj liniji sa diskriminacijom i sa negiranjem političkih prava osobe. Toliko.

Midhat Izmirlija: Mogu samo u pogledu Ivanova komentara, da, tačno je da zastupnici u parlamentu jedni vrše vlast, drugi su opozicija, ali to jeste politička funkcija. S druge strane to je veliki period. Ako vi pogledate, to je period znači koji obuhvata djelovanje komisije i dvije godine pred formiranje same komisije, odnosno dana ratifikacije sporazuma o osnivanju komisije. Bilo bi jako teško ustanoviti, možda i moguće, ali u državama članicama da li je neko bio sve vrijeme opozicija, da li je neko obavljao tako određenu funkciju ili da li je bio imenovan u jednom trenutku na jednu političku funkciju čak i kao nestranačka osoba. Znači u pogledu govorim samo zastupnika u parlamentima. Naravno, stoji i za izvršnu vlast vidjeti da li je moguće definirati. Međutim, kažem trebamo voditi računa da su različite funkcije, recimo u Bosni i Hercegovini pomoćnik ministra je profesionalna državna funkcija za razliku od ministra ili zamjenika ministra koji su politički funkcioneri. Mislim, komentar naravno svakako stoji.

Vesna Teršelič: Ja bih samo rekla da ja ne vidim zašto bi zakonodavna vlast bila tretirana kao da to nije politička funkcija i kad se radi o opoziciji.

Veljko Vičević: Veljko Vičević, koordinator radne grupe Koalicije za REKOM Hrvatska, za branitelje. Ja bih se pozabavio člankom 22 i u principu mogu konstatirati da je taj članak pretrpio samo manje izmjene prvobitnog prijedloga i mišljenja sam još uvijek da je on diskriminatoran i po meni bi ga trebalo redefinirati. Kao prvo, ispod članka stoje kriteriji za izbor članova i članica komisije. Ako uzmemo u razmatranje ovaj pojam kriterij, šta on označava, onda želim upozoriti da nigdje u statuu pa ni u ovom članku nismo predvidjeli niti definirali koji ja način, odnosno kriterij, koji se kriterij od ovih predviđenih provjeravaju i tko to čini. Ako već nešto zovemo kriterijem, i ako ga navodimo, znači da to uvjetuje nešto. Tko je taj koji će provjeravati te kriterije o kojima želimo razgovarati ako ovakav član usvojimo, tko će to provjeravati? Tko će dobiti.. Nisam završio. Poslije ćete dati odgovor. Dakle, tko će biti to tijelo koje će se time baviti, da se stvarno primijene svi kriteriji koji su predviđeni člankom 22? Ovo kad govorimo o članovima i članicama, moguće o visokim moralnim kvalitetama, od integriteta i ugleda itd., da sada ne nabrajam, tu smatram da su osobine nejasno

definiране, nisu lako provjerljive. Po meni, trebalo bi to izdefinicirati i predvidjeti opće i posebne uvjete. Imam prijedlog. Opći kriterij je za sve isti, dakle gdje možemo predvidjeti da ne postoji sudska presuda u predmetima ratnih zločina, pokrenut je istražni postupak, zatim punoljetnost. To bi po meni bili opće kriteriji, a posebni mogu biti dosadašnji rad na području zaštite ljudskih prava, rad na dokumentiranju i prikupljanju podataka i stručnost iz određenog područja. E sad opet, ako razmišljamo o općim kriterijima i posebnim, moramo predvidjeti i definirati načine na koje je iste moguće provjeriti. Opet to nedostaje. Imam i primjer. Ako uzmemo opće kriterije, da čovjek ne može biti kažnjavan u svezi ratnih zločina i težih kršenja ljudskih prava. To možemo provjeravati uvidom pravosudni sustav zemlje ugovornice, da vidimo da li postoji takav predmet, odnosno da li je čovjek, da li je protiv njega stvarno vođen postupak ili je bio pod istragom i tako dalje. Dakle, to je povjerljivo. Šta znači uživanje povjerenja naroda? To isto tako može biti pogrešno shvaćeno. To znači da se automatski vezuje osoba uz narod. Mislim da je pogrešno. Ja bi tu stavio uživanje povjerenja građana. Zašto isticati taj jedan od identiteta koji svaka osoba ima? Svi smo mi pripadnici određenog naroda, određene nacije. Ali naša osobnost nije definirana samo time. Dakle, imamo više identiteta. To znači da možemo biti bliski drugima, nekim svojim kvalitetama i vrlinama. Ako je to tako, onda su u pitanju građani. Tu smatram da je tu širi pojam, da s tim pojmom ćemo pokriti i nećemo usko vezati identitet člana, eventualno izabranoga člana komisije, sa samo njegovom etničkom skupinom iz koje proizlazi. Eto to je moje obrazloženje. Idemo dalje. Ovaj član, da svaka država ugovornica ima najmanje jednog člana, mislim zašto se tu ne primijeni recimo kriterij rodne jednakosti? Pa mislim da svi znaju što znači kriterij rodne jednakosti. Šta znači to jedna žena? Među ovih pet mogu biti četiri žene, ali rodna jednakost znači da se to odnosi na oba spola. Zašto eksplicite tu navesti ženu? Kao kriterij? Zašto? Šta je muškarac manje vrijedan? Zašto ne piše onda najmanje jedan muškarac? Da li me razumijete o čemu govorim? Mi smo ipak predstavnici civilnog društva i ravnopravnost spolova je po meni, mi ju moramo štovati u svom općem aktu. Dakle, mi ništa ne gubimo ako ovo zamijenimo, po meni, znači da ovdje stoji država ugovornica bira članove ili predlaže članove ili bira, s tim da štuje rodnu ravnopravnost. I samim tim e smo pod taj pojam podveli i muškarca i ženu. Znači, da mora biti zastupljenost oba spola. Mi smo postigli cilj. Ovako, ja opet govorim, da malo miriše na diskriminaciju. Ja sam muško, zašto tu ne stoji muško? Ja mogu biti muški šovinista. Idemo dalje. Ovo s etničkim. Vidite kako smo ovdje predvidjeli. Etnički reprezentativan sastav komisije. Govorim o članku 3. Nisu naveli koga. Da l' me razumijete? Dakle, radi se o istom Članku 22 stavak 3. To znači da u istom članku ne idemo sa širim pojmom, odmah stavak 3, dakle u stavku 2 idemo užim pojmom, tražimo ženu, a u stavku 3 da ćemo štovati etnički reprezentativan sastav komisije. Ja se s tim slažem. Dapače. Ali sad to koristim kao argument zašto u istom članku ne štujemo onda pravilo da je rodne jednakost jednako važna kao što je ovo što ovdje piše. Idemo dalje. Članak 4. Ovo, „osobe koje su obavljale političku funkciju“. O tome je nešto rečeno. Ja mislim da bi tu ipak trebalo definirati funkcije koje su, trebalo bi ih navesti. Jer nisu sve funkcije iste. Dakle, biti saborskim zastupnikom, ovo što je kolega Ivan rekao, i nezavisni zastupnik u Hrvatskom saboru, znači isto kao i biti predsjednik Sabora, predsjednik Vlade i tako nešto drugo. Mislim da nam to nije teško, da se tu možemo fokusirati na koga se to točno odnosi. I da ćemo onda izbjeći neke stvari. Dalje. Ovo, članak c. „Ne mogu biti izabrane osobe za koje postoji ozbiljna sumnja.“ Tu imam nekoliko pitanja. Tko i na koji način utvrđuje tu sumnju? Nigdje to nije definirano. Koji stupanj utvrđenja sumnje pitanje presumpcije nevinosti. Mi smo svi legalisti. Zalažemo se za štovanje prava, dakle mislim da je to pitanje ne možemo preskočiti. Predistražne i istražne radnje policije, Državnog odvjetništva,

što ćemo uzeti u obzir? Što to podrazumijeva kao takvo? Zatim prava s blisko povezanim osobama koje su pod istragom ili su odgovorni za kršenje ljudskih prava, međunarodnog humanitarnog. Gledajte, to isto jedna vrsta diskriminacije. Kako je moguće krivnju roditelja i srodnika prenijeti na obitelj i na bliže suradnike. Kako je to moguće? Zašto da ja odgovaram za nešto što je počinio moj pri svijesti punoljetni brat? Kakve to veze ima sa mnom? Ako sam ja predan u ovom radu za koji se zalažem, ako radim na ljudskim pravima, ako sam aktivista trideset, pedeset godina, ne znam koliko, sada zbog jednog kukolja u familiji, rijetko koja familija nema crnu ovcu. Taj čovjek je ispao. Kako to povezati? Tko će to kontrolirati? Tko će se baviti tim pitanjem? Mislim da smo tu ostali nejasni. A sad poglavito što ja dolazim, jedan od mojih identiteta je identitet ovaj o kojem ću sad govoriti. Pa se jako zahvaljujem predlagačima i bit ću vrlo fin i smiren jer kaže pod člankom 4 stavak 9 „Osoba koja jest i koja je bila profesionalni pripadnik vojnih, policijsko-obavještajnih i drugih struktura.“ Ajde da to i progutam. Da to i progutam što ste obilježili, samo ću reći za Republiku Hrvatsku, osminu hrvatskog naroda. Nije to mala brojka. Ja govorim podatak koji je vjerodostojan. Dakle, osmina građana Hrvatske je ovim člankom obilježena. Ali nije to toliko bitno koliko me pogodilo, sad ću vam to pročitati. Obrazloženje kaže ovako: „Stavak 4 točka b“, opet ponavljam, „član/članica komisije ne može biti osoba koja jest i koja je bila pripadnik vojnih, policijskih i obavještajnih i drugih sigurnosnih struktura.“ Pazite obrazloženje! „Osobe iz ovih struktura bile su nositelji sukoba, najčešći organizatori i počinitelji zločina.“ Ljudi tko je ovo sastavio? Da li sa ja pripadnik civilnog društva? Mi smo ovdje presudili osmini hrvatskih građana. I nazvali smo ih maltene počiniteljima ratnih zločina i teških kršenja ljudskih prava. „Također priroda ovih poslova podrazumijeva nekritičku lojalnost političkim strukturama i nacionalnim elitama što ne osigurava da će u okviru komisije postupati neovisno i nepristrano.“ Taj sad koji je napisao ovu zadnju rečenicu nema veze sa kodeksom, u preambuli kaže profesionalni vojnik. Što znači biti profesionalni vojnik? Ja znam da su ovdje, ratovi koji su vođeni, to stalno ističem, bili jedni od najprljavijih za koje sam ja uopće imao spoznaju učeći se u školama i sve što se dešavalo u svijetu. Ali nemojmo miješati kruške i jabuke. I zato vas molim, kao deklarirani legalista, da pripazimo što pišemo u dokumentima i što objavljujemo. Jer kažem, ovo je vrlo opasna konstatacija. Dalje. Želim kao primjer reći i priupitati sve vas ovdje prisutne, da li poznajemo generala Kleina? Znaite tko je bio taj čovjek? Da li smo sigurni da on u svom razvoju kao zapovjednik, jedan od zapovjednika, visokopozicioniranih zapovjednika američke vojske, možda nije učestvovao u nečistim radnjama, ne svojom krivnjom, a zašto njega ističem kao primjer? Na ovim prostorima nakon svega što je prljavo napravljeno u oružanim sukobima i ratovima koji su vođeni, to je jedina svijetla točka, da se na području Republike Hrvatske mirovnom aktivnošću kojoj je na čelu bio general Klein, bez gubitka kaplje krvi s bilo koje strane vratio dio teritorije pod jurisdikciju Republike Hrvatske. Zašto to ističem? Pa zato što je to upravo oličenje profesionalnog vojnika koji je uspio u mirovnoj aktivnosti. I on je to dokazao jer je integracija u sastav suvereniteta i integriteta Republike Hrvatske uspjela pod rukovodstvom generala Kleina. Opet ponavljam pitanje. Nitko od nas ne zna povijest razvoja generala Kleina. Da li je ikad bio izložen nekakvoj sumnji u ratovima u kojima je učestvovao. Zasižno mogu ustvrditi da je učestvovao u Pustinjskoj oluji, da je tamo bio. A vi znate da smo oko toga čuli i repova. Da li je neposredno bio učesnik, nije kažnjiv, znači zaštićen je od vojske u čije ime je radio i izvršavao zadaće. Zato vas molim da ovaj članak... Ja se kao čovjek protivim tom članku jer mislim da diskriminira preveliki broj građana na području bivše SFRJ. Jer ne radi se sad samo o Hrvatskoj. Ja sam ovdje iznio podatak. Nas je priznatih oko petsto tisuća. To vam je osmina stanovništva. Koliko je u Bosni i Hercegovini ne znam pripadnika svih vojski,

boraca bilo u državi Srbiji, Crnoj Gori. Ja to ne znam. Na Kosovu. Ali to nije mala brojka. I kad bi sve to skupa zbrojili, onda ćemo vidjeti da smo s ovime diskriminirali užasan broj ljudi. Ja ne vjerujem da su svi bili ratni zločinci. Ali ovo obrazloženje vas molim i upozoravam da ono kao takvo više nema legalitet da ostane. Niko nema pravo osnovanu sumnju poticati sa profesionalnim vojnikom. Zašto bi profesionalni vojnik činio ratni zločin? Jer tako piše. Tko to može ustvrditi? Nemojmo ljude dirati... Znae kako bih ja to rekao? Nemojmo činiti nešto u cilju dobroga da načinimo veće zlo nego što smo imali. Hvala.

Midhat Izmirlija: I za komentar i za odgovor hvala vam Na komentaru, svakako je korisno za članove radne grupe. s obzirom da članovi radne grupe prate sve konzultacije i sve transkripte, samo nekoliko, mogu reći, opaska na vaše izlaganje. U članu, sad ću vam reći, 26 stavak 2 tačka b kaže se: „Spisak kandidata i kandidatkinja čije su kandidature odbačene jer nisu tražile informacije zahtijevane konkursom u pogledu ispunjavanja kriterijuma predviđenih članom 22 statuta.“ Ova ispravka koju sam rekao u uvodnome izlaganju. Znači, selekcionni odbor pregleda ispunjavanje kriterijuma koji su propisani. Ovo samo u pogledu pitanja da li ima... Da, selekcionni odbor. U pogledu rodne ravnopravnosti, samo u članu 22 tačka 2 svakako stoji vaš prijedlog. Međutim, zašto je radna grupa napisala da u stavku 2 država ugovornica bira najmanje jednu ženu, odnosno najmanje jednog muškarca. Zašto piše jedan, a ne rodna ravnopravnost? Zbog toga što broj članova komisije iz svake zemlje nije jednak. Tako da zemlje za koje je predviđeno da biraju dva člana komisije, to su Crna Gora, Makedonija i Slovenija, jer zbog toga je bilo rečeno da najmanje onda mora biti, jer smo nastojali osigurati da ne bude rodna, odnosno da se ne bi došlo do zaključka da rodna ravnopravnost u neukupnom broju od dvadeset članova, nego znači iz svake zemlje članice. Što se tiče povjerenja za stavak 3, kaže se koje da: „... država osigura etnički reprezentativan sastav komisije tako što će pored pripadnika najbrojnije etničke zajednice nastojati izabrati jednog, jednu ili više pripadnika druge etničke zajednice unutar te države ugovornice“ i, samo da nađem, za povjerenje naroda kad ste pitali...Da, znam, ali... Trenutak. Da, to je u članu 1 tačka b, izvinjavam se, samo da pročitam. Znači, ne piše naroda nego piše „ koji može uživati povjerenje u svim država ugovornicama.“ Tako da u tom tekstu nemam naroda. Dobro. Ja vidim samo etničke zajednice. Naravno komentar koji se tiče ozbiljne sumnje i bliske povezanosti, znači i stavka 4 a i c. Tu je radna grupa nastojala ostaviti fleksibilnost samom selekcionom panelu, znači kada bude formirao konačnu listu kandidata za izbor člana/članice komisije, da ima fleksibilnost da odredi u konkretnom slučaju šta znači ozbiljna sumnja, a šta znači bliska povezanost. Jer kao što vi kažete, netko može biti u rodbinskoj vezi, mi smo toga svjesni, a nemate nikakvoga doticaja s tom osobom, i to stvarno zavisi od konkretnog slučaja. Definitivno je hvalevrijedan vaš komentar. Svakako da definitivno radna grupa poradi na obrazloženju za pripadnike vojnih i policijskih struktura.

Veljko Vičević: Član komisije ne može biti osoba. To ga isključuje. To je isključujući kriterij. Znači, neće panel niti razmatrati uopće takav prijedlog jer ga ima ovdje u kriterijima da ne može biti. Ja se zalažem da budemo opreznii s tim kriterijima povezanosti sa osobom. Šta to znači, ljudi moji? Da li smo mi civilno društvo, da li se mi zalažemo za osnovne postulate jednog pravednog, građanskog društva? Pa onda taj kriterij automatski ne može stajati. Kojim pravom smo napisali ovdje „ne može biti osoba“? To znači da niko, ovo što ste vi rekli, ja uvažavam, ali oni to ne žele razmatrat. Pa ovo oni odbacuju automatski! Jer ako kaže: „E, ovo mi je nećak. Bio ratni zločinac.“ Automatski neće nitko razmatrati taj prijedlog. Jer tu piše „ne može biti“. A

ne da li treba razmotriti šire ili uže, nego ne može biti kandidat. To znači ovaj član a, b i c je isključujući za prijedlog trenutno. 'Ko se može podvući pod ovo a, b, c kako ovdje piše? Uopće ne ulazi u razmatranje. Taj se automatizmom odbija. Tako stoji u članku statuta. da li sam u pravu? Mislim da jesam.

Midhat Izmirlija: Da, meni je drago za vaš komentar s obzirom da sad kad vi čitate, s obzirom da radna grupa je u samome tekstu, definitivno kažem hvalevrijedno, ali u samome obrazloženju ovog člana, znači u pasusu stav 4 točka c 1, 2, 3 u pasusu 3 koji počinje sa riječima „što se tiče zabrane bliske povezanosti...“ Vi vidite dole u posveti da ne čitam sada sve, znači „... ne samo rodbine, poslovne i druge prirode kao i da rodničke veze procjenjuje u skladu sa svim okolnostima konkretnog slučaja.“ U samom obrazloženju mi kažemo „nema automatizma“. Procjenjuje za svakog kandidata ponaosob. Možda treba učiniti preciznim. Ja se s tim mogu složiti.

Veljko Vičević: Da li ćete ova obrazloženja kad ih mi verificiramo u Sarajevu, kada skupština u Sarajevu digne glasačke listiće i kada statut kao prijedlog bude verificiran, on će ići bez obrazloženja. To će biti statut koji će pisati od članka 1 pa do članka 60. Da se razumijemo, i kao takav će ići prijedlog prema parlamentima, vladama, ne znam prema kome, o tome ćemo odlučiti. Da li me razumijete? Ja jako dobro znam šta govorim. Ja uvažavam vaša nastojanja i vidim da ste razmišljali o tome, ali ja samo upozoravam: čitajući članak, bitan je članak, a ne ono što piše sitnim slovima. Jer ne čitaju svi sitna slova. Tako nas varaju i banke. Potpišete ugovor, a nitko ne čita šta piše sitnim slovima. I tu vas čeka *catch*. Ona kamata od sedam posto naraste na četrnaest. Tamo je to pisalo, šta nisi čitao. Dakle, oprostite, mislim da sam u pravu. Ja uvažavam i cijenim vaš rad izuzetno. Ovo sad što smo dobili, ovo je dan i noć od one prve verzije. I vjerujte da smatram da ste puno truda uložili u ovo. Ja samo upozoravam da mi kao predlagači, kao nosioci jednog šireg viđenja ravnopravnijeg svijeta, da se ne bavimo stvarima koje ne zaslužujemo. Niko od nas se ne zalaže za diskriminaciju bilo koje vrste. Ali ovo je prepoznatljivo. Zato molim da se o tome razmotri. Hvala.

Goran Taleski: Hvala Veljko, hvala Midhate. Ako mogu samo na kratko kako ja vidim ovo. Veoma je bitno da ljudi koji budu u komisiju budu šire prihvaćeni. I veoma je lako nekome staviti rep da je veoma blizak sa nekom osobom koja je bila zločinac. Znači, ne kažem da ta ličnost koja bi bila u komisiji je neki loši čovek, ali mislim čak može biti mirovni aktivista, čak u ratu da je radio oko toga, ali recimo nije za džaba da kad je netko na političkoj funkciji, njegovi najbliži ne mogu biti isto tako zabranjeni. Čisto kažem da je čisto zbog opšteg nekog prihvaćanja svih zajednica u ex Yu da je stavljeno. Tako bar ja vidim. Nekako slično obrazloženje mi je oko osoba koje su bili uključeni u ratu. Ovde stoji, ako dobro vidim, osobe iz ovih struktura, znači ne sve osobe, već neko od njih. Mislim tako ja razumem, nije mi materinji hrvatski, mislim kako ja to shvaćam.

Veljko Vičević: Dajte, ja ne želim zamarati cijenjeni skup, dajte sad posebno oko ovoga što ste sad rekli, kako možete tumačiti obrazloženje drukčije nego što piše? Piše lijepo: „... osobe iz ovih struktura bile su nositelji sukoba i najčešći organizatori i počinitelji zločina.“ Pa to se ne može drukčije tumačiti. Osobe iz ovih struktura. Ne neke osobe, piše „osobe iz ovih struktura“. Oprostite, ja vidim šta piše. Dakle, činjenica, ne želim zamarati skup, ja samo upozoravam na sljedeću stvar: da mi kao mirovnjaci, ljudi šire perspektive i šireg gledanja, kad predlažemo akt, da izbjegnemo bilo kakav vid diskriminacije. Samo je to moj prijedlog. Da je to

jednostavno nespojivo s onim za što se zalažemo u svom svakodnevnom radu. Evo, na to sam želio upozoriti. Ja uvažavam da vi to tako razumijete, ja uopće ne sumnjam da će zemlje ugovornice u svom trudu da iznjedre najkvalitetnije ljude, da će uopće netko doći pod ova pitanja. Da li me razumijete? Ja samo želim upozoriti da jedan akt nakon toliko muke i rada uopće može neko prozvati: „Vidite šta su napisali?“ Ja vam govorim o brojkama. Nije mala stvar kad vi stigmatizirate i obilježite petsto tisuća duša u Republici Hrvatskoj. To je istina. To je brojka. Samo zamislite da postrojite petsto tisuća ljudi na jednom mjestu, koliko je to ljudi? Ovim člankom mi smo ih... Pa nisu svi ratni zločinci! Normalno da nisu. Pa o tome niko ne... Vi ste ovime stigmatizirali petsto tisuća ljudi. Vi, mi, nemojte tako shvatiti. Ja sam dio toga. Zato reagiram, zato upozoravam, ajmo naći pravi model i da nam se takve primjedbe... Lako što to ja prigovaram. Ja sam tu s vama, dijelim istu sudbinu. Nije problem u meni. Da me krivo ne shvatite. Ali će biti problem kad dođemo pred parlamente. Pa recimo netko malo desnije orijentiran u Hrvatskom saboru to pročita pa kaže: „Čekajte, pa naši branitelji su stvorili hrvatsku državu pa nisu oni ratni zločinci. Zašto da ja to prihvatim?“ Shvaćate? Dozvolit ćemo sa jednim možda sitnicom koju mi razumijemo, neko će od nje napuhati slona i može se postaviti problem da li to uopće može proći. Zato upozoravam da budemo... Imamo vremena, radna grupa odlično radi od petnaest skupina, masa stvari koje su ovdje vidim ovdje promijenjene, promijenjene su na temelju iskustava, diskusija koje smo vodili jer dosta pravimo upravo statut i bio sam učesnik na inim konzultacijama i vidim da se stvarno uvažava mišljenje. Ja sad samo želim reći sljedeće, da se mi kao nosioci te plemenite ideje se slučajno ne zakopamo negdje gdje nas neko prstom može pokazati: „Eto pa nisu oni baš tako bijeli kako se predstavljaju.“ Hvala.

Maja Mičić: Neću vas dugo zadržavati. Maja Mičić, Inicijativa mladih za ljudska prava. Prva stvar jeste kod člana 25 tačka 4 s obzirom na to da znamo koliko članova koalicija broji i koliko koalicija članova, ovdje kada se radi o predlaganju za selekcion panel, članova i članica iz redova Koalicije za REKOM. Samo mala sugestija da se samo ovde naznači ko predlaže. Članovi i članice koalicije u svakoj zemlji biraju, ali isto da ne dođemo u problem ko predlaže, koliko članova i članica koalicije. To će verovatno biti usklađeno i sa samim statutom Koalicije za REKOM, ali čisto da se o tome vodi računa. Član 26 tačka 4 „Selekcion odbor može zahtevati informaciju o kandidatu/kandidatkinji od državnih organa i javnih ustanova, a oni su dužni da na zahtev odbora za pristup informacijama odgovore hitno...“, na koji se odbor za pristup informacijama misli jer u okviru selekcionog panela postoji odbor, nije jasno. Moguće da je sam termin. I samo što se tiče same komisije, pominje se konstitutivna sednica, ali se nigdje dalje ne pominju u kojoj formi komisija donosi odluke. Sem da je potreban kvorum, da li ona donosi odluke na sednicama? Jako moguće je da će to biti predviđeno i poslovníkom same komisije. Da li je potrebno fizičko prisustvo? Mislim, možda vam ovo sada deluje smešno, ali čisto se može postaviti kao praktični problem jer u jednom trenutku postoji mogućnost telefonskih uključenja, postoji mogućnost *skype*-sednica tako da čisto biti precizan u tom pogledu. Hvala.

Midhat Izmirlija: Hvala Majo. Mislim ovde za odbor, znači radi se o samom selekcionom odboru kao takvom. Što se toče, osim pravila glasanja, sa konsenzusom i u 14, u članu 4. Zato sam rekao treba gledati kroz statut. Kaže se da će komisija usvojiti poslovnik i pravilnik kojim uređuje sprovođenje svojih poslova. Tako da će tu biti definirano eventualno telefonsko ili, ne znam, neki drugi način vođenja sjednice. Naravno komisija zasjeda u sjedištu, i to je određeno isto statutom. Mislim da je gospodin bio prije vas.

Marinko Đurić: Ja sam Marinko Đurić, Udruženje kidnapovanih i nestalih na Kosovu i Metohije. Vratio bih se na onaj deo kad je u pitanju komentar o za članove komisije pripadnicima bivših, odnosno pripadnicima vojske i policije. Osnovno čime smo se mi rukovali na prethodnim panelima da u tim komisijama budu pripadnici bivših, odnosno vojske i policije, da ne bismo uvredili porodice, pa između ostalog ja ne govorim o Hrvatskoj, da se odmah razumemo, govorimo o Srbiji. Ne bih voleo da moje komšije Albance uvredi to što bi moglo da bude. Neko ko je učestvovao u događajima na Kosovu. Ja bih želeo da ubuduće u radu ovih svih aktivnosti uzmu učešće i komšije Albanci za rasvetljavanje tih događaja pa to je bio razlog što je naš predlog, sad ja ne znam, to vidim da je ušlo i kao kriterijum, da se u tim komisijama isključuju pripadnici tih struktura. Mislim da bi trebalo dalje da ostane kao jedan od kriterijuma, ne ulazeći da presuđujemo da li je neko činio ili ne, ali prosto kad govorimo o moralnim kvalitetama, to je jedan od razloga, odnosno kriterijuma koje smo mi već donesli na kolegiju. Druga stvar, kad govorite o civilizacijskim tekovinama, ja bih želeo da poduzmete period koji se obuhvata. On se obuhvata od '91. do 2001. godine. Prema tome sadašnje pripadnike tih struktura niko ne proziva, proziva za ovaj period u kome se bavi REKOM. Tako da moje stanovište, da taj kriterijum koji je tamo uspostavljen da treba da ostane i dalje kao važeći. Hvala.

Mirjana Gajović: Hvala vam. Dobar dan svima. Da se predstavim. Ja sam Mirjana Gajević iz Akcije za ljudska prava iz Podgorice. Komentisala bih sa gospodinom Veljkom Vičevićem, zatražila od vas objašnjenja ukoliko ste raspoloženi. Vi ne možete, koliko sam shvatila, u članu 22 stav 1 tačka b i kažete da vam je sporna formulacija „osobe visokih moralnih kvaliteta, od integriteta i ugleda“ pa u smislu da mi se jasnije približi što to podrazumijevate kao osoba od integriteta i ugleda kao jedan od opštih kriterijuma ako sam dobro razumela, pa vas molim da me ispravite ukoliko nijesam pažljivo slušala. Dakle, kažete da bi jedan od kriterijuma prilikom određivanja da li je ta osoba zaista osoba od integriteta i ugleda, predlažete da bude, da li je ta osoba osuđivana, odnosno da li je istraga vođena protiv te osobe. Ja sada vama postavljam pitanje. Devedesetih dok su postojali politički motivi sad na suđenju, ukoliko je neko bio mirotvorac, u svjedočenju mirotvorac, a sticajem političkih okolnosti bio osuđen zbog nečega, znači vi njega stavljate u poziciju da on sada ne može biti član/članica komisije zbog te presude, shvatate? Zbog specifičnih okolnosti u kojima je država bila uključena i država bila donosilac odluke, odnosno državni organi, mislim da bi tu moglo da dođe do određenih komplikacija kad ustanovite kriterijume koje ste naveli. To je u odnosu na stav 1 tačka b. Dalje kažete na član 22 stav 2, kažete da vam vuče diskriminatorski, ova odredba koja kaže bira najmanje jednu ženu, odnosno najmanje jednog muškarca. Slažem se sa vama, idealno bi bilo da bude 50 posto žena i 50 posto muškaraca, ali priznat ćete da se ne može u stvarnosti desiti da svi ti muškarci, 50 posto muškaraca, 50 posto žena budu idealni pravници koji su i te kako savršeni za oblast humanitarno pravo. Pa pošto ne možemo napraviti tu ravnotežu da oni budu podjednako rodno zastupljeni, a da budu približno jednakog zakonske oblasti, prosto mislim da treba da napravimo jedan kriterijum, da iskorijemo ova dva kriterijuma da dođemo do jednog kompromisnog rešenja pa da kažemo da će članovi/članice komisije zaista biti dobri pravници, ali po mogućnosti ne budu sve žene i sve muškarci. Eto to je iz tih razloga navedeno ova odredba 2. Kad kažete u odnosu na stav 3, reprezentativnost. Slažem se da je problematično malo napraviti, predložiti članove/članice komisije po principu jednake etničke zastupljenosti. Ali ako imamo u vidu zbog čega se osniva jedna ovakva koalicija, ako imamo u vidu koje namjere i svrhe osnivanje, zbog čega je pokrenuto sve ovo, mislim da će upravo iz razloga zbog kojih je cijeli postupak pokrenut biti značajno da jedna etnička reprezentativnost bude

takva da budu zastupljeni i pripadnici svih etničkih zajednica, odnosno manjina u državama ugovornicama. Evo ostavljeno je da bude jedan ili više pripadnika/pripadnica druge etničke zajednice, da prosto u tom smislu moramo voditi računa kakvi će biti predstavnici u tom smislu. Dalje u odnosu na stav 4, tačka b, vi kažete da vam ne zvuči prihvatljivo da član/članica komisije ne može biti osoba koja jeste ili je bila pripadnik vojnih, policijsko-obavještajnih i drugih struktura. Ovaj stav b nije najpreciznije formulisan. Ali njegova preciznija formulacija bi istiskivali nužno rogotatniju strukturu i nijesam sigurna da bi postiglo namjeru onoga zbog čega bi bio potrebno takvo objašnjenje. Ako kažemo koja jeste ili je bilo pripadnik, vojnik, struktura, vi kažete da to što je neko bio vojnik ne znači nužno da je zločinac ako on profesionalno obavlja svoju vojnu dužnost. Ako ja dobro razumijem kako ste vi to rekli, to znači da ako je neko izvršavao vojne zadatke, koji su podrazumijevali učestovanje u nekom sukobu, ali nije prekoračio ona ovlašćenja koja su mu data, on ne može biti ratni zločinac. Tako ste rekli? Ali postoji jedna druga stvar. Ako bi takav pripadnik, makar i koji je djelovao u okviru svojih nadležnosti, makar koji nije prekršio svoje obaveze, mislite li vi da li bi on uživao kredibilitet kod ostalih članova i članica? Mislim da teško da bi jer koliko god vi kažete da to nijeste radili voljno, da ste prosto to radili zato što vas je neko primorao, platio i slično, mislim da to ne bi naišlo na dovoljno razumijevanje kod ostalih članova i članica koalicije. Mislim i kod udruženja žrtava. Ali evo ja dajem priliku i drugima ako nešto u tom smislu imaju da se nadovežu. I konačno ovo treće, za osobu za koju postoji ozbiljna sumnja da je odgovoran za kršenje ljudskih prava i međunarodno humanitarno pravo, da je podržavala, pomagala u posticaju i izvršavanju takvih djela. Posebno ste kritički se osvrnuli na ovaj dio koji kaže da je bila „blisko povezana sa osobom osuđenom, optuženom ili pod istragom za takva djela“. U tom smislu navodite da to što sticajem okolnosti što se u svakoj porodici može naći neko ko je radio to, ne znači nužno da mi trebamo da snosimo krivicu za njih. Potpuno se slažem sa vama. Zašto bih ja snosila krivicu ako je moja sestra i moj brat učestvovao u nečemu mimo mojeg odobrenja, mimo volje. Čak naprotiv, ja sam sprečavala u tome. Ali kako da vam kažem, vi sa takvim vašim stavom ili ja i pretpostavljam svi koji imamo dobre namjere moramo nužno biti žrtva. Zbog toga, evo samo dozvolite da objasnim, zbog čega. Da ne bi ostavili prostor za zloupotrebe. Jer ako se mi podvedemo pod to, to znači nužno da će i onaj koji je moga brata potajno ohrabrivao, podstrekavao na to, da kaže: „Pa čekajte, meni nitko nije zabranio da učestvujem tu zato što je moj brat bio tu.“ I onda vi umjesto da mi snosimo žrtvu, vi kao pojedinac koji ste bili odgovorni i ostali, ostavljamo mogućnost ovim drugima koji nijesu bili prikosavjesni da djeluju. Eto toliko pa kasnije ću se dovezati na neko pitanje. Hvala.

Goran Taleski: Hvala Mirjana. Ja bih ovo razumeo više kao komentare na ove članove kako ne bismo ušli u debatu. O. K. Izvolite, u petom redu..

Faton Ademi: Vi ste napisali da država izabere jednu ženu ili jednog muškarca. Radi se o članku 22 tačka 2. To znači, to je nešto što je dužna. Htio sam dati jedan slučaj, koliko posto žene sudjeluju u parlamentima raznih zemalja. Znae, 30 posto trebaju biti žene. Mi smo istražili koliko su bile aktivne te žene u tim parlamentima. I vidjeli smo da su one, više su... kao dekoracija. Ja ne želim to govoriti, ali one su bile kao dio dekoracije u tim parlamentima, te žene. Ja mislim da ovaj dio tu, idemo dalje tačka b tačka 4 tačka b koja jest, ne slažem se sa gospodinom. Ne može biti član komisije osoba koja je bila pripadnik vojne, policijske i obavještajne i drugih sigurnosnih struktura. Ne slažem se jer moramo imati u vidu koji je cilj ove komisije

koja je jako osjetljiva točka, ko garantira da će osoba biti objektivna. Mora imati na umu da mora garantirati, osoba treba to raditi svjesno. Ako je osoba bila pripadnik vojne, policijske ili obavještajne i drugih sigurnosnih struktura, a nije učinio zločin, on ne može biti objektivna osoba, on ne može presuditi objektivno. Jer on će imati posla sa svojim kolegama, sa svojim bivšim vojnicima, sa bivšim policajcima. I to smo i prije vidjeli na sudovima, na Haaškom tribunalu smo to vidjeli kako je to teško, kakvo svjedočenje su dali bivši vojnici. To smo vidjeli. Ja se slažem potpuno da su isključene te osobe, sve osobe koje su bile profesionalni pripadnici vojske, policije, obavještajne i drugih sigurnosnih struktura da su isključene. Jer ta komisija mora biti neutralna komisija. To je jako važno. Govorimo točku c. "Za osobe postoji ozbiljna sumnja da je odgovorna za kršenje ljudskih prava." Prema pravosudnom objektu, jer nije samo sumnja, morate dobro to da vidite, nije samo sumnja, ali ozbiljna sumnja. Ali tu treba dodati nešto jer ta sumnja, koji organ je potvrdio da je to ozbiljna sumnja? Koji organ je potvrdio tu sumnju? Da ne bi došlo do neke zabune, kako je rekao bivši kolega prije. Hvala lijepa. Toliko od mene za ovaj članak.

Afrim Krasniqi: Ja sam Krasniqi, obiteljski čovjek, imam samo jedno pitanje. Prvo pitanje, govorimo o političkoj funkciji zadnje dvije godine. Ja govorim, svi koji su bili direktori, koji su radili na Kosovu, svi pripadaju političkoj strani i na ovaj način vi njih eliminirate. Ne govorim u vezi ministra jer to spada u članak 25. Vi ste rekli da tri člana izabrana od ministra. To znači ako su dvadeset članova u komisiji, to znači ministar ima pravo to izabrati. I sto posto će izabrati samo svoje ljude. Sto posto. Ja mislim da tu treba nešto primijeniti. Zahvaljujem vam.

Midhat Izmirlija: Gospodinu Krasniqiju se izvinjavam, odmah da riješimo. Ministar bira tri člana selekcionoga odbora, a ne komesare. Samo da se razjasni, možda u pogledu prijevoda. A onda Koalicija za REKOM druga tri člana i onda zajednički ostala tri člana selekcionog odbora, a selekциони odbori onda biraju članove/članice komisije.

Afrim Krasniqi: Tu piše da ministar objavljuje četiri člana.

Midhat Izmirlija: U članku 25 sastav i izbor selekcionog odbora kaže se: „Selekциони odbor u svakoj državi čini devet članica“, a u tački 3 „tri člana imenuje ministar nadležan za ljudska prava“. Znači, samo za selekциони odbor, tu je uticaj ministra.

Afrim Krasniqi: Je li ministar politički ili nije?

Midhat Izmirlija: Jeste, ali za selekциони odbor, ali ne za komisiju. Ministar ne može uticati na izbor dvadeset komesara.

Afrim Krasniqi: Da, da, ali na članku 22 nešto pišete drugačije, a na članak 25 je nešto drugačije. Sad mi ova dva članka ne idu jedan sa drugim. Tu ministar nije dio ove komisije. Govorim jer mi smo i prije to razjasnili. Cilj je da svaka država koja je dio Balkana mora biti dio ove komisije. Da prihvaća sve uvjete i mora prihvatiti status, mora prihvatiti da komisija je dio s kojim treba surađivati. U isto vrijeme kako je spominjano i u statutu, ministar ima nadležnost ili neki drugi ministar da imenuje tri osobe, ali te tri osobe nisu političke osobe, nego iz civilnog društva, ili tri osobe koje su iz raznih organizacija. ili na primjer trideset građana. I

onda na ove tri dolazi još šestero ostalih.

Miloslav Stojković: Miloslav Stojković, predsednik udruženja za Kosovo i Metohiju, tačnije Centar zaštite porodice žrtava rata sa teritorije Kosovo i Metohije. Dozvolite da komentarišem par članova koji zadiru uopšte na ljudska i kolektivna prava, a mi važimo za instituciju koja o tom momentu puno vodi računa. I drugi elemenat koji je osnova rada ovog sistema koji bi radio institucije koje mi sad formiramo, to je individualizacija zločina. S tim u vezi, na osnovu člana 22, mi te elementarne norme kršimo ustav. Član 22 pod nazivom „Kriteriji za izbor članova/članica komisije“ tačka 4 pod a) predlažem da se ona kao takva briše. Objašnjenje: vidite, gospodo, u vreme kad su nažalost ovi teški ratovi na teritorijama bivših republika, bivše SFRJ bila je mimo demokratije i svesti po tom pitanju bio je na takovoj razini, na takvom nivou da je to jednostavno bila jedna opšta politika. Da li progresivna ili regresivna, ne komentarišem, ali takva... Ko je to mogao vidjeti, u bilo kom delu bivše naše zemlje da se suprotstavi vladajućoj strukturi vlasti? On bi odmah bio proglašen ili izdajnikom ili čak desilo bi mu se nešto da bi mogao eventualno da život izgubi. To je jednostavno bilo takvo stanje. U bilo kojem delu. Ne možemo sad na bilo koju bivšu republiku kažemo: „E, to je bilo bolje ili lošije.“ Dakle, jedna opšta klima je bila. I kao takva, vidite, kao takvu vi jednu politiku koja se vodila vi proglašavate kroz ovu tačku jednostavno kao neprikladnu da svoje članove da. To se kosi sa onim načelom što smo rekli da i Haaški tribunal kao paralela, on teži individualizaciji zločina, a mi hoćemo kolektivnu odgovornost. Na kraju krajeva, mi to ne možemo niti ćemo ikada postići. Individualizacija zločina, to znači da u političkim strukturama, bilo u zakonodavnoj, izvršnoj ili sudskoj vlasti, na nivoima opšteg republičkog ili dole lokalnog, mora da nađemo idealne osobe na funkciji toj, onoj ili sličnoj, koja je akter zločina. Ovdje ću si dozvoliti digresiju na ličnu prirodu. Mene ne interesuje vlast koja je bila '99. godine na Kosovu i Metohiji, u bilo kojem obliku, bilo koja vrsta vlasti, jer ona nije ubila moga oca, majku, brata, mog oca, majku i brata ubio je pojedinac pod imenom taj i taj. Ja tog želim. Da saznam ja i, smatram, svi ovdje ostali. Prema tome ne mogu sada ja da krivim bilo koga iz organa vlasti da li je kriv ili nije kriv. Nije to moja kompetencija. I slažem se da to, mi jednostavno nismo spremni jer nemamo kapaciteta da damo istorijski pečat tom elementu. Zato kažem još jednom, slažem se, odnosno predlažem da se ova tačka 4 pod a) briše kao takva. Jer jednostavno pravi diskriminaciju u startu. Također bih komentarisao tačku b. Uz uvažavanje gospodina koji je rekao. Apsolutno. Dozvolite da ja protumačim. Predlažem da se ona redefiniše ili ukine. Tačka b članak 22 tačka 4 pod b). Vidite, također jedna slična digresija kao što sam komentisao političke događaje. Ko je na torturi bilo koje republike mogao da se ne uključi posredno ili neposredno u ta ratna dejstva. Bilo u oružanim dejstvima kao deo strukture vlasti, kao bez struktura vlasti, ili pak kroz radne obaveze ili pak kroz pomoć ovo, ono itd., itd. kroz tzv. nevladine oblike borbe i otpora. Da li je ta politika ispravna ili neispravna? Mi jednostavno degradiramo tu obavezu koja je zakonima i ustavima i bivše zajedničke države i pojedinačno regulisana. Jednostavno građani su morali bilo kao prosti pripadnik ili pak angažovanje, u drugim strukturama da se angažuju. Time bi mi, ne kao što je gospodin rekao jednu petinu, nego jednu polovinu struktura automatski eliminisali. Opet idemo sa kolektivnim kažnjavanjem, odnosno kolektivnim gradiranjem struktura. Vojno i policijske snage ne mogu biti. Znači da se one u startu već mi postavljaju kao nosioci tih pretrganih ili pak ideja koje su suprotne načelima ljudskih prava. Također to se kosi i sa članom, dozvolite samo da, molim vas, 20. Vidite, to je direktno koje kaže: Komisija dolazi sa članovima za uzimanje izjava. Izjave se uzimaju od individualaca, odnosno od individualnih osoba, stradalnika,

žrtvi i tako dalje ili pak preko nekog dela strukture i arhive, prikupljanjem dokumentacije, regulisanje potrebe javnih slušanja, sve je to individualizacija, ne kolektiv. zato je strašno uvredljivo reći u ovoj, da ponovim što je gospodin rekao, komentarisati ovu tačku koja kaže, tačku 4 b, koja je diskriminatorska, uvredljiva, ponižavajuće i stavljen je pečat nekog tko nije zaslužio. Čitavoj strukturi te profesije. Ne govorim o tim nažalost paravojnim, parapolijskim, to je već drugo pitanje i tu nemam ja prava da dajem sud. O vojnim, regularnim, vojnim, policijskim snagama dati pečat da su to nosioci sukoba i najveći ratni zločinci zločina to u startu mi dajemo pogrešni pečat. S druge strane, dozvolite, ali ja garantujem kao građanin, kao pripadnik ove ideje koje jako podržavam i učestvujem od strarta, nijedna država neslednica neće usvojiti na skupštini ovo, neće usvojiti. Pa ko će prihvatiti, molim vas, da jedna petina i čak i više bude odmah u startu pod ovim formulisana. Nijedna. Bar nijedna skupština, pa čak ni jedan predsednik. Tog predsednika ipak građani biraju. Zato da bi izbegli to predlažem još jednom da se ova tačka a briše, tačka b eventualno redefiniše pa da bude to parapolijske, paravojne formacije jer nažalost nisam kompetentan, ali to činjenice govore da su najveća zla na svim teritorijama bivše Jugoslavije upravo te snage činile koje nisu imale legitimiteta. Legitimitet državnih policijskih snaga je bio da se brani, nećemo sad govoriti, neko kaže da se brani, neko da se napada. To sad nije bitno. Ali to su legalne državne strukture koje ne mogu da se ovako definišu. Ne mogu. Sada i nikada. Posebno od ovih tu koja teži jačanju ljudskih prava i svega što vodi progresu i otkrivanju istine. Na ovaj način, ovakvim definisanjem, ne otkriva se istina, nego se još veći jed stvara između republika i između naroda, a naš je cilj, dozvolit ćete, oprost od greha. Ponavljam, ja ne praštam Kosovu i Metohiji greh, ja treba da oprostim ako budem mogao da oprostim jednom licu koji je izvršio zločin na mojim roditeljima i bratom, a ne na Kosovu i Metohiji. I drugim građanima koji su bili sastavu policije, politički aktivni, direktori i td., itd. Njih da se osudi, neću jer nemam osnova. Hvala što ste me saslušali. Možda sam bio opširan.

Bekim Blakaj: Članak 22, tačka 4 tačka b. Ja spadam u tu skupinu koja se slaže da kao član ne smije biti neko ko je bio pripadnik ovih struktura, koji je dao razne informacije ili bio kao vojna policija i ostale strukture. I ako oni nisu učinili nikakve zločine i ako nisu znali da je učinjen neki zločin, prije mene je kolega spomenuo da će se komisija baviti s bivšim kolegama koji su počinili zločine, ali ja imam svoje iskustvo. Mogu reći da profesionalni vojnici nisu učinili nikakve zločine, ali znam da su policija i vojna policija učinile zločine. Sad se vraćam nazad na svoju tačku koju sam tražio. Govorim opet o članku 22, govorimo tačku 3. Ja ću to čitati na albanskom, a valjda vi tu imate na vašem jeziku. „Država ugovornica će prilikom izbora članova i članica komisije nastojati osiguravati etnički reprezentativan sastav komisije tako što će pored pripadnika/pripadnica najbrojnije etničke zajednice nastojati izabrati jednu ili više pripadnika/pripadnica druge zajednice, odnosno druge etničke zajednice u toj državi ugovornici.“ Ja ne razumijem to tačno. Tražim da bude preciznije i koncizno izražena, što to znači nastojati? Što mislite na riječi „nastojati osiguravati“? Želim još nešto... Želim objasniti šta znači „nastojati osiguravati“ u tom jer što bi se dogodilo sa državama koje imaju samo dva člana u REKOM-u? Što će se dogoditi? Jesu li dužni da jedan od tih mora biti pripadnik manjine, etničke manjine? Treba objasniti, govorimo o Crnoj Gori, Makedoniji, Sloveniji. Zato ogovorim. Zahvaljujem vam.

Vesna Teršelič: Samo kratko. Mislim da je prijedlog radne rupe dobar baš zato što sužava moguću skupinu. Možda bi se kriteriji u članku 22 pod stavom 4 mogao sročiti ne sasvim isključivo, ali za selekcijski odbor

kriteriji koji su isključivi zapravo omogućavaju da suze tu grupu i to na način koji je javnosti, ja bih rekla, relativno lako rastumačiti jer naprosto nastoje isključiti one koji bi mogli biti prepoznati kao pristrani. Bez obzira na njihovu uključenost, neuključenost u donošenju odluka koje su u krajnjoj konsekvenci vodile do počinjenja individualnih zločina. Dakle, naprosto nastoje suziti polje rada u selekcijskom odboru da kad dobe, ne mogu reći koliko će biti prijava, možda će biti trideset nominacija, možda će ih biti petsto, pa onda u toj grupi od petsto uspiju nekako suziti tu grupu mada mi se čini da je briga da će to parlamenti teško prihvatiti opravdana. Ali je sad pitanje operativnog odlučivanja jer selekcijski odbor će imati beskrajno težak posao ili će mu posao biti relativno olakšan time što će neke grupe biti isključene. Naprosto razumijem te vaše dileme. Eto...

Midhat Izmirlija: Samo ako, Vesna, mogu dati odgovor Bekimu Blakaju na pitanje za etničko i reprezentativnosti unutar komisije. Ako, Bekime, pogledaš obrazloženje, stavak 3, znači samo obrazloženje stavka 3 ima naziv „Nastojanje da se osigura etnička raznovrsnost u komisiji, ali ne pod svaku cijenu“. Znači, traži se reprezentativnost, ali traži se i odabir izuzetnih ličnosti tako da to ne znači da od dva jedan mora biti pripadnik... Nastojat će se obezbijediti, ali ne pod svaku cijenu.

Veljko Vičević: Ne želim polemizirati, mislim da nema svrhe, sve smo rekli, ali ipak, Vesna, razumijem šta mi želiš reći i svima nama. Ja sam shvatio to da su ovi članci eliminacijski, da se nešto suzi, a sad te ja pitam, ja kao ja, da li me vidiš u ovom obrazloženju koje je ovdje napisano? Direktno pitanje, direktan odgovor. Mi se zalažemo za ljudska prava. I samo je to bio mij cilj. Dakle, ovo što je obrazloženje točke 4 stavka 4 pod b. Da li sam to ja? Evo, pročitaj to pa mi samo to reci. Mi se jako dobro poznajemo. Inače se zahvaljujem predlagачima što me smatraju ratnim zločincem. Jer drukčije se to ne može shvatiti. Ja vas direktno pitam, ljudi. Evo izvolite.

Vesna Teršelič: Po mom mišljenju to obrazloženje treba drugačije sročiti. Ali mislim da se u članku 22 stav 4, po mom mišljenju, treba ne treba biti isključiv, treba naglasiti da je ovo nešto što će se uzeti u obzir u kriterijima baš zato što, mislim da ne treba biti isključujuće i da treba ostaviti otvoren prostor i za skupine pod a, b i c.

Veljko Vičević: Upravo tako. Jedna od mojih zadnjih rečenica je bila da to treba redefiniirati, nisam rekao da a priori nešto, ali sam isto tako rekao da je to članak koji je samo kozmetiku doživio jer gotovo nikakvih izmjena od prvobitnog prijedloga on nema. I zato sam reagirao i upozorio. Dobro, nećemo se dalje vraćati. Ima još vremena, bit će konzultacija i tako dalje. Želim o članku 30 koji smatram izuzetno bitnim. To je članak koji govori o kvorumu i odlučivanju. Znači, kvorum za rad komisije čini četrnaest članova i članica. Tu smo se odredili dakle da otprilike 70 posto članstva je kvorum. Onda govorimo dalje, točka 2. Komisija nastoji da sve odluke „nastoji“. Pazite „nastoji“. Gore imamo u točki 1 „čini, a u točki 2 koristimo termin „nastoji“. Na njega upozoravam. Da sve odluke donosi jednoglasno, a kada je konsenzus nemoguće postići, „odlučuje većinom od četrnaest članova i članica“. To treba redefiniirati i eksplicite navesti da četrnaest mora biti za. Zašto? Jer ovo se može drukčije protumačiti. Odlučuje većinom od četrnaest članova, a gore kvorum četrnaest. Neko će to shvatiti da je to osam. da je to ispod 50 posto. Jer većina od četrnaest je i osam. Dakle, mislim da treba preciznije vrlo... Meni je jasno šta ste htjeli reći, mora biti četrnaest minimum za. To je cilj. Ja

sam to vjerojatno dobro shvatio. Ali ova točka 2 se može i drukčije shvatiti. Dalje idem. „Komisija može odlučiti da je za proceduralne odluke dovoljno da postoji obična većina svih članova i članica.“ Znači, jedanaest. Nismo rekli koje su to proceduralne stvari. Da li nije možda, ja sad razmišljam glasno, da li nije možda bolje predvidjeti da komisiju kad se ustroji zadužimo da recimo poslovníkom radu ili nečim regulira ta pitanja, a ne da mi prejudiciramo te stvari u statutu i da opterećujemo statut s nečim. Dakle, kad dobijemo dvadeset eksperata, pa neka se ljudi dogovore kako će najbolje raditi. Sad imam jedan prijedlog za razmatranje. A vi razmislite. Pošto je vrlo bitno da većina bude zastupljena u donošenju odluka te komisije jer svi očekujemo nešto od nje, cilj nam je u fokusu žrtva, odnosno da se ne ponovi. Da li je ikad itko razmišljao da u ovom cijelom procesu predlaganja može biti članova komisije po svim mogućim kriterijima koji će na kraju biti takvi kakvi će biti. Ja sad govorim o njima, da predvidimo da automatizmom biramo člana komisije i zamjenika člana. Onda izbjegavamo članak 30 i 14 jer ako se to usvoji, a tu praksu – parlamentarnu i demokratsku – imamo, u inim situacijama u naprednim demokracijama u svijetu, da postoji član i njegov zamjenik, time osiguravamo zastupljenost uvijek sto posto kvoruma na radu tog tijela. Pa zar mi stvarno mislimo da ne možemo iznjedrati četrdeset dobročinitelja na ovom području, nego samo dvadeset? Što ako se čovjek razboli? Što ako odu na krivo mjesto, ručaju i dobe salmonelu? A bitne stvari su u pitanju. Ne, nije smiješno! Ja samo praktično govorim. Ni tih četrnaest nas neće spasiti. Ali stavljam bubu u uho. Biramo čovjeka, on je prvi, a isto kao i njega, svaka ugovornica istakne umjesto pet deset, umjesto dva četiri, a jedan je član, drugi je zamjenik. Ionako komisija treba regulirati jer ovo sve neće biti regulirano ovim statutom. Oni kad se ustroje, moraju pravila o svom radu donijeti na određen način. I službe koje su im potrebite da bi realizirali obilnu zadaću koju stavljamo pred njih. Ja sad stavljam tu mogućnost da nam bude teže u ovoj pripremljenoj fazi, što znači: ako se i donose odluke i ako parlamenti usvoje sve to, ide se u kreaciju i izvršenje ustrojenja komisije, zašto da ne uložimo taj dodatni napor i osiguramo se od preglasavanja, od sumnjičavih odluka, od proste većine itd., jer onda moraju uvijek imati kvorum? Jer ako jedan ne može, teško će baš svih od četrdeset da se ne može naći dvadeset ljudi da učestvuju u radu komisije. I samim tim što komisija, ograničili smo ju vremenom, a svjesni smo težine zadaća. Samim tim kancelarije će biti osnažene, jače, sa više ljudi u najboljoj namjeri da razriješe situaciju na način da konačno dođemo do možebitnog argumenta koji će onemogućiti manipulaciju. Ja ne govorim o naravno o istini. Svako od nas ima svoju istinu. Eto to su moja promišljanja u vezi članka 30. Hvala.

Vesna Teršelič: Samo prijedlog na stav 2 članka 30. „Komisija nastoji da sve odluke donosi jednoglasno, a kada je konsenzus nemoguće postići, odlučuje većinom od minimalno četrnaest članova i članica.“ Možda bi to razriješilo dvojbu.

Midhat Izmirlija: Da, ovo što Veljko Vičević kaže čini se dobro shvatili o čemu se zapravo radi da je radna grupa zapravo predvidjela dva kvoruma. Prvi kvorum je kvorum za rad i on iznosi četrnaest, a kvorum za odlučivanje isto iznosi četrnaest, i to je tačno. U članu 3 se kaže da za proceduralne odluke koje će biti donijete poslovníkom, oni se mogu dogovoriti da usvajaju prostom većinom, odnosno od jedanaest glasova za. Ali da bi usvojili odluku, da glasaju većinom od jedanaest, oni moraju raditi sa četrnaest glasova. Što se tiče vašeg drugog prijedloga u vezi za zamjenika članova, u tom trenutku ako bi komisija imala, odnosno komesari imali svoje zamjenike, to bi bilo četrdesetoro ljudi koji bi bili u tom statusu. Za taj status se vežu

neke druge privilegije, odnosno imuniteti, povlastice i izuzeci kroz statute, to bi ovu komisiju činilo jednim specifičnim tijelom s obzirom da nijedna komisija nije imala tako velik broj ljudi. To bi bilo prilično, to je sad moj stav, prilično glomazna komisija. najveća komisija, sa najvećim brojem ljudi bila je komisija u Njemačkoj, i to druga njemačka komisija od '95. do '98. godine, ona je imala trideset i šest članova, ali to su bili poslanici u parlamentu. S druge strane to me sad asociralo, kada sam prebrojao, kada bi to bilo četrdeset ljudi, ja vam moram reći da zastupnički dom parlamenta BiH ima četrdeset dva delegata. Tako poslovnika ukupno zastupnika. Tako da bi komisija bila maltene izjednačena sa brojnošću jednog parlamenta u jednoj od država ugovornica. Naravno da ovdje ne govorimo sad o finansijskim aspektima i o samoj proceduri donošenja odluke jer pitanje ako član ne učestvuje, ko prenosi na zamjenika, kada zamjenik nastupa u ime člana, kada to radi sam član i naravno onda sad to podrazumijeva čitav niz drugih pravila koja bi morala se donijeti u toj situaciji. Pitanje da li nam je to veća korist ili nam je veća procedura i složenost? Ali naravno to ostaje za raspravu. Hvala vam za prijedlog.

Marinko Đurić: Marinko Đurić, Udruženje kidnapovanih i nestalih sa Kosova i Metohije. Prvo bih gospodinu Veljku odgovorio da, pošto nas je prozvao sve da ga ovdje smatramo zločincem, ja nikakvog razloga za to nemam, da vas smatram niti je ovo mesto gde mi sudimo. Prvo to da vam odgovorim. A opet kažem, da obrazložimo svoj razlog zbog čega smo ograničili da ne budu pripadnici vojske i policije za period koji obuhvata koalicija, razmatra period od '91. do 2001. Znači, mi ne sumnjamo da sada postoji još bolji vojnici i bolji policajci i da će se pridržavati i nadamo se da se više nikad neće ponoviti ono što se ponovilo. A druga stvar je ovo što govorite, gospodine Veljko, o zamjenicima. Znači kako to... To se zove eksces kad kažete da se dogodi jedan... To je isto kad kažete da ste svom detetu rekli, ne daj Bože, da će ga zgaziti auto, ne date mu da izađe na ulicu. Mislim, to je stvarno uvijek moguće. Ali da će jedan nestati ili će mu se nešto dogoditi zlo. Tako da ova obrazloženja da dvadeset koji nosi neki privilegij je apsolutno, i efikasnost na kraju krajeva, je sasvim dovoljna da se to učini, ovaj broj je, mislim, sasvim opravdan. Ja se izvinjavam. Spominjem 2001. jer, u koaliciji, stoji tamo period koji obuhvata, ako ste pratili statut, beše period koji obuhvata rad koalicije, obuhvata od 1991. do 2001. Mislim da tu nema dileme. Ako sam ja pogrešno rekao nešto, mislim da to tako stoji. Čitajte tamo, 2001.

Midhat Izmirlija: Znači, o članu u kojem se govori o vremenskoj nadležnosti?

Marinko Đurić: O nadležnosti komisije. Tako je.

Midhat Izmirlija: Od 1. januara 1991. do 31. decembra 2001. godine.

Marinko Đurić: Pa dobro, ja sam rekao do 2001.

Veljko Vičević: Evo samo jednu stvar. Ja još uvijek stojim kod one bube u uhu, neka ljudi razmišljaju, ali želim upozoriti: da li smo mi svjesni da po prvi puta u povijesti svijeta pokušavamo napraviti komisiju za istinu među više država? Iskustva po kojima mi se danas možemo voditi, to su iskustva država. Njima je bilo lakše. Ovdje je sedam suverenih, ili šest, ali sedam suverenih, ja govorim kao pripadnik svoje zemlje, mi priznajemo sve, dakle sedam suverenih država, pa, ljudi, zašto onda stalno mislimo da je to isto kao recimo, ja znam da je mnogoljudnija Južnoafrička Republika od nas svih sedam, ali je puno jednostavnije njima bilo za

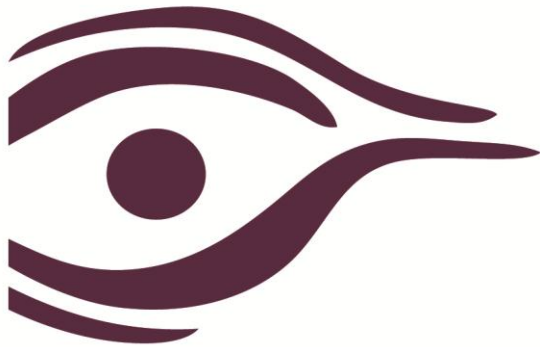
raditi. Ili Njemačkoj koja je imala trideset i kusur tako dalje. Zašto... Ja sam svojim prijedlogom odmah i rekao i upozorio da nam to u pripreмној фази значи више посла. Ali ako sada zapnemo, onda će rezultat biti bolji. Jer ako bolje uzoremo, vjerojatno je i da će i bolje niknuti. Ja znam šta sam predložio. Ne jednostavno. Ja ne težim jednostavnosti, nego težim boljem rezultatu. Ako želim dobar i najbolji mogući rezultat, onda ajmo sad upregnuti sve napore da postignemo uvjete i omogućimo rad tim ljudima. Ali zašto bježati od četrdeset ljudi? Ja ne vidim razloga. Pa tu je sedam suverenih država. To nije isto. Gledajte, ja sam slušao iskustva ljudi koji su nama govorili na inim konzultacijama. Da, njima je bilo puno, puno jednostavnije. Samo ću jednu stvar reći. Ja ću lako naprtiti na svoja leđa vreću i unutra staviti jedan rog od jelena, ali kad stavim sedam rogova od jelena i to da nosim na leđima, neće mi biti jednostavno kao s jednim. Vjerujte mi da neće. Evo sad sam bio jako slikovit. Želim reći, da li smijemo se odrediti prema, iznijeti neki stav i o članovima koji nisu konkretno vezani za ovu sobu. Ja pitam, zato bi se ja stavio, želio dati jednu načelnu primjedbu, a to je članak 13. Sad ste ga ponovili. Dakle, radi se od 1. siječnja '91, do 31. prosinca 2001. Načelna primjedba i iskustvo i sad želim apostrofirati u fokusu žrtve. Na teritoriji Republike Hrvatske zbog ovog određenja, ovakvog kako ovdje piše, jedan dio žrtava će ispasti. Naša događanja počinju od '90. godine. I mi smo molili i već smo to predlagali da se ništa s tim ne gubi. Ništa se ne gubi. Zašto se ne uzme '90. godina? Zato što mi imamo probleme u Hrvatskoj '90. godine. Mi imama balvane. Mi imamo onemogućće protok roba, ljudi, sredstava, čega god hoćete. Imamo sporadične oružane sukobe '90. Mi imamo žrtve '90. godine. Ako ovo primijenimo, ti ljudi su ispali. Kojim pravom? Danas smo slušali, pazite, jednu od žrtava, ženu ili djevojku, kako god hoćete, iz Vukovara koja je spominjala put '90. godine i prvi put se srela s problemima kad je išla u posjet u Niš u vojsku. Spomenula je '90. Ona je to kao djevojka doživjela u Hrvatskoj. Na njenu sreću već tada nije bila u direktnoj osobnoj ugrozi, a mi imamo ljude koji su bili, koji su to proživjeli, s jedne, druge i treće strane '90. godine. I moj prijedlog je da konačno ekspertna skupina shvati, ako smo se latili posla da žrtvu stavimo u fokus, da im dodamo dužno štovanje, da izrazimo empatiju, da im omogućimo jednog trenutka da dožive restituciju i reparaciju na račun toga što su žrtve. Kojim pravom, jednim administrativni potezom, prijedlogom 1. siječnja '91., ne znam sto, dvjesto individua sa teritorija Republike Hrvatske izbacujemo iz tog spiska? Kome to nešto znači? I još nešto ću apostrofirati. Hrvatski sabor je donio odluku koja je pravosnažna, nepromjenjiva, a zove se Deklaracija o Domovinskim ratu, u kojem on predviđa da je Domovinski rat u Republici Hrvatskoj trajao od 1990. do 1995. godine. Ovakav prijedlog je u direktnoj koliziji odluke najšireg, najvišeg tijela u Republici Hrvatskoj, koja se sigurno neće mijenjati. Jer je donesena Deklaracija o Domovinsko ratu. I na to smo upozoravali. I opet pružamo ovim što izbjegavamo uključiti '90. godinu za početak, jer kod nas je stvarno počela. Kada je počelo? Još smo svi bili Jugoslavija. Meni je to apsolutno jasno. Imali smo izabranu vlast u Hrvatskoj, Srbiji, Sloveniji, bili smo SFRJ. Meni je sve to jasno, ali su problemi i ozbiljna kršenja ljudskih prava počela u Hrvatskoj '90. godine. Hoćete osobni primjer? Putovao sam sa Jadrana u grad Zagreb 23 sata zato jer je bila blokirana cesta na Čelavcu. Nije se moglo preko Velebite, preko Gračaca u Zagreb, nego smo u koloni vozili od Zadra do Karlobaga. Onda je već bilo lakše prema Gospiću i nazad. Ili Senju. Je l' me razumijete? To smo svi osjetili koji smo se 23. 8. '90. vraćali u Zagreb. Nisam bio jedini na cesti. To je bila kolona. Možete li si zamisliti kolonu od osamdeset kilometara? I tako se vozilo. 23 sata sam vozio 225 km. Pa izračunajte, na sat 10 km. Eto to je bila... I zato kažem, moj prijedlog je da se razmotri još jednom, jer imamo i akt koji to definira, akt koji je donio Hrvatski sabor. A ja govorim o ovom dijelu. Jasno mi je da na Kosovu isto tako... Dakle, činjenica je da mi moramo sagledati, ako

želimo u fokusu imati žrtvu, ako se zalažemo za njih i krećemo ozdola, na neki način to je i danas na plenumu bilo rečeno, ne uvijek ozgora, onda dajmo tom malom čovjeku šansu da i nešto ostvari. Zbog njega to sve i radimo. Hvala lijepo.

Midhat Izmirlija: Znači, hvala lijepo na prijedlogu gospodinu Veljku Vičeviću, a samo ako pogledate u obrazloženjima, ja mogu reći da se članovi radne grupe prilagodili nalazima Haaškoga suda u pogledu određenja početka rata, pozivajući se na tri presude. To su Limaj, Tadić i Mrkšić i ostali. I to je bio argument za presuđivanje ovog argumenta. Hvala.

Goran Taleski: Hvala Midhate. Mislim da smo stigli do kraja, jedino ako ima još neko, eto kratko. Nema? Hvala svima što ste bili deo ove rasprave... I da, sad je večera u restoranu u 19.00 časova. Hvala, Vesna.

Iniciativa për KOMRA
Inicijativa za REKOM
Иницијатива за РЕКОМ
Initiative for RECOM
Pobuda za REKOM

OFFICES / КАНЦЕЛАРИИ / KANCELARIJE / КАНЦЕЛАРИЈЕ / URADI / UREDI / УРЕДИ / ZYRAT

Beograd: Koalicija za REKOM
c/o Fond za humanitarno pravo
Dečanska 12, 11000 Beograd, Srbija
tel. +381 (0)11 33 49 766; fax: +381 (0)11 3232 460
e-mail: office@hlc-rdc.org

Ljubljana: Koalicija za REKOM
c/o Mirovni inštitut, Metelkova 6, 1000 Ljubljana, Slovenija
tel. + 386 (1)234 7720; telefaks: + 386 (1)234 7721
e-mail: rekom@mirovni-institut.si

Podgorica: Koalicija za REKOM
c/o Centar za građansko obrazovanje
Njegoševa 36/I, 20 000 Podgorica, Crna Gora
tel. +382 (0)20 665 327; fax: +382 (0)20 665 112
e-mail: info@cgo-ccce.org

Прилеп: Канцеларија на Коалиција за РЕКОМ
c/o Здружение на граѓани „Мировна акција“
нас. Димо Наредникот А1/2/31, 7500 Прилеп, Македонија
телефон/телефакс: +389 (0)48 401 888
е-маил: mirovnaakcija@gmail.com

Prishtine: Koalicioni për KOMRA
c/o Fondi për të Drejtën Humanitare
Eqrem Cabej 7a, 10000 Prishtine, Kosovo
tel/fax: +381 (0)38 243 488, +381 (0)38 243 490
e-mail: office.ks@hlc-kosovo.org

Prishtine: Koalicioni për KOMRA
c/o Qendra për Hulumtim
Dokumentim dhe Publikim (QHDP)
Rr. Ulpiana U-1, H 8/1, Prishtinë, 10000, Kosovë
tel. +381 (0)38 553 753; cel: +377 (0)45 321 545
E-mail: crdp.ks@gmail.com

Sarajevo: Koalicija za REKOM
c/o Udruženje/udruga BH Novinari
Kralja Tvrtka 5/5, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
tel/fax: +387 (0)33 223 818, +387 (0)33 443 072
e-mail: bhnovinari@bhnovinari.ba

Zagreb: Koalicija za REKOM
c/o Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću
Kuća ljudskih prava
Selska cesta 112c, HR-10000 Zagreb
tel. +385 (0)1 457 2398; fax: +385 (0)1 457 2399
e-mail: kontakt@documenta.hr

Zvornik: Koalicija za REKOM
c/o Centar informativno-pravne pomoći
Vuка Караџића 148
75400 Zvornik, Bosna i Hercegovina
tel/fax +387 (0)56 210 412
mob. +387 (0)65 520 338
e-mail: cipp@teol.net и cipp@stel.net

www.zarekom.org

Sedmi regionalni forum za tranzicijsku pravdu

16-17. listopada/oktobra 2010.
Zagreb, Hrvatska

Program

Subota, 16. listopada 2010.

9:00 – 9:30

Registracija sudionika i sudionica

9:30 – 10:00

Otvaranje foruma

Kristalna dvorana, prizemlje

Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb
Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Ibro Bulić, tužitelj Tužilaštva Bosne i Hercegovine
Ivo Josipović, Predsjednik Republike Hrvatske

10:00 – 11:00

Inicijativa za REKOM u europskom, regionalnom i lokalnom političkom kontekstu

Jadranka Kosor*, Predsjednica Vlade Republike Hrvatske
Željko Sabo, gradonačelnik Vukovara
Tanja Fajon, zastupnica Europskog parlamenta
Žarko Puhovski, Filozofski fakultet Zagreb
Moderator: Tin Gazivoda, Savjetnik mreže fondacija Otvoreno društvo za Hrvatsku

Da se utvrde činjenice o svim žrtvama ratova 1991 – 2001. na području bivše Jugoslavije • Da se utvrde činjenice o svim žrtvama ratova 1991 – 2001. na području bivše Jugoslavije • To establish the facts related to all the victims of the wars waged on the territory of the former Yugoslavia in the period 1991 – 2001 • Da se opredelat faktite za site žrtvi na vojnite 1991 – 2001. vo poraneshna Jugoslavija • Faktet mbi të gjitha viktimat e luftërave të viteve 1991 – 2001 në hapësirat e ish-Jugosllavisë • Za ugotavljanje in prezentiranje dejstev o vseh žrtvah vojn 1991 – 2001. v nekdanji Jugoslaviji

- 11:00 – 11:30 **Pauza**
- 11:30 – 14:00 **Javno svjedočenje žrtava/svjedoka ratnih zločina i drugih zločina povezanih s ratom**
- Marija Lovrić
Ivan Pšenica
Jovan Berić
Ljiljana Alvir
Dragan Pjevač
Vesna Levar
- Moderatorica: Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb
- 14:00 – 15:30 **Ručak**
Kristalna dvorana, prizemlje
- 15:30 – 17:30 **Rasprava o nacrtu statuta REKOM-a i javnom zagovaranju**
- Radna grupa I: Sastav i izbor članova REKOM-a**
Moderatori: Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb
Goran Taleski, Mirovna inicijativa, Prilep
Uvodničar: Midhat Izmirlija, Pravni fakultet Sarajevo
Dvorana Zrinjevac -Tuškanac, prizemlje
- Radna grupa II: Ciljevi i zadaće REKOM-a**
Moderatorice: Dženana Karup Druško, BH novinari, Sarajevo
Vlasta Jalušić, Mirovni inštitut, Ljubljana
Uvodničarka: Marijana Toma, Radna grupa za izradu modela REKOM-a
Dvorana Maksimir, prizemlje
- Radna grupa III: Ovlasti i odnos REKOM-a s pravosuđem**
Moderatori: Bogdan Ivanišević, Međunarodni centar za tranzicijsku pravdu
Milan Antonijević, YUCOM, Beograd
Uvodničarka: Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Dvorana Gradec, prizemlje
- Radna grupa IV: Javno zagovaranje Inicijative REKOM**
Moderatori: Dinko Gruhonjić, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Novi Sad
Gordan Bosanac, Centar za mirovne studije, Zagreb
Uvodničar: Lazar Stojanović, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Dvorana Panorama, 17. kat
- 19:00 **Večera**
Kristalna dvorana, prizemlje

Nedjelja, 17. listopada 2010.

- 9:30 – 9:45 **Dokumentarni film o tijeku konzultacijskog procesa
Koalicije za REKOM**
Kristalna dvorana, prizemlje
- 9:45 – 11:00 **Izvješće sa radnih grupa**
izvjestitelji/ce radnih grupa:
Dženana Karup Druško, BH novinari, Sarajevo
Nora Ahmetaj, Center for Research, Documentation and Publication, Priština
Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb
Moderatorica: Daliborka Uljarević, Centar za građansko obrazovanje, Podgorica
- 11:00 – 11:30 **Pauza**
- 11:30 – 12:50 **Kampanja 1,000,000 potpisa za REKOM**
Moderator: Mario Mažić, Inicijativa mladih za ljudska prava Hrvatska
Uvodničarka: Maja Mičić, Inicijativa mladih za ljudska prava Srbija
- 12:50 – 13:00 **Zatvaranje foruma**
Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb
- 13:00** **Ručak**
- Odlazak sudionika**
** nije potvrđeno sudjelovanje*

Popratna događanja

- **Predstava Generacija 91.- 95.**

Boris Dežulović / Goran Ferčec / Borut Šeparović

ZeKaem - Zagrebačko kazalište mladih, Teslina 7

Petak, 15. listopada/oktobra 2010. – 21:30 sati

Subota, 16. listopada/oktobra 2010. – 20:00 sati

više na: http://www.zekaem.hr/predstava.php?predstava_id=34

- **Razgovori povodom izlaska novih publikacija u izdanju *Documente*:**

„Suočavanju s prošlošću u Hrvatskoj – stavovi i mišljenja javnosti i aktera u poraću“

Autori: Kruno Kardov /Dražen Lalić/ Vesna Teršelič

„Sjećanja na rat u Pakracu, Lipiku i okolnim mjestima“

Urednica: Maja Dubljević

„Evakuiran u Pakračku Poljanu; dnevničko-memoarski zapisi“

Autor: Đorđe Gunjević

Knjižnica *Bogdan Ogrizović*, Preradovićeveva 5

Petak, 15. listopada/oktobra – 11.00 sati

• **Promocija novih publikacija u izdanju Fonda za humanitarno pravo:**

„Vodič kroz reparacije“ više na: <http://www.hlc-rdc.org/Publikacije/1941.sr.html>

„Pravo komandne odgovornosti“

O publikacijama će govoriti Tijana Savkov iz Fonda za humanitarno pravo

Hotel Westin, Dvorana Zrinjevac -Tuškanac, prizemlje

Subota, 16. listopada/oktobra – 18.00 sati

Rasprava o nacrtu statuta REKOM-a i javnom zagovaranju Radna grupa II: Ciljevi i zadaci REKOM-a

Uvodničarka i moderatorice:

Marijana Toma, Radna grupa za izradu nacrtu Statuta REKOM
Dženana Karup Druško, BH novinari, BIH
Vlasta Jalušić, Mirovni inštitut, Slovenija

Sudionici i sudionice:

1. Munira Subašić, Udruženje Pokret majki enklava Srebrenica i Žepa, BIH
2. Amir Kulaglič, Član Koordinacijskog vijeća Koalicije za REKOM, BIH
3. Vesna Simović, Udruženje pravnik, Crna Gora
4. Draško Bjelica, Filozofski fakultet Beograd, Srbija
5. Fikret Grabovica, Udruženje roditelja ubijene djece opkojenog Sarajeva 92-95., BIH
6. Jovana Mihajlović Trbovc, Mirovni inštitut, Slovenija
7. Koča Pavlović, Poslanik u Skupštini Crne Gore
8. Murat Tahirović, Savez logoraša Bosne i Hercegovine
9. Zoran Pajić, Upravni odbor Fonda za humanitarno pravo, SAD
10. Salih Rasovac, Corridor, BIH
11. Ljiljana Alvir, Vukovarske majke, Hrvatska
12. Persa Vučić, Žene u crnom, Srbija
13. Drago Roksandić, Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska
14. Igor Mekina, slobodni novinar, Slovenija
15. Aprilija Lužar, Taxiart, Slovenija
16. Vjeran Pavlaković, Filozofski fakultet Rijeka, Hrvatska
17. Tamara Banjeglav, *Documenta*, Hrvatska

Promatrači i promatračice:

Jacqueline Nießer

Trankript audio zapisa

Dženana Karup Druško: Imamo predviđena neka dva sata za ovu radnu grupu koja nosi radni naziv Ciljevi i zadaci. Dogovorili smo se da gospođa Marijana ukratko izloži najnoviji nacrt Statuta Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i teškim kršenjima ljudskih prava na teritoriju nekadašnje SFRJ ali naravno samo na teme koje se odnose na ciljeve i zadatke. Nakon toga otvorit ćemo raspravu, ona će skratit svoje izlaganje koliko god bude mogla jer nam je jako bitno da čujemo vaše mišljenje i vaše preporuke o onome o čemu će ona govoriti. Izvoli Marijana. Izvinjavam se, dakle ja ću moderirati današnji skup, a osim mene tu je gospođa Vlasta Jalušić koja malo kasni jer je imala obaveze danas u Sloveniji pa smo njoj dali malo vremena da predahne, ona će svakako pomoći u drugom dijelu rada našega.

Marijana Toma: Dobar dan svima, moje ime je Marijana Toma i ja sam članica radne grupe, koordinatorka radne grupe za izradu nacrt Statuta Regionalne komisije. Dakle tema današnjeg, ove sesije je ustvari deo nacrt Statuta koji se tiče ciljeva i zadataka Komisije koja se, koja se treba formirati. Ovo je tema koju je, čini mi se, ovo su ustvari dvije teme koje čini mi se obuhvataju ustvari sve ono čime će se Komisija na neki način baviti ali bih vas ja molila prosto da eto ja ću se truditi da budem jako kratka u ovom predavljanju, ova dva člana, to su član 11 i član 12 nacrt Statuta koji je sad pred vama. Naime, ovo je sada već druga verzija nacrt Statuta koji je radna grupa predala krajem maja 2010. godine i nakon toga je usledio prvi krug konsultacija sa određenim grupama, prvenstveno sa pravničkom zajednicom, sa udruženjima žrtava i tako dalje i negde na trgu nekih od tih konsultacija mi smo se potrudili da redefinišemo ciljeve i zadatke Komisije u skladu sa preporukama koje su, koje su dolazile. Naravno, ovo je sada druga verzija, treća i posebna verzija nacrt Statuta nas očekuje na posebnom forumu, i tada će biti predstavljena u Sarajevu, planiranom za februar sledeće godine te bih vas ja molila da budete zaista što aktivniji u ovoj raspravi jer nam je, bar nama koji smo u radnoj grupi, beskrajno dragocjeno sve ono što možemo čuti od učesnika sa konsultacija i truditi ćemo se i trudimo se koliko god to možemo da sve ono, preporuke uvrstimo u nacrt Statuta. Takođe vam se izvinjavam zbog toga što ovaj dokument ima 68 strana, naime u njegovoj elektronskoj verziji on ima 85, još je veći, ovaj nadam se da ste stigli da pročitate. Naime naš, znam da ustvari ideja radne grupe je bila da kroz svaki član, da svaki član nacrt Statuta prati i obrazloženje zašto se radna grupa opredelila za neko od rešenja. Sada ću govoriti nešto kratko o, sada ću ukratko govoriti o ciljevima Komisije, to je član 11. nacrt Statuta, naime, ciljeve možemo podeliti ustvari kako smo ih mi zamislili i kako su učesnici na konsultacijama sugerisali, na neposredne i posredne. Prvi cilj Komisije je da istraži odnosno da utvrdi činjenice o ratnim zločinima i teškim kršenjima ljudskih prava počinjenim na području nekadašnje Jugoslavije od, u periodu od 01. januara 91. do 31. decembra 2001. godine ali i o političkim i društvenim okolnostima koje su uticale na činjenje ovih dela i posledicama do kojih su zločini i kršenja prava doveli, ovo je prvi cilj Komisije i neposredan, onaj koji će direktno uticati na, na ispunjenje, ustvari onog osnovnog, osnovne namere, osnovne namere Komisije. A ostali ciljevi, kao što vidite, su da doprinese da političke i društvene elite u državama ugovornicama koje će potpisati, prihvatiti ovaj akt prihvate činjenice o ratnim zločinima koji su se, i teškim kršenjima ljudskih prava koji su se desili na teritoriju nekadašnje Jugoslavije, zatim da doprinese rasvetljavanju sudbine nestalih. A ovde smo se odlučili za reč doprinese budući da se određena vladina tela već uveliko bave pitanjem nestalih te sama aktivnost Komisije ne sme ugroziti njihovo delovanje, mi možemo samo pomoći i doprineti, doprineti njihovom radu i prvenstveno na neki način saradivati sa njima. Naravno, ukoliko Komisija dođe do podataka do kojih te agencije odnosno vladina tela nisu došle, Komisija će sve te podatke naravno odmah predati vladinim komisijama za, za potragu za nestalima. Jedan od indirektnih ciljeva je da prizna nepravde nanete žrtvama u cilju izgradnje kulture solidarnosti i saosećanja. Oni koji su bili na Forumu u Novom Sadu sećaju se da je u okviru ove, u okviru ovog dela se tada spominjalo reč pomirenje koja je

žestoko kritikovana na Forumu te je radna grupa prosto prihvatila sugestije učesnika konsultacija da izbací ovu reč i stoga smo se opredelili za kulturu solidarnosti i saosećanja. Takođe smo uvrstili u jedan od ciljeva da doprinese ostvarivanju prava žrtava koje su naravno predviđene međunarodnim konvencijama i drugim zakonima, deklaracijama i tako dalje i to su prosto ta prava na istinu, prava na pravdu i pravo na reparacije. I naravno, to je taj poslednji cilj Komisije da doprinese sprečavanju ponavljanja zločina i drugih teških kršenja ljudskih prava što, kako je to radna grupa ustvari utvrdila bi sve, svi ovi prethodni ciljevi i njihovo ispunjenje ustvari uticalo na to da se budući zločini mogu sprečiti i da će se sprečiti odnosno njihovo ponavljanje neće biti moguće. Ciljevi se ostvaruju kroz zadatke koje Komisija ima, a kako smo u skladu sa, u skladu sa stavovima učesnika konsultacija zaokružili, Komisija ima nekih osam zadataka i videt ćete ovde da imamo dve alternative jer unutar radne grupe nije došlo do, ovaj, ne konsezusa ali prosto smo se trudila da sve ono što je rečeno na konsultacijama i sve one vrlo važne stvari oko kojih su učesnici insistirali uzmemo u obzir, stoga smo i ostavili dve alternative. Prvi zadatak Komisije je da prikupi podatke o slučajevima teških kršenja ljudskih prava i ratnih zločina, pruži njihov detaljan opis, prikaže obrasce kršenja prava i njihove posledice, zatim da prikupi podatke o sudbini nestalih i saraduje sa nadležnim telima koja se u državama ugovornicama bave potragom za nestalima, da izradi popis ljudskih gubitaka, pod jedan civila koji su izgubili život ili nestali u vezi sa ratom ili drugim oblikom oružanih sukoba i boraca koji su izgubili život ili nestali u vezi sa ratom ili drugim oblikom oružanog sukoba. Zatim, da prikupi podatke o mestima zatvaranja i onda dolazimo do ovog petog cilja koji nam je, gde smo pokušali da uzmemo u obzir sve one sugestije koje su učesnici na konsultacijama imali, a to je istraživanje političkih i društvenih okolnosti koje su dovele, koje su neposredno dovele do izbijanja ratova i činjenja ratnih zločina i drugih teških kršenja ljudskih prava. Naime, mi smo se ovde opredelili za dve alternative, za dve varijante, jedna je ta koja samo u svom, u svojoj definiciji ima reč neposredno, a smatrali smo naime da će Komisija moći sama da odredi od kog to perioda treba krenuti da bi se, ovaj, da bi se krenulo sa utvrđivanjem činjenica o političkim i društvenim okolnostima, pored toga smo smatrali da reč neposredno dovoljno jasno govori da se ne može odlaziti suviše daleko u prošlost, a druga alternativa je da istraži političke i društvene okolnosti koje su počevši od 1980. godine neposredno dovele do izbijanja ratova ili drugih oblika oružanog sukoba i činjenja ratnih zločina i drugih teških kršenja ljudskih prava. Naime, što se ove godine tiče odnosno tako da kažem preciznog definisanja vremenskog trenutka od kada Komisija treba da istražuje okolnosti, mi smo se konsultovali sa grupom istoričara iz regiona koji su nam sugerisali ovu godinu kao godinu koja bi možda na neki način bila najbenigniji izbor s jedne strane, a sa druge strane, s obzirom da se tada, da je te godine umro doživotni predsednik Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, nakon tog perioda započinje period krize Jugoslavije koji se na kraju završava njenim raspadom i oružanim sukobom i ratovima koji su se desili na njenoj teritoriji. Mi smo se zaista trudili da uzmemo u obzir sve ono što su učesnici na konsultacijama govorili ali prosto ni među učesnicima na konsultacijama nije bilo slaganja o tome koji bi datum bio ustvari zajednički za sve, za sve grupe. Radna grupa se prosto uz sugestije onih koji smatraju da apsolutno ne treba odlaziti dalje od 91. u prošlost, prihvatili jedan od argumenata te grupe učesnika na konsultacijama koji su govorili da bi ovo moglo da dovede Komisiju u opasnost da izgubi fokus sa onoga što je najvažnije, a to je istraživanje činjenica o onom šta se desilo u periodu od 91. do 2001. godine i da prosto svoj jedan vrlo kratak životni vek od tri godine, koliko je predviđeno za ovu Komisiju, potroši na to da istražuje periode prošlosti odnosno istorije i da na neki način zanemari i da izgubi fokus na žrtve ovog poslednjeg, poslednjeg rata. Takođe, zadatak Komisije je da održi javna slušanja o ratnim zločinima i teškim kršenjima ljudskih prava, da preporuči mere koje će se odnositi na sprečavanje ponavljanja kršenja ljudskih prava i ratnih zločina i na reparacije za žrtve i da izradi, objavi i predstavi završni izvještaj. Ovaj poslednji zadatak smo stavili, naravno u nekim, to prosto ovako deluje sad možda malo i naivno da smo, da smo ovo stavili ali naime postoje primeri u drugim Komisijam da što preciznije definišemo zadatke za Komisiju da bismo mogli na bilo koji način da sprečimo da se sa radom odugovlači ili da se završni izveštaj ne objavi zbog određenih problema. Vi takođe imate u ovim nacrtima Statuta koje ste dobili i tačna obrazloženja za svaku od ovih tačaka, ja bi sada možda

volela da otvorimo diskusiju, da čujemo vaše, takođe postoje još dva člana koja su u vezi sa ciljevima i zadacima, to su u delu 5, nadležnost Komisije, to su član 13, vemenska i teritorijalna nadležnost Komisije i član 14, dela u nadležnosti Komisije. Naime, šta se tiče vremenske i teritorijalne nadležnosti, tu možete da vidite da se tu ponavlja ustvari iz prethodnog člana, zadatak, to je broj 5 odnosno tačka e člana 12, da će Komisija utvrđivati činjenice o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava izvršenih u periodu od 01. januara 91. godine do 31. decembra 2001. godine u državama na prostoru nekadašnje SFRJ i istražuje, opet ovo, političke i društvene okolnosti u ove dve alternative. Naravno mi smo skroz i tu bi nam bilo potpuno dragoceno da čujemo vaše mišljenje kao učesnika na ovom Forumu o ovim varijantama koje smo ponudili, kritikama, sugestijama, tako da bismo mogli ovo što preciznije i mi da se opredelimo, a i da ovo lakše, da ovo lakše definišemo. Što se tiče dela u nadležnosti Komisije, kao što vidite, tu piše da će Komisija ustvari se baviti delima ratnih zločina i teškim kršenjima ljudskih prava kojima se Komisija bavi uključiv ali se ne ograničavaju na ubistva, porobljavanja, protivpravno zatvaranje, mučenje, prisilne nestanke, deportacije i prisilno premeštanje stanovništava, silovanje i druge teške oblike seksualnog zlostavljanja, oduzimanje i uništavanje imovine velikih razmera, uzimanje talaca, uništavanje verskih i kulturno-istorijskih objekata i korišćenje civila ili ratnih zarobljenika kao „živih štitova“. Takođe u vezi ovoga, pošto ovde piše ratni zločini i teška kršenja ljudskih prava, ja bih vas zamolila da u svojim nacrtima Statuta pogledate prvi deo koji se zove Značenje pojmova gde ćete videti, pošto smo već razgovarali o tome, šta smo mi mislili kada smo napisali ratni zločin, to smo u definicijama stavili da to podrazumeva značenje termina ratni zločin u međunarodnom krivičnom pravu i ostala dela, znači ratni zločin, genocid i zločini protiv čovečnosti. Tako da ne bude zabune da ova dva dela se ne nalaze, to je, prosto je, to se nalazi tu, to je prva i osnovna stvar koja će, koja će biti, ovaj, istraživana. Tako da u tim definicijama možete da potražite i obrazloženje za ovakvu definiciju, mi smo to prosto uradili radi jednostavnosti u formulacijama smo tako, prosto smo razumeli termin ratni zločin u najširem mogućem smislu, da obuhvata sve, sva ona dela koja se, kako se definišu u međunarodnom pravu.

Dženana Karup Druško: Hvala Marijani Toma na kratkom i iscrpnom izlaganju, ja bi sad otvorila raspravu, pitala sam, rekli su mi da ima pokretni mikrofoni, ko želi može ovde da govori, evo mikrofoni, gospođa Munira Subašić.

Munira Subašić: Ja ću vas sviju pozdraviti, ja dolazim iz Bosne i Hercegovine, iz Udruženja Pokret majki enklava Srebrenica i Žepa. Slušala sam i pratila sam, nismo član REKOM-a, još se nismo uključili, mislim pratimo rad od početka. Samim tim me nešto iznenadilo da će sjedište biti u samoj Bosni i Hercegovini, a da nije na prvom mjestu, ovaj, važna riječ genocid, da se ne radi o genocidu. Ako je tamo za tri dana ubijeno, po našoj statistici 10701 osoba, mi nećemo da stoji tamo se desio zločin i ubijeno je toliko i toliko ljudi. Zločin je jedno, genocid je drugo. Mi imamo presudu od Suda pravde u Haagu, to je najjači sud u, mogu da kažem u svijetu, imamo presudu Haškog tribunala gde su, ovaj, dobijali generali, dobijali doživotne kazne zbog genocida u Srebrenici, imamo i presude Suda za ratne zločine u Bosni i Hercegovini gdje im se sudi, sudilo i presuđivalo za genocid. Znači šta je najvažnije, najvažnije je da se prava stvar stavi na pravo mjesto, ne možemo mi govoriti o posledicama, a da ne govoriti o uzroku. Ne možemo ni kazati kad dođete lekaru i treba da se pregledate, prvo morate da kažete, ovaj, kad vas je počelo boliti, koliko vas boli pa onda da dobijete lijek. Ako mi budemo preskakali i ako budemo ovo ovako radili, za nas kao majke koje smo preživjele genocid, ovaj, ova Komisija neće značiti ništa i mi nećemo, bez obzira koliko god bili uporni vi da to uradite, mi to nećemo dozvoliti. Vi znate da je prije pet, šest godina, bili osnovali Komisiju, mi nismo dozvolili. Isto tako, ne da mi kažemo sad da ja prijetim ali mislim ako ćemo tražiti istinu, tražiti pravdu, onda trebamo tražiti na pravi način, trebamo prvo naučiti nešto iz prošlosti da nam se ne bi dogodila, ovaj, ponovno nešto na drugom mjestu. Znači moramo stvarno raditi pravue stvari. Ja sam prošli put kada ste bile u Sarajevu rekla Nataši da je vrlo važno, ovaj, pravo na istinu imaju sve žrtve, pravo na nadoknadu imaju sve žrtve. Nijedna politika nije stala na stranu žrtava, mi to svi znamo. Danas sam slušala baš ove porodice kako su se obraćale političarima, politici, znači posle 12 godina zločina, genocida, svega toga, nikakva

politika nije stala na stranu žrtava. U vezi podataka, u Bosni i Hercegovini Institut za traženje nestalih radi već bazu podataka ljudi, jer ako moj sin je na nekom rednom broju niko neće da kaže Subašić je nestao u Srebrenici, ubijen u Srebrenici, nego kaže brojka treća, broj tri. Mislim, prvo se mora znači raditi na bazama podataka, znači svih nestalih na području bivše Jugoslavije, da se zna koliko je ljudi nestalo, koliko je ubijeno. Onda zaštita svjedoka, ja sam stvarno bila svjedok i ponosim se na to i bit ću uvijek kad me već bude sud pozvo i govorit ću samo istinu, istinu ali pravnu i moralnu podršku trebao bi REKOM da ima zaštićenim svjedocima i svjedocima koji svjedoče. Znači to bi trebalo ući stvarno jer to je potrebno, kome sa suda, nema ovdje Ibri Bulića, vodi Tužilaštvo Srebrenica, danas on nije govorio, oni nama pošalju poziv, znate šta piše na pozivu, ako ne dođete, ne odazovete se plaćate 5000, ovaj, kaznu, a ako ne dođem, onda dođe policija pa me privede. Znači nije briga sud kako ću ja doći, s kim ću doći, da li sam bolesna, da li nisam, ja znači moram doći. Znači trebao bi REKOM o tome malo više da napiše jer stvarno svaka majka je majka i ne može ništa drugo biti nego majka, svaka žrtva nije žrtva, i to mora REKOM da zna. Ne sad da kažemo, znači ona, danas kad je jedan gospodin govorio kako mu je ubijena majka, ona je žrtva, da li bilo čije politike ili moje dijete koje je odvedeno od 18 godina iz Potočara iz baze UNPROFOR-a, i on je žrtva. Znači, moramo razlikovati to i mislim da, da se neke stvari moraju promijeniti da bi bilo stvarno pravo ono što mi čekamo evo 20 godina. Hvala vam još jednom. A mislim, samo još šta sam zaboravila, ako kažu ne možemo istraživat genocid, ne mora se istraživati, imamo presude i one se mogu koristiti, one se trebaju koristiti. Hvala.

Dženana Karup Druško: Dakle, sad smo se dogovorili, Amir Kulagić se javio za riječ, a ja pretpostavljam da će Amir o istim stvarima da govori, da dam prvo vama riječ pa ćemo onda obrazložiti. Izvoli.

Amir Kulagić: Dame i gospodo, ja sam Amir Kulagić, dolazim iz Srebrenice, jedan sam od onih koji ima, koji je preživio tragediju Srebrenice, izgubio sam muške članove, muške članove svoje mnogobrojne obitelji, ali sam razočaran radom radne grupe jer na tri konsultacije na kojima sam bio, a dvije su bile sa žrtvama, pričali smo o genocidu, davali obrazloženje zašto treba da bude utvrđivanje činjenica o genocidu u sastavu zadataka REKOM-a, međutim, to je odbijeno, tako da gospođo Marijana, ja vas izuzetno cijenim, ali vi ste umanjili ovaj skup jer niste uvrstili vrlo bitnu diskusiju i iz Tuzle i iz Sarajeva kada se dalo konkretne diskusije i prijedlozi vezano za ovo. Moram vas pitati do kojeg člana ja mogu danas vršiti analizu i davati svoje predloge. Kao prvo, dat ću vam jedan opći pregled Statuta. Pored ovog pojmovnika pojmova bitnih za razumijevanje Statuta, mislim da bi trebalo dati jedan pregled međunarodnih i domaćih konvencija koje na određeni način definišu mjesto i ulogu država u procesuiranju ratnih zločina ali i saznavanja istine. Zašto mi sad hoćemo regionalnu komisiju, da li mi imamo pravni osnov, jer u svakoj pravnoj stvari je najvažniji pravni osnov, pravo na istinu, zašto se nešto desilo i kako se nešto desilo imaju i žrtve, znači pojedinci, ali imaju i društva. Države su dužne da obezbijede znači informaciju porodicama odnosno žrtvama, porodicama nestalih i poginulih. Tako da mislim da ima puno opravdanja da se u uvodnom delu da jedan pregled međunarodnih i domaćih konvencija jer odluka koja će predstavljati pravni temelj za rad regionalne komisije, a to će biti naš najjači argument u našem nastupu prema vladama odnosno parlamentima koji trebaju svojim odlukama formirati REKOM i faktički dati REKOM-u legalitet i legitimitet. Ja ću krenuti od početka, zato sam vas i pitao, pa ću pokušati prvo sa članom 5, oprostite ja sam ovo napisao zato što čini mi se ne vrijedi ponekad pričati pa ja sam to napisao pa ako ne bude bilo onda ću se pozvati na ove papire da sam to ipak ovdje govorio. Kao prvo, prijedlog u članu 5, ako vi pogledate član 5 možete, možete vidjeti o čemu vam govorim. Član 5 ovoga Statuta, ruke mi drhte, uzbuđen sam i nije mi lako govoriti, član 5 govori o razdoblju djelovanja Regionalne komisije gdje su uglavnom rečeno da bi Komisija trebala raditi tri godine, da razdoblje djelovanja obuhvaća razdoblje pripreme i Komisija može produžiti razdoblje djelovanja najviše za šest mjeseci, ja predlažem da se iza tačke 3 doda tačka 4, Komisija se na zahtev najmanje tri države ugovornice može sazvati u punom sastavu u roku od sedam godina isključivo u cilju realizacije člana 11 Statuta, tačke od b do f, ja vam to neću čitati ali možete naći jel se uglavnom član 11 bavi ciljevima Komisije gdje ovaj član ima 6 nekakvih tačaka i mislim da je vrlo

bitno da dodamo ovaj član. Zatim član 6, član 6, gdje u tački 2 ovog člana treba utvrditi uslove pod kojima Komisija može odlučiti da je postavlja drugi član ili članica jer ovdje kaže, u tački 2, Komisija može odlučiti da je predstavlja drugi član ili članica ali, molim vas, mi moramo utvrditi ulove pod kojima ovu Komisiju može postavljati neko drugi osim predsjednika Komisije. Član 11, u tački a, član 11, tačka a kaže: potrebno da utvrdi činjenice o ratnim zločinima i teškim kršenjima ljudskih prava učinjenim na području nekadašnje SFRJ u periodu od 01. januara 91. do 31. decembra 2001., političkim i društvenim okolnostima koje su utjecale na činjenje ovih djela i posljedicama do kojih su zločini i kršenja prava, molim vas, u tački a potrebno je definirati posljedice do kojih su zločini i kršenje prava doveli. Moraju se jasno definirati posljedice šta je predmet istraživanja odnosno na ovaj način dolazimo do pitanja koja se tiču nadležnosti. Svaka nepreciznost i opće konstatacije, kao što je u ovom članu navedeno, otvaraju prostor za špekulacije i, da kažemo, dezinformira ciljeve. Znači mi ovde posljedice moramo jasno, jasno definirati. U tački 12 koja se nalazi na 19. stranici imamo također više nekakvih stavaka, tačka a kaže da Komisija ima sljedeće zadatke: da prikupi podatke o slučajevima teških kršenja ljudskih prava i ratnih zločina, pruži njihov detaljan opis, prikaže obrasce kršenja prava i njihove posljedice. Molim vas, mislim da u tački a treba izbrisati ovu formulaciju pruži njihov detaljan opis, molim vas, jer je jasno da određenom konstitucijom Statuta i objektivnim mogućnostima Komisije to će biti u seriji nemoguća misija, molim vas. Tako da ova formulacija tu još i detaljan opis, mislim ne stoji jer ona je previše uopćena, a mislim da Komisija sa svojim kapacitetom i sa načinom kako je koncipiran ovaj Statut neće biti u mogućnosti da to uradi. I na kraju, dolazim do onog što me najviše boli kao čovjeka, učestvovao sam u ovom procesu čini mi se gotovo pet godina, dao sam svoj doprinos onoliko koliko sam mogao i znao ali sam duboko razočaran da Komisija odnosno radna grupa koja je pravila ovaj Statut u zadacima Komisije, u članu 14, nije stavila jedan najteži ratni zločin, a to je genocid. Komisija daje ovdje određena obrazloženja koja su po meni u najmanju ruku nekorektna, da ne budem grublji. Ali da krenemo redom, na ovu temu zašto genocid treba da bude jedan od zadataka Regionalne komisije smo govorili više puta ali vidim da to nije urodilo plodom, ja se izvinjavam što ću biti malo duži ali čini mi se da ću morati dati neku pravnu argumentaciju, moja argumentacija je zasnovana na mišljenju pravnika, znači ovo nije isključivo stav Amira Kulagića jer ja nisam pravno lice, al moja majka je nekad znala da kaže ja ne znam da vozim auto ali znam ko dobro vozi, ja nisam pravnik ali znam šta treba ovde da stoji da bi ja i moja porodica i sve moje porodice iz Srebrenice mogle da podrže kao mandat Regionalne komisije. Gospodo, sa ovakvim tumačenjem koje je ovdje napisano, vi ćete možda dobiti podršku političkih elita ali nećete dobiti podršku žrtava, a ne zaboravite, gospodo, sve je ovo pod navodnicima zbog žrtava, sad vidim da nije zbog žrtava. Ako netko želi žrtvovati principe ove Regionalne koalicije koja radi ovo gotovo pet godina za neku jeftinu podršku od nekih jeftinih političkih elita, gospodo, onda ste na pogrešnom tragu i onda ljude koji su sa druge strane, a ne znam ja kako bi mogli izaći na kraj sa svim tim. Malo sam uzbuđen jer mi je vrlo teško, ali krenut ću redom, a vas molim za strpljenje jer posle ovoga možda više neće biti u prilici da govorim jer ako se ne nađe nema više smisla da sjedimo ni Munira Subašić ni ja ni Murat Tahirović ni većina ljudi koji se smatraju žrtvama, i vi gospodine koji predstavljate ubijenu djecu Sarajeva. Kaže, Komisija u članu 14, djela u nadležnosti Komisije na strani 25 i 26 obrazloženja, navedeni su razlozi zašto u nadležnosti Komisije nisu uvrštena krivična djela genocida, i druga čije je osnovno obilježje, biće krivičnog djela, odnosno postojanje posebne namjere, molim vas, upućujem vas na obrazloženje. Utvrđivanje da je kod optuženog postojala posebna namjera često je komplikovanog i dugotrajnog dokazivanja. REKOM nije sudsko tijelo koje u svom mandatu ima desetine hiljada zločina i pri tome se ne bavi utvrđivanjem individualne krivične odgovornosti, nema kapacitete da utvrđuje dal su učinioci djelovali sa posebnom namjerom čije postojanje je preduslov za kvalifikovanje dela kao genocid kojega je izazivanje straha i užasa. Međutim, ostavljajući mogućnost da se REKOM ipak bavi krivičnim djelima sa posebnom namjerom iz oblasti teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava u obrazloženju se navodi, Komisija, međutim, ima kapacitete i može da utvrđuje činjenice o radnjama izvršenja koje stoje u osnovi djela koja su međunarodni i domaći sudovi utvrdili postojanje posebne namjere kod izvršioca, kao što je to genocid, progon ili širenje straha i užasa. Komisija tako može da

utvrđuje činjenice o ubistvima, protjerivanju, granatiranju civilnih objekata, mučenju i svim ostalim djelima koja prema okolnostima konkretnog slučaja mogu ući u osnov zločina koji se u sudskim postupcima kvalifikuju kao neko od tih djela sa posebnom namjerom. Komisija isto tako može da u odnosu na konkretne slučajeve kojima se bavi istakne da su međunarodni ili domaći sudovi te slučajeve kvalifikovali kao genocid, progon ili širenje straha i užasa. Imajući u vidu posebni pasus obrazloženja člana 14 nacarta Statuta, stranica 26 obrazloženja, s obzirom da REKOM nije sud te da nije nadležan da utvrđuje krivičnu individualnu odgovornost može se očekivati, iako nacrt Statuta to ne propisuje izričito, da se Koalicija uzdrži od brojnih kvalifikacija zločina odnosno kršenja prava o kojima utvrđuje činjenice. Možemo zaključiti da Komisija se neće baviti utvrđivanjem individualne pojedinačne odgovornosti i utvrđivanjem teških povreda međunarodnog humanitarnog prava čija su obilježja krivičnog djela odnosno potrebna posebna namjera izvršioca, na primjer kao što je genocid. Utvrđivanjem pravnih kvalifikacija počinjenih zločina tako da, citiram, može se očekivat da će Komisija u toku svog rada te u završnom izvještaju pri pominjanju ratnih zločina i kršenja prava koristiti i one termine koji su identični sa pravnim, kao što su ubistva, silovanje i mučenje, ovo zbog toga što postoji podudarnost između mnogih pravnih termina, izraza kojima se svakodnevno, u svakodnevnom govoru opisuje radnja u osnovi nekog krivičnog djela. S tim u vezi, sasvim je jasno da se Komisija može baviti samo radnjama izvršenja koje stoje u osnovi tih djela sa posebnom namjerom odnosno ne može istraživati konkretna djela iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava za koja se traži postojanje posebne namjere odnosno može samo konstatirati djelo izvršenja, kao što je ubistvo, silovanje i drugo, koje predstavlja radnju izvršenja, na primjer genocida te može da istakne da su međunarodni ili domaći sudovi takve slučajeve okarakterisali kao genocid. S jedne strane u nacrtu Statuta i obrazloženju Statuta postoje takozvane pravne zabrane, ograničenja ili pravni limiti kojima se decidno definira šta Komisija ne može raditi, a s druge strane pravne činjenice koje mogu odlučujuće odrediti zaključke iz završnog izvještaja Komisije, kao što su presudbe ICTY u Den Haagu i drugih sudova postavljaju se kao mogućnost, kao nešto što se kao može koristiti, koristeći se terminima kao što su „može se“ što ostavlja prostor za neprimjenu odnosno postoji fakultativna odrednica, nejasnoća i mogući uvod u špekulaciju. U ovome su zabrinjavajuće dvije stvari, prva, statutarne negiranje zločina genocida, pravno neutvrđivanje i pravno nepriznanje i nedefiniranost u nacrtu Statuta i drugih zločina međunarodnog humanitarnog prava, a zatim i pravno ignorisanje i svih drugih međunarodnih i unutrašnjih dokumenata odnosno dokumenata sudske prakse koji tretiraju zločin genocida i drugih djela međunarodnog humanitarnog prava, umjesto da se prioritarno u nacrtu Statuta da posebna pravna težina pravomoćnim sudskim presudama koje tretiraju zločin genocida i druga djela iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava za koje se traži specijalna, posebna namjera, nacrt Statuta na žalost previđa mogućnost da se takve presude koriste u realizaciji mandata Komisije. Pravomoćne presude međunarodnih sudova i ICTY-a trebaju biti tretirane kao dio koji se mora, a ne može upotrebljavati prilikom donošenja zaključaka Komisije. Molim vas, jel' to REKOM hoće da vrši reviziju sudskih presuda, jel to njegov mandat, čini mi se gospodo da nije. Molim vas, obzirom da radimo Statut za jednu konkretnu, konkretnu stvar gospodo, presude međunarodnog suda, presude međunarodnih sudova za genocid, molim vas, se moraju uzeti u obzir, a ne mogu ili ne moraju. Jedino onda sve to ima smisla u svemu ovome. A neću ovako detaljnije jer mogo bi ovde, ima još jedna druga stvar, molim vas, u nazivu Komisije mi smo rekli da je to Regionalna komisija za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava. Molim vas, ako pogledamo ovaj Statut i ovo šta ovde predviđamo onda smo mi obmanuli javnost jer ova komisija bi se mirne duše mogla nazvati Komisija za izradu popisa prebijenih, mučenih, ne znam šta sve ne, jel' iz ovog naziva podrazumijevalo se da ćemo mi preuzeti nadležnosti ICTY, međutim mi to nismo. Tako da, tako da gospodo, predlažem da genocid mora biti dio mandata kojim će se baviti REKOM, da presude koje su donešene u vezi sa genocidom moraju se uzeti u obzir kod i utvrđivanja činjenica ali i kod izrade završnog izveštaja i ne mogu biti predmet hoću-neću. Poštovana gospodo, rekli smo od početka da je fokus rada Regionalne komisije žrtve, predvidjeli smo javno slušanje žrtava. Ukoliko na ovakav način tretiramo najteže ratne zločine, kao što su zločin genocida, zločin protiv čovječnosti i ratni zločin i pokušavamo ih svesti samo na izradu nekih spiskova poginulih, nestalih, logoraša, a da

pri tom ne istražujemo činjenice i okolnosti i tako dalje, mi nećemo ispuniti svoj mandat. Ovo je istorijski zadatak koji ova generacija ima kao šansu. Ako ovo propustimo nisam siguran da će se u dogledno vreme pojaviti neko ko će htjeti prvo da pokrene ovako jednu priču, a onda da obezbijedi sredstva. Još jednom ponavljam, možda ćete ovakvim Statutom pridobiti političke elite ali izgubit ćete žrtve koje ipak jesu najvažnije u procesu tranzicijske pravde, suočavanja s prošlošću, utvrđivanja činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim povredama ljudskih prava. Nadam se da će ovaj put radna grupa uzeti, obzirom da je pred ovako velikim skupom izrečeno, što sam rekao i da je to snimljeno, uzeti u obzir jer bojim se da na Forumu u Sarajevu ako ne bude ovakvih i sličnih stvari, bojim se da neće ni biti potrebe da se žrtve tamo pojave. Ne prijetim al bi bio sretan da se uvažavaju prijedlozi i primjedbe koje su se čule ovdje i na drugim konsultacijama koje čini mi se nisu opservirane prilikom rada radne grupe. Oprostite što sam bio malo duži al hvala vam za pažnju koju ste pokazali.

Dženana Karup Druško: Hvala Amiru Kulagliču.

Vesna Simović: Hvala, najprije da se predstavim, znači, Vesna Simović, Udruženje pravника Crne Gore. Ovako, ja sam bila i na posebnom sastanku gdje smo razmatrali predlog Statuta REKOM-a, na početku bi pohvalila sistematizaciju, mislila sam na sastanak iz maja ove godine, znači onaj nacrt koji smo razmatrali, znači sistematizaciju u ovom dijelu koji sam razmatrala tiče se teme koju obrađujemo. Ovako, međutim mislim da u ovom članu 11 treba povesti računa o tome da je cilj nešto iz čega proizilaze zadaci. Ovako kako mi čitamo ciljeve i zadatke bojim se da nećemo znati što je cilj, a što je zadatak. Ciljevi se ne mogu ovako formulirati, primjera radi, cilj bi bio utvrđivanje činjenica, a ne da utvrdimo činjenice, to je već zadatak koji proizilazi iz nekog cilja koji je opšti, razumijete. Tako da to treba terminološki uskladiti. E sad, takođe, u ovoj tački d, da prizna nepravde nanijete žrtvama, mislim da ovdje nije formulacija baš najsrećnije napravljena već bi cilj trebao da bude izgradnja kulture solidarnosti i saosjećanja, to bi bio cilj. A ovako kako ste formulirali pola je cilj pola je zadatak. I ono što ste rekli u uvodnom izlaganju, znači ovaj poslednji cilj je ustvari opšti cilj iz kojega proizilaze svi ovi prethodni. Nije lijepo da se on navodi na kraju već bi bilo lijepo da on bude definisan kao opšti cilj organizacije REKOM-a, a iz tog opšteg cilja proizilaze ovi potciljevi. Sad ne znam da li sam bila najjasnija ali otprilike mislim da ste shvatili poruku. Znači opšti cilj bi bio sprečavanje ponavljanja zločina i teških kršenja ljudskih prava, a iz tog cilja proizilaze ovi potciljevi, iz tog opšteg cilja sam htjela reći. E sad, što se tiče zadataka, dobro, formulacije nijesu loše. S tim što moram da kažem da apsolutno podržavam izlaganje gospodina iz Bosne, iz prostog razloga što i opšti cilj osnivanja REKOM-a to kaže, mislim da se ovaj cilj ne može realizovati ukoliko genocid ne bude predviđen kao jedan, ja bih ipak rekla, glavnih zadataka u radu Komisije. Takođe iako to nije predviđeno za rad ove grupe, da se mi vratimo na član 10, koji kaže, koji govori o obaveznoj saradnji država sa Komisijom. Sad mi smo o tom i ranije razgovarali, ne možemo mi Statutom utvrđivati obaveze država da saraduju. To pitanje treba da bude regulisano onim međudržavnim sporazumom koji smo pominjali, koji će prethoditi radu Komisije. Dakle, Statut se bavi radom Komisije, a ne može on utvrđivati obaveze država, znači to pitanje treba da bude predmet sporazuma međudržavnog. Eto toliko za sada pa ako kasnije budem imala neku ideju uključit ću se. Hvala.

Dženana Karup Druško: Hvala lijepo, ko je sledeći, izvolite

Draško Bjelica: Draško Bjelica iz Niša. Sa nekima od vas smo se sreli u Budvi, u Novom Sadu, razgovarali smo o istim temama. Diskusija gospodina Kulagliča ne treba, iz te perspektive priđem tekstu nacrta, ako tekst nacrta uopšte sadrži uopšte mogućnost za takva tumačenja jer tumačenje nije bilo koga, ako dakle on sadrži mogućnost tumačenja da se REKOM neće baviti genocidom, onda je to najozbiljnija moguća opomena i primedba na ovaj tekst nacrta, ovaj nacrt Statuta. Sada ću reći ono što sam, što je moje razumevanje i tumačenje ovog teksta. Moram da priznam da sam ga pročitao u svakodnevnoj seriji ispita i predavanja na fakultetu, dve noći sam, jer štampač mi ne radi, pa sam ga ponovo čitao. Iznet ću samo neke generalne opaske i nekoliko konkretnih primedbi ali ovo da ne zaboravim, možda prva

i najvažnija sugestija, mislim da je potrebna jedna ekipa rigoroznih recenzenata za ovaj tekst odnosno redakcija, jedna rigorozna redakcija. Verovatno je to i predviđeno pre predlaganja teksta za konačni Forum u Sarajevu, jel' da. Dakle to bi morali da budu recenzenti, redaktori po definiciji oni moraju biti, ma koliko da su kvalitetni autori, članovi ove radne grupe, neko ko je barem za stepenicu, dve više jer više i bolje ocenjuje one niže, jeste da i studenti ocenjuju profesore jelda i to je sasvim u redu, dakle to zaista mora biti jedna ekipa i ne samo pravnik, da se razumemo, ovde ne samo pravna, postoje brojna druga pitanja, ako hoćete izuzetno važna logičko-metodološka pitanja. Oprostite, ja sam profesor filozofije i logike i imam tu to pravo da iznosim tu ocjenu. Mi smo na ovom prostoru možda logički najnepismeniji u Evropi pa nije slučajno da se onda ovo dešava. Evo mogu da kažem, usput samo, jer sve je nekako povezano, i u Srbiji smo marginalizovali, skoro eliminisali logiku iz osnovnih škola i na univerzitetima. U Njemačkoj je logika na prijemnom ispitu na svakom univerzitetu. Naime, u raspravi u Novom Sadu, i ona je malo podigla temperaturu, zaista sam čuo sve i sva ali sam samo prepoznao škole i knjige, udžbenike iz kojih su obrazovane generacije i generacije. Ono što je meni bilo tada najžalosnije, to je da ove žrtve govore jezikom dželata, to su otprilike udžbenici njegovih, udžbenici Mihajla Markovića i neke druge knjige. Pošto vidim da se niko ne javlja, dozvolite mi sad samo da kažem, ovo jeste, Statut je pravni akt ali on sadrži brojne elemente etičkog kodeksa i brojne druge neke etičke stavove. Čak mnogo toga ima što može da se nađe u programu neke političke partije. Neki pojmovi etike i prava su razgraničeni, neki su pobrkani, recimo obaveze i dužnosti, obaveze je pravni termin, dužnost je etički termin i to nemojte više da brkate. Neke zbrke nisu štetne, neke zbrke, pojmovne, terminološke, su do te mere štetne da imamo jednu vrstu nasilja prava nad moralom, a negde i obrnuto. Ne baš kao u onom Brechtovom Dobri čovek iz Sečuana znate ili kad je Machiavellieva politika zgazila moral ali ovde opet imamo gaženje čas prava, čas morala. Zato sam i predložio ovu redakciju. Staviti ću jednu primjedbu koju, drugo što je bilo sporno toliko u Novom Sadu ko što je danas i Žarko Puhovski spomenuo, to je opet ovaj deo ciljevi i zadaci, tu su ti sporovi oko utvrditi ili ne utvrditi uzrok, opterećuje jednom tako opšte, jednom reči koja se svakodnevno upotrebljava, međutim, reč koja je izuzetno komplikovana reč. Ako bi neko uzeo četiri značenja uzroka od Aristotela to je nešto drugo al ako bi neko preuzeo pojam uzroka iz prirodnih nauka i primenio ih na društvo, istoriju, feminističke nauke, onda nastaje takve besmisao, onda nema smisla govoriti o bilo kakvoj odgovornosti. Da se razumemo, ima jedan ilustraciji, kakva god bila naša prošlost, bliža i dalja, i Drugi svjetski rat i Prvi svjetski rat, ne postoji zakon, ne postoji nužnost prema kojoj se rat nužno desio. Nijedan rat se nužno ne dešava, nijedan zločin. Ako se nešto nužno desi po nekoj sudbini onda nema smisla govoriti o odgovornosti. Verovatno bi umesto reči uzroka bilo pravilnije pitanje ko je kriv, ko je kriv za genocid u Srebrenici, ko je kriv za Sarajevo, za Vukovar i za sve druge žrtve, dakle ima smisla postaviti krivicu. Drugo, pretpostavljam da se svi mi slažemo da su objedinjene, da se svi mi ovde slažemo da, svi članovi grupe u svim državama da se slažu sa postavljanim ciljevima, ja postavljam jedno pitanje koje uopšte do sada nije postavljeno. Da li je to stručno, teorijski, metodološki uopšte moguće utvrditi odgovor na sva ta pitanja. Dakle ako se ograničimo što pre bi bila formulacija na prikupljanje činjenica, to je sasvim realno, metodologije ali ako imamo takvih kompetencija da odgovorimo na pitanja koja verovatno, daj bože, ja nisam vernik al to je uzrečica, daj bože da će skup svih nauka naših, istorijskih, socioloških, humanističkih za naredne decenije odgovoriti zašto se dogodilo ovo šta se dogodilo. Sasvim evo fine razlike, imate u tekstu, te razlike se osjete u tekstu koji ima tu vrstu, to je moja, teleskop i mikroskop da prepoznam, na jednom mestu imate formulaciju razumevanje okolnosti u kojima je činjen zločin, razumevanje okolnosti nakon kojih je počeo oružani rat, to je takozvani pravac. Ali imate potpuno drugačiju teorijsku poziciju, okolnosti koje su izazvale rat, izazvale, ne nikakve okolnosti nisu izazvale nego je čovek taj koji donosi odluku da ratuje, da ubije il da ne ubije. Dakle to je ta fina razlika u terminima, ako se ona prevedi onda ćemo imati jedan strašan problem i posledice mogu biti katastrofalne, bolje da ispravimo što je moguće pre usvajanje, nego da se sama Komisija mora da sretne sa ozbiljnim problemima. Hvala, oprostite ako je to bilo predugo.

Dženana Karup Druško: Nije bilo predugo, samo ste malo bili skrenuli. Dalje, ko se javlja za raspravu? Zamolit ću

vas samo da se prije nego što počnete govoriti predstavite pošto sve snimamo i ovaj transkript sa današnjih, sa današnjeg dana naše radne grupe će ići verovatno radnoj grupi koja radi na izradi nacрта Statuta i jako je bitno da dobiju vaše preporuke, konkretno imenom i prezimenom

Fikret Grabovica: Ja sam Fikret Grabovica, dolazim iz Sarajeva, predsjednik Udruženja roditelja ubijene djece opkoljenog Sarajeva 92.-95. Sve prisutne pozdravljam i želim uspješan rad. Odma bi na početku da kažem da izlaganje i primjedbe gospodina Amira Kulagića u potpunosti podržavam. Ako će se termin genocid koji je utvrđen u Haškom tribunalu negirati odmah u startu šta će se desiti tokom daljeg rada. Nameće se pitanje jel, kako će se i ostale stvari tretirati i podrazumijevati i kakve će sve tu zaključke donijet Komisija. Rekao bi nešto kad su u pitanju ubijena djeca Sarajeva, zapravo ovde 90 posto prisutnih ne znaju šta se zapravo dešavalo tokom opsade Sarajeva i na kakav su način djeca Sarajeva ubijana, na kakav beskrupulozan, bestijalan. Neki od izvora govore da je ubijeno u Sarajevu tokom opsade 1620 djece. Međutim, Udruženje koje egzistira nekih tri godine je krenulo sa istraživanjem i mi smo do sad utvrdili, zapravo na naučno-istraživačkoj osnovi prikupili sve relevantne podatke i prikupili do sada 525 ubijene djece, što naravno podrazumijeva djecu do 18 godina. To istraživanje je donijelo i jedan rezultat, zapravo u saradnji sa Institutom za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, smo napravili i izdali nedavno iz štampe monografsku studiju pod nazivom Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi. Izvinjavam se, gospodo na 867 strana ona govori o počinjenim zločinima nad djecom Sarajeva, znači to na osnovu dosadašnjeg istraživanja, što znači da mi nastavljamo dalje istraživanje. Samo ću kratko u nekoliko rečenica reći na kakav su sve način djeca ubijana. Prije svega na 115 lokacija su počinjena masovna ubistva, 63-oje djece je ubijeno snajperom, a dobro znamo šta znači ubistvo snajperom – odabrani cilj i znamo zašto se samo snajper koristi, da ga koristio samo specijalne jedinice u specijalnim zadacima i da se snajperisti kad se uhvate na licu mjesta likvidiraju, a oni su ubijali djecu. I djeca su ubijana uglavnom kad nije bilo borbenih dejstava, pošto je u Sarajevu svakodnevno su bila borbeno maltene dejstva, znate, i da djeca su bila uglavnom u podrumima, u skloništima i ako bi malo borbeno dejstva stala onda bi roditelji pustili djecu da izađu iz podruma, iz skloništa da malo sebi daju oduška, da se poigraju, e u tim situacijama su 90 posto djeca ubijana, na sanjkama, s loptom, u učionici, na spavanju, za stolom i tako dalje. Da vas dalje ne zamaram, šta želim da kažem, mislim da bi Regionalna komisija morala da uključi u Statut i posveti mnogo pažnje zbog čega su djeca Sarajeva ubijana na takav način i u tom obimu. Zapravo su sigurno ubijana planski i sistematski, planirano i sistematski, prema tome još jednom ponavljam, to se mora posebno posvetiti pažnja ubijanju djece jer do sada niko nije konkretno kažnjen zbog toga. Da zaključim, izgubio sam misao

Dženana Karup Druško: Hvala ti Fikrete Grabovica u svakom slučaju.

Fikret Grabovica: Ja uvijek kad govorim o djeci to je pod jakim emocijama i morate me shvatit.

Dženana Karup Druško: Hvala ti što si govorio.

Jovana Mihajlović Trbovc: Jovana Mihajlović Trbovc, Mirovni inštitut Ljubljana. Ja bi htela zapravo da govorim o jednom još dodatnom, dodatnoj kategoriji kršenja ljudskih prava koju predlažem za član 14 ali me sad zanima da li vi hoćete prvo da govorite. Hvala, naš predlog je da se u član 14 u kome su popisana dela u nadležnosti Komisije uključi i kategorija teškog kršenja ljudskih prava koja bi svojom sadržinom pokrivala slučaj izbrisanih u Sloveniji koji je zapravo glavna i moguće jedina tema za istraživanje Regionalne komisije u Sloveniji. Iako smo svesni toga da Komisija je ovu listu dala odnosno radna grupa je tako obrazložila i tako piše u Statutu, da su ova, ova lista dela je, su obavezna dela kojima će se baviti Komisija ali da Komisija takođe može da se bavi i drugim znači, lista dela nije zatvorena i Komisija može da se bavi i drugim delima za koja smatra da su primerena i u obrazloženju je posebno pomenuto, konkretni slučaj o kome ja govorim, znači brisanje nedržavljana Slovenije poreklom iz drugih delova bivše SFRJ iz spiska lica sa

prebivalištem u novonastaloj nezavisnoj državi. Ono za što se mi zalažemo jeste da se, da slučaj izbrisanih, u odgovarajućoj pravnoj kategoriji koju ću predložiti kasnije, uđe u dela u nadležnosti Komisije iz više razloga. Iz prvog razloga zato što to predstavlja kršenje ljudskih prava koja po svom karakteru spadaju u kategoriju teških kršenja. I u obrazloženju toga mi bi se pozvali na isti dokument na koji se poziva radna grupa, a to je izveštaj Stanislava Chernicenka, specijalnog izaslanika Ujedinjenih nacija za ljudska prava, koji kaže da je sistematično, masovno kršenje ljudskih prava po svom karakteru teško kršenje ljudskih prava. Znači svaki put kad je sistematično i masovno kršenje ljudskih prava ono se kategoriše kao teško. I to ovde tačka 16 tog dokumenta i tačka 14, kršenje drugih ljudskih prava pored ovih već navedenih, koje su oni doneli u Statutu, uključujući kršenje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, takođe može biti i teško i sistematično po svojoj prirodi i mora im se shodno tome posvetiti pažnja u vezi sa pravom na reparacija. Ono na što želimo da vas upozorimo jest da je izbris bio sistematičan akt države, masovan po svom karakteru jer je jednom odlukom anulirao legalno stečen postojeći stalni boravak koji je posedovalo, po poslednjim istraživanjima, 25671 osoba koja je taj pravni status već imala, a nezakonito odnosno arbitrarno im je bio oduzet. Kategorija koju mi predlažemo da bi bila, ja imam to napisano tako da ćete to dobiti, kategorija koju predlažemo je: sistematično, arbitrarno ili nezakonito oduzimanje ili sprečavanje ostvarivanja prava na stalni boravak i oduzimanje ili sprečavanje ostvarivanja prava na državljanstvo. Da vas ukratko podsetim, pošto sam svesna da nisu svi upoznati sa slučajem izbrisa, ali mislim da je jako važno da razumete ne samo težinu ovog kršenja ljudskih prava već da se ne desi ono sa čim smo se susretali već na ranijim regionalnim forumima u razgovoru sa drugim žrtvama koje na neki način dovode u pitanje ozbiljnost i težinu ovog kršenja ljudskih prava, pogotovo u poređenju sa zločinima kao što su ubijanja, genocid i tako dalje. Dakle, vrlo kratko, za vremena SFRJ svi građani su imali republičko i jugoslovensko državljanstvo. Državljanstvo kada su države postale nezavisne je bilo dodeljivano po principu kontinuiteta, svako ko je imao republičko državljanstvo date države je dobijao i novo republičko državljanstvo novoosnovane države, osim u slučaju Bosne i Hercegovine što nije trenutno bitno. Ono što se desilo u Sloveniji, posebna situacija je bila sledeća, donesen je Zakon o stranicima koji je ostavljao pravnu prazninu koja nije regulisala status ljudi koji su imali republičko državljanstvo drugih republika, dakle ne Slovenije, a nisu pridobili novo državljanstvo Slovenije iz različitih razloga, ili sami nisu zahtevali, svojom voljom ili iz neobaveštenosti ili u proceduri se nešto zakompliciralo ili im jednostavno državljanstvo koje su zatražili nije bilo dato. Međutim, ovi ljudi su imali višegodišnje, govorim o 20, 30 godine, stalan boravak u Sloveniji, znači nisu imali ni registrovan niti upisan bilo koji drugi stalni boravak u bilo kojoj drugoj republici. Na taj stalni boravak su se vezivala sva druga ostala, socijalna, ekonomska i naravno politička prava. Dakle, uplaćujete penziona ceo život i trenutkom kada vam se oduzme znači stalni boravak oduzimaju vam se i sva ostala prava koja proizilaze iz tog prava i to je značilo, znači ono što je interesantno, zakon koji je regulisao i koji je napravio ovu pravnu prazninu o kojoj govorim, ni na koji način nije predmnijevao status državljanina trećih država, na primer Kineza, Njemaca, koji žive u Sloveniji, koji su nastavili da žive u Sloveniji, koji su nastavili da imaju stalni boravak i sva ostala socijalna, ekonomska i druga prava koja proizilaze iz statusa stalnog boravka. To je značilo da su ljudi zahvaljujući ovom restriktivnom tumačenju zakona i tu je znači, pored samog zakona, problematična je i politika i unutrašnji zakonski akti koje je Ministarstvo unutrašnjih poslova Slovenije donijelo i što zapravo treba da bude materijal za istraživanje REKOM-a, pošto to nije urađeno i uopšte javnost u Sloveniji o tome nije informisana. Znači od momenta važenja zakona, što je bio 26. februar 1992., ovi ljudi koji su znači ceo život, veći deo života proveli u Sloveniji, neki od njih su i rođeni u Sloveniji, odjednom su postali stranci koji ilegalno borave u Sloveniji i koji sva stečena dosadašnja prava koja su proizilazila iz statusa stalnog prebivanja jednostavno su bila anulirana i nisu mogli da ih povrate. Znači oni za državu Sloveniju pravno nisu bili više ni u kakvom statusu i pravno nisu više postojali, o tome nisu ni bili obavešteni. I to su poslovično saznavali tek kasnije. Ono što su, oni ljudi koji svesno na primer nisu uzeli državljanstvo Republike Slovenije očekivali su da će, na primer, kao stranci ostati da žive u toj istoj državi sa svim svojim pravima koja su imali i pre. Dakle, zbog čega je ovo teško kršenje ljudskih prava, samo još jednom da podvučem. Zbog toga što su iz tog kršenja ljudskih prava proizilazila sva

druga kršenja ljudskih prava, dolazilo je, dolazilo je do deportacija, ljudi su, na primer, imamo konkretne slučajeve u našim istraživanjima, policija je deportovala ljude zbog toga što nisu imali uređene papire i poslala ih na ratište gde su oni bili odnosno poslala ih van države Slovenije gde su neki od njih bili ubijeni odnosno njihov život je bio ugrožen. Zašto je ovo bitno, znači, mogu ja da nastavim dalje argumentaciju zašto je to kršenje ljudskih prava, ali zašto je bitno, da evo skratit ću, zašto je to bitno da uđe u Statut REKOM-a, budići Statut REKOM-a, iako smo mi potpuno svesni da će se verovatno Komisija time baviti, mi imamo garant od strane radne grupe, mislimo da je to bitno da to bude samo zato da bi uopšte Komisija imala legitimitet u Sloveniji, da bi mi mogli javnom mnenju u Sloveniji, političarima od kojih tražimo podršku, da bi uopšte mogli da im obrazložimo čime će se uopšte baviti Komisija. Jer kad bi na primer premijer Slovenije pogledao Statut REKOM-a i pogleda da li ću ja to podržati ili ne, on pogleda listu dela koja je tamo navedena, da će se time baviti Komisija i kaže ali zašto je ovo za nas relevantno, mi nismo imali ubijanje, mi nismo imali mučenja, prisilne nestanke i tako dalje, to nije relevantno za nas, zašto bi ja svoju, znači, političku poziciju dovodio u pitanje i ugrožavao da podržavam nešto što je za nas potpuno irelevantno. Mislimo da je neophodno da bude u Statutu upisana jasna kategorija koja će se odnositi na izbrisane da bi mi time garantovali našim žrtvama, izbrisanim, uopšte smisao i angažman u Koaliciji za REKOM i podržavanje REKOM-a u budućnosti. S druge strane mislim da nema potrebe da vas podsećam zašto je Komisija, ukoliko ne bude uključivala ceo prostor bivše Jugoslavije odnosno ukoliko ju ne budu podržale sve bivše republike jednostavno neće imati isti legitimitet, istu težinu, onda to neće biti jednostavno Komisija za bivšu Jugoslaviju, jednostavno neće pokrivati celu bivšu Jugoslaviju. Nadam se da sam bila jasna i izvinjavam se zbog produžetka.

Dženana Karup Druško: Hvala Jovana Mihajlović Trbovc.

Koča Pavlović: Hvala. Ja ću se truditi da budem veoma kratak, moje ime je Koča Pavlović, ja sam poslanik u crnogorskom parlamentu. Onome parlamentu u kome se REKOM predstavio, Koalicija za REKOM, i mi smo ga podržali iako moram reći da jedan broj poslanika koji su podržali, nisam siguran da baš znaju tačno šta je Koalicija za REKOM ali su ga podržali, što je iskaz jedne političke volje koja je dominantna tamo. Ja želim da predložim sljedeće i unaprijed prvo da se izvinem, nisam bio od početka, bio sam, ovdje na ovoj radnoj grupi, bio sam gore na 17. spratu tako da ukoliko je već neko predložio, ja se izvinjavam što trošim naše vrijeme. Radi se o članu 14 koji ja predlažem da se dopuni sa još jednom tačkom, dakle tačkom I, koja bi trebala da glasi, po mom mišljenju, dakle djela u nadležnosti komisije da se doda i ta tačka I koja bi glasila, recimo: smišljeno i/ili sistematsko skrivanje i/ili uništavanje dokumenata koja svjedoče ili mogu poslužiti za rasvjetljavanje i dokumentovanje slučajeva teških kršenja ljudskih prava i ratnih zločina. Dakle, radi se prosto o tome da je uništavanje svjedočanstava o zločinu ustvari sam zločin. I dakle ovako, recimo ja pozivam pravnike u pomoć da mi pomognu u kraćenju ove, verovatno ovako široke, široke formulacije. Smišljeno i/ili sistematsko skrivanje i/ili uništavanje dokumenata koji svjedoče ili mogu poslužiti za rasvjetljavanje i dokazivanje slučajeva teških kršenja ljudskih prava i ratnih zločina. Dakle, radi se o ovome što, osnovno obrazloženje je to da to jeste zločin, uništavanje te dokumentacije, sa jedne strane, a sa druge strane siguran sam da će se Komisija u svom budućem radu sretati sa takvim slučajevima pa će ih vjerovatno i pominjati ili se osvrnuti na njih u svojim izveštajima. Tako da bi dobro bilo definisati to u ovome Statutu kao njenu nadležnost, sa jedne strane. A sa druge strane mislim da bi bilo dobro da to uđe u ovaj Statut, ne samo da sistematski dokumentujemo i te zločine i toga tipa, uništavanja tragova zločina nego istovremeno da preduprijedimo neke nove takve, ovaj, pokušaje, a mislim da ćemo ih preduprijediti ako to stavimo u ovaj Statut i obznanimo. Znači, radi se prosto o svojevrsnoj, o nekom, da kažem, trećem nivou, svojevrsnoj poruci koja se šalje prvenstveno nama političarima da, kada Komisija krene da radi, kada pretpostavljam, nadam se na terenu bude mnogo više aktivnosti u pravcu prikupljanja tih dokumenata, svjedočanstava i tako dalje, da se ne bave opstrukcijom i da ne pokušaju da unište one dokaze koji još uvijek postoje, koji do sada nisu

uništene. Hvala

Dženana Karup Druško: Hvala lijepo, Murat Tahirović.

Murat Tahirović: Dame i gospodo, ja sam Murat Tahirović, predsjednik Saveza logoraša Bosne i Hercegovine. Ja bi prije svega podržao prethodne govornike, prije svega mislim na gospodina Kulagliča i gospođu iz Udruženja pravnika Crne Gore, ali i ovoga gospodina koji je malo prije govorio o skrivanju dokumenata jer smatram da zaista utvrđivanje činjenica bez one osnovne karike, onoga što se na žalost u mojoj zemlji dešavalo, u Bosni i Hercegovini, bez genocida, onda profesore to ne bi imalo logike, kao što ste rekli, jel, da se utvrđivaju činjenice bez tog dijela. Ali vjerovatno se u sljedećem nećemo složiti, ipak ja mislim da trebamo utvrditi tko je odgovoran za sve ono što se započelo i ono što se dešavalo, ko snosi prvi odgovornost u hijerarhiji, ko je započeo, što bi rekli, rat na mom otoku. Ipak bez tog dijela ostavit ćemo opet mogućnost da se manipuliše, kao što se trenutno manipuliše, mogu govoriti o svojoj državi, sa brojem žrtava, sa brojem ubijenih ili sa ovim, sa onim sa bilo koje strane ako ne utvrdimo i ne donesemo pravi sud o tome odakle je sve krenulo i ko je uzrok svega toga nećemo doći do prave istine i onda zaista, bojim se da zaista nećemo uspjeti dobiti rezultat koji se očekuje od REKOM-a, a koji eto, ja se nadamo, će imati podršku od svih država u ovom regionu. Toliko za sada, hvala vam što ste bili pažljivi.

Draško Bjelica: Samo jednu rečenicu, nerazumevanje, zato sam reko pitanje je ko je kriv, ko je odgovoran, jel tako. Ako utvrdite činjenice ko je žrtva i ako utvrdite činjenice o tome ko je zločinac, šta još ostaje? Prema tome podrazumeva se da je time obuhvaćeno sve. Jer ako imate činjenice ko je žrtva, ko su žrtve, ako imate činjenice ko su zločinci, ne samo pojedinac nego rezignacija institucija, ja znam ko je to u Srbiji. Nema institucije koja nije bila instrumentalizovana u ratne zločinačke svrhe. Dakle, sistem i podsistem, srećom, u Srbiji je bilo od prvog dana do poslednjeg, zašto bih ja bio ovde, kako bih mogao da vam pogledam u oči, koji su bili non stop protiv toga. Prema tome ništa nije izostavljeno

Dženana Karup Druško: Sad mala pauza, gospođo Munira Subasić, sad ja govorim, dakle pustili smo vrlo svjesno da čujemo što više vaših preporuka, ja bih vam mogla odgovoriti na puno toga ali s obzirom da je Marijana Toma osoba koja od početka učestvuje u radu radne grupe, koordinira svu prepisku između njenih članova i mislim da najbolje zna obrazloženje i objašnjenje zašto nešto nije odnosno jeste ušlo u ovo o čemu razgovaramo, ja bi zamolila Marijanu da ona da kao, ne odgovor na vaše preporuke, nego malo obrazloženje oko dilema koje vi imate. Zoran Pajić, moj omiljeni profesor.

Zoran Pajić: Dobar dan, ja se zovem Zoran Pajić, profesor međunarodnog prava ali zaista, nisam član REKOM-a aktivni ali sam ovde na Forumu u svojstvu predsednika upravnog odbora Fonda za humanitarno pravo, inače živim u inostranstvu i predajem na Univerzitetu u Londonu. Što kažem nije nikakav uslov, nikakva prijetnja, ja ne tražim izjašnjavanje al bi htio prosto da ukažem na neke detalje oko kojih čini mi se da postoji bilo terminološki nesporazum ili postoji opšte neslaganje generalno o ciljevima REKOM-a odnosno Regionalne komisije. Što se tiče nesporazuma o terminima, koliko sam ja mogao da zaključim iz dosadašnjih diskusija, htio bi da ukažem na sledeće. Mislim, profesori imaju profesionalnu deformaciju da drže predavanje od 45 minuta, ja ću stvarno malo kraće govoriti. Htio bi da ukažem na sledeće, vidite ratni zločin se upotrebljava i u literaturi, a i u izvorima međunarodnog prava kao generički pojam, znači pojam koji treba da obuhvata nešto što je mnogo šire i na kraju krajeva taj termin potiče ustvari sa nirnberškog suđenja i Statut Nirnberškog suda utvrdio je tri kategorije zločina, ratnih zločina, generički, ili su bili zločini protiv mira ili je bio ratni zločin u užem smislu i treća kategorija su bili zločini protiv čovječnosti. I mi se držimo te klasifikacije s tim šta u kasnijim slučajevima međunarodne jurisdikcije nikada nije ponovljen ovaj zločin protiv mira. Ja se sjećam našeg razočarenja, mislim nas eksperata koji smo to pratili, da recimo Haški tribunal nije uključio ustvari u nadležnost

za suđenje odnosno razmatranje zločina protiv mira i to je ja mislim ono na što se stalno vraćamo je li, kada govorimo o uzrocima. Tek kasnije, sa onom Lemkinovom definicijom genocida, je i genocid ušao u terminologiju ratnog zločina, usvojena je i Konvencija 1948., Konvencija o ratnom zločinu genocida, i genocid se, od tada ustvari, najčešće u literaturi pominje u kategoriji zločina protiv čovječnosti, *crimes against humanity*. Dakle genocid ne figurira kao samostalan u smislu kategorizacije jel, još uvek je ta kategorizacija onakva kakvu ju znamo sa nürnbergskog suđenja. Ja bih rekao da ratni zločin ne isključuje genocid, ja mislim da je u tome nesporazum. Kada se u ovakvim nekim aktima kao što je, nisam namjerno ponio tekst Statuta da se nebi vraćao na formulacije ali naslov odnosno ime Komisije ustvari, kad kaže ratni zločin, ja to razumijem da govori o ratnom zločinu kao generičkom pojmu koji uključuje i genocid. Naravno, odmah da se izjasnim, s obzirom na to da se u ratu u Jugoslaviji odnosno u Bosni i Hercegovini zaista desio i utvrđen je zločin genocida prvi put poslije 2. svjetskog rata, ja mislim nakon svih ovih diskusija koje sam čuo da genocid treba uvrstiti u ovaj popis, ne znam sad formulaciju, djela koja će, ovaj, istraživati Komisija. Što se tiče ovog vrlo spornog pitanja, ovo je drugi dio mog, moje intervencije, što se tiče ovog drugog spornog pitanja o utvrđivanja uzroka, ja bih rekao, zaista ne apeliram da sam u pravu, molim vas, ja ipak, ovaj, kako da kažem, nemam pravo nekako na autentični doživljaj toga svega, ali ja zaista verujem intimno da uzroci, utvrđivanje uzroka i svi ovi koji se za to zalažu stavljaju ovu Komisiju pred jedan apsolutno nemoguć, neostvariv zadatak, što u krajnjoj liniji bi značilo da u startu se slažemo s tim da Komisija ne može uspjeti i molim vas da o tome vodite računa. Jer vidite, ako idemo s tim, mi opet intimno znamo da Komisija ako ide da utvrdi uzroke rata onda tu nema konsenzusa i ne može se doći do bilo kakvog rezultata. Na kraju krajeva, na kraju krajeva pouke iz istorije govore o tome da dan danas, toliko godina poslije 2. svjetskog rata vi ne možete u literaturi naići na jedan utvrđeni podatak o tome šta su uzroci 2. svjetskog rata, je li. Neko će reći da je to ispravljanje grešaka Versajskog mirovnog ugovora, neko će reći da je to rast euroindustrije tokom tridesetih godina koja je morala da eksplodira u svjetskom sukobu, neko će reći za sve su krivi Jevreji, neko će reći za sve su krivi nacisti, mislim jednostavno dan danas postoje te rasprave. Ja ne vidim kako bismo mi izašli iz tog začaranog kruga. Ono što se meni čini relevantnim u ovom domenu, to je ustvari da Komisija pruži mogućnost da se utvrde motivi za izvršenje ratnih zločina odnosno zločina protiv čovječnosti ili genocida. Za mene, molim vas, koji sam proveo u Sarajevu 6 meseci za vreme opsade Sarajeva, za mene je osnovno pitanje ako bi postojala mogućnost da pred Komisiju dođe moj drug s kojim sam drugovao godinama, godinama, godinama koji me sa Trebevića zvao telefonom u mrklo doba noći da kaže mi imamo koordinate tvog stana, razumijete, to je za mene bitna stvar. Dakle, šta je motivisalo nekoga da se okrene protiv komšije, šta ti bi, zašto si mi to učinio, to su pitanja koja danas predstavljaju ja mislim sukus ustvari čitave filozofije tranzicione pravde, da se dođe do takvih, do takvih odgovora. A utvrđivati uzroke na globalnom planu, molim vas pa neko će odmah reći za sve je kriva islamska deklaracija Alije Izetbegovića, drugi će naravno reći za sve je kriv Milošević sa svojim projektom velike Srbije, i jedni i drugi će biti u pravu, u tome je problem. Ovaj, istina par puta kao što kažu kolegice, dakle mislim da je to ćorskokak u koji ja mislim, ovaj, da ne bismo htjeli. I da ne zaboravim i treću stranu, neki će reći da je uzrok rata evociranje hrvatske banovine, mislim ili recimo dogovor, nekakav osobni dogovor između Miloševića i Tuđmana o podjeli Bosne. Sve će biti u igri ako se, ako se to, ovaj, pitanje pokrene. I na kraju samo da kažem da, eto sugerisao bih ovako sasvim blago, mada znam da je to težak zadatak, da razmisle redaktori Statuta o tome da li postoje stvarne, stvarne razlike između nečega što zovemo ciljevima i onoga što zovemo zadacima. Jer uobičajeno je da se u dokumentima ove vrste govori o ciljevima i principima rada nekoga tijela, je li, pođite od dokumenata Ujedinjenih nacija pa niže, vidjet ćete da uglavnom imate poglavlja sa takvim naslovom, ja ne vidim, koji bi volio to da objasne, al ne vidim razliku u suštini između ciljeva i zadataka Regionalne komisije. I na kraju da kažem jer sam verovatno jedan, ako ne i najstariji, ovaj učesnik u ovoj sali da apeliram ustvari ako je ikako moguće ozračje tolerancije, znate u ovim raspravama, jer ja sam ubjeđen, svi mi radimo znate, od Ljubljane do Skoplja, i ovako i lijevo i desno, svi mi radimo sa najboljim namjerama i svi rade koliko mogu, ulažu u ovaj proces koliko mogu. Prema tome ja sam stvarno nekad iznenađen kako na e-mailu neko ne kopira, recimo korespondenciju između članova

radne grupe i članova Foruma, čitam takve recimo izjave: znaš ja s ovim neću da sjedim za istim stolom, povraća mi se kad ga čujem i šta ja znam. Mislim to nije dijalog koji može voditi formiranju jedne Komisije za istraživanje činjenica o ratnim zločinima i drugim povredama prava, a da ne ostanem vama dužan jer sam pažljivo pratio i znam taj problem dobro. Imao sam jednog studenta koji je, bio sam mu mentor u izradi magistarske teze o tom pitanju izbrisanih. Ja mislim da problem izbrisanih i u pravu ste vi kad ste rekli da je to važno imati u vidu ako hoćemo Sloveniju da imamo kao partnera u ovom čitavom projektu. Ja mislim da se problem izbrisanih može podvesti zaista pod teška kršenja ljudskih prava i ne bih to izdvajao kao posebno poglavlje, mislim naveo bih to možda kao neke konkretne povrede ali moramo bit dovoljno široki da shvatimo šta naslov podrazumijeva, ratne zločine i teška kršenja ljudskih prava. Hvala vam lijepa.

Sudionica: Profesore, samo jedno pitanje, sama ova deportacija onda, jel to isto, deportacija i etničko čišćenje, znam da je to politički termin.

Zoran Pajić: To su u literaturi utvrđene radnje genocida.

Sudionica: Ali ovdje piše deportacija ako je milijun ljudi deportirano, kako ćemo to utvrđivati, malo mi je ovo nejasno

Zoran Pajić: To ne znam.

Dženana Karup Druško: Hvala gospodinu Pajiću koji je zaista pomogao da možda čak on obrazloži taj dio jedan oko nesuglasica, kako je i sam rekao, koje su se pojavile, a Marijana želi da ipak i ona da kratko obrazloženje oko nekih stvari o kojima nije govorila, a oko postojih dileme, a onda imamo već nekoliko prijavljenih učesnika.

Salih Rasovac: Da u narednom periodu grupa koja radi na izradi Statuta će ocijenit, procijenite kvalitet prijedloga, eventualno ih ugraditi putem elektronske pošte, da se izjašnjava nema potrebe da kolegica sad nama odgovara na ono što smo mi postavili jel.

Dženana Karup Druško: Evo s obzirom da je Salih Rasovac, što kaže gospodin Pajić, jedan od najstarijih u sali, mi ćemo njega uvažiti, njih dvojica nek se dogovore koji je stariji pa ćemo, ovaj, Marijana Toma se povlači, odlično. Dakle, idemo onda sa diskusijom, nama je zaista jako bitno da čujemo vaše mišljenje ali ne bi željeli ni da vi odete sa nekim dilemama ukoliko mi imamo konkretan odgovor na to. Zato sam želela da damo riječ Marijani ali idemo dalje sa diskusijama pa ćemo na kraju dati neki osvrt. Gospođa se javila, pa vi, pa vi. Ja samo moram nešto da kažem, ja sam napravila strašnu grešku na početku, pravilo ovakvih skupova je da se prije početka rada svi predstavimo i kažemo odakle dolazimo, ja sam to potpuno zaboravila, tako da ćemo to ostavit ćemo kraj ali molim vas kad govorite da se predstavite imenom i prezimenom i odakle dolazite

Ljiljana Alvir: Dobar dan, ja sam Ljiljana Alvir, tajnik udruge Vukovarske majke, danas sam se predstavila već kroz javno svjedočenje žrtava. Ovako, ulovila sam se u vezi nekih pojmova i nekih članaka koji ovdje meni, to jest onima koje ja predstavljam ne odgovaraju i prije svega da kažem, znači, slažem se sa onim da je Koalicija za REKOM i mnoge organizacije da su nastale kao potreba, kao potreba za pravdom, za istinom ali isto tako nastale su na temelju, na temelju žrtava. Međutim, ja nisam pravnik ali nekim stvarima ovdje mi se čini da se žrtva, koja je temelj svega, negdje briše, stalno se spominje, a briše se. Spomenut ću ovo kada se govori o izradi popisa ljudskih gubitaka, ja sam danas pričala o mom bratu i ja osobno ne pristajem i mnogi od žrtava neće pristat da se, ja ne pristajem da se moj brat sutra vodi kod neke nad državne komisije ili kako se već zvala kao ljudski gubitak. On je žrtva, on je definitivno žrtva. Obrazloženje koje ovdje stoji da se prema definiciji žrtve da bi jako puno trebalo da u mandatu od tri godine Komisija ne bi mogla utvrdit ko je zaista žrtva u smislu te definicije i tako dalje, ja mislim ako se cijela stvar vrti oko žrtava da onda mandat

treba posvetiti tome, a ne utvrđivanju, gubljenju vremena na utvrđivanje političkih i društvenih okolnosti koje su dovele do činjena zločina, iako je to vrlo bitno ali meni se čini nemoguća misija da se takve okolnosti utvrde i definiraju u mandatu od tri godine dok istovremeno imamo različite i mnogobrojne popise kojima se može definirat što je to žrtva. Znači svako ime se definira žrtvom ili gubitkom ili kako već to stoji u tim pravnim nekakvim aktima. Druga stvar koja mi je ovdje, koja mi se ne sviđa, znači u članku 12 kaže, u zadacima je prikupljanje podataka o sudbini nestalih. Kaže se da će Komisija raditi, doprinositi na rasvjetljavanju sudbina nestalih surađujući sa komisijama koje postoje, a u obrazloženju da se ne bi miješalo u njihove mandate koje oni već imaju i koje odrađuju. Ne vidim zbog čega će onda prikupljati podatke o sudbini nestalih, a već u sljedećoj točki ih također obuhvaća pri izradi popisa. Mislim ako se neće baviti istraživanjem sudbina nestalih nego samo doprinositi onda nema potrebe da prikuplja podatke koji već postoje, dovoljno je samo suradnja sa nadležnim tijelima, a ne prikupljanje podataka, to je mandat komisija. To je moja primjedba, isto tako kao, slažem se sa onima koji su spomenuli genocid, isto tako napominjem i riječ agresija. Kaže se da se Komisija neće baviti agresijom zato što pojam agresija nije, neću sad doslovce citirati, ali znači pojam agresija nije pravno utemeljen sve do lipnja ove godine. Pa ja sada pitam, ako recimo, ako govorimo i ako se nešto zaključuje, ako govorimo o mobingu, riječ mobing koja se koristi sigurno nije postojala prije sto godina ali ako se neko osvrne na događanja unatrag sto godina sigurno će govoriti tim jezikom. Ne vidim razlog, za mene to nije opravdanje to što riječ nije postojala kao takva. Riječ postoji i Komisija će bit, ako uopće dođe do potpisivanja sporazuma, taj sporazum će bit potpisan puno poslije usvajanje te riječi agresija i smatram da nema razloga da se ona izbací. Mislim da se neke stvari moraju znati, znači mora se točno definirati i tko je žrtva. Isto tako argument za to je ovo drugo, ovaj drugi dio koji kaže da će znači izrada popisa se bazirati na popisu civila koji su izgubili živote ili nestali u vezi s ratom ili drugim oblikom oružanog sukoba i boraca koji su izgubili život ili nestali, članak 12. Ako će Komisija u svom mandatu imati vremena baviti se time tko je bio civil, a tko je bio borac mislim da se može baviti time tko je bio žrtva, tko je bio kolateralna žrtva ili bilo kako, kako se to već govorilo. Htjela sam se osvrnuti ali već je rečeno da se u zadatke ove Komisije, znači da se mora uvrstiti i, ustvari u kršenje ljudskih prava i zločine, skrivanje istine, skrivanje informacija o nestalim osobama, o odvođenima, događanjima za vrijeme odvođenja osoba jer to je kršenje nekoliko zakona. Tako da evo, to sam htjela reći, evo mislila sam reći, neko je rekao, ne mogu se sjetiti tko, da ono što su praktično žrtve osnovale da bi se moglo dogoditi da žrtve stanu na suprotnu stranu, to bi se moglo dogoditi ovim načinom ukoliko se zaista ide tom tendencijom da svi budu izjednačeni. Moj cilj nije ovdje veličinu, količinu, znači količinu nečije žrtve ili nečega protežirati nego jednostavno da bi se spriječila nekakva događanja u budućnosti to je jedan od ciljeva. Mora se reći, neke stvari se moraju reći, tko je žrtva, tko je agresor, gdje se dogodio genocid, tko je odgovoran za genocid, takve stvari moraju bit jasne i to je onda opomena za budućnost. Evo toliko.

Dženana Karup Druško: Hvala vam lijepa, gospoda se ovde javila prije vas.

Ljiljana Canjuga: Moje je ime Ljiljana Canjuga, ja sam braniteljica, dolazim iz Udruge dragovoljaca i veterana Domovinskog rata Republike Hrvatske. Ja bih, na žalost na neki način će se malo ponoviti ono što su moji prethodnici rekli ali bi svakako istaknula pitanje i poveznice između članka 11, 12 i 14, i to kroz sljedeće. Meni nije jasno, a cijelo vrijeme se zapravo ukazuje na to da se REKOM zaista, da se radne grupe i pravници polako odmiču od pojma žrtve, tako mi nije jasno zašto i što sprečava da zapravo u tom, početnoj definiciji ciljeva ne bude kategorija da se utvrde činjenice o žrtvama ratnih zločina i teških kršenja jer mislim da je to izuzetno i zapravo najbitnije određenje glavnog i temeljnog cilja REKOM-a. To je osnovno pitanje koje postavljam i na koje tražim da mi se da neko objašnjenje. Članak 12, osvrnula bi se na izradu popisa ljudskih gubitaka i to naročito na ovu kategoriju boraca koji su izgubili život. Naime, svi borci nisu žrtve i tu zapravo treba jasno napraviti distinkciju kada borac postaje žrtva po Ženevskim konvencijama u svezi sa ratom ili oružanim sukobom jer u popisu ljudskih gubitaka staviti imena svih boraca koji su izgubili život i nestali je zapravo obezvređivanje civilnih žrtava koje su izgubile živote i nestale u ratu, a koje same po sebi jesu žrtve. I

u odnosu na članak 14, ja ću jednostavno, na vojnički reći, da zapravo niti jedna zidina nije vrijedna ljudskih života i postavljam pitanje zbog čega REKOM se uopće treba baviti imovinom i uništenjem vjerskih i kulturno-povijesnih objekata kad se on bavi ljudskim gubicima i pojmom žrtve u odnosu na ljudski gubitak. Evo, toliko od mene za sad

Milan Bilić: Pozdravljam sve prisutne, moje ime je **Milan Bilić Udruženje ?**, evo samo mene zanima kako da dodamo što je predložio gospodin gore ovaj, kao dodatak članu 14 pod l, ja bi dodao osim uništavanja dokumenata, dodao bih jednu stavku još, zastrašivanje i ubistva svjedoka jer kao što smo danas čuli za vreme izlaganja, ovaj, svedočenja žrtava, gospođa Vesna Levar čiji je suprug ubijen i u njegovom ubistvu kao zaštićenog svedoka nestali su i mnogi dokumenti, dakle nestalo je sve što je on godinama mukotrпно i rizikujući, na kraju se ispostavilo opravdano, svoj život, izlažući sebe opasnosti i svojoj porodici, da ti dokazni materijali koje je on prikupljao jednostavno nestanu, on je bio kao zaštićeni svedok. Dakle da se to doda, ljudi koji su zapravo zastrašeni, takvim činovima su zastrašeni i povlače se, dakle ne smiju da rade ono što bi radili. Hvala.

Dženana Karup Druško: Hvala vama, vidjela sam vas dvojicu, ima samo još jedna gospođa ovde koja se ranije vratila, vi ste posle njih dvojice, vidjela sam, gospođa, vi, gospođi dajem prednost zato što je dama.

Persa Vučić: Ja sam Persa Vučić, aktivistkinja Žena u crnom i delegatkinja zapravo Žena u crnom i časopisa Republika. Znaete šta ovde, to je rekao Draško Bjelica, rekao je ako se utvrdi odnosno kad se utvrdi ko je žrtva, a ko zločinac onda se nekako podrazumijeva ko je kriv i, ili odgovoran za rat, e pa znate šta filozofija je jedno, a pravni propisi su nešto drugo, preciznije, mislim da treba jasno, glasno ili precizno odrediti, mora se i utvrđivati i istraživati i utvrditi neporecivo ko je odgovoran, ko je kriv za rat, to je jedno. A drugo, ovaj, stvarno sam neprijatno iznenađena da je, da nije potrebna reč genocid nego samo reč zločin, pa znate šta ako je međunarodni sud već odredio, kvalifikovao da je to genocid šta da to onda REKOM izbegava tu reč, dakle genocid. Mi prihvatamo da je to genocid, neka bude genocid, neka ta reč, nek se briše reč zločin pa genocid.

Drago Roksandić: Drago Roksandić, profesor sa Filozofskog fakulteta u Zagrebu, kako sam i ja profesor onda ćete mi oprostiti, neću ni 45 minuta da, pokušat ću da to bude tri do četiri minute. Slušajte, vidim ovdje hrvatske formulacije ali engleska to establish the facts. Inače kad se kaže, u mojoj struci utvrđivanje činjenica tako, to je već historijska znanost, i obično su historičari jezivo alergični kad se netko u to pača, je li tako. Ima domena u kojima su filozofi isto tako užasno alergični kad se neka temeljna etička ili ne znam koja problematika konvertira u vokabular i u tih diskursa koja ne drži vodu. Isto tako, razmišljajući o ovome što se radi, a Komisija je izuzetno važan posao, meni tu jedna stvar nije jasna, bio sam dijelom i na ovoj, na onome prvome panelu. Poslije svega što se dogodilo u vezi sa Haškim tribunalom nešto se očito promijenilo, kad su počele prve optužnice nije bilo teško dignuti veliki dio javnih mnijenja u obranu optuženih, heroja, ništa sad, govorim o scenama kojih je bilo na različitim stranama, sada već veliki dio tih optužnica ide skoro kao na kakvoj tekućoj traci. Međutim, ako bismo s druge strane na neki način, ja ne znam da li se to uopće radi, ako se radi, volio bih nešto više znate, kakvi su učinci haških presuda na javna mnijenja. Volio bih dakako znati detalje, meni se čini da nisu neki naročiti i u svakom slučaju nisam primijetio da u hrvatskom javnom mnijenju bilo koje od tih suđenja ljude iole ozbiljnije mentalno i emocionalno angažira, ne. Prema tome ostaje, vrlo kratko rečeno, obaviti još uvijek jedan veliki posao. Čini mi se da bi sutra mogao početi kad bi se neke iznova, kad bi se neke krize, neovisno s kojim upaljačima pojavile, a da bi se sve ono što je ostalo kao frustracija ovoga prethodnog rata pa i 2. svjetskoga rata, iznova moglo instrumentalizirati na jedan jeziv način, ja vam to kažem sa dubokim uvjerenjem. Drugim riječima, zašto sam se javio, to je ovo pitanje koje bi recimo trebalo natjerati povjesničare koji su zakazali, da se razumijemo. Profesionalna historiografija u postjugoslavenskim državama nije odradila svoj posao koji je mogla obaviti u razdoblju od 1991. pa do danas. To nisu činili stručnjaci ni u brojnim drugim društvenim humanističkim znanostima, da ne govorim o ostalima, nisu očito nit političari ako je riječ o njihovoj domeni odgovornosti. Prema tome, meni nije

dovoljno jasno s čim se vi trebate baviti odnosno i ja, kao čovjek koji se ne želi isključivati iako formalno nisam u svemu tome uključen. Haški tribunal je producirao ogromnu masu dokumenata, ja još uvijek nisam shvatio što će se s tim dokumentima dogoditi kada procesi budu zaključeni jer upustit se u nove istrage, a da nemamo uvida u obavljene i u dokumentacije koje su sad već vjerojatno milijunima akata na neki način kumulirane, to mi se čini jednom velikom manipulacijom, moram vam kazati. A s druge strane imajući na umu to da tu ni govora nema o samoosvješćivanju, onome čuvenom francuskom, dakle za koji ljudi mogu reći da se nešto u njima umirilo, da su nekom nešto oprostili, da su nešto razumjeli i tako dalje, ostaje doista otvoreno pitanje na koji način ove procedure doista mogu biti učinkovite i smislene prije svega za ljude koji u tome sudjeluju, da ne budu samo akteri koji se guraju u televizijske ekrane nego ljudi koji doista doprinose nekim ljudskim katarzama, ne, i uostalom iznalaženju civiliziranih modusa ponašanja na postjugoslavenskom prostoru pa i preko njegovih granica i s druge strane, ovaj, na koji način tu može biti govora o nekim međuodnosima, međupoticajima unutar onoga što je institucionalno, onoga što je institucionalno u političkom i najširem smislu riječi, javnome, je li tako. To po mom sudu iz ovih dokumenata, ja neću o njima suditi jer nisam bio u mogućnosti pažljivo to pročitati, osim prolistati, nije dovoljno jasno, znate. To nemojte shvatiti kao miniranje, naprotiv, ja bi volio da ova stvar jako uspije, meni je drago što su ovamo došli ljudi sa raznih strana, očito sa motivacijom ali to je jedno malo nezadovoljstvo. Znači ja se dosta bavim, sad u posljednje vrijeme, uostalom i prva moja knjiga iz rata je protiv rata i sa svim što sam ikad, iz 96. godine, a naročito 2. svjetski rat, slušajte, cijeli taj kaos još uvijek je u glavama ljudi, a ušli smo u novi. Povijest nasilja na ovim prostorima, neovisno koje je naravi, etničke, rodne, društveno-klasne, je li tako, mislim nema kraja, i s tog stajališta mi se čini da političke deklaracije same po sebi ne rješavaju problem, znate. Prema tome moj konkretan prijedlog bi bio idite kao što ste krenuli ali više vjerojatno biste trebali investirati u projekte kojima bi se ulazilo u poslove sa profesionalnim institucijama, na neki način od njih tražiti da sudjeluju u ovim poslovima, znate da obave svoj dio, a s druge strane ako je ovo što se radi izlazna strategija Haaga, ja sam shvatio da je to jedna od intencija iako to nitko ne govori, Haag ne može vječno trajati, očito je i opravdano u ostalim stvarima ima nekih struktura koje će biti porijeklom iz samog ovog prostora onda bi vjerojatno ambicije trebale biti veće nego što se iz ovoga dade naslutiti i završavam s, gospođo, onim što ste vi rekli, zašto groblja i tako dalje. Pa slušajte ako čovjeku oduzmete sjećanje što od njega ostaje? Ne ostaje ništa, je li tako? Prema tome svaka crkva, svako groblje, svaki ono što se kaže mjesto sjećanja koje je u ratu svjesno uništavano kao što često jest bilo, naravno kad rat počne onda je pitanje tko je, što sve, kad, kojeg trenutka uništio, kad ludilo ovaj, ne, ali je činjenica da bez toga jednostavno ne ide. Prema tome, pojam kulturocida koji nije izmišljen u ovom ratu, je sastavni dio genocida jer su ljudi bića kulture

Sudionik: Ja sam negdje kako sam ušao u ovu prostoriju dobio ovaj predložak Statuta, ja sam se zakačio, zaustavio na članu 1 koji je u suštini, koji je u suštini, ovaj, meni nedorečen. Član 1 je meni nedorečen, zbog čega će REKOM vršiti, to mora da bude jasno, zbog čega će REKOM vršiti utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava, zbog čega će. REKOM treba ovde da bude, nedostaje i predlažem da se u nastavku teksta da, da je REKOM ustvari, da je REKOM kao međunarodna nevladina organizacija, pomažuća institucijama sistema, pravosudnom sistemu koji će na osnovu utvrđenih činjenica donositi kvalitetne pravosudne odluke, to, a ne ovako ostaje nedorečeno. Ovako nekako REKOM je neka, jedan uspostavljen paralelan sistem sa vlasti i takav, kao takav on neće ni u jednoj državi na prostorima bivše Jugoslavije dobiti podršku. A kao pomažući, to je nevladina organizacija, ona mora da bude dio sistema, da pomaže sistemu jer mi imamo koji nema dovoljno resursa ali ima nas da se, sa druge strane, fali mi to, ja sam pod utiskom, jakim utiskom današnjih svjedočenja koja su bila u prepodnevnoj sesiji. I negdje moj profesionalni background nije pravo, ja se bavim psihološkom podrškom ljudima, sa žrtvama ratnih zločina radim, na žalost od kad su se u Bosni pojavile prve u Sarajevu žrtve, ovaj, ja sam počeo da radim s njima, posebno sa grupama žena iz Srebrenice. Ovaj, svi traže, žrtve traže, one će i oprostiti, mi idemo ka oprostaju, one će i oprostiti ukoliko znaju zbog čega trebaju da oprostite, a mi se time baš nismo profesionalno bavili, REKOM, i nekako, upotrebljavamo žrtve, žrtve, žrtve treba da se suoče s istinom, ko treba da se suoči s istinom, Muslimani Srbima da govore o istini, ko je

odgovoran i ko je krivac, pa to je jasno ko je kriv. Jako mi dobro znamo pa i odluke Međunarodnog suda u Haagu su kazale neke stvari, međutim, odluke Međunarodnog suda u Haagu nisu, ono što je malo prije govorio profesor, ovaj, naš bivši sugrađanin, on je govorio o refleksiji pravosudnih, haških odluka u javnosti, nije bilo toga, u Federaciji, u Federaciji kada je izrečena osuda generalima armije, Jugoslovenske armije, u Republici Srpskoj je nezadovoljstvo, u Federaciji je zadovoljstvo. To samo kaže da mi u suštini, istinu nemamo, nismo suočili, suočenje sa istinom mora da ide iz naroda u čije je ime izvršen zločin, iz redova njih, da Muslimani iz istočne Bosne, da regija Srebrenica da se suoči sa činjenicom za zločin koji joj je urađen u Kravici nad srpskim stanovništvom. To je suočenje sa istinom, da Srbi se suoče sa istinom šta se desilo u Srebrenici, tek tada mi stvaramo prostora, tek tada stvaramo prostora da možemo razgovarati o dijeljenju istina i početku procesa pomirenja među ljudima, bez toga nema. Danas smo, evo ko je pratio, ko je danas pratio, sve su diskusije bile, ova svjedočenja ipak su išle na krivicu, ko je kriv, ko je kriv, a ne suočenje. Jedina je gospođa iz Gospića, jedina je ona negdje govorila o problemu zločina iz redova njenog naroda, a koji su učinjeni u ime naroda, zaštite hrvatskosti i ne znam izdaje velikog hrvatskosti. Bez toga nema. Prema tome to bi negdje trebalo među nama ugraditi, to bi trebalo ugraditi, a ne ovako uvijek idemo hajde jedni protiv drugih. Ja znam, ja radim sa ženama iz Srebrenice, one odma kažu prvo nek nam se Srkinje izvinu za ono što se desilo u Srebrenici pa ćemo tek onda da radimo. Oni to postave uslov i kraj je to i to je početak konflikta i one se i razidu tako. REKOM je dao ovde, mislim da su to dva segmenta u kojima REKOM treba da funkcioniše, da pomaže vlasti i da radi na suočenju sa istinom. E sad ko će to raditi to ovde baš u ovom aktu nije, nije definisano, nije čak ni poruka data, nadam se da će do septembra, do kad, do februara imamo vremena, imamo elektronsku poštu pa smo se možda malo i mi, očekivali da će samo iz Beograda, da dođe ideja pa bit će ovo ono, da se sad malo aktiviramo pa da svi kvalitetnije o tome razmišljamo jer nećemo ovako a imamo, početak je danas bio prilično žučan, a bespotreban, dobronamjerno je sve to bilo. Ja sam veliki zaljubljenik REKOM-a ali isto tako nisam zaljubljenik narcisoidnih i ranjivih ljudi ukoliko slijepo ne sljedimo njihove ideje, ja sam protivnik toga. Mi u dijalogu kvalitetnom trebamo da damo prostor i da uvažavamo različitost, činjenica je da ono što će u Bosni trebati da radi se sa žrtvama neće se moći raditi u Makedoniji jer takvih profila, sreća po Makedoniju, žrtava nije bilo, ili u Crnoj Gori, sreća, ili u Sloveniji. Ali eto to je naša specifičnost i mi ćemo svoje resurse usmjeriti ka tome da bi negdje radili, ja ću sad medicinskom terminologijom, moramo raditi i na kurativi ali isto tako to može da bude i preventiva za neka buduća događanja da izbjegnemo, što se nama na žalost, a desilo nam se zato što nismo bili spremni na to. Očigledno da smo bili spremni, kad idem na plažu onda se ja spakujem i sve ponesem sa sobom, a kad sam nespreman onda mi se dese neprijatnosti. Ja bi na te dvije stvari, REKOM je pomoćno, on je pomoćno, podržavajuće tijelo za pravosudni sistem, za potrebe kvalitetnog donošenja odluka. To mora da bude u članu 1.

Igor Mekina: Moje ime je Igor Mekina, ja sam slobodni novinar. Jedan sam od prvih novinara koji su pisali o problemu izbrisanih u Sloveniji. Hteo bi da dam neke sugestije i opservacije, možda čak i da pokvarim, da pokvarim neki konsenzus, mada se u principu sa većinom toga što sam čuo slažem. Na prvom sastanku REKOM-a sam bio u Ljubljani. Pročitao sam jedno pismo, kojim se čovek odrekao učestvovanja u REKOM-u rekavši odnosno napisavši da on misli da to jednostavno neće zaživjet, da će te rasprave biti beskrajne o uzrocima i posljedicama ratova i tako dalje, uglavnom u tome nema ikakvog smisla učestvovati. Ja se s tim ne slažem naravno ali taj čovek je vrhunski pravnik koji je mnogo napravio na razotkrivanju povreda ljudskih prava, ja se ga sećam još od 20 godina ranije kad je u Socijalističkoj Federativnoj Jugoslaviji branio raznorazne disidente. To vam govorim kao jedno upozorenje, ja mislim da proširivati mandat REKOM-a znači osuditi ga na propast. Jednostavno treba biti svestan činjenice da, koliko sam ja shvatio cilj vaše, i ove naše organizacije, cilj je dakle međudržavni ugovor. Međudržavni ugovori se potpisuju, obavezuju države članice tog ugovora. Da bi ugovor bio potpisan, tu su pravници koji će me ispraviti, verovatno bolje znaju tu problematiku, tu mora da bude sukladnost volje, dakle sve članice moraju da budu saglasne, ako ne, neće bit nikakvog sporazuma. Ili će države u najboljem slučaju staviti rezerve koje druge države neće prihvatiti i tako će sve to da se otegne i tako dalje i neće bit ništa od toga. REKOM ne može bit, koliko ja vidim, zamjena za istorijske udženike,

za osude za političke izjave, za etičke, bilo kakve druge rasprave o uzrocima i posledicama ratova. Taj cilj REKOM-a, na neki način, ja mislim da ga treba svesno ograničiti, a to ne znači da je bezvredan. Zašto, ja sam kao novinar radio nešto slično što će verovatno biti i cilj tog REKOM-a, mi smo recimo izbrisani, imali ljudi, intervjuja u kojima su ljudi ispričali te svoje patnje i probleme koje su imali zbog toga što su bili, što su bili žrtve kolektivnog, administrativnog etničkog čišćenja, da uvedemo i taj pojam. Dakle, sve to je važno ali upravo zbog toga mislim da su, da će bit veliki problemi recimo oko agresije, oko termina agresija. Zaista mislim da ne treba da se stavi unutra, zaista mislim da ne treba da se na taj način suviše široko istražuju uzroci i posledice ratova odnosno uzroci pre svega, a ne posledice. Posledice da, ali šta, mislim ko je bio kriv za rat, slovenački secesionisti ili srpski nacionalisti, ajde da raščistimo to danas, nećemo, do sutra ujutro nećemo doći do tačnog odgovora, dakle to je, po mom mišljenju zaista nepotrebno ali postoje kršenja ljudskih prava koja su jasna, o kojima treba razgovarati, okolnosti koje treba raščistiti. Bilo je toga u Sloveniji, nije tačno da nije bilo kršenja ratnog prava i u tih deset dana bi se našlo mnogo toga od kršenja simbola Crvenog krsta i tako dalje. Što se tiče izbrisanih, ja sam pisao recimo o primeru Petrovića Vladimira koji je završio u Bosni na stratištima i bio ubijen zbog toga što je kao radnik na privremenom radu u Austriji bio uhvaćen u Sloveniji i proteran u Bosnu u vreme rata. Dakle, Slovenija je na neki način, mislim kao država odgovorna za smrt bar tog čoveka, a verovatno i mnogih drugih. Ljudi koji su bili izbrisani, oni su zapravo bili osuđeni na kućni pritvor. Ja znam da se mnogima od vas verovatno čini smešno što ovi Slovenci probaju da ubace neki, jel, članak koji govori o čemu, o deportaciji možda ili ograničavanju slobode kretanja i tako dalje, to je sve, izgleda dosta bezazleno u poređenju sa ubistvima, silovanjima i tako dalje. Zaista, u toj konkurenciji, mislim, na žalost tužnoj konkurenciji, namamo šta da tražimo ali činjenica je da su ta masovna kršenja ljudskih prava bila povezana sa raspadom Jugoslavije, da je Slovenija prva prihvatila odluku o jednostranom odcepljenju koje verovatno je uzrok toga ali ni to nije, to nije nešto što bi REKOM trebao da utvrđuje ali treba da se bavi tim konkretnim stvarima. Tako da bi ja preporučio ipak tu da se suzi ta problematika. A što se genocida tiče, ja bih podržao, kao što su napravili moji prethodnici, zašto ne, naravno, genocid treba da bude uključen u rad REKOM-a ali treba, i oko toga moramo da znamo da države koje će na kraju potpisati to, one neće dozvoliti da bi kroz zadnja vrata bile osuđene za genocid za koji nisu bile osuđene na međunarodnom tribunalu nekom. Ali isto tako je nesporna činjenica da se genocid desio i da o tome nema više nikakve debate i to zato treba to da bude, tako je, stvar je završena. Dakle, Srebrenica i Bosna i tako dalje, konkretne te stvari, naravno to bi trebalo ali samo bih, ja ne vidim čak ni u ovom Statutu da se to potpuno isključuje jer u Statutu piše, tamo je jedna rečenica gde kaže, gde se kaže, Komisija isto tako može u odnosu na konkretne slučajeve kojima se bavi istaći da su međunarodni ili domaći sudovi te slučajeve kvalificirali kao genocid, progon ili širenje straha i užasa. Dakle, ja mislim da bi možda trebalo tu, ponavljam nespretnu kvalifikaciju promijeniti na taj način da se kaže tamo gdje je ICTY i gdje su drugi sudovi odredili, dakle dosudili da je, da se radi o genocidu da na taj način treba i REKOM da, ovaj, o tome vodi računa i dakle na taj način, kako da kažem, kvalifikuje ta kažnjiva dela. To kao, i kao poslednje možda još samo hteo bi da dam podršku, ovaj, podršku uopšte tom predlogu da se ubaci problem brisanja stanovništva jer se radilo o masovnom kršenju ljudskih prava sa time da u toj formulaciji koja se predlaže, mislim da će bit veliki problem sa oduzimanjem ili sprečavanjem ostvarivanja prava na državljanstvo koji je poseban slučaj. Tu bi trebalo dodati arbitrarno ili nezakonito inače države to neće potpisati, tvrdit će, države to neće potpisati, Slovenija to neće potpisati, sigurno. Kategorija koju predlažem je sistematično, arbitrarno ili nezakonito oduzimanje, to je ja mislim da je 11. član, to nije još, to je predlog, dakle taj predlog bi samo dopunio, tamo gde se govori o državljanstvu treba staviti arbitrarno ili nešto slično da se to ponovi, to bi bila samo jedna mala, inače u potpunosti podržavam taj predlog, mojeg prethodnika i gospođe Mihajlović. Hvala.

Dženana Karup Druško: Nama vrijeme je već isteklo, Marijana Toma želi da da završnu riječ, a prije toga se javio Amir, dakle, ukoliko vi želite da dalje radite, ja nemam ništa protiv, javio se Amir Kulagić i onda gospođa iz Crne

Gore.

Amir Kulagić: Ja ću sada na liniji onoga što sam već rekao, molim vas, razlike između genocida, ubistva, progon, silovanja, molim vas, je, postoji jedna suštinska, genocid je sistemski zločin, nema genocida bez sistema, molim vas. Znači on je vrlo sofisticiran proces u kojem imate organizatore, planere, podstrekače i izvršioce. Molim vas, nema genocida bez sistema, molim vas, i zato se mi zalažemo da genocid bude uvršten kao jedna od obaveza kojima će se baviti, molim vas, da stavimo tu jednu suštinsku razliku, molim vas. I druga stvar, šta sam htio reći, gospodin iz, novinar iz Slovenije je rekao „može“, upravo tu i jeste zamka. „Može“ ne znači da hoće. Mi hoćemo da jasno stoji da će se baviti, a ne može. Je li može, može, često puta bude ne mora, a čim nešto neko ne mora to onda znači da neće. Oprostite, ne želim u ovom smislu, u ovom smislu dalje diskutirati, čini mi se da sam bio dovoljno jasan. I ovde, molim vas, kad se govorilo o onom na 20. strani, kad je u pitanju član 12 c, da će REKOM utvrditi popis ljudskih gubitaka, molim vas, moramo napraviti jednu razliku između termina ljudski gubitak i žrtva. Ljudski gubitak u sociološkom smislu jeste žrtva jer svaki je izgubljeni život je život jednog čovjeka, ali u pravnom, u moralnom kontekstu svaka poginula osoba nije žrtva. Molim vas, kako da definišete status čovjeka koji je izgubio život čineći zločin. Tako da znači, žrtve koje po ovoj definiciji spadaju u kategoriju žrtava upravo žele, ako je to popis ljudskih gubitaka onda to nije popis žrtava, molim vas. I onda ovim se ne izjednačavaju sve žrtve. I ovdje meni što smeta na strani 20, operiše se sa terminom oko 130000, molim vas, REKOM mora da izgradi vlastite standarde kako, na koji način će utvrđivati popis poginulih. I mora definisati svoj jedan kritički osvrt na jedan već učinjeni ili napravljene popise gubitaka. Zašto, pa u Bosni i Hercegovini veliki broj udruženja građana pravio je određene popise nestalih i poginulih. To nije ni bilo naučno utemeljeno i tako dalje ali ako je to regionalni pristup popisu poginulih i nestalih onda REKOM mora jasno definisati standard držeći se međunarodnih standarda. Šta je poginuli, šta je nestali, šta je civilna žrtva rata, šta je žrtva seksualnog i tako dalje i tako dalje, tako da ovako ovlaš oko 130000 navest, to je opasno. Tako da bi ja predložio da obrazloženje na strani 20 se skroz izbriše i da se da jedan drugačiji pristup, jedan drugačiji sistemski pristup. Jer, molim vas, radio je IDC, radi Documenta, radi Fond za humanitarano pravo, rade udruge i tako dalje ali da bi bilo relevantno, molim vas, znači REKOM mora da napravi vlastiti standard i da sve žrtve kategoriše po jedinstvenoj metodologiji i da na taj način ustvari izvrši verifikaciju ako je neko već uradio neke stvari. Tako. Gosopodine Rasovac ja uopće nisam doveo u pitanje šta su oni radili ali, molim vas, oni rade za sebe, a mi hoćemo da se sve žrtve po jedinstvenoj metodologiji, po jedinstvenom sistemu slože i da imaju jedinstvenu definiciju i svoje određenje u tom popisu, ne ulazim uopšte da mnogi nisu radili, samo kažem da to jest jedna razasuta, razasuta dokumentacija koja da bi bila relevantna za REKOM i za budućnost mora bit složena po jedinstvenoj metodologiji, po jedinstvenom sistemu. Tako da ne želim sad u tom smislu voditi bilo kakvu polemiku, priznajem da su mnogi uradili vrlo mnogo ali da bi bilo relevantno mora bit po jedinstvenoj metodologiji i jedinstvenom sistemu.

Vesna Simović: Ne trebam se opet predstavljati, ovako pa evo iz ove današnje priče se može zaključiti da smo mi uglavnom pominjali ko je kriv, treba utvrditi ko je kriv. Ja sam rekla na početku, ustvari dala predlog da bi bilo lijepo da se formuliše ova posebna tačka kao opšti cilj rada REKOM-a, a da bismo došli do tog opšteg cilja dajem još jedan predlog koji mi prosto onako, ovaj, iz cijele ove priče je logičan, a to je da se ova tačka b preformuliše, da kao jedan od potciljeva REKOM-a bude podizanje nivoa svijesti u državama ugovornicama o potrebi da prihvate činjenice o ratnim zločinima i teškim kršenjima ljudskih prava. Mislim da jest, da je to i potrebno iz razloga što se prosto prepoznaje iz rasprava današnjih da taj nivo svijesti je još uvijek problematična kategorija, na žalost. Pa da prosto jedan od ciljeva bude i podizanje nivoa svijesti.

Aprilija Lužar: Aprilija Lužar, Taxiart, ja bi imala samo na član 14, malo ću miješat slovenščinu i međunarodni jezik, da se uključi ustvari genocid i sve da se navede, genocid i sva kršenja ljudskih prava, teški zločini, pošto je ovo što je

sve nabrojano pod ovim tačkama spada u te zločine, što su već i opet pravno formulirani, a ne znam zašto su jedni oduzeti, recimo za djecu što već postoji i puno njih je oduzetih, a postoje samo ovi što se tumače. Zašto se jednostavno ne prepíše sve što je već bilo, što je pravno formulirano, ne, u genocidu, recimo, ili teške krivične, odzem človeških pravic, zašto to nije prepisano, zašto su samo tu nekakve nabrojane. Zašto nisu upotrebljene te tri rečenice što već postoje u pravnoj formulaciji i tu su već interpretirane samo tri rečenice i zašto su iz onih trih pravnih formulacija interpretirano tolko tačaka tu, zašto se ne upotrijebi i djeca i, ubjanje djece, one sve formulacije što već postoje, tu se razumije. Mislim pa se može skratit na tri ratni zločini, a onda se podtačke naprave. Nek se upotrebi sve tačke što već postoje, što su već pravno formulisane, ne treba se tu izmišljati, a onda možemo još dodavati neke specifične, recimo za Slovence, ne. Ja se, mislim, to ne strinjam da je to brisanje nego da je bio to izgon ljudi po nacionalnosti. Zato što ljudi što su bili u Sloveniji jako puno su pretrpeli, izgubili su svoj identitet, izgubili su sve, tako. Izbrisani nema nikakvog značaja al to, to su nepostojeći ljudi bili i još su, postoje ti nepostojeći ljudi i to je velika brojka što opet nije dokazana, mislim za Sloveniju. I to je veliko krivično djelo što se napravilo u Sloveniji i ja ga interpretiram, ono što smo pričali, to je birokratski genocid. Mislim ak možda nije taj izraz još upotrijebljen ne na taj način ali opet to smanjuje sve ove i kvalificira djela na birokratizam al ustvari to je ozbiljan genocid što se pojavljuje u fašizmu, mislim, što se desilo. Hvala lijepa.

Dženana Karup Druško: Hvala lijepo, Marijana izvoli, završna riječ.

Marijana Toma: Hvala. Ja mislim, naime, da je došlo do velikog nesporazuma, to je prva stvar, između radne grupe i vas. I drago mi je što je profesor Pajić govorio s obzirom da je, ustvari on rekao ono što sam ja želela da kažem. Opet se vraćamo na definicije, mi smo termin ratni zločin koristili u širem smislu, ne u smislu u kome je on definisan. Za nas je ratni zločin bio zločin genocida, zločin protiv čovečnosti i ratni zločini, znači kršenja Ženevske konvencije tako da, ali svakako će sve vaše sugestije biti date radnoj grupi, to je prva stvar. Samo bi htela sad da krenem redom, što se tiče zaštite svedoka koju ste spomenuli, hvala vam puno, to je jako važno pitanje, o tome smo raspravljali u članu 37 gde je planirano formiranje odeljenja Komisije, posebno odeljenje će biti posvećeno zaštiti svedoka i žrtava, takođe je predviđeno formiranje posebnog odeljenja za psihološku pomoć žrtvama i svedocima. Tako da će i zaštita svedoka i psihološka pomoć biti razdeljene, a ne zajedno kao, kao do sada. To je prva stvar. Druga stvar, što se tiče sugestije da se neće pozivati odnosno u Statutu piše da će se Komisije, da se Komisija može pozivati, da se uopšte neće pozivati na presude, naime, član 44, stav 3, u pogledu slučajeva koji su procesuirani u prisustvu optuženog pred međunarodnim ili domaćim sudom Komisija može u završnom izveštaju uputiti na odgovarajuću presudu. Mi smo malo pre tu upravo raspravljali o ovome „može“ i kada smo stavili reč može, presuda koji smo imali u vidu, govorimo o međunarodnom kao haškom sudu i domaćim sudovima, presuda koju smo imali u vidu je bila presuda Iliji Jurišiću na koju se ova Komisija, po mom ličnom mišljenju ne sme pozvati jer je prvostepena, na prvostepenoj instanci (neko od sudionika: ali to je bio završen proces), da ali šta ako ne potvrde kaznu, šta ćemo onda, ali upravo zbog toga presude Haškog tribunala će svakako ulaziti u ono što je, što je rečeno i tu nema zбора da će bilo koja pravna kvalifikacija koju je Haški tribunal dao da neće biti uzeta u obzir od strane Komisije ali sama Komisija ne može da ima mandat da daje odnosno da utvrđuje krivicu nekoga odnosno da pripisuje individualnu krivičnu odgovornost za ono što je neko uradio jer taj neko onda mora da dođe i da se brani. Znači to je onda sud, to je jedna stvar. Idemo dalje,

Amir Kulagić: Ja ne mislim samo na genocid, molim vas, nemojte da nam imputirate da mi tražimo da REKOM utvrđuje individualnu odgovornost. Pa to smo rekli milion puta da REKOM nije zamena za sud, a da je sud pravna institucija koja utvrđuje činjenice o individualnoj odgovornosti van razumne sumnje, molim vas, Komisija ili REKOM je vansudski mehanizam koji ne utvrđuje činjenice van razumne sumnje, molim vas, tako da nemojte imputirat, a ovo što smo mi tražili da bude genocid, nismo tražili da vi sudite bilo kome, molim vas, ovdje je došlo do zamjene teza. Mi

smo ovdje bili decidni. Iz kojih razloga? Upravo zato što je genocid sistemski zločin, znači ne može se za individualnu odgovornost. Molim vas, nema genocida bez sistema jer protjerati, ubiti tako veliki broj ljudi na određenom protoru ne možete ako nemate iza toga neki sistem. Državni sistem, režim koji je osmislio, planirao, organizirao i na kraju realizirao određenu stvar. Tako da nemojte da stavljate u istu ravan, mi ne tražimo da genocid utvrđuje individualnu odgovornost al tražimo da REKOM utvrdi činjenice o genocidu jel na taj način onda nećemo vršiti reviziju presuda. To je razlika između ovoga

Sudionik: Pošto sam relativno nov u REKOM-u dozvolite mi da sam možda malo nespretan. Da li REKOM onda može da utvrdi da se u Hrvatskoj desio zločin genocida prilikom utvrđivanja odgovornosti, razotkrivanja činjenica i tako dalje zbog Bljeska, Oluje i drugih stvari koje su se desile, drugih akcija. Da li će na isti način REKOM da, da li ćemo se složiti da se na Kosovu desio zločin genocida, da li se to desilo u Sloveniji, e u tome je problem, u tome je suština svari. Dakle, nije problem genocid, ja mislim naravno treba da se uključi ali to treba vezati i na presude Haškog tribunala, van toga REKOM ne može da ima veći mandat što je upravo rekla pre gospođa, ako neće bit potpisana, neće bit nikad, stvar će propasti jednostavno, u tome je problem. Treba biti, sad, ne bi reko pragmatičan nego jednostavno, pošto ljudi moraju da se brane, pošto to treba utvrditi i tako dalje, dakle to bi trebao da bude jedan čitav proces da bi se utvrdilo da je u Hrvatskoj bio primer genocida i ne verujem da će se gospodin složiti

Marijana Toma: Govorite o suprotnim stvarima vi i Amir Kulagić, kolko sam ja shvatila, on je tražio samo da se koriste sudske presude u kojima je već utvrđeno, a vi govorite o novom utvrđivanju

diskusija koja se ne čuje

Marijana Toma: Zato sam i prekinula diskusiju, dakle on ne traži da se radi istraga o genocidu već samo da ono, da se uvede kao, hajmo molim vas

Sudionik s Kosova: moje ime je ? (144:00) sa Kosova, ja bi dao kratki komentar na prijašnje teme, ne mislim da možemo, što se tiče genocida prvo bi rekao da riječ genocid potječe iz grčke riječi. (nedostaje dio prijevoda s albanskog) Znači smisao cijele ove priče je da je genocid, genocid nije učinjen u Sloveniji ili Hrvatskoj, također je utvrđeno isto što se tiče slučaja na Kosovu. Moja ideja je da na Kosovu da se dogodilo etničko čišćenje i istjerivanje ljudi, znači ljudi su išli u Albaniju i to ne smatram genocidom. Jedino u slučaju Bosne i Hercegovine možemo kazati da se radilo o genocidu i imamo znači argumente za taj slučaj, znači koji se uzima u obzir. A što se tiče za druge slučajeve ne radi se o genocidu.

Munira Subašić: Samo ovo, riječ genocid, to je grčka riječ, jeste, Grci su učestvovali u genocidu, posle našeg istjerivanja zastava je visila u Srebrenici grčka i nazvata je ulica grčki dobrovoljci, znači ima to veze, samo to sam htjela da kažem.

Dženana Karup Druško: Ja ću sad dat zaista Marijani Tomi, onaj, imamo spisak ovde, ja se nadam da ste svi potpisani, odustajemo od predstavljanja da Marijana ovo završi, ja mislim da smo najvrijedniji od svih grupa.

Marijana Toma: Ja mislim da ćemo da sada da zaustavimo ovu diskusiju vezano za presude, mislim da se tu ne razumemo. Svakako bi htela da se zahvalim na dobronamernim preporukama. U vezi predloga za, za izbrisane, mi smo

raspravljali o tome da li to treba da uđe u dela ili ne i ustvari s obzirom da je to posledica oružanog sukoba koji je bio u Sloveniji mi smo zbog toga ustvari uglavili onaj deo odnosno stavili ovaj deo vezano za posledice oružanih sukoba.

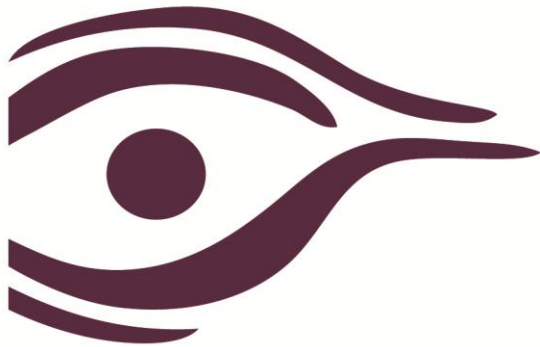
Jovana Mihajlović Trbovc: Nije to posledica oružanog sukoba, to je posledica proglašenja nezavisnosti

Vlasta Jalušič: Ja nisam htjela diskutirati ali sjedim ovdje pa ću zbog toga reći samo jednu stvar, žao mi je baš da gospodin Pajić mislim da je, profesor Pajić koji je prije govorio o tom pitanju. Zašto je tako važno da taj zločin ide u popis teških kršenja ljudskih prava, zbog toga jer se čak i ne radi o kršenju ljudskih prava nego o nečemu što je stepen prije, radi se o oduzimanju prava da uopće imaš prava. Ono što je Hegel nazvao *Das recht leicht zu haben* kad je pisao o pravnoj filozofiji, znači pravo imati prava, a ponovila i kad vama je oduzeto to pravo, a to je slučaj Jevreja u Njemačkoj, kad se njima to dogodilo onda se moglo sa njima učiniti sve, čak i do genocida. U tome je stvar, ako mi to uključimo i ja mislim da je jako važno, ja se zalažem za to, ja sam u jednoj knjizi koja je izašla u Sloveniji, nažalost samo na slovenskom jeziku pisala o tome, jako važno je da to uđe u popis kršenja prava zbog toga jer je to nešto, nešto što još nije bilo zapisano. Sad pravници to neće uključiti zbog toga jer je vrlo teško pravno definirati o čemu se radi, al mi moramo, baš zbog toga jer Komisija nije tijelo koje se bavi samo pravnim, isključivo pravnim pitanjima. Samo toliko.

Marijana Toma: U svakom slučaju znači naša ideja je bila da s obzirom da je to se desilo nakon što se završio konflikt u Sloveniji da onda to obuhvatimo ovim posledicama ali ću svakako ovaj deo što ste mi dali vezano za ovo proslediti radnoj grupi. U vezi predloga za smišljeno i sistematsko skrivanje i uništavanje dokumenata koji svedoče ili mogu posvedočiti, takođe smo pričali nešto malo i o tome kada smo govorili odnosno kada smo raspravljali na temu toga pristupu dokumentaciji i tako dalje, ja mislim da je ovo jako interesantan predlog i da svakako ima, ima dosta, ovaj, dosta razumnog, dosta onako baš pravih razloga zbog kojih treba da razmislimo o tome ali nisam sigurna da li će to moći da uđe u čitav ovaj spisak dela. Mi ćemo svakako sada, nakon ovog Foruma, ponovo raspravljati o delima koja bi trebalo da uđu u nadležnost Komisije, tako da ovo će, ovo će svakako biti prihvaćeno i takođe hvala vam puno na sugestijama vezano za definiciju ciljeva. Oko agresije raspravljali smo jako puno, ovaj, da li uopšte termin agresija treba da uđe u ovo i prosto je još uvek vrlo podeljena radna grupa u vezi termina agresije koju definiciju koristiti, da li nam ova od juna sada 2010. godine može pomoći, da li ćemo time kršiti princip retroaktivnosti budući da su se oružane odnosno ratovi i oružani sukobi u Jugoslaviji desili pre nego što, i tako dalje i tako dalje, mislim. Tako da mi i dalje raspravljamo na tu temu. Pored toga svesni smo isto tako i te prosto političke stvari da bi države trebalo uveravati da potpišu ugovore, da ukoliko za njih postoji mogućnost da neka od njih bude viđena kao agresor to svakako može da znači da jedna sigurno, a dve možda, neće biti članice Komisije. U vezi termina žrtve, i oko toga smo jako puno raspravljali. Znači da li staviti popis žrtava i mogu vam reći i da smo i oko toga bili podeljeni ali smo na kraju zauzeli stav da bi sam status, utvrđenje statusa žrtve, pod kojim je okolnostima čovek ubijen, šta mu se desilo, da bi neko bio žrtva on naravno, mora da se desi kršenje prava prilikom smrti i na taj način prema definiciji Ujedinjenih nacija. Navodili su primere svakakve, zbog toga smo se opredelili za popis ljudskih gubitaka i popis vojnika, ali smo sigurni potpuno da ni to opet nije definitivno i da sam, opet da ne možemo da kažemo popis vojnika, a da ne stavimo popis boraca jer i tu postoji opet razlika, oni koji su prisilno bili mobilisani i oni koji su otišli kao dobrovoljci i tako dalje. U svakom slučaju imali smo jako puno debata o svemu ovome, upravo na terminu žrtva smo, oko termina žrtve smo jako puno razgovarali. Recimo sa slučajevima odnosno sa slučajevima vezano za kad je neko, kad je neko pripadao nekim, na primer, paravojnim formacijama i on učini zločin i on biva zarobljen i on zatim u tom logoru bude mučen i on postaje žrtva, da li mi možemo staviti sebi za pravo da nekoga takvog stavimo na isti spisak na kome se nalazi Munir sin. To su bili razlozi zbog kojih smo se odlučili za termin ljudski gubici odnosno civili i vojnici. Prosto zbog, mislim, imali smo hiljade scenarija šta može da se desi ako, ako se opredelimo za jednu stvar. Vezano za vaš predlog o

ubistvima dece u Sarajevu, mi smo raspravljali takođe i oko takvih stvari, vodili smo računa i o drugim iskustvima gde je poseban status bio na deci, upravo smo pričali o tome ali imamo u vidu svakako da se, da postoji odeljenje Komisije koje će se, koje bi bilo zaduženo za jednu vrstu psihološke pomoći žrtvama koje su, ja ću tačno da vam nađem, član 37, rad sa žrtvama seksualnog nasilja odnosno žrtvama koje su u vreme izvršenja zločina bile maloletne. To je za sada ta definicija, na tragu toga smo raspravljali upravo šta onda učiniti, da li imati neko posebno odeljenje koje bi se fokusiralo samo na to, svakako ono o čemu smo pričali to je da će javna slušanja i tematska slušanja biti posvećena kako institucijama, na primer tematsko slušanje u vezi ispitivanja uloge odgovornosti institucija za zločine koji su se desili ali isto tako i da neka tematska slušanja mogu biti posvećena grupama žrtava gde bi se onda o ovakvim stvarima, na ovakve stvari stavile u fokus, dakle da bi u tom slučaju uzimanje izjava, naravno, i podataka, prikupljanje informacija će biti deo. Ja ću svakako dati vašu sugestiju radnoj grupi da se tako nešto uvrsti. Ok, to je to, ništa, hvala vam.

Iniciativa për KOMRA
Inicijativa za REKOM
Иницијатива за РЕКОМ
Initiative for RECOM
Pobuda za REKOM

OFFICES / КАНЦЕЛАРИИ / KANCELARIJE / КАНЦЕЛАРИЈЕ / URADI / UREDI / УРЕДИ / ZYRAT

Beograd: Koalicija za REKOM
c/o Fond za humanitarno pravo
Dečanska 12, 11000 Beograd, Srbija
tel. +381 (0)11 33 49 766; fax: +381 (0)11 3232 460
e-mail: office@hlc-rdc.org

Ljubljana: Koalicija za REKOM
c/o Mirovni inštitut, Metelkova 6, 1000 Ljubljana, Slovenija
tel. + 386 (1)234 7720; telefaks: + 386 (1)234 7721
e-mail: rekom@mirovni-institut.si

Podgorica: Koalicija za REKOM
c/o Centar za građansko obrazovanje
Njegoševa 36/I, 20 000 Podgorica, Crna Gora
tel. +382 (0)20 665 327; fax: +382 (0)20 665 112
e-mail: info@cgo-ccce.org

Прилеп: Канцеларија на Коалиција за РЕКОМ
c/o Здружение на граѓани „Мировна акција“
нас. Димо Наредникот А1/2/31, 7500 Прилеп, Македонија
телефон/телефакс: +389 (0)48 401 888
е-маил: mirovnaakcija@gmail.com

Prishtine: Koalicioni për KOMRA
c/o Fondi për të Drejtën Humanitare
Eqrem Cabej 7a, 10000 Prishtine, Kosovo
tel/fax: +381 (0)38 243 488, +381 (0)38 243 490
e-mail: office.ks@hlc-kosovo.org

Prishtine: Koalicioni për KOMRA
c/o Qendra për Hulumtim
Dokumentim dhe Publikim (QHDP)
Rr. Ulpiana U-1, H 8/1, Prishtinë, 10000, Kosovë
tel. +381 (0)38 553 753; cel: +377 (0)45 321 545
E-mail: crdp.ks@gmail.com

Sarajevo: Koalicija za REKOM
c/o Udruženje/udruga BH Novinari
Kralja Tvrtka 5/5, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
tel/fax: +387 (0)33 223 818, +387 (0)33 443 072
e-mail: bhnovinari@bhnovinari.ba

Zagreb: Koalicija za REKOM
c/o Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću
Kuća ljudskih prava
Selska cesta 112c, HR-10000 Zagreb
tel. +385 (0)1 457 2398; fax: +385 (0)1 457 2399
e-mail: kontakt@documenta.hr

Zvornik: Koalicija za REKOM
c/o Centar informativno-pravne pomoći
Vuка Караџића 148
75400 Zvornik, Bosna i Hercegovina
tel/fax +387 (0)56 210 412
mob. +387 (0)65 520 338
e-mail: cipp@teol.net и cipp@stel.net

www.zarekom.org

Sedmi regionalni forum za tranzicijsku pravdu

16-17. listopada/oktobra 2010.
Zagreb, Hrvatska

Program

Subota, 16. listopada 2010.

9:00 – 9:30

Registracija sudionika i sudionica

9:30 – 10:00

Otvaranje foruma

Kristalna dvorana, prizemlje

Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb
Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Ibro Bulić, tužitelj Tužilaštva Bosne i Hercegovine
Ivo Josipović, Predsjednik Republike Hrvatske

10:00 – 11:00

Inicijativa za REKOM u europskom, regionalnom i lokalnom političkom kontekstu

Jadranka Kosor*, Predsjednica Vlade Republike Hrvatske
Željko Sabo, gradonačelnik Vukovara
Tanja Fajon, zastupnica Europskog parlamenta
Žarko Puhovski, Filozofski fakultet Zagreb
Moderator: Tin Gazivoda, Savjetnik mreže fondacija Otvoreno društvo za Hrvatsku

Da se utvrde činjenice o svim žrtvama ratova 1991 – 2001. na području bivše Jugoslavije • Да се утврде чињенице о свим жртвама ратова 1991 – 2001. на подручју бивше Југославије • To establish the facts related to all the victims of the wars waged on the territory of the former Yugoslavia in the period 1991 – 2001 • Да се одређат фактите за сите жртви на војните 1991 – 2001. во поранешна Југославија • Faktet mbi të gjitha viktimat e luftërave të viteve 1991 – 2001 në hapësirat e ish-Jugosllavisë • Za ugotavljanje in prezentiranje dejstev o vseh žrtvah vojn 1991 – 2001. v nekdanji Jugoslaviji

- 11:00 – 11:30 **Pauza**
- 11:30 – 14:00 **Javno svjedočenje žrtava/svjedoka ratnih zločina i drugih zločina povezanih s ratom**
- Marija Lovrić
Ivan Pšenica
Jovan Berić
Ljiljana Alvir
Dragan Pjevač
Vesna Levar
- Moderatorica: Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb
- 14:00 – 15:30 **Ručak**
Kristalna dvorana, prizemlje
- 15:30 – 17:30 **Rasprava o nacrtu statuta REKOM-a i javnom zagovaranju**
- Radna grupa I: Sastav i izbor članova REKOM-a**
Moderatori: Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb
Goran Taleski, Mirovna inicijativa, Prilep
Uvodničar: Midhat Izmirlija, Pravni fakultet Sarajevo
Dvorana Zrinjevac -Tuškanac, prizemlje
- Radna grupa II: Ciljevi i zadaće REKOM-a**
Moderatorice: Dženana Karup Druško, BH novinari, Sarajevo
Vlasta Jalušić, Mirovni inštitut, Ljubljana
Uvodničarka: Marijana Toma, Radna grupa za izradu modela REKOM-a
Dvorana Maksimir, prizemlje
- Radna grupa III: Ovlasti i odnos REKOM-a s pravosuđem**
Moderatori: Bogdan Ivanišević, Međunarodni centar za tranzicijsku pravdu
Milan Antonijević, YUCOM, Beograd
Uvodničarka: Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Dvorana Gradec, prizemlje
- Radna grupa IV: Javno zagovaranje Inicijative REKOM**
Moderatori: Dinko Gruhonjić, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Novi Sad
Gordan Bosanac, Centar za mirovne studije, Zagreb
Uvodničar: Lazar Stojanović, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Dvorana Panorama, 17. kat
- 19:00 **Večera**
Kristalna dvorana, prizemlje

Nedjelja, 17. listopada 2010.

- 9:30 – 9:45 **Dokumentarni film o tijeku konzultacijskog procesa
Koalicije za REKOM**
Kristalna dvorana, prizemlje
- 9:45 – 11:00 **Izvješće sa radnih grupa**
izvjestitelji/ce radnih grupa:
Dženana Karup Druško, BH novinari, Sarajevo
Nora Ahmetaj, Center for Research, Documentation and Publication, Priština
Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb
Moderatorica: Daliborka Uljarević, Centar za građansko obrazovanje, Podgorica
- 11:00 – 11:30 **Pauza**
- 11:30 – 12:50 **Kampanja 1,000,000 potpisa za REKOM**
Moderator: Mario Mažić, Inicijativa mladih za ljudska prava Hrvatska
Uvodničarka: Maja Mičić, Inicijativa mladih za ljudska prava Srbija
- 12:50 – 13:00 **Zatvaranje foruma**
Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb
- 13:00** **Ručak**
- Odlazak sudionika**
** nije potvrđeno sudjelovanje*

Popratna događanja

- **Predstava Generacija 91.- 95.**

Boris Dežulović / Goran Ferčec / Borut Šeparović

ZeKaem - Zagrebačko kazalište mladih, Teslina 7

Petak, 15. listopada/oktobra 2010. – 21:30 sati

Subota, 16. listopada/oktobra 2010. – 20:00 sati

više na: http://www.zekaem.hr/predstava.php?predstava_id=34

- **Razgovori povodom izlaska novih publikacija u izdanju *Documente*:**

„Suočavanju s prošlošću u Hrvatskoj – stavovi i mišljenja javnosti i aktera u poraću“

Autori: Kruno Kardov /Dražen Lalić/ Vesna Teršelič

„Sjećanja na rat u Pakracu, Lipiku i okolnim mjestima“

Urednica: Maja Dubljević

„Evakuiran u Pakračku Poljanu; dnevničko-memoarski zapisi“

Autor: Đorđe Gunjević

Knjižnica *Bogdan Ogrizović*, Preradovićeveva 5

Petak, 15. listopada/oktobra – 11.00 sati

• **Promocija novih publikacija u izdanju Fonda za humanitarno pravo:**

„Vodič kroz reparacije“ više na: <http://www.hlc-rdc.org/Publikacije/1941.sr.html>

„Pravo komandne odgovornosti“

O publikacijama će govoriti Tijana Savkov iz Fonda za humanitarno pravo

Hotel Westin, Dvorana Zrinjevac -Tuškanac, prizemlje

Subota, 16. listopada/oktobra – 18.00 sati

Rasprava o nacrtu statuta REKOM-a i javnom zagovaranju Radna grupa III: Ovlašćenja i odnos REKOM-a sa pravosuđem

Uvodničarka i moderatori:

Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Srbija
Milan Antonijević, YUCOM, Srbija

Sudionici i sudionice:

1. Senad Slatina, UNDP BIH
2. Maja Dubljević, *Documenta*, Hrvatska
3. Jelena Đokić Jović, *Documenta*, Hrvatska
4. Žarko Marković, Beogradski centar za ljudska prava, Srbija
5. Mladen Lončar, Medicinski centar za prava čovjeka, Srbija
6. Agon Vrenezi, OHCHR, Kosovo
7. Gabriela Banić, odvjetnica, Hrvatska
8. Natasha Stamenkovik, Pravni fakultet Skopje, Makedonija
9. Arnaud Kurze, George Mason University, SAD
10. Siniša Štimac, odvjetnik, Hrvatska
11. Milena Savić, CIPP, BIH
12. Ivan Jovanović, OSCE, Srbija
13. Ksenija Jovičić, Ekonomska škola Vukovar, Hrvatska
14. Nikica Hamer Vidmar, Ministarstvo pravosuđa, Hrvatska
15. Mioljub Vitorović, TRZ, Srbija
16. Vasel Sinishtaj, Gradska opština Tuzi, crna Gora
17. Jasminka Biloš, odvjetnica, Hrvatska
18. Ibro Bulić, tužitelj Tužilaštva BIH
19. Mirsad Dizdar, Udruženje logoraša Jajce, BIH
20. Safet Muratagić, UG „Ključ budućnosti“, BIH
21. Bogdan Ivanišević, ICTJ, Srbija
22. Nikola Bešenski, sudac Županijskog suda Vukovar, Hrvatska
23. Daliborka Knežević, AD centar „Ekvista“, Crna Gora
24. Velija Murić, Crnogorski komitet pravnika za ljudska prava, Crna Gora
25. Katerina Koneska, First children's embassy in the world Megjashi, Makedonija

Trankript audio zapisa

Nataša Kandić: Zamolila bih, evo od Milana Antonijevića, da se svi predstavimo, da znamo tko je sve u ovoj grupi.

Milan Antonijević: Milan Antonijević, Komitet pravnika za ljudska prava YUCOM, član Kooordinacijskog veća.

Siniša Štimac: Siniša Štimac, odvjetnik iz Splita, Europski pokret.

Milena Savić: Milena Savić, regionalna koordinatorica za konzultacijski proces u Bosni i Hercegovini, i ujedno predstavnica organizacije koja je članica koalicije za REKOM.

Ivan Jovanović: Ivan Jovanović, šef Odsjeka za ratne zločine u misiji OSCE u Srbiji.

Ksenija Jovičić: Ksenija Jovičić, Ekonomska škola Vukovar.

Nikica Hamer Vidmar: Nikica Hamer Vidmar, Ministarstvo pravosuđa u Republici Hrvatskoj, odjel za podršku svjedocima.

Jasminka Biloš: Jasminka Biloš, odvjetnica iz Osijeka.

Mioljub Vitorović: Mioljub Vitorović, Tužilaštvo za ratne zločine u Beogradu.

Vasel Sinishtaj: Vasel Sinishtaj, građanska inicijativa TU, odbornik gradske opštine Tuzi, poslanik Skupštine Crne Gore sa pola mandata.

Ibro Bulić: Ibro Bulić, Tužilaštvo Bosne i Hercegovine.

Mirsad Dizdar: Mirsad Dizdar, predsjednik Udruženja logoraša Jajce.

Safet Muratagić: Safet Muratagić, udruženje građana Ključ budućnosti iz Ključa.

Bogdan Ivanišević: Ja sam Bogdan Ivanišević, saradnik Međunarodnog centra za tranzicionu pravdu, iz Beograda sam i bio sam saradnik, odnosno saradnik sam, radne grupe koja je napravila ovaj nacrt Statuta. Ja nisam član radne grupe, ali sam saradivao vrlo aktivno sa njima, ali se ne osjećam komforno da govorim u ime radne grupe, ako itko može da govori ko u ime radne grupe, pošto ja nisam član radne grupe. Dakle u nekim pitanjima gde bi došlo na dva, dva-tri-dva, gde je bilo rubno kako će se prelomiti ja sam se uzdržavao od utecanja na konačnu odluku pošto sam ne-član. Time se ne ograđujem od ovoga, naprotiv, mislim da su ovo dobri dokumenti, i vrlo sam rad da čujem sve kritike, sugestije i tako dalje. Ja neću braniti dokument, moći ću možda nešto da objasnim, ako ima potrebe za tim.

Nikola Bešenski: Nikola Bešenski, Županijski sud Vukovar, učestvovao sam u suđenjima za ratne zločine.

Daliborka Knežević: Knežević Daliborka, advokatica AD Centar Ekvista, Podgorica.

Velija Murić: Advokat Velija Murić iz crnogorskog Komiteta pravnika za zaštitu ljudskih prava. Neposredno radim na nekoliko slučajeva ratnih zločina, u svojstvu punomoćnika oštećenih.

Sonja Radošević: Ja sam Sonja Radošević iz Podgorice, novinar sam po profesiji a inače sam članica koordinacionog

vijeća Koalicije za REKOM.

Maja Dubljević: Maja Dubljević, *Documenta*.

Jelena Đokić Jović: Jelena Đokić Jović, *Documenta*. Pratim suđenja za ratne zločine.

Žarko Marković: Žarko Marković, beogradski Centar za ljudska prava.

Mladen Lončar: Ja sam doktor Mladen Lončar, voditelj Medicinskog centra za prava čovjeka, koje se bavi sa pomoći žrtvama rata.

Gabriela Banić: Ja sam Gabrijela Banić, odvjetnica iz Zagreba.

Natasha Stamenkovik: Ja sam Natasha Stamenkovik, s Pravnog fakulteta u Skoplju, pišem, radim magistarsku tezu na tranzicionu pravdu, odnosno uslov za saradnju sa Haagom kao jedan od uslova za ulazak u evropski savez zemalja.

Arnaud Kurze: Ja sam Arnaud Kurze, doktorski student i naučne političke iz...George Mason University.

Nataša Kandić: Dobro, ja imam zadatak da napravim nekoliko kratkih uvodnih napomena pre nego što otvorimo za raspravu ovu temu, ovaj deo nacrtu statuta koji se odnosi na ovlašćenja REKOM-a i na ulogu komisije u krivičnom procesuiranju. Ja moram da kažem da, ja koja pripadam tom koordinacijskom vijeću koalicije za REKOM, mi nismo imali sastanak sa radnom grupom, da smo, pre ovog danjašnjeg sastanka, razgovarali sa njima i zajedno prelazili preko odredbi i njihovih tumačenja. Tako da sve što je danas, što danas ja budem rekla je rezultat mog razumevanja onog što je napisano u ovom Statutu, a moj zadatak je da ne ulazim ni u kakve komentare nego da pokušam da vas, da obratim vašu pažnju na neka pitanja koja se meni čine relevantna kada su u pitanju ovlašćenja REKOM-a i kada je u pitanju uloga REKOM-a u krivičnom procesuiranju. Ja mislim, čitanje ove čitave materije, čitanje me navodi na moju sledeću odluku da zapravo, da bi se razgovaralo o ovlašćenjima vrlo je važno da se pođe od članka 10. koji govori o obavezi saradnje države sa komisijom. Tu postoji jedan član 10. koji kaže da su nadležni organi vlasti u državi ugovornici, da imaju obavezu da osiguraju REKOM-u pristup podacima, odnosno podrazumeva se iako ovde nije naglašeno da su podaci koji se tiču ratnih zločina, zatim uzimanje da omogućuje uzimanje izjava i provođenje terenskog istraživanja ili, možemo kolokvijalno da kažemo, autonomnih istraga koje bi sprovodio REKOM. Taj članak nudi dve alternative koji su također vrlo vrlo relevantne uopšte za temu ovlašćivanja. On nam kaže da se ova saradnja, ovo osiguravanje pristupa podacima, uzimanje izjava, sprovođenje terenskog istraživanja, naravno da mora biti u skladu sa zakonskim propisima države ugovornice. I alternativa b kaže da ta saradnja treba da dovede do ispunjenja ovih triju elemenata, osim ako time ne bi bili prekršeni zakonski propisi države ugovornice o tajnosti podataka, ili, molim vas obratite pažnju, ili ako bi bilo ugroženo provođenje kaznenog postupka. U toj alternativni dva, što znači da u raspravi mi treba da dodemo do toga da li je relevantna ova alternativa a ili alternativa b, u toj alternativni b još se kaže da podaci ili dokumenti koji imaju za.....pokrivanje učinjenog krivičnog djela, ili koji su upravljali na teške povrede osnovnih prava čoveka ne smatraju se državnim odnosno službenom tajnom. Ja sada prelazim na onaj deo koji se direktno tiče ovlašćenja, ali znači smatrala sam da je vrlo važno da pođemo od ovog člana 10. Znači, kao što se u delu o saradnji odmah na prvom mestu kaže da zapravo ta saradnja mora da obezbedi uzimanje izjava, onda se odmah počinje u delu o ovlašćenjima, sa ovlašćenjima REKOM-a da uzima izjave. I kaže, uzimanje izjava, na stranu što će u drugim delovima Statuta se uzimanje izjava definiše kao osnovni metod prikupljanja podataka, dokumentovanja ratnih zločina, znači to je jedan osnovni metod. Onda se ovde u ovom članu kaže da će ustvari REKOM uzimati izjave o zločinima i teškim povredama ljudskih prava, naravno iz nadležnosti REKOM-a – od koga? od žrtava, svedoka, počinitelja, i drugih osoba za koje se može smatrati da imaju relevantne podatke koji se odnose na ratne zločine. Imamo vrlo važnu stavku ovog člana koja kaže da svaka

osoba kojoj komisija uputi poziv, da je dužna da da izjavu. Ali naravno, odmah iza toga stoji, da žrtve daju dobrovoljne izjave kada govore o svojem neposrednom stradanju, neposrednom iskustvu. A kada su u pitanju tematska slušanja odnosno saslušanja, svi oni koji učestvuju u tome podrazumeva se da dobrovoljno pristaju da u javnim saslušanjima učestvuju, da oni čine dobrovoljno..... Tematska saslušanja, onda je pristup totalno drugačiji. Za sada je vrlo važno znači da imamo u vidu da se, žrtve se ne pozivaju, nemaju obavezu, one su potpuno slobodne da se prijave i da svedoče o svojim stradanjima i da je to zapravo javno, u javnim slušanjima je to osnovno. Javno slušanje ima zadatak da dovede do onog cilja a to je priznanje nepravdi i patnji koje su žrtvama nanete. Sada se vraćam na tačku tri Člana 15. koji kaže ako osoba odbije da daje izjavu komisiji pozivajući se na zakonsku, na dužnost čuvanja tajnosti podataka, onda se primenjuje upravo onaj članak 10., stavovi 2. i 3., o kojima se nismo govorili, ali ja ću samo ukratko da vam kažem o čemu je reč i šta je tu, šta radna grupa kaže u vezi sa tim. Znači, kada je reč o obezbeđenju pristupa podacima, dokumentaciji, do koje se može doći na različite načine, jedno ozbiljno ograničenje može da proistekne iz zakonskih propisa o tajnosti podataka. Međutim, radna grupa ima vrlo dobro jedno obrazloženje u kojem nam pomaže i kaže da se očekuje od vlasti da reaguju vrlo restriktivno kako se ne bi, kako se pod pojmom državne odnosno službene tajne ne bi podvodili i drugi dokumenti ili podaci koji imaju za cilj prikrivanje počinjenog dela, krivičnog naravno, ili su upravljale na teže povrede ljudskih prava. Naravno u tom smislu se pozivaju, kako pratite, i na zakonske propise Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine koji onda takve pokušaje i takve podatke zapravo onda ne smatraju državnom ili službenom tajnom, ne mogu nositi tu oznaku i taj pečat. Što se tiče stava 3., taj stav je, ja vas molim da obratite posebnu pažnju, to je strana 19., da obratite pažnju na ono što je rečeno u alternativni b, gde kaže da se može uskratiti pristup podacima ukoliko bi bili prekršeni zakonski propisi, ili ukoliko bi bilo ugroženo provođenje kaznenog postupka. Pa vas ja pozivam da posebnu pažnju obratite upravo tom, upravo ovome da bi ako bi bilo ugroženo provođenje kaznenog postupka budući da ima dosta pravnika i dosta onih koji su veoma angažovani u krivičnim, u suđenjima za ratne zločine, da obrate pažnju i da...što to znači i što zapravo može značiti u praksi. Ja hoću sada samo da obratim vašu pažnju i na, ovaj, mislim da to nije sad nešto, neka izvanredna situacija, da zahteva neka velika ulaganja, oko tačke 4. člana 15. koji kaže da se naravno i u praksi rada komisije, da će se primenivati pravo uskraćivanja odgovora, davanja odgovora na određena pitanja, i oslobađanje o dužnosti svedočenja koja su, ovaj, na isti način kako se primenjuju u krivičnom procesuiranju. Stav 6. je također vrlo relevantan zato što govori o pravilima pozivanja svedoka, i to svedoka od kojih se prikupljaju izjave. I to ako se prikupljaju izjave u mestu prebivališta onoga ko daje izjave, u uredima, znači širom regije, u uredima komisije, znači u veleposlanstvima, u konzulatima, ukoliko se znači izjava uzima u trećim zemljama. Zatim naravno, na teritoriji trećih zemalja, ukoliko to nije u suprotnosti sa zakonskim propisima tih država. Ono što je, što mislim da je vrlo važno, da ovde, kada je reč o prikupljanju izjava, da se u nabranjanju mesta, da se ne pominje, valjda slučajno, da se ne pominje da je i u sedištu komisije, nego u mjestu prebivališta ili boravišta davaoca izjave, u uredima ali se ne navodi i sedišta, da se izjave prikupljaju i u sedištu komisije. Ono što mi se čini važnim, samo da napomenem, a to vi to stvarno možete naći, da se u obrazloženjima vrlo jasno nabrajaju sve osobe, određene, i njihovi kapaciteti, kada je reč o obavezama čuvanja profesionalne tajne. To je sve ono što se nalazi i u krivičnom procesuiranju pa tako i onda nema smisla da sada o tome govorimo. Isto tako, kada je reč o pravilima pozivanja svedoka, apsolutno primenjuju se u potpunosti zakonski propisi država u regionu. Odnosi se znači na uzimanje izjava, naravno kada su javna saslušanja nema nikakvih primena zakona zato što je javno svedočenje, učešće u javnim saslušavanjima dobrovoljno. Kada je reč o tematskim saslušanjima, to je član 19., pa vas molim da pogledate sada, u odnosu na ove karakteristike prilikom uzimanja, u postupku uzimanja izjava, i karakteristike javnih saslušanja, reč o održavanju tematskih sesija, a tematske sesije, u skladu s onim što je do sada rečeno u konsultativnom procesu, odnosi se na državne institucije, na političke institucije, na kulturne, naučne ustanove, crkve, verske zajednice, medije. Ne pominje se zdravstvo, privreda kao u Južnoafričkoj komisiji, ali do kraja, ne znamo, možda će i to biti uključeno, ali se kaže da, da će znači REKOM održavati tematske komisije upravo uvažavajući stavove i mišljenja učesnika konsultativnog procesa. Tematske sesije će

se održavati na različitim lokacijama, ja moram da priznam da nisam, nisam ovaj naišla u obrazloženjima, ali verujem da će to sigurno biti regulisano pravim javnim saslušanjima koje reguliše i izbor osoba koje će, koje će se pozivati na te tematske sesije, koja će biti tema, o kojoj vrsti povrede će se zapravo govoriti, ili na šta će komisija biti fokusirana prilikom pozivanja, ovih, pojedinaca predstavnika na tematske sesije. Nisam videla kako će se, ako će se održavati na različitim lokacijama, da li onda to znači da će biti tematskih saslušanja, ili tematskih sesija, i u sedištu REKOM-a, ali i u sedištima područnih kancelarija. I ja sad neću ovog trenutka da ulazim u komentar zato što sam još uvek na nivou onoga da treba da prikazem ono što je sadržano u nacrtu, ali kasnije u raspravi, sad vas samo podsećam, da zamislimo te situacije u kojima se javlja, na primjer, sedište REKOMA-a je u Sarajevu i postoji velika potreba da se pozovu na primer predstavnici, visoki predstavnici određenih specijalnih policijskih jedinica iz Srbije. Na koji način će oni biti pozvati, i primenom kojih propisa će oni biti pozvani. Ovo je znači reč o saslušanju pred, znači na tematskim sesijama. Pa evo možda može i Bogdan Ivanišević kasnije da nam pomogne. Ja hoću samo još da vam skrenem pažnju na deo koji se odnosi, i to je jedan vrlo kratak deo koji se odnosi na ulogu REKOM-a u krivičnom procesuiranju. To je nešto što smo mi mnogo puta na različitim skupovima to pitanje postavljali, i kao što ste mogli danas čuti nekoliko, nekoliko ovih, bar dvoje ljudi, učesnika u ovom javnom saslušanju, koji su govorili o tome sećanju, pamćenju, zaboravu, da li, da li treba neko biti kažnjen, amnestiran. Reč je o tome da, ovaj, komisija, da radna grupa predlaže i kaže, znači sumira sve ono što smo mi, strana 45., 45.?, nije, 47., 47., da radna grupa, sumirajući sve ono što smo mi govorili u konsultativnom procesu, predlažu da komisija ima ovlašćenje da predloži, da odmeri blažu kaznu, da delimično pomiluje i da da predlog za vanredno ublažavanje kazne, ali ne i da sama donese odluku o takvim merama. Odluku donosi sud. I, izvinjavam se, zaboravila sam da napomem da, vrlo dobro je da radna grupa u, u delu o ovlašćenjima kaže, kaže upravo kada je reč o pozivanju svedoka, sugeriše zapravo da bi bilo dobro, kada bi bilo moguće, da potpisnice osnivanja REKOMA-a, da potpišu, donesu jedan međunarodni akt koji bi regulisao to pitanje. Evo tu su Ibro Bulić, i tu je i tužilac Mitorović, takav akt još uvek nije potpisan i ne postoji između tužilaštava, a to bi umnogome promenilo i pojednostavilo bi ovu komplikovanu situaciju, zapravo da niko ne može danas da naredi, evo tužilac Ibro Bulić ne može svedoku iz Srbije da naredi da dođe ili sud zapravo ne može da naredi da dođe, da se pojavi pred sudom u Bosni i Hercegovini, kao što sud u Hrvatskoj ne može da naredi svedoku iz Srbije da se pojavi pred županijskim sudom u Vukovaru, Rijeci, Zagrebu, bilo gde. Evo ja bih, ovaj, za vas zato što je mnogo bitno da imamo vremena, ovde ima sjajnih pravnika, imamo i tu dobru stvar da je i konzultant Međunarodnog centra za tranzicionu pravdu neko ko može da nam pomogne, pojasni, ukoliko imamo neke dileme čitajući, ne samo odredbe, nego i ova obrazloženja. Pa ja sada predajem reč Milanu Antonijeviću i Bogdanu Ivaniševiću.

Milan Anonijević: Ja ću nastaviti da moderiram s tim što, ne znam da li bi možda mogli pogledati član 44. koji se odnosi na nalazi i učinocima, gde se govori da komisija ima ovlašćenja da u završnome izveštaju utvrdi da prikupljene činjenice ukazuju na to da je određeno lice učinilo ratni zločin odnosno teško kršenje prava i gde se kaže da takav nalaz nema efekat sudske presude. Mislim da to također možemo gledati, kao i ovaj poslednji stav, i u pogledu slučajeva koji su procesuirani...optuženog pred međunarodnim ili domaćim sudom, komisija može u završnom izveštaju uputiti na odgovarajuću presudu.

XXX: Na konzultacijama u Zagrebu neko je bio izrazio zabrinutost da imenovati počinioca a ne dati mu priliku da se izjasni o navodima protiv njega ne bi bilo pravično, i zato ovaj stav 2 to adresira ili nastoji da dakle ukloni tu vrstu nepravdičnosti koja bi eventualno mogla da se pripíše. Na koji način? Pa onda je na komisiji da proceni da li nakon što je čula i njegovu verziju da li će da konsultuje u završnom izveštaju da zaista prikupljene činjenice ukazuju ili ne, ili komisija neće imati više taj stupanj izvesnosti da bi se osetila komformno da takav nekakav, takav nalaz iznese u izveštaj.

Milan Antonijević: Mislim da prepuštamo vama reč, možda da krenemo...ne znam da li da krenemo od svakog člana kojeg smo naveli ovde ili da krene diskusija, dok imamo kiseonika.

Xxxxx: Prvo da ja kažem, možda bi netko drugi iz radne grupe umeo bolje ovo da objasni nego ja, al ja ustvari mislim da kad je riječ o tematskim sesijama nije izvjesno da nije ni tu dobrovoljno učešće ljudi koji bi tu, koji bi tu predstavljali. To je možda, ne postoji izričita odredba u tom članu, koji je to član, o tematskim sesijama, samo malo, 19.?, da, pazite, u obrazloženju tog člana na kraju kaže se da tematske sesije predstavljaju oblik javnih slušanja, dakle u principu se primenjuje na njih ono šta se primenjuje i na javna slušanja. Ako su javna slušanja dobra, onda bi tako gledano i tematske sesije, naime učešće na njima, trebalo da bude dobrovoljno, međutim, možda je to loše. Ja hoću da kažem, mislim da je to nešto o čemu radna grupa nije dovoljno diskutovala, pa je možda ovo prilika da razgovaramo i o tome. Naime, u javnim slušanjinama, razlog zašto je dobrovoljno je taj što ne želite da dovedete nekog počinioca koji ne želi ništa da govori, šta imate od toga, pred kamerama da čuti, da ništa ne kaže. Ali sa tematskim sesijama možda bi bilo drugačije, možda drugačija logika stvari. Tu su predstavnici vlasti ili institucija, od njih je teško očekivati da mogu sebi da dozvole da čute kada dođu tamo, dakle možda bi tu trebalo primeniti drugačije pravilo, da tu nije dobrovoljno, da tu nema dobrovoljnosti. Mislim da pravno tu postoji kako da kažem naprosto rupa, je li praznina, u regulisanju tog, tog pitanja u statutu.

Nataša Kandić: Mogu ja da kažem da čitajući tekst ja ni jednog trenutka nisam pomislila da bi bilo dobro da tematske sesije budu dobrovoljne zato što to, ne bismo dobili ništa, zato što bi onda bila prevaga onih koji bi u ime država pokušali da predstave, da daju jednu političku interpretaciju događaja. Kod tih sesija ako hoćemo da razmatramo pitanje delovanja institucija onda to mora da ide po pozivu komisije, i onda mora da se dođe, što se meni čini jako teškim, do sklapanja tog jednog međunarodnog akta koji će da obezbedi prisutstvo onih koji se pozivaju.

Milan Antonijević: Dobro, onda da rezimiramo da bi ustvari trebalo naglasiti obaveznost, ako je to nešto što je sada izašlo kao zaključak. Ako će bit ispitivanje, recimo uloge verskih institucija, da ne koristim termin odgovornosti ili zasluga nego zaista neutralan termin uloge, ili delovanja, da. Da li će komisija sebi moći da priušti da zove neko svešteno lice, verodostojnika da dođe, jer inače, i obavezu ima da govori o tome šta je radila, ne znam, pravoslavna ili bilo koja neka druga nije bitno. Mislim, čak i ako ima takvo ovlašćenje, komisija ne mora da ga koristi, komisija može da proceni; u redu, imam takvo ovlašćenje al ne želim da sebe dovodim u takvu situaciju gde će ispasti da se konfrontiram sa crkvom, da teram nekog, neko svešteno lice da govori. Ne znam da li je, znači ja razmišljam o realnim situacijama, šta to znači.

Nataša Kandić: Evo možemo, i tužiocima da kažu, realna je situacija da nema tog suda koji može da natera svedoka da bilo šta kaže, jel. Apsolutno, jel tako?

Ibro Bulić: Baš je meni ostalo zabilježeno ovdje da kažem nešto o pitanju represije. Kako obavezati nekoga da dođe, sjedne za sto i da daje izjavu, i da odgovara na pitanja. Sud to može. Ali, kada dođe pred agenta REKOM-a, odnosno ispitivača, ajde, uslovno ga nazovimo agent, hoće li taj svjedok postupati, i hoće li taj agent postupati po svim pravilima kaznenog postupka kakvi važe u zemljama potpisnicama, ili će biti svrsishodnije sve to zasnivati na principu dobrovoljnosti, mene iskustvo uči u mom tužilačkom pozivu, da ja nikakve koristi nemam od onih svjedoka koje meni policija dovede, koje sam ja uzaludno pozivao, pa neće da dođe, pa onda policajac ga dovede, i sjedne i na svako moje pitanje kaže; ne sjećam se, nisam siguran...ja nikakve koristi od takvog svjedoka nemam. Mi moramo ovdje zastupati ideju da pridobijamo one svjedoke koji će na dobrovoljnoj izjavi svjedočiti, davati svoje izjave, i takve izjave će biti kvalitetne i relevantne kako u domenu REKOM-a, tako u domenu krivičnog progona. Po meni, jedno od najvažnijih ovlašćenja REKOM-a, kada je u pitanju odnos prema pravosuđu, je, najkonkretnije rečeno, priprema svih onih

pretpostavki i situacija kada je moguće postizavati sporazum o priznanju krivnje. To pretpostavlja dovođenje za sto, u naravno vrlo određenim situacijama, i žrtvu i počinioca krivičnog djela, i dolaženja do mogućnosti sporazuma o priznanju krivnje. Jedan sporazum o priznanju krivnje koji bi se na nivou REKOM-a formulisao ne bi značio gotov sporazum, ali bi značio jedan vrlo ozbiljan, vrlo respektabilan prijedlog tužiocu, nadležnom tužiocu, da takav prijedlog prihvati i da zaključi sporazum. Ja ne znam, nemam baš sve podatke o zemljama ostalim, ali je u Bosni i Hercegovini tužilac ovlašten za zaključivanje sporazuma o priznanju krivnje. Nadam se da će to biti, i ako nije, i slučaj u ostalim zemljama, i da onda dođe do učestalosti takvih sporazuma. Da to jednostavno bude motivacija, motivacija počiniocima da i sami se odazivaju i da sami sjedaju za sto, nego da se kriju, da se kriju po nedodijama, da ih prate međunarodne potjernice, da čekaju kada će ih uhapsiti po Interpolovim potjernicama. Mislim da takvu jednu ideju treba osmišljavati i unositi je u praksu, u praksu REKOM-a. Dakle to bi značilo jednu sponu između retributivne i restorativne pravde, dakle da se tu susreću te dvije pravde, da se zadovolji dakle i krivični progon a istovremeno i postizavanje mira na osnovu realnih činjenica, priznanja, i s druge strane oprosta žrtve u znak takvog priznanja i zaključenog sporazuma o priznanju krivnje. Mislim da je to jako važno pitanje, ja sam ga samo kao ideju sada nabacio, ali da se tu mnogo toga razraditi i da to bude jedna, ovako, vodilja u metodu, a da se istovremeno da kao ovlaštenje REKOM-a. Da vidim jesam li što zaboravio da se poslije ne javljam...

Nisu po meni samo ovo ovlaštenja REKOM-a, moraju mu se dati i još šira ovlaštenja. Dakle mora se dat ovlaštenje REKOM-u da može izvršiti suočenje žrtve i počinioca i da se jedna takva, nazovimo je uslovno istražna radnja, da se obavi pred REKOM-om i da se o tome sačini valjan dokumenat, na tom suočenju. Pa će žrtva reći jest, ovaj će reći nije, u suočenju može da dođe do toga, tako je, tačno Zatim, zašto ne dati ovlaštenje REKOM-u, u mnogim situacijama kakve su vezane za ratne zločine, zašto ne angažirati i veštaka. To, neću sada da govorim da za to trebaju i sredstva, o sredstvima neko će drugi mislit. Ali često će trebati REKOM-u da ima i nalaz vještaka po određenim pitanjima, počev od DNA analiza pa do obdukcija, tako da se u jednom poslu koji REKOM obavlja ne mora čekati da sud, ionako pretrpan predmetima, da mu obavi neko vještačenje kako bi REKOM mogao doći do zaokruživanja jednog predmeta. Onda pitanje, pitanje isto advokata, odbrane. Ja ne znam, ne bismo mogli govoriti o pozivanju počinitelja i njegovo ispitivanje, saslušavanje, a da ne bude omogućeno i pravo prisustvo njegovom braniocu takvom ispitivanju, jer, dozvolimo da je institut branioca iz više razloga uveden kao obavezna odbrana u predmetima ratnih zločina, tako da se ne može jedna jedina riječ progovoriti sa osumnjičenom osobom za ratni zločin ukoliko nije prisutan branioc već prilikom prvog ispitivanja. Zaustavit ću se ovdje.

Nataša Kandić: Evo ja imam odmah, samo u vezi s ovim. Ako pogledamo ovaj 18-i, koji govori o javnim slušanjima. Tu je vrlo naglašeno šta je cilj, u kojoj su funkciji ta javna slušanja. To je znači priznanje nepravdi, to je znači posvećenost žrtvama, a onda se vrlo jasno kaže da se znači žrtve neće prekidati, neće im se postavljati pitanja nego će se znači prethodno napraviti ta provera njihovog svedočenja, kada budu u onoj prvoj fazi davali izjave, nakon čega se onda vrši izbor žrtava koje će javno svedočiti. Ako se one znači, ako se to vrši radi priznanja nepravdi i patnji, ako se one ne prekidaju, ako ukoliko zapravo žrtva iznese na javnom slušanju podatke koje su neke nekonzistentne ili koje se suprotstavljaju onome što je prilikom davanja prve izjave onda zapravo komisija ima pravo da interveniše. Ali u ovoj situaciji, ovako kako je postavljeno, znači to je jedan potpuno odvojen proces. Javna slušanja su radi stvaranja te klime, kulture solidarnosti i suošćenja. Kako ćemo onda da izvodimo to suočenje, to je potpuno ono radnja iz krivičnog procesuiranja pred sudom, kako ćemo sad to, pa onda uvođenje advokata, onda, onda javno slušanje žrtava postaje, biti će u nekoj drugoj funkciji. To je sad nešto, moramo da razrešimo to.

XXX: Ja ovako kad Ibru Bulića slušam, to ispada kao neki paralelni pravosudni postupak. Mi se ni ovde ne snalazimo dobro, menjamo ga u četiri godine petnaest puta a sad uvodimo nešto što, mislim nisam siguran. Ja se samo plašim da

ovo nije preveliko, za najbolje namere, i mi da ono što je najbolje mi da upotrebimo. E sad, ono što je meni bilo interesantno kod Ibri, ove tematske sesije. Tko određuje temu tematske sesije? Oće Bosna da odredi tematsku sesiju ponašanje državnih organa u Beogradu? Mislim, razumete. I onda očekujete da netko iz Beograda dođe ovde silom, s advokatom ili bez advokata, i da vam tu nešto da prizna. Ne znam, sto ljudi ne znam, sto ljudi nije čulo da se desila Suva Reka. Uz sve mere, sto običnih ljudi. A sad zamislite pet nekih lažnih ljudi. U tih sto ljudi je bilo i predstavnika opštine i sto čuda, evo Nataša zna tu je, niko ništa čuo nije da se nešto desilo u Suvoj Reci. Svi su se iznenadili i svi su to čuli istog dana. I ne, svi su čuli istog dana, a to je bilo na suđenju Slobodana Miloševića, sećate se, kao da je cela Srbija tog jutra slušala samo Suvu Reku iz Haaga i svi saznaju i zapanjuju se da je pobijeno toliko ljudi. Mislim, kako? Mislim da treba onako uprostiti stvari i spustiti se na nivo koji je malo ispod ovolikih prevelikih nadanja i da u pravom smislu na padne sve u vodu. Eto to je moja neka.....

Milan Antonijević: Može malo pojašnjenje, dakle mislite na intervencije Ibri Bulića, ili uopšte na sam tekst koji je pred nama. Na šta, na šta se odnosi vaša...

XXX: To sam, to sam hteo da kažem i pre Ibri Bulića, znate šta, dovoljno je i slušati, ne mora nitko ništa da kaže, dovoljno je da slušate. Možete da slušate onoga koji vam ništa ne kaže pa ćete zaključiti nešto. Upravo u tome mislim da je stvar. Svaka intervencija silom menja suštinu. I, ovaj, svaki odabir teme, to mora da bude opšti konsenzus da se ta tema obrađuje, da bi mogli onda od države da tražite da vam neko da neki dokument. I ono što je, ja eto imajući u vidu da ovde radim, pa svaki predmet će nam proglasiti da je u toku krivični postupak i da svako saslušanje bilo koga što do tada nije rešeno da to može ugroziti buduću, jes da je prošlo dvadeset-trideset godina da ništa nismo radili ali buduću će ugroziti nekoga. Tako da, plašim se tih zamki, treba kažem pojednostaviti stvari da to bude potpuno jasno. Da bude jasno i u Beogradu i u Sarajevu i Zagrebu, da ne mogu, ovde ima po lokalnim ne znam pravilima. Nema lokalnih pravila. Ako je pod međunarodnim ugovorom onda se znaju pravila, i onda su obavezna. Eto, kratko tako. Hvala vam.

Velija Murić: Ja sam Velija Murić, advokat. Govorit ću sa pozicije nekadašnjeg tužioca, sudije višeg suda, i sada člana REKOM-a.

Nataša Kandić: Nismo još došli do REKOM-a.

Velija Murić: Ovaj, na dobrom smo putu. Vidite ja doživljavam od ovog nacrtu statuta da bi on trebao da, uglavnom provejava načelom dobrovoljnosti, to je znači uslov svih uslova, načelom obaveze prvenstveno država ugovornica jer ako toga nemamo - ništa nemamo, spremamo jagode u šumi. I, konačno, cilj svega toga je suočavanje. Suočavanje i država sa državama, i žrtava sa vinovnicima zločina, i vremena sa vremenom. Dakle to je jedno moje načelno viđenje. Ja sam u ovom kratkom vremenu otkad sam seo ovde malo pogledao, više profesionalno, član 10., pa bi malo o njemu, i redom o nekoliko odredaba. I bavio bi se time. Dakle da konkretizujemo diskusiju sa opšte na konkretno. Stav 1., u članu 10., bi po meni ostao takav kakav je, nepromenjen. Od član 2., takođe bi ostao nepromenjen do zarez, alternativu a bi brisao potpuno, „u skladu sa zakonskim odredbama države“, jer će to biti naznačeno u narednom tekstu. Ali bi posle zarez gore nastavio iz alternative b prvi dio rečenice „osim ako bi time bili prekršeni zakonski propisi države ugovornice“, i time bi završio stav 2. Kod stava 3., „u slučaju da država smatra“, između riječi država i smatra dodao bi riječ ugovornica, pa bi onda nastavio taj tekst takav kakav je sve do sporne riječi i sporne situacije „zajednički angažira“, tu bi dodao ministarstva prava i komisije REKOM, pa bi onda dodao „a koje podrazumijeva“, sve bi dalje brisao, i onda bi išlo pod a, b, c, d, i tako dalje. Komentar ovih mojih intervencija je suvišan jer svi imate pred sobom

tekst. Kod člana 11. skoro da ne bi ništa dirao nisam se mnogo upuštao...

Nataša Kandić: Ne, ne, ne član 11. nije naša tema, to nije naša tema. Idemo na ovlaštenja. Član 15. je naš.

Velija Murić: Dobro. Mi se ne bavimo ovime? Dobro, član 15. Stav prvi bi ostao takav kakav je, po meni. Stav 2., „svaka osoba kojoj komisija uputi poziv“, ja bi tu stavio „zarez (,) osim žrtava“, pa opet „zarez (,) dužno je dati izjavu komisiji“. Tu bi bila tačka i tu bi taj stav bio završen. Žrtve nemaju obavezu, mislim da je ovo sa aspekta teksta zakona, jezika zakona, suvišno, jer ni jedan stav ne bi trebao da ima tačku nego to je jedna rečenica, stav je jedna rečenica u zakonu. Ovo je pandan zakonu. Dakle, „žrtve nemaju obavezu davati izjave komisiji o svojim stradanjima ili stradanjima članova obitelji“, to bi ispustio, a samo bi, kao što sam rekao, „uputi poziv osim žrtava zarez (,)“, to ostalo. Kod stava 4., uvažavajući što je kolega iz Sarajeva maločas rekao, ja ću ga pročitati da bi bilo jasnije: „odrebe zakona o kaznenom postupku države ugovornice primjenjuju se na pravo uskraćivanja, davanja...“ i tako dalje. Ja bi tu negdje ugradio i pojam davanja lažnog iskaza dakle doveo bi ovaj ugovor u ravni zakona, pa bi onda tu doveo, ugradio negdje i mogućnost sporazuma o krivici ako vinovnik zločina govori, da prizna, i negde bi tu ugradio da se ove odredbe odnose, da se u ovom smislu primenjuju odredbe zakona država ugovornica u smislu vještačenja, pozivanja, da osnažimo pozivanje u ravni zakona države ugovornice. Sve to u stavu 4., nemam vremena da jezički sve to uredim i predstavim, ali te bi neke pojmove ugradio da to ne bi..., iz nekih drugih odredaba koje smo spomenuli. Ja ću zadržati pravo, pošto nas nema mnogo, još neki put da se javim ako bude trebalo.

Nikola Bešenski: Mislim da je dobrovoljnost u svakome pogledu na prvom mjestu. Nikola Bešenski, Županijski sud u Vukovaru. Sudio sam u dvadesetak predmeta ratnog zločina. Ja ću vam reći na onu prvu temu, i tamo gdje imate mogućnosti, ako svjedok ne želi da govori, on vam ništa ne mora reći, on govori i kada dođe do glavnog, ništa nisam vidio, ništa ne znam. I vi mu u toj situaciji ne možete ništa. Zato mislim da je dobrovoljnost na prvom mjestu. Ja bi, u Hrvatskoj su suđenja za ratne zločine već u nekoj poodmakloj fazi, i imate svjedoke, čak i žrtve, koje su izgubile volju da svjedoče. Jer ja imam žrtve, a da ne kažem svjedoke, da mi dolaze trideseti put, u nekim različitim predmetima. Ja pozdravljam REKOM i ukoliko dođe, nadam se da će doći, on ima puno mogućnosti, a čak će biti uspjeh ako promjeni klimu, i da žrtve dobiju volju da svjedoče, a da ne kažem svjedoci. Jer imamo nekih apsurdnih situacija, jer prošlo je devetnaest, dvadeset godina, od nekih zločina. Te žrtve su izgubile vjeru, i jednostavno izbjegavaju. Ja znam konkretno jednu osobu, neću ga imenovati, ali koja je sa Ovčare uspjela pobjeći. On je i identitet i gdje je sakrio, ne želi da se javlja, ja sam ga trebao u jednom predmetu, i trebao sam ga za jednu sitnicu i onda sam preko nekih prijatelja došao do njega da dođe, neću vas ispitivati dugo trebate mi zbog nečeg drugog, predmet se na nešto sasvim drugo odnosio. Ovaj, tako da, ja sam uvijek da ljestvica bude visoko. Ali moramo znati, i kad je na nisko pa kad ju uspijemo preskočiti, i to je korak, a korak po korak je dobar. Čak mislim i za ove tematske sesije, i tu isto mislim da je dobrovoljnost bitna, jer ako netko dođe a to nije dobrovoljno, da će možda i priznati dijelom da je bilo i propusta, ništa ne dobijate, jer ako stvorite kod njega neki obrambeni gard, on će do kraja ići: kod nas je sve dobro mi smo sve dobro uradili, i šta ima da pričamo. A kad smo govorili o ovim svjedocima, ne da ne možemo svjedoka iz druge države dovesti, nego zasad ne postoji ni mogućnost, mi ga moramo pitati da li želi da svjedoči preko video linka, ne mora ni to, može i to izbjeći. Ja mogu razumjeti da se određene žrtve ne žele vraćati na prostor gdje su to doživjele, ali mi, mi možemo izbjeći da ne svjedoči i preko video linka. Je, je, po našim propisima sigurno, sigurno. Mi, ja moram, evo treba mi svjedok iz Novog Sada, ja njemu moram pisati preko ministarstva da li će on htjeti da dođe i da svjedoči preko video linka. Nema mogućnosti da ga u Hrvatskoj kaznim, kako ga mogu kazniti, nemam nikakve procesne mogućnosti.

XXX: Sve dok vam je u drugoj državi, državljanin te države, je li

Nikola Bešenski: Preko međunarodne pravne pomoći i ta država ga može prisiliti da dođe i da svjedoči video linkom

XXX: Znači, ako je netko bolestan, ima teške razloge zdravstvene, on ne mora, može se na neki način ispričati i ne doći. Znači ni u tom slučaju video veza nije garant da će doći, ako iz objektivnih razloga ili osobnih ne može, psihičkih, fizičkih, teške bolesti opet, mislim, nažalost.

Nikola Bešenski: Ja samo tvrdim da ne može odbiti, ne može odbiti da svjedoči.

XXX: Ali može se ispričati, ne doći, dostavi dokumentaciju i ne pojavi se opet. Mislim, to se nama dešava pa znamo, mislim, na žalost.

Nikola Bešenski: Pa ja sam to i rekao da moramo prvo međunarodnom pravnom pomoći njega obavijestiti, da li želi, kad će doći, jer ako mu odmah uputimo da mora doći, on zdravstveno podnese. Znači da je, uloga REKOM-a po meni na prvom mjestu da pridobije javnost i te svjedoke i žrtve da oni učestvuju u tim sudskim postupcima. Ja ću reći samo još jednu rečenicu. Mi kad smo pričali nešto o kazni, o pravdi, jutros je bilo ono tematski. Ono teoretski što je svima poznato, barem pravnicima, koja je ona pravda prava, kad je adekvatna za počinitelja, za žrtvu, ja bih čak rekao i za javnost jer kod ovih suđenja, posebno za ratne zločine, to je za javnost. Mi znamo da postupak, vi imate, da budemo iskreni, možda i nekih sudaca koji će, i mi utvrđujemo samo tu konkretnog počinitelja za konkretan događaj. Ja nisam na toj poziciji jer mislim da posebno u suđenjima za ratne zločine ima jedna širina. Jer svako utvrđenje i konkretna presuda za konkretno kazneno djelo je kockica u mozaiku za otkrivanje istine, i koliko doprinese REKOM ili netko drugi da kroz neki postupak utvrdimo, to je plus, to je jedna više kockica u mozaiku. Ali, mislim da je dobrovoljnost na prvom mjestu. Na prvom mjestu, i da je uspjeh ukoliko pridobije se, normalnost na prvom mjestu države da se to potpiše, a kasnije i kroz, dakle javnost da bude na strani i da se više..Pa moram vam reći čak da mislim da tek zadnjih godina propisi su se promijenili u korist žrtve. Jer i mi suci ako ćemo biti poštteni u nekom početku više smo bili okupirani samim počiniteljem, kako ćemo taj postupak dovesti do kraja, i zaboravljali smo na žrtve. Sretna je okolnost da i u drugim državama, u Hrvatskoj sigurno, da su se propisi promijenili i da se sad vodi više računa o žrtvama, svjedoci isto imaju zaštitu i sad su to puno viši standardi. Evo, toliko sam htio reći samo.

Bogdan Ivanišević: Pa ja bi imao pitanje za brojne praktičare ovde. Ako se tu u ovom članu 10. ostavi opcija a recimo, ili modifikovana opcija b na način na koji je to gospodin predložio, da se dakle samo pomene „nadležni organi su dužni obezbediti pristup podacima osim ako bi time bili prekršeni zakonski propisi države ugovornice“, tačka. Da li bi takva formulacija i dalje ostavila prostor državi, ako ne želi da saraduje, da ne saraduje, pozivajući se recimo na interese sprovođenja krivičnog postupka ili na tajnost podataka. Dakle da li takvom jednom opštom odredbom zaista mi imuniziramo REKOM od te vrste blokade. Meni se čini da ne, ali možda se varam, ja ne učestvujem svaki dan u tom. Dakle drugim rečima možda bi bilo bolje ipak eksplicitno navesti one osnove po kojima država može da odbije saradnju, bar inicijalno. A ti konkretni osnovi bi bili tajne. Pri čemu se naravno u statutu kaže ne može se smatrati tajnom to to i to.

XXXX: Samo želim, to, to je pitanje, ali jedna druga stvar. Da, pozivanje. Znači kada komisija poziva svedoka ona ne mora kasnije da pristupi nasilnom, prisilnom dovođenju, odnosno angažovanju suda koja bi onda primenio mere obezbeđenja prisutstva svedoka, komisija to može da uradi, ali ne mora, možda to nije dovoljno jasno u ovom tekstu pa bi hteo to da nagasim, da. Znači u tom smislu se ide više na princip dobrovoljnosti, komisija nije bič božji u tom pogledu jer ne želi da antagonizira u krajnjoj liniji svedoke a iskreno rečeno ne želi u krajnjoj liniji da ostavi utisak nemoći jer ona teško da bi mogla da postigne nešto u situaciji kad netko baš ne želi da da izjavu tako da možda nema razloga, među nama rečeno, da se komisija na ovaj način razgolićuje, razgolićuje svoju nemoć. Znači dobro je da postoji

čini mi se takva jedna odredba koja daje mogućnost komisiji, ali u praksi komisija može uvek da proceni da li je pametno to da pokuša da uradi, dakle da mobilizuje sud, ili ne znam angažuje sud pa da on pozove onda tu osobu pod pretnom bilo novčane kazne ili u nekim državama i kazne natvora, jel, u slučaju svedoka koji ne želi da se odazove.

XXX: Vidite poznato je da je uvijek uopšten zakon moguće primjenjivati na uopšten način. Nedorečen zakon je loš zakon. Slažem se sa vama da bi trebalo što više ugraditi toga da isključimo mogućnost da nam ne učini ono što očekujemo. A kod člana 10. ja bi umjesto potojećeg stava, u skladu sa vašom diskusijom, dodao novi, odnosno prvi, kao prvi. „Komisija djeluje u skladu sa načelom dobrovoljnosti i primjene zakona krivičnog“, ZKP-a i šta ja znam, i krivičnog, „države ugovornice“. Time bi na jedan uopšten način uvukli obavezu države da to uradi, mi ne možemo stvarat obavezu državi, ali smo je prizvali da ona to primjenjuje kada bude potpisala da potpiše ono što mi tražimo da potpiše na jedan indirektan način, i tu bi taj problem donekle bio razriješen. To je to evo.

Milan Antonijević: Da upotrebim svoju ulogu ko moderator, ili ne znam tačno koju. Ovaj, vi ste pomenuli da bi bilo potrebno uvesti ovde isto neku odredbu o kaznama, o sankcijama za slučaj davanja lažnog iskaza, je li tako bilo?

XXX: Da, da jesam. Samim tim što smo ugradili primjenu nacionalnih zakona u toj ovlasti, oni, ti zakoni regulišu i kazne i mogućnost privođenja i zamolnice i saslušanja putem linka i na bilo koje načine. Znači na jedan indirektan način, mi ne možemo eksplicite sve riješiti.

XXX: Ja sam hteo samo da skrenem vašu pažnju da postoji sada član u statutu, to je član 46., koji izričito propisuje to da je lice koje da lažan podatak komisiji izvršilo krivično delo. Znači već je u drugom delu statuta iznesen, to pitanje je regulisano, na jedan opšti način. Znači to je odredba koja se odnosi na nekoliko situacija u kojima neko lice može da učini krivično delo ometajući da kažem rad komisije, umesto da se u pojedinim delovima statuta kaže „a ovo onda je kažnjivo“ i tako dalje, postoji jedna odredba na kraju samom statuta koja sve to sabire na jednom mestu, sve slučajeve u kojima..

XXX: Čim se primjenjuje zakon države ugovornice, onda se i taj uvet primjenjuje i kod lažnog iskaza i kod privođenja i kod veštačenja.

XXX: Kao što odredba o krivičnim delima u sankcijama u članku 36. visi bez same, bez neke formulacije, na koji način će sud uopšte prilaziti određivanju krivičnog dela i kako će izricati sankciju ukoliko je u suprotnosti sa krivičnim zakonom.

XXX: Mi ne možemo propisivati kažnjavanje za lažan iskaz, ali možemo uputiti ugovorom indirektno na zakon te države i time smo napravili jedan specifičan bajpas između ugovora i zakona i stvorili mogućnost kažnjavanja.

Dobro to je sada krupno pitanje da li se to može ili ne može. Ako bi zaista REKOM bio ustanovljen međunarodnim sporazumom koji bi bio ratifikovan od strane država, što ne znam koliko je realna opcija ali ovaj statut je napisan sa tom polaznom pretpostavkom, da će to biti modalitet. A s obzirom da ovde u ovom članu nema ničega što ne bi bilo kažnjivo i u slučaju recimo lažnog svedočenja pred sudom znači, dakle nema nikakvog novog krivičnog dela koje tim državama ne bi bilo poznato. Nisam siguran da ne bi moglo da se obavežu države međunarodnim sporazumom da kažnjavaju takve stvari. Jer to nije uvođenje nikakvog novog krivičnog dela o kojem nitko nema pojma, to je nešto što je inače zabranjeno. Onda se proširuje na lažno svedočenje pred sudom i na lažno svedočenje pred komisijom, u tom smislu, nije kvalitativno novo.

XXX: Samo pred sudom može biti kažnjivo.

XXX: U iskustvu komisija ... možda prema postojećim zakonskim odredbama, imate četrdesetak komisija za istinu u svijetu koje su imale ovakvu odredbu gde je kažnjivo delo davanje lažnog iskaza pred komisijom za istinu. Znači to nije nešto što je iz nekog inherentnog razloga nemoguće. Iskustvom, empirijski je pokazano da nije.

XXX: Oprosti što se javljam ovako često. Ja sam sugerisao u članu 15. upravo to. Na jedan lak način, blag način. Mi ne možemo propisati da li je to davanje lažnog iskaza, ali možemo reći „smatra se davanjem lažnog iskaza“. A onda krivičari, odnosno neko drugi nek se bavi....i kad država ovo potpiše, zavisi od nivoa na kom ga potpiše,

XXX: A inače piše „smatrat će se da je izvršio“, već piše

Daliborka Knežević: Prvo, izvinjavam se svima zato što ja nisam dovoljno upoznata i samo ću se kratko osvrnuti, naravno kasnije ću naknadno mejlom ili kako već neke sugestije. Ono što mislim da je važno, moramo poći od toga šta želimo, svi znamo šta je ideja REKOM-a ali moramo biti realni u samom startu a time i u zakonskom tekstu odnosno u ovim odredbama o kojima danas govorimo. Osnova svega je rezultat. Da bi došli do rezultata, složili smo se da princip dobrovoljnosti mora ne da bude prvi, nego osnovni. Moramo poći od toga da ovo što mi, svi smo danas na istom zadatku, svi isto želimo, ali moramo napraviti taj prvi korak koji će u tekstu, kroz osnovni princip dobrovoljnosti provejavati upravo da bi došlo do osnivanja i da bi čitava ideja zaživjela, neophodno je da postoji, nakon što pridobijemo, da tako kažem, evo sad koristim taj termin jer u ovoj fazi nam je to neophodno, sve potrebno da bi zaživjelo. Podrazumijeva se, da bi zaživio REKOM, podrazumijeva se da sve ono što je ovdje mora biti usklađeno sa nacionalnim zakonodavstvima, ali je potrebno sada pridobiti države upravo da bi na taj način, kako smo zamislili, zaživio cio projekat, taj princip dobrovoljnosti, ali moramo brisati par, ja sam kažem ovako dosta kažem površno vidjela. Moramo biti realni, ja ovo govorim kao praktičar, o tome što je u praksi jer znam koji su problemi u praksi, ja sam se tu suočila s tim. Sve ovo gdje je obaveza, na startu ćete čak i one koji razmišljaju da nam daju podršku dovesti u situaciju da traže šta bi to moglo da im bude izgovor da ne daju podršku. Evo samo recimo član, ovdje nekako osvrnuli smo se na ovo održavanje tematskih sesija. Ako ide tekst, „komisija može održati sesije“ onda se dalje kaže „političkih organizacija“ i, ovo vam je bitno, „crkve i vjerskih zajednica“. Vi znate da vjerska lica imaju obavezu čuvanja tajne, ne možete ih ni na koji način natjerati da kažu ono što ne žele. A mislim da upravo vjerska lica, bez obzira o kojoj se konfesiji radi, imaju puno toga što bi moglo da doprinese kasnije procesuiranju određenih slučajeva. I ako onda dalje u drugom članu, mislim ovo je samo za razmišljanje, u drugom članu se kaže, elektronski mediji, „elektronski mediji u državnom vlasništvu“ i tako dalje, javni sektor, imaju obvezu da prenose tematske sesije komisije. Vjerujte, na startu ćete takvu rezervu imati od njih. Ono što hoću da kažem, mora se poći od jednog sporazuma koji bi garantovao eventualnim licima, eventualnim počinocima koji bi bili spremni da dođu nakon naravno svih preduslova, postojati sporazum koji njima nešto garantuje. Nakon tog sporazuma, koji će svakako morati, to je jedini način, da bude usklađen s ovim sporazumom o priznanju krivice i onim što tu imamo, mi možemo očekivati rezultat. Nikako drugo. Mi ne možemo sad pridobiti države članice i govoriti o jednom međunarodnom aktu ukoliko nemamo polaznu osnovu da se radi o državama koje već imaju svoj sistem koji funkcioniše tako kako funkcioniše i moramo biti svjesni te činjenice. Zato mi je negdje to važno, važan sporazum, posebno što čak i u ovom tekstu ovdje u ovom dijelu ...kaže, ovo je važno, što je kolega Velija istakao, ako imate već ovaj dio tajnosti podataka, uvijek će se netko pozvati na to jer ako, kaže, „osim ako bi time bio prekršen zakonski propis države ugovornice o tajnosti podataka“. Vi već imate nekog ko će to da iskoristi. Onda idemo dalje, „ukoliko bi ugrozilo nacionalni interes“, uvijek ćete to imati, znači moramo na startu biti svjesni te činjenice. Tako da princip dobrovoljnosti, ne da bude prvi, neka polazna osnova, on mora kroz cio tekst da provejava da bi došli do sporazuma, do nečega, do dokumenta koji bi nekom garantovao, a koji će biti, jer kad vi kažete koji će biti usklađen, vi već pridobijate države članice. Moramo početi od toga da moramo prikupiti određen broj

potpisa, moramo biti svi na istom zadatku. Znači meni je negdje to kao praktičarki važno jer smo svi tu da bi dalo rezultat, mi nismo da bi se tu jedan akt izglasao i ostao kao takav. Da bi dobili rezultat, meni se čini da je to poanta, evo kada negdje detaljnije pogledam ovaj tekst i ostale članove prosljediti ću neka moja viđenja.

Ivan Jovanović: Ivan Jovanović, misija OSCE u Beogradu. Ja ću se, hteo bih ja nešto da se nadovežem na ovu raspravu da li da se statut i regulisanje ovlaštenja REKOM-a bazira na principu obaveznosti ili dobrovoljnosti. Ali da se vratim na onu prethodnu temu pozivanja i upućivanja na domaće, na propise nacionalnih zakona, naročito u članu 15. ima tih upućivanja. Prvo što se tiče ovoga ako bi se, ako bi hteli, ako bi namera bila da se krivično odgovara za davanje lažnog iskaza pred komisijom, onda nije dovoljno upućivanje na nacionalni zakon pošto kao što je tužilac Bulić rekao, samo je davanje lažnog iskaza pred sudom, i u upravnom postupku, nisam siguran, moguće, je krivično delo. Ako bi se sad REKOM upodubljivao sa nekim upravnim organom, što bi mogao, i zabranjeno je praviti krivična dela analogijom. To je princip, tako da većina pravnika verovatno bi bila protiv toga, ali je, ako bi, mogao bi statut REKOM-a kao međunarodni, međudržavni ugovor da propiše novo krivično delo.

XXX: Ne, ne, ne može, definitivno ne. Mora biti eksplicitno navedeno kazneno djelo u svakom zakonu. Znači mora biti kazano u zakonu.

Ivan Jovanović: Samo da završim. Znači ustavi i Hrvatske i Srbije traže da se propiše krivično delo i kazna zakonom. Dakle ukoliko ga propišemo međunarodnim ugovorom, koga će ratifikovati države članice, mi imamo zakon o ratifikaciji. Razlog zbog čega se uglavnom ne primenjuje recimo kršenje Ženevskih konvencija direktno na osnovu međunarodnog prava i što se ...po meni glavni argument protiv toga je što Ženevske konvencije ne predviđaju sankciju. Ali ako mi kažemo u ovom međunarodnom ugovoru da je kazna od jedne godine do tri godine ili nije bitno, ako odredimo raspon kazne, mi onda imamo i sankciju. Naravno da će netko možda to tumačiti da zakon znači isključivo domaći zakon ali upravo međunarodni ugovor jeste zakon u širem smislu. Druga stvar imamo ratifikaciju, akt o ratifikaciji međunarodnog ugovora, što je također zakon. Dakle mislim da bi apsolutno moglo da se propiše krivično delo i da se propiše kazna i da to onda bude primenjivo. Ali je to potrebno eksplicitno uraditi u statutu REKOM-a. Da, da,, to je ovde već sadržano. Ali što se tiče upućivanja, u članu 15. se kaže uopšte, i bilo gde da se upućuje na postupak, krivični postupak države ugovornice ili zakon države ugovornice i tako dalje. Treba reći, preciznije vezati koje države ugovornice, jer neko može da daje iskaz pred komisijom koja onako fizički ga uzima na teritoriju jedne države ugovornice vezano za događaje u drugoj državi ugovornici a da on ima državljanstva neke druge dvije države ugovornice. Tako da recimo, na primer u slučaju da lice odbije, da odredbe zakona o krivičnom postupku države ugovornice se primenjuje se na uskraćivanje davanja odgovora na pojedina pitanja. U ovom slučaju bi to moglo da bude državljanstvo, zakon o krivičnom postupku države ugovornice čije ima državljanstvo ovaj od koga se izjava traži. Ukoliko ima dvojno državljanstvo može da se primeni onaj zakon države ugovornice koji je povoljniji po njega, znači koji bi mu to u ovom slučaju ukoliko želi da uskrati svoju izjavu dao tu mogućnost. Isto u članu odnosno u stavu 6. člana 15. bi trebalo da se precizira propisano zakonom o krivičnom postupku država ugovornica, dakle gde, države gde se izjava uzima ili čije državljanstvo posjeduje. Također nije jasno u stavu 6., „na zahtev komisije nadležni sud u hitnom postupku odlučuje o primeni mere obezbeđenja“. Koliko sam ja razumeo Bogdana, ovo se odnosi jedino na situaciju gde..., uzimanja izjave, al onoga koji neće već dobrovoljno da da komisiji izjavu. Znači, komisija nekog pozove, on neće da dođe, komisija ide na sud. Onda to treba eksplicitno tako i reći: u slučaju da neko odbije da da izjavu na zahtev komisije, komisija se obraća nadležnom sudu kako bi on onda mogo da se osloni na onaj aparat eventualnog sankcionisanja nekoga ko neće da da izjavu. Dakle tu treba biti eksplicitniji u toj proceduri. A što se tiče načela dobrovoljnosti ili obaveznosti. Ja sam apsolutno svestan da je najbolje da se sve zasniva na principu dobrovoljnosti jer ako uvedete obaveznost to ne znači da će netko zaista hteti da saraduje sa komisijom i da će dati neki kvalitetan iskaz

pred komisijom. Ali bojim se da ako ne uvedemo obaveznost, da komisija neće biti shvaćena za ozbiljno. Može komisija da zasniva svoj autoritet na legitimitetu i na time što ima dobre ciljeve i što su je podržale države članice ali bojim se da to neće da proдре do svih ljudi kojima se komisija može obraćati da daju iskaz. A tri godine koliko komisija će postojati, kako je planirano po statutu, ili tri i po ili četiri ako se uzme da produži svoj mandat za šest meseci, nije dovoljno da komisija postane dovoljno poznata i dovoljno prihvaćena među ljudima, među običnim svetom, dakle potencijalnim svedocima. A princip obaveznosti u sebi uključuje i dobrovoljnost. Dakle onaj koji će da da iskaz dobrovoljno on će ga dati i kada statut predviđa da postoji obaveza davanja iskaza. A onda ako već postoji obaveza, možemo da se nadamo da će bar neki procenat ljudi bojeći se ili neke sankcije, koja neće postojati naravno, za ne davanje iskaza, ali možda da ne dolazi u konflikt sa nekim organom kojeg doživljava kao državni organ biti spremniji da da takav iskaz. I na kraju, vezano za osiguravanje da ljudi daju, građani kada ih pozovete, daju iskaz pred komisijom, možda to nije ni materija za statut ali bi trebalo razmisliti o tome, davanje javnih saopštenja. Naravno ako toga nema u statutu ništa ne sprečava REKOM da izdaje javna saopštenja, ali povremeno izdavanje javnih saopštenja, naročito u slučaju nesaradnje, naročito u slučaju nesaradnje državnih organa bi moglo da bude mehanizam koji može naterati državne organe da ne vrše opstrukciju. Bilo da ta saopštenja idu u javnost, najširu, bilo da se upućuju posebna pisma parlamentima država članica, i naročito ako su ta saopštenja adresirana međunarodnoj zajednici, posebno Evropskoj uniji koja je na žalost ispostavlja se uvijek kao neki mehanizam koji morate da prizovete kada ove države regiona ne žele da neku svoju obavezu ispunjavaju.

XXX: Vezano za ovo, dobrovoljnost odazivanja i uopće u ovom članku 16. korištenje suda u slučaju kada se osoba ne odaziva. Iz mojih svakodnevnih kontakata sa svjedocima, što je gospodin Bešenski rekao, posebno sa starijim osobama oni su jako nevoljki da idu na sud više, nakon dvadeset godina, peti i šesti put, i mislim da je jako važno da se predstavi komisija i da se to na neki način izreklamira, jer kad oni dobiju nekakvi službeni poziv važno je da znaju gdje to idu, kome to govore, jer kad vi dođete kod neke bakice kao jedna osoba, predstavnik neke organizacije, sigurno će vam puno više reći nego kad to mora reći na sudu, i u jednoj neformalnoj atmosferi. Mislim da je taj prethodni pristup svjedocima važan jer samo jedno pismo službeno, pitanje je što će oni shvatit kad dobiju to pismo, i to će njima bit opet, a opet dvadeset i peti put me zovu, tko su oni, a i mislim da tu treba, nisam shvatila, možda nisam dovoljno detaljno pročitala, da li će bit nekakva kampanja pa da bude nekako prikazana. Stvar je motivacije, i ova dobrovoljnost, jer kao što je gospodin Bešenski rekao, veliki dio njih više uopće ne vidi svrhu ničega, ni davanja iskaza ni ničega. Kod ovih javnih svjedočenja je upravo poanta dobrovoljnost, jer oni sa javnim iskazivanjem to je na neki način njima terapijski, oni nešto, oni na neki način dijele svoju sudbinu i tu dobijaju neku pažnju i tu je psihosocijalna pomoć može bit manje potrebna jer manje će ljudi u javnom svjedočenju nakon toga doživjeti srčani udar ili nekakve teške situacije koje doživljavaju kad svjedoče na sudu, znači oni to mogu to doživjet i kao nešto pozitivno za svoje vlastito iskustvo. I u tom smislu to će sigurno jedino moć bit dobrovoljno, jer teško da ćete nekog natjerat da se izloži pred većim brojem ljudi i da na kraju mu još i pozli poslije toga. Al kod ovih stvari, ispitivanja ovih ne javnih nego ovako nekakvih u sklopu komisije, mislim da je tu jako važno to, pristup tim osobama. Prethodni, ne samo pismeni nego neki, što oni zapravo očekuju, što vi tražite od njih i što oni misle da će oni dobiti s time, ne u smislu nikakvom materijalnom, jer ništa ne očekuju, ali što bi za njih to značilo jer sigurno će oni iskazivat drugačije nego pred sudom, pred svim nekim tamo nekim službenim osobama u kravatama. Šta ja znam koliko je tu uopće zamišljeno da se o tome vodi računa. Ma to nije vjerovatno za to, ali to je kao generalna ideja, tu se može sigurno dobit puno korisnih informacija jer ja, to će gospodin Bešenski reć, ja vjerujem da veliki broj svjedoka i kad kaže ne kaže sve grozne stvari koje su im se desile i uvijek ostane jedan onaj tamni dio, posebno što se tiče seksualnog zlostavljanja, i nekih drugih groznih tema, za koje je pitanje da li je dobro za njih da uopće to kažu, da izlaze s tim jer je to užasno nelagodno. A onda opet dođete u situaciju da neke detalje nikad ne doznate, pa se ne utvrdi težina nekog kaznenog djela, jer se zapravo svjedoci jako znaju sami zaštitit, oni jako dobro znaju koliko je njima teško i oni svi imaju dobre obrambene mehanizme i oni često doziraju koliko će toga reć da

se ne izlože previše. E sad je pitanje šta je svrha komisije, da se dozna sve šta ono, šta se nešto desilo ili koliko se to teško desilo ili koliko je to bilo grozno, šta mi želimo zapravo jel. Al dobro to je sad moja perspektiva kao psihologa koji radi sa tim ljudima pa možda imam jednu drugu dimenziju ali, to nije za statut naravno, ali čisto sam imala potrebu podijeliti.

XXX: Ovako, pa ja sam htjela reći vezano za ovaj članak 5., točke 2.,3., i 4. Članak 15., da, pardon. Ja mislim da ova ideja da se, da ti pozivi budu upućeni i da se svaka osoba mora obavezno odazvati da to nije dobro rješenje. Ja sad govorim generalno o ovoj prvoj rečenici. Prvo, iz razloga što, ja vas sad pitam što ako netko ne da izjavu ili se uopće ne odazove – ništa? Ništa, jel tako. Mislim da tu ne treba dovest u situaciju da ovo bude nešto prema sudskom postupku, jer tu se dosta stvari tu malo mijesha i malo mi se čini da su neke stvari ovde u želji da se postigne bolji cilj preambiciozno stavljene. Ako je ideja ovog, cijele te priče da se motiviraju žrtve da govore o onom što im se dogodilo, da se motiviraju svjedoci koji o nečem znaju da nešto kažu, jer su već demotivirani kako ste vi rekli. Velika je stvar i na toj motivaciji nešto učiniti, ta motivacija je bitna, i za njih bitna, i za pomoć sudstvu da se ta djela otkriju i da se počinio kazne. Prema tome ja bi ostavila tu dobrovoljnost jel ta dobrovoljnost je nešto što i dobro zvuči i ona ima efekta. Ovo drugo nema efekta. Mislim, jasno je da žrtve nemaju obavezu davati izjave, al kad vi nekoga, vi možete svakoga pozvati, i onaj tko hoće on će vam doći i on će vam zdušno pomagat da se nešto otkrije, al onaj koji neće on će vam doći i reći da ne zna ili da se ne sjeća, pa ni sud nije, nema, ni sud nema tu mogućnost ni mehanizam da svjedoka primora da kaže ono što zna ako on to neće. Prema tome mislim da je to nepotrebno, i kad ostavite da je nešto dobrovoljno onda vam fakat ne trebaju ni točke 2.,3. i 4., to je onda jednostavno dobrovoljno i treba ljude motivirati da sudjeluju i da govore, a ne treba ih tu obvezivati jer tu onda dolazimo odmah u taj problem, šta ako neće, kako ćete zvat sud, kakav je to odnos, ko može sudu naložiti da nekoga, tu se otvara jako puno procesnih stvari koje su problematične. Druga stvar je ovaj članak 44., koji kaže „komisija ima ovlaštenja da u završnom izvještaju utvrdi da prikupljenje činjenice ukazuju na to da je određena osoba počinila ratni zločin odnosno teško kršenje ljudska prava“. Mislim da je to isto jedan vrlo skliski teren. Točka 44. Ja sad postavljam pitanje šta ako komisija nešto tako utvrdi i nešto tako objavi i nakon toga se provede neki kazneni postupak i ta osoba se oslobodi i utvrdi da to nije učinila. Mislim, hoću reći ovo, da ne možemo u želji da, u interesu ljudskih prava, kršimo isto tako ljudska prava. Jer nema razloga, ako se dođe do nekih činjenica i neke sumnje da je neko počinio neko djelo, da se ne pomogne pravosuđu da to procesuiru.

XXX: Pa mislim ja sam, ja ne mogu sa tako širokog aspekta govorit zato nas i ima tu iz različitih sredina, da svatko da svoj neki doprinos. Ja mogu dat iz moje perspektive jel, koja je. Ako polazimo od toga da državna odvjetništva i tužiteljstva imaju i tu obavezu, pozitivnu namjeru da nešto otkriju i ako imaju poteškoća u otkrivanju djela i ako ne žele žrtve ni svjedoci s njima surađivat jer su procesni postupci, tako izgledaju da ih se sto puta poziva i da su već depresivni i nemaju vjeru u to, možda ovakva jedna inicijativa njima otvori mogućnost i neku vjeru da se neko o njima brine, da će im netko pomoć. Velika je stvar da se njima pomogne, da se prikupljaju podaci, da se nešto istražuje, s tim u vezi je i ovo pitanje ovih prikupljanja podataka. To se možda može malo spretnije riješiti da ne ulazimo u sferu te zaštite tajnosti podataka i ne znam čega. Nekako mi se čini da ta, i tko će ispred komisije, tko će bit taj koji je kompetentan, ko će to prosuditi da te određenje činjenice koje smo mi prikupili ukazuju na to da je određena osoba počinila ratni zločin. Pa znate, to je sucima teško utvrdit. To su ljudi koji imaju iskustva, koji znaju radit svoj posao, oni to moraju utvrđivat.

XXX: I suprotno, šta ako je neko oslobođen za ratni zločin? Jer po važećim pravilima nešto nije dokaz, nešto ne može, nešto može. Šta u slučaju, podjednako je opasno, šta kad imate presudu vrhovnog suda neke zemlje, apelacionog recimo, da je taj i taj oslobođen i da je potvrđena oslobađajuća presuda. A mi ovde sad svi da se skupimo, da dovedemo od dece u obdaništu do doma penzionera i do nekih srednjih ljudi i da slušamo istu priču mi bi svi rekli da je on kriv. I

šta sad? Šta time da ćete utvrdit da je netko počinio ratni zločin, a on vam maše oslobađajućom presudom.

XXX: Nažalost, da, to je jedan princip u pravu koji je prihvaćen od svih civiliziranih zemalja

XXX: Ja bih htio samo da napomenem vezano za svjedočenje i svjedoke. Mislim pogotovo gledajući na Bosnu, da se ova oštrica svjedoka sasvim otupila, i kad su u pitanju žrtve nerijetko više uopće ne žele da govore, da se vraćaju opet u traumu. Ovo što je gospodin iz Vukovara rekao, jedna te ista osoba se zove po dvadeset, trideset puta. Ja postavljam pitanje hoće li REKOM uvažavati izjave, relevantne izjave svjedoka gdje je proces već završen. Ja mislim da bi to veoma koristilo za onaj slučaj, maloprije je gospodin rekao, normalno ako je sud, viša instanca donijela normalno ona ima pravni osnov da i mi poštujemo. Tako bi i trebalo da svjedoci koji su već davali neke izjave da su te izjave relevantne i da ih mi, odnosno da ih komisija uvaži. Ovo kad kažem, ja se isto slažem sa princip dobrovoljnosti, ali taj princip dobrovoljnosti, ode bi veoma bila važna medijska kampanja i predstava da se ljudima, da se stvori takva klima da ljudi, jednostavno sa željom da hoće da dođe da da izjavu. Jel ja koliko znam REKOM neće biti sudska instanca, mi nećemo nikome suditi, i zadatak je REKOM-a da utvrdi činjenice. Na osnovu utvrđenih činjenica onda će se izvući zaključak. Normalno, svak će izvući zaključak da se tačno, dovest će se onda tačno pod kojim okolnostima se izvršilo, normalno i do uzroka. Uzrok je, kao i u medicini, da bi se izliječio rak, mora se znati da se pronađe lijek. A mi isto da nam se ne bi desilo ovo kroz šta smo svi prošli, mi moramo ovde će se morat doći do uzroka, šta je dovelo do toga da se to desi. Eto toliko.

XXX: Samo malo, ako možemo da idemo kako su se ljudi javljali, Žarko Marković je sledeći, da malo damo ljudima iz zadnjeg reda koji tu sede samo zato što nije bilo dovoljno mesta a ne zato što su manje važni.

Žarko Marković: Nešto u vezi ovog člana 10. i obaveze suradnje država s komisijom. Mislim stvar je onako prilično tehnička. Kad već država potpiše ja mislim da bi bilo dobro da komisija ne saraduje direktno sa pojedinačnim organima, sudovima i drugim telima koji imaju neke informacije nego da država još u međunarodnom ugovoru odredi telo, da li će to biti neka kancelarija za saradnju sa komisijom ili tako neko ko će operativno to moći brže da obezbedi, jer ako komisija piše jednom sudu pa piše ne znam ministarstvu odbrane, ministarstvu unutrašnjih poslova, može da se desi da jedan organ odgovara redovno na zahteve komisije, drugi ne i onda praktično nemate uopšte jasan utisak o tome da li država saraduje ili ne. Ili ako sud ne ustupa podatke koje komisija traži vlada će reći sud je nezavisan mi ne možemo ništa da uradimo tako da je bolje da postoji neko telo kome će se komisija uvek obratiti kada je potrebno nešto, a ono onda svojim mehanizmima nek obezbeđuje podatke koje već komisija traži. Samo tu još nešto, Ivan Jovanović je spomenuo nešto s ovim članom, 46. čini mi se, u vezi s pravilima pozivanja i onda onom primenom pravila koja važe u zakonima, u krivičnom postupku svake države ugovornice. To je taj članak 15., da član 15. Ivan je već rekao da treba tu precizirati koje države ugovornice se ...onda tu postoji još pitanje, ali šta ako svedok nije državljanin ni jedne od država ugovornica, koji sad već ima državljanstvo Kanade, Amerike, kako ćemo njega pozivati i šta će komisija, koja pravila da koristi i kako da mu dostavlja poziv. Ne znam da li je to uopšte...ok onda je potpuno jasno bilo sve.

Bogdan Ivanišević: Izvinjavam se, ovo, kao moderator. Ali opet budimo realni jako je mala verovatnost da će REKOM pokušati prisilno da dovede čoveka koji je stekao kanadsko državljanstvo da on dolazi iz Kanade da ovde daje izjavu REKOM-u. Kao realno životna stvar REKOM nema razloga da to pokušava da učini, znači budimo realni. I mislim da je ovo, u vezi onog Ivanovog, i ne samo njegovog, mislim da ovaj statut nastao u pokušaju radne grupe da nađe balans za realnošću, za dobrovoljnošću sa jedne strane, i sa druge strane sa time da komisija ne bude ipak kao telo potpuno bez zuba, bez ikakve moći, ka telo koje nema nikakvu moć koje potpuno prepušta sve državama pojedincima, jer onda neće biti svaćen ozbiljno, onda će zaista biti potpuno bez moći. Ali u svakom slučaju, statut nastoji da ne uvodi nove obaveze, da ne uvede bilo šta što izlazi van prirode onoga što vlasti ionako već rade. Nešto o obavezama države da

saraduje, zarez, ako je to u skladu sa zakonskim odredbama, ili ako to nije u suprotnosti sa zakonskim odredbama. Znači veoma se uvažavaju postojeće zakonske odredbe, upravo iz tog pokušaja da se bude realan, da se ne konfrontira sa državom, da se u krajnjoj liniji države privole najpre da uopšte potpišu taj status ili već neki drugi način kojim bi se komisija ustanovila. Ja sam hteo da samo podsetim na slučaj O.J. Simpsona, mislim da se većina nas ode seća tog silnog atleta koji je oslobođen u krivičnom postupku, nije osuđen, nego je bio proglašen u ovom građanskom postupku, ili osuđen to je isto adekvatan termin, da plati ogroman, morao je da plati neku ogromnu odštetu ne znam već kome porodici one ubijene bivše supruge ili tako nekome, zato što su različiti standardi dokazivanja. Komisija za istinu, ovo nije prva komisija za istinu, one gaeneralno ne izriču sudove o odgovornosti nekog lica, znači uglavnom se podrazumeva da to nije krivična odgovornost. To rade i komisije u anglosaksonskim državama koje, ako ništa drugo, znaju bolje nego mi ovde odnosno imaju tradiciju poštivanja ljudskih prava i vladavine prava. Ako oni mogu to sebi da priušte onda mislim ne trebamo da budemo, kako da kažem, oprezniji ili veći anglosaksonci od anglosaksonaca, tako, razumete poentu. Tamo se ne smatra da je to kršenje ljudskih prava, i ne vidim zašto je kršenje ljudskih prava ako, ovo što reče gospodin Vitorović, svi znamo da je čovek to uradio. Ne da svi znamo tako što nam je palo s neba, je li spustilo se neko saznanje nego da ima nekih ljudi koji su nešto videli i tako dalje, ali iz nekog razloga krivično nije mogao da bude osuđen, zašto takav čovek da ne bude kako da kažem prokazan i tako dalje u najmanju ruku na ovaj način. Tako će jedna ozbiljna institucija kao što je REKOM, u kojem sede ozbiljni ljudi, nakon jednog ozbiljnog postupka, da utvrdi da to lice jeste učinilo. Ako kasnije bude osuđen, pa oslobođen, onda bože moj onda znači da je REKOM uradio lošu stvar verovatno. Ili da su različiti standardi dokazivanja. Ali, ja mislim da je jako malo verovatno da će REKOM sebi priuštiti, da će se usuditi da ukaže da činjeice ukazuju na ..., i da kasnije ako dođe do suđenja to lice bude oslobođeno. Mislim da će to biti jako mali broj slučajeva, iskreno rečeno. Jer i REKOM bi trebao, pretpostavka je da će to biti ozbiljno telo koje vodi računa o tome što radi, da se ne usuđuje tek tako, uslovno rečeno usuđuje, da.

XXX: Znači šta je samo muka, to o čemu sad pričamo, to što pričamo o konkretnom slučaju za oslobađajuću presudu. Da se to sudilo u nekoj drugoj državi, to bi bila osuđujuća presuda. Razumete me? E sad, kako naći meru da nešto što je očigledno proglasite onim stvarno što se dogodilo, pa makar taj ne išo u zatvor, al da se zna šta je uradio. E to je reklama da dođu svedoci i da vam kažu što je bilo. Ja se potpuno slažem sa ovim, najbolja reklama je da ohrabrite žrtvu, da druga žrtva čuje da je neko imao hrabrosti, da druga žrtva čije da nije sramota kad vas je netko istuko, jer žrtve nisu krive. I to je, mislim, čini mi se, zadatak. Nisu ti ljudi krivi što im se to dogodilo. I kad to postane pravilo, kad to postane to dobrovoljno, to je put kojim treba da se dođe do neke istine. Neka živite s tim da ste oslobođeni, i neka živite vi sudija s tim da ste oslobodili ubicu, a to je isto.

Siniša Štimac: Siniša Štimac, odvjetnik iz Splita. Mislim, ja ću biti vrlo kratak. Svatko od nas ovdje tko sjedi ima svoju istinu. Nekome je normalno da govori deset puta, normalno je da i ne sagleda tuđe potrebe. To je isto danas i sagledavanje tih potreba žrtve. Žrtva treba da ima onu temeljnu dimenziju, kada ja čitam ova ovlaštenja komisije, onda po mome mišljenju ona nisu usklađena sa ciljevima, na način kako su ta ovlaštenja prikazana. Ona su predimenzionirana. Mislim da je važan taj praktički dio, nikako teoretiziranje, pogotovo imajući u vidu mandat komisije koji za tri godine što napraviti. Gledajte, ...ovaj članak 16., na zahtjev komisije, a onda komisija daje nalog sudu. Komisija daje nalog sudu, pa da gdje to ima da netko daje nalog sudu što će raditi. Je li to suprotno onoj funkciji suda, onoj ulozi suda koju sud ima po ustavu. I to ne smijemo dozvoliti jer već time dolazimo do jednog animoziteta, da raspravljamo o jednom paralelnom kaznenom postupku i mislim ja sam shvatio ovu danas raspravu tako da mi govorimo o dopuni kaznenog zakona, počevši o davanju lažnog iskaza. Pa mi imamo sudsku praksu, ne možemo ići izvan te sudske prakse niti zakonskog teksta. Ni u Crnoj Gori, ni u Srbiji ni u Hrvatskoj i tako dalje. I mislim da, jednostavno, ovaj rad komisije trebao bi se svest na to, uvažavajući ono što je rečeno o dobrovoljnosti, na jednom, da se dade dimenzija psiho- momentu. Mi sad imamo u Hrvatskoj primjerice mirenje, jedan postupak koji je krenuo. Međutim

pravници su kruti, a psiholozi, pogotovo oni koji su prošli psihološku terapiju, imaju daleko značajnije rezultate. Znači ovdje bi trebalo stvoriti klimu da ona žrtva, koja je nužna ovdje, nužna je suradnja žrtve, da ta žrtva dođe praktički na kavu i uz kavu razgovara. A nikako da ide na sud pa reče, volio bi, popio sam tri tablete, i tako dalje. Ja sam neki dan bio svjedok na sudu. Ma ja nisam znao što me sudac pita, ma dva dana me bolio drob. Pa znate što je, nakon trideset i pet godina prakse i tako dalje, ti ne znaš što te pita. Pa te još ispravlja, pa ti još unosi u zapisnik nešto što je i tako dalje. Pa žrtva koja se pojavi na sudu kaže: imam jedan postupak di četvrti, peti put, dvanaest godina traje, kaže ne mogu više izdržati. Koliko god mi je taj postupak nanio štetu, toliko me sud uništio. Mislim ja vam govorim o činjenicama i tako. Naime, ovdje se meni čini da treba stvari pojednostavniti, bit praktičan, jer uloga REKOM-a i ovih spoznaja, istine, ja sam shvatio ovo da ne smije bit rata u sljedećoj budućnosti. Znači zločin je jedno, a ovo je drugo, ovo je široka jedna istina koja da uđe narodu u svijest da sudjeluje, da narod vrši izbor, da narod bude svjestan da ne smije nikome dozvoliti međusobne svađe i nekakve međusobne nacionalizme, nekakva gore-dole, drugi više ili manje vrijedan. I ja smatram, s jednim praktičnim pristupom, di će se temeljiti na samom oštećeniku, gdje će se temeljiti na jednoj suradnji sa oštećenikom, gdje će se dolaziti do činjenica kako je to u članku 20. predviđeno, bez nekakvih procesnih, da se tu utječe, nalaže i tako to. Pa šta će veleposlanstvo vani naložiti i tako dalje, nema od toga ništa. Nama je potrebna brzina, u ovom momentu brzina je jako bitna. I ako se ide na žrtvu, ako se ide na razgovore s ljudima koji žele to svjedočiti, i ako se stvar analizira kao što je to danas, pa to ima psihološki efekt i na narod i na nas sve, jer mi moramo u sebi probuditi čovjeka, probuditi moralistu, probuditi nekoga ko treba da suosjeća tuđe potrebe, razmišljat od drugome, a ne ja, ja, ja i opet ja. Eto, hvala lijepa.

Nataša Kandić: Pa ja mislim da je ovo dobro što se raspravlja o ovim dimenzijama dobrovoljnosti i obaveznosti. Bilo bi dobro kad bismo vidjeli u kojim elementima, u kojim elementima ili karakteristikama REKOM-a dobrovoljnost je važna, a gde dobrovoljnost može da zbilja šteti i da doprinosi tom nekom utisku da je to neko telo onako neko, onda bi bilo i ne vladin, ako tako nema nikakve obaveze. Moramo da vidimo šta, gde obaveznost mora da postoji, na primer kada je pristup dokumentaciji i podacima, tu mora da postoji obaveznost. Država mora da je obavezna da pristup podacima, osim u slučajevima koji se pominju, kada je u pitanju tajnost podataka. Ali ja ću se vratiti na ovaj članak 10. i alternativu b, i mislim da je vrlo loše ako, kad bi ostala ovakva jedna, ova alternativa. Zato šta bi državni organi mogli uvek da intervenišu i da kažu molim vas, ne, ne možemo da vam damo pristup tim podacima zato što ćete ugroziti provođenje kaznenog postupka. REKOM nikada ne može da ima dovoljno sigurnosti, da je stvarno to tačno da su, da je to zbog toga da se provodi kazneni postupak. Prema tome, mislim da je važno da stoji da država ima tu obavezu, ne može, tu nema nikakve dobrovoljnosti da li će država. Mislim nemamo, šta su države radile sa Haagom. Ali treba da ostane, i svesni smo ograničenja zapravo koji proističu iz zakona o tajnosti podataka, ali svesni smo i toga da već dovoljno, u presudama Haaškog tribunala ima dovoljno fusnota koje ukazuju na te određene poverljive dokumente. Znači REKOM treba sve to da koristi, ali ne sme sam sebe nekim odredbama da ograničava. A s druge strane, ima nekih odredaba u kojima previše računa na saradnju sa državom. Mislim da ni to nije dobro. Kaže, ne mogu sad tačno da, da pronađem taj deo, kaže u provođenju terenskog istraživanja i svojih istraga saradivati će sa državnim organima. Član 17., stav 1. E pa mislim da to apsolutno nije dobra formulacija, da REKOM mora da bude samostalan u svojim istragama, odnosno terenskim istraživanjima. To su te istrage, a da prethodno postoji obaveza države o pristupu podacima i dokumentaciji, a da je, ali mora da bude potpuno samostalan. Mi u njemu mora da pomirimo ovu dobrovoljnost, obaveznost i samostalnost, autonomnost, jel da?

XXX: Za mene, kao što ovaj princip dobrovoljnosti za žrtve, ili eventualno neko ko je počinio ratni zločin pa se javi, da tako kažem, komisiji da sve to šta ima kaže, kao što mi taj princip dobrovoljnosti nije, meni pod znakom pitanja u tom dijelu, tu mi ni ovaj dio koji se tiče obaveze države nije sporan. Ali upravo to je možda ono što možda nisam na dobar način rekla, tu mora da postoji jedna spona. Znači, kao što ste maloprije rekli, moramo znati koji je mandat komisije,

mislim, REKOM ne smije biti propuštena prilika. Vrlo moramo biti obazrivi da pridobijemo državu. Nećemo, ako budemo pravili paralelan sistem ovo, ne možemo ono što je već propisano, kaznene odredbe, mi u većini država imamo sudove za ratne zločine, ukoliko budemo pravili paralelan sistem mi ćemo već državu da kažem na neki način izgubiti, a čini mi se da evo svi su na neki način raspoloženi da, mislim vladajuće strukture, da podrže. Zato mi je bitno, na koji će način, ja sad zaista ne znam, to će vjerovatno neko ko je više radio, gdje će se naći ta spona da i država bude promotor REKOM-a, znači kroz tu jednu veliku kampanju, dobru kampanju, mora da bude..država, i samim tim će kod većine...i već negdje onih koji će primat informacije se i sama ta snaga dati REKOM-u, a ta spona koju, eto kažem ne znam koja bi bila, ali mislim da bi netko trebao vrlo dobro da je nađe, i da li potpis, da li taj sporazum koji vidite. Mi najviše danas govorimo ovdje da će rezultat biti kada žrtva bude ohrabrena i kada dođe. Zamislite, ja hoću da vidim to kao rezultat. Zato ja kažem da REKOM ne smije biti propuštena prilika, nitko od nas ne smije to dozvoliti. Znači zašto? Jer ja hoću da vidim rezultat REKOM-a, bez obzira na ove neke naše dileme oko teksta, zamislite da se javi komisiji REKOM-ovoj, mislim ja vjerujem da će doći do toga, neko ko će reći: ja sam počinio ratni zločin. Ali ja hoću da vjerujem, jer ako ne budemo tako ne znam di ćemo. Ali zamislite, ali hoću da znam šta se meni garantuje. Upravo to, to je ono, ali vidite, ali morate državu, ovu sponu da napravite, sporazum o priznanju krivice. Ako neko dođe i kaže vam sve to šta ima, vi možda nećete moći neki neposredan dokaz sakupiti, prošlo je puno vremena. Ali moći ćete posredan. I ako vi imate tu sponu gdje ćete kroz sporazum o priznanju krivice da mu kažete šta je to što on dobija, i on kaže da mu to odgovara, da je spreman, mi smo postigli rezultat. Znači moramo biti realni što se tiče tih stvari. Pravljenje sistema u sistemu to, moramo biti realni, nema šanse da prođe. Tako da ne izgubimo ni njihovu podršku, a naravno ni našu ovu veliku šansu. Kako, to ćete vi koji ste više radili, upućeniji vjerovatno, naći tu sponu.

Milan Antonijević: Samo bi ukazao na odredbu u članu 47., da se govori o ulozi komisije u krivičnom procesuiranju gde postoji mogućnost da komisija predlaže i tako dalje, da...olakšavajuće okolnosti i tako dalje.

XXX: Evo ja nisam vidjela, ali postoji mogućnost, već nema, ali da postoji nešto gdje vi imate ovu sponu sa državom i država će vas da uvaži, komisiju REKOM-a, uvaženu od strane države, država će bez rezerve da povjeruje, ukoliko budem imali sumnju nemamo opet pravi rezultat. Znači evo ja nisam vidjela ali vi čitate pa pratim, pogledat ću to, može, teško će vam netko doći i reći evo ja sam to i to počinio, ako znam šta dobijem možda sam spreman da vam zaista se ispričam. Znači, a država mora da uvaži, znači tu već nema kompromisa, opet ono dobrovoljnost s jedne strane, obaveza države, nema kompromisa u tome da država ima ikakvu sumnju prema komisiji REKOM-a. Tu onda nema rezultata. Država mora da ima puno povjerenje u ono što će članovi komisije, koji će naravno biti po vrlo strogim kriterijima, jer država mora bezrezervno da joj povjeruje. Obezbijedit će se dokazi, i neposredni, a verovatno najviše i njih posrednih, ali će se najviše, puno toga na taj način riješiti. Eto to je moje viđenje, izvinite možda sam previše realna ali...

Natasha Stamenkovik: Hvala vam puno, ja sam Natasha Stamenkovik, i imam najmanje iskustva od svih vas tu tako da, najprije čast mi je što sam prisutna na ovoj sednici sa vama. Ja imam jednu nedoumicu, ustvari većinom nedoumicu, u vezi najviše što se tiče člana 46. Ako mi pričamo o sankciji, kaznena dela, recimo za davanje lažnih podataka, a u istom vremenu pričamo da je princip dobrovoljnosti osnovni princip REKOM-a, onda, znači pitam vas, da li smatrate da će ovaj članak odvratiti samo prave žrtve. Jer kada nekome vi kažete da se suočava sa kaznom recimo od jednu godinu, tko će odlučiti da li je taj iskaz koji je on dao lažan ili istinit, prva stvar. Druga stvar, ja kao žrtva možda bi da odem pred komisiju ako imam šansu za kaznu zatvora od jedne godine, a sa druge strane oni koji su stvarno učinili dela, njima ništa ne znači jedna godina zatvora ili pet hiljada eura ako se tim davanjem, lažnom izjavom, mogu izvući od sedam godina recimo zatvora. Ne znam da li sam razumjela, malo srpski mi je teže da pričam ali....

Milan Antonijević: Znači da naglasimo ovako vrlo snažno, svedočenje, davanje izjava od strane žrtava je dobrovoljno,

u svakom kontekstu, i zatvorenom, i na javnom slušanju. Mislim da je gospodin Štimac, ako sam vas ja dobro razumeo, možda vas nisam dobro razumeo, znači nema šanse da žrtvu neko prisiljava da REKOM-u kaže bilo šta. To skinimo odma sa stola, to uopšte nije tema. A ovo što vi kažete kako žrtva, da možda se plaši da će biti kažnjena...mislim, ovaj član 36. kaže, 46., svako lice koje svesno da lažan podatak komisiji, možda može ova reč svesno da se zameni nečim drugim ali razumete, ako se ispostavi da je žrtva nešto rekla komisiji verujući stvarno da je to tačno što kaže, pa se ispostavi, naravno da neće nitko pokretati krivični postupak protiv toga lica. Opet, ja bi da se spustimo, ne spustimo, nego da uvek zamišljamo realno o tome u životu, na to šta je najverovatnije, koji je scenarij najverovatniji. Vrlo je neverovatan scenarij da će netko da pokuša da krivično procesuiru žrtvu zato što je zbunila se ili pogrešno nešto rekla.

Natasha Stamenkovik: Ja nisam mislila u tom smislu da sa naše strane, da sa strane REKOM-a će neko goniti žrtve, nego da li će to odvratiti žrtve od svedočenja jer sve te žrtve nemaju poverenja

Milan Antonijević: Hoće ako ima nameru da kaže, da da lažnu informaciju, onda je bolje da ne svedoči, onda je bolje da bude odvrćen. Pa tko će protiv bolesne žrtve u zdravoj pameti da pokreće krivični postupak. Pa mislim, po pretpostavci u REKOM-u sede *creme de la creme*, što bi rekli, ne sede ljudi kojima je namera da nekoga proganjaju, sede razumni ljudi, razumete.

XXX: Da, Bogdan Ivanišević je već rekao, dobro on nije moderator, jedan od moderatora bi trebao da naglasi, ovde se dosta diskutuje o tome kako žrtvu sad naterati, zar ona da bude obavezana nekako. Ja sam shvatio, žrtva nije obavezna uopšte da govori. Druga stvar, članovi REKOM-a imaju ovlašćenje da nekoga, ako ovo ostane u statutu, da nekoga obavežu da se, da mu pošalju obavezan zahtev sad u ovoj ili onoj formi, preko domaćeg suda ili, ali nemaju obavezu, naravno da će oni da procenjuju dal će te tri godine potrošiti tako što će baš da jure nekog pojedinca po svim meridijanima sveta da ga dovedu pod pretnom sankcija ili neće, ja pretpostavljam da neće. Ne verujem ni da ova pretnja kaznog zbog lažnog svedočenja da može nekog da uplaši, pa postoji obaveza procesuiranja zbog lažnog svedočenja pred domaćim sudovima, ja ne znam da je itko bio zbog toga procesuiran, ima sigurno slučajeva ali je to izuzetno izuzetno retko. Htio sam sad drugu stvar da se vratim na ovaj dio prezumpcije nevinosti i res judicata. Ja mislim da apsolutno REKOM mora da zadrži to ovlašćenje da može u svom izveštaju da ukaže da li je neko određeno lice učinilo ratni zločin. Jer ako REKOM samo bude pravio kompilaciju iskaza žrtava, mislim da nisu mnogo uradili. To i danas možemo da dobijemo u formi javnih svedočenja žrtava na ovim REKOM forumima ili kad fond nešto organizuje, a onda ako nam, a da ostanemo onda precrtano masnom farbom ili prazno tamo gde se ukazuje na ime nekog počinioca. Pa da ispada da imamo žrtve i imamo politički kontekst i političke odlučioce koji su doveli do toga ali oni koji su činili zločine svojeručno ili u tome učestvovali, da se na njih ne ukazuje. Pritom se ne, prezumpcija nevinosti jasno po svim dokumentima međunarodnih ljudskih prava stoji da vi ne možete nekome da oduzmete pravo kao osuđenoj osobi ako ta osoba nije zaista osuđena za krivično delo. Ništa se, nikakva ljudska prava ne sprečavaju da vi u javnom životu nekoga žigošete ko kriminalca, kao ratnog zločinca ili kakogod, što mi inače stalno radimo, mislim, nesporno je da pričamo o Slobodanu Miloševiću ili o Anti Paveliću u Srbiji kao ratnim zločincima iako su oni sa sudske strane gledano nevini ljudi. Također ne dovodim u pitanje ni kompetentnost članova REKOM-a da donesu takvu procenu da li, naročito ako je zahtevana većina od četrnaest da glasa za neku odluku. Uostalom i sudsko odlučivanje se ne zasniva samo na radu sudija profesionalaca, već imate i laike u sudskim većima. Osim u ovim specijalizovanim sudovima i gde je to posebnim zakonima određeno da su samo sudije profesionalci, i u najvećem broju uključujući i najteža dela vi imate sudije, sudije porotnike, u najvećem broju sistema na svetu. Tako da, je se još jednom zalažem za ovu obaveznost, jedino što sam zaboravio da pomenem, da ovo pravilo obaveznosti ne bi proširio onako kako je definisano na javne servise, odnosno na državne televizije, jer ovako je dosta je...formulisao i proizilazi da će javni servisi, znači Radiotelevizija Srbije u Srbiji ili recimo HRT u Hrvatskoj morati svaku javnu sesiju da prenosi. Pa čak i kad se to poklapa sa nečim drugim što se

dešava, ne postoji objektivni javni interes da oni to prenose. Mislim da bi to trebalo preformulisati, da se stavi neka vrsta tereta na njihova pleća, da oni moraju to da isprate, ali ne da prenose svaku javnu, da izveštavaju i da prenose svaku sesiju. I još jednom što se tiče obaveznosti, ovi ljudi sa kojima se ja ne slažem oko toga je li treba dobrovoljno ili obavezno. Ja samo da kažem da ja mislim da će na kraju, ako jednog dana države prihvate ovaj statut i REKOM se osnuje, da će on zapravo mnogo više oslikavati ono za šta se vi sad zalažete, dakle princip dobrovoljnosti. Ako će države tražiti da nešto ispadne iz ovog ili da se ublaži ili relativizuje u ovom statutu, to je između ostalog taj princip obaveznosti. Ali onako kako funkcionišu uopšte međunarodni pregovori među državama, i kako se prave međunarodni ugovori, uvijek je bolje poći od nekog ambicioznije zamišljenog dokumenta, jer će države već svojim kompromisima ionako da to potkrepu i bog te pita šta će od ovoga ostati. Ali ako mi u startu ograničimo sebe, i onaj početni dokument koji damo državama da po njemu već vršljaju i seku, ako ga u startu ograničimo i oduzmemo mu neke zube, mislim da će taj REKOM onda da liči na još jednu nevladinu organizaciju. Ja ne bi polazio od pretpostvke da države imaju dobru volju da neke stvari urade, i mi treba samo na toj dobroj volji sada da jašemo, jer da je bilo dobre volje država da ove stvari iznose na videlo ne bi bio potreban ni Haaški tribunal a kamoli REKOM.

Nataša Kandić: Neko je pomenuo danas da REKOM treba uzeti u obzir sve te izjave koje su svedoci dali tužilaštvima i sudovima. Pa mislim da o tome treba da imamo neki stav. Postoje tu brojne izjave u tužilaštvu, u sudskim spisima, imamo svedoke odbrane, naravno, koji u najvećem broju slučajeva daju alibi optuženima. Ima logike jedino da kažemo da treba da uzmemo izjave onih svedoka na čijim iskazima se zasniva presuda. Ne možemo sada kazati, ajmo sad sve izjave koje su date tužilaštvima ili sudovima, to može da bude vrlo ozbiljno. Ima svedoka koji, mi smo bar poznati po tome, koji ne govore istinu. Govore da bi zaštitili optuženog, onda su u stanju da kažu jeste, video je nekog tamo ko uopšte i nije bio. A isto tako kada su u pitanju Haaške presude, sve one izjave koje se nalaze, na osnovu kojih su i donete presude, to su te izjave, ali u njima, ne zaboravite, pominju se ne samo oni koji su osuđeni, nego u tim izjavama se onda pominju i mnogi drugi kojima uopšte nije suđeno niti su optuženi. Ali se oni nalaze u sudskom spisu, uzeti su u obzir, oni su izvedeni dokazi, imaju svoj broj i na njima su zasnovane i presude.

Gabriela Banić: Gabriela Banić, odvjetnica. Smatram da bi trebalo napraviti distinkciju između obveze i dobrovoljnosti na način da se propiše obveza za države, za sudjelovanje državnih tijela, oni će se ionako obvezati potpisujući taj ugovor koji će nadam se i biti onda međunarodni ugovor i prema tome i prema pravnoj snazi iznad zakona nacionalnog, a s druge strane da prema pojedincima bude isključivo dobrovoljnost, znači izbaciti sve te prisile u smislu odredbi zakona o kaznenom postupku, kažnjavanja i slično, dakle da ljudi stvarno imaju poriv i želju da dobrovoljno pristupe i kažu istinu, da daju dio sebe. A s druge strane, državna tijela, pa makar ako treba i pod prijetnjom sankcija, obvezati da surađuju sa REKOM-om, i na taj način ćemo dobiti da REKOM bude servis državama, da državna tijela opskrbljuje informacijama, a države da budu servis REKOM-u, znači također da se utvrđivanje činjenica ostvari na način da se prikupljaju informacije i iz sudskih i drugih postupaka. Eto toliko.

Nikola Bešenski: Mislim da ćemo biti na istom tragu. Osobno smatram, neupitna je dobrovoljnost kod žrtve, osobno smatram da dobrovoljnost mora ostati i za svjedoka, jer svjedok je drugo u odnosu na žrtvu. Bit će obveznost obavezna, ali zaista, za državne institucije, za državna tijela. I mislim da je tu čak potrebno propisati sankcije, jer mi možemo dobiti državu da potpiše taj statut dok vlada ovakva klima povoljna, i ako mi ne propišemo da nema sankcija ako poslije sama državna tijela to ne provode, nećemo dobiti ništa ako se klima promijeni. Pa ispadne, mi smo ono potpisali, ali s figom u džepu. I zato dobrovoljnost kao prvi prvi princip, ali obveznost zaista na jedan mali broj, ali onda s propisanom sankcijom, jer tamo gdje nema sankcije. Državu kazniti jer ako je ona potpisala taj statut, da će dostavljati dokumentaciju, jer, što je problem u suđenjima za ratne zločine? Najteže je suditi samo na temelju personalnih dokaza, svjedočenja. Problem je što, dok prije par godina nije bilo suradnje među državama, sad moram priznati da se to nabolje

promijenilo, i dobivamo dokumentaciju iz drugih država. Najveći je problem ako nema tu dokumentaciju, ako vi tamo nemate tko je izdao naredbu, kakva je naredba bila, što. A tih naredbi ima, i ukoliko se potpiše država, da je obvezna dati REKOM-u tu dokumentaciju, onda treba da snosi posljedice ako dokumentaciju ne daje.

Milan Antonijević: Dozvolite, samo pitanje. A pojedinci koji predstavljaju državne institucije, da li su oni obavezni da dođu pred REKOM i da daju izjavu, je li njih tu tretirate kao tu državu ili njih sad tretirate kao pojedince koji po principu dobrovoljnosti daju ili ne daju izjave.

Nikola Bešenski: Pa ne bi pojedince uzeo. Predstavnik institucije da, on mora doći, odgovoriti, tko predstavlja instituciju. Odgovorno lice, da.

XXX: Institucije se pismeno trebaju očitovati i davati podatke, nećete sad šefa nekog tijela dovesti pa ga saslušati, na koju okolnost, on vam nije osobno svjedok on samo predstavlja to tijelo koje vam je davalo nekakvi podatak, prema tome oni vam mogu pismeno odgovoriti, a ne mislim da bi trebalo predstavnike nekih državnih tijela pozivati na saslušanje. A to je sad drugo neko pitanje odgovornosti, to ovdje nismo taj dio rješavali.

Milan Antonijević: Znači šta, čitava ta priča o dobrovoljnosti, čiji sam ja veliki pristalica, ja samo zamišljam scenarij u kojem bi bilo možda šteta ići tako apsurdno sa dobrovoljnošću a to je da, recimo, želimo da pozovemo bivšeg komandira neke policijske jedinice na Kosovu, da je pitamo tko je pokrenuo, tko je bio nadležan na onom delu opštine Peć u tom i tom periodu. Zašto ne pozvati takvo lice, kažete ako mislite da je to besmisleno, ako je to naivno, da dođu ne nužno na javno slušanje, pošto na javnom slušanju su svi dobrovoljno, ali ovaj zatvoreni kontekst, pred komisiju, da nešto o tome kaže komisiji, ili da kaže ne znam, ne sećam se, ili tako dalje. Zašto na neki način ne učiniti malo neprijatan život tim ljudima koji neće nigde da kažu.

XXX: Srbija je egzotično mesto, kad pričate Bosna, Hrvatska, Srbija, to je jedna stvar. Kad pričate Srbija, Kosovo, to je druga stvar i suviše je ta tema sveža i bolna i osetljiva da bi se to za ove tri godine. Mi smo to prošli put pričali, tri godine je prerano, prekratko. Eto samo to, toga se plašim. Ne znam, kolegica je prije, ja sam se osetio prozvanim da se stalno nešto javljam pa sam se uplašio, reko neću da se javljam. Ali, upravo, evo pozovite sto ljudi. Svi su oni bili na nekih funkcijama, predsjednik, šef policije, komunalnog, ovakvog, onakvog, sto ljudi u svom gradu ne zna da je ubijeno pedeset ljudi.

XXX: Ali komandir jedinice zna da je njegova jedinica bila tamo.

XXX: Ma sve znaju, sve znaju, svi sve znaju. Ali se ovo danas nije desilo. Jeste bili? Nismo. Pa tamo sad dole ima pedeset mrtvih. Moguće. Em mrtvi, em prekopani, em preneseni, em otkopani u Batajnici, mislim, i nitko ništa ne zna. Vi kažete, sad ćemo to da rešimo, pa ćemo da zovemo, pa će on sada da ispriča. Neće.

XXX: A ja sam potpisnik krivične prijave, podnijete zbog ubistva dvadeset i dva civilna lica, poslije pet godina, ćutala je vlast, sud, vršeni su i uviđaji čak i od vojne i od civilne vlasti, da bi nakon osmanaest meseci vrhovni državni tužilac, u javnoj emisiji, u razgovoru u udarnom terminu, ne trepnuvši rekao: eto, neka čuje, citiram, neki advokat – mada se znamo lično, i na per tu smo – neka čuje neki advokat iz Rožaja, jučer smo podnijeli prijavu protiv dvanaest lica za ratni zločin. Naravno, optužili su samo osmero od njih, ti su ljudi sad prikovani za stup srama i tako dalje. Dakle ne moramo živjeti u iluziji da će država tako fino prihvatiti sve ono što mi tražimo i što zahtjevamo. Ja zamišljam našu ulogu, prevedeno na medicinski teren, kao, mi stvaramo neke uslove da stvorimo anamnezu, a dijagnozu će raditi netko tko je zakonom propisan da to uradi. Dakle sud. Zbog toga smatram, ako bi dodali u 42. članu novi stav, da se izvještaj završni dostavlja javnom tužiocu i tako dalje, relevantnim institucijama zaduženim za gonjenje, to je svojevrsna krivična

prijava, to je svojevrsna prozivka. U tom slučaju bi otpala potreba da postoji cjelokupan član 44, jer mi ne možemo govoriti takav naziv nema značaj sudske presude, ili nešto slično, što se propisuje i u članu 46. koji apsolutno nema mjesta u ovom aktu jer ne možemo mi govoriti šta će se smatrat krivičnim djelom, krivično djelo je propisano zakonom i smatra se da je ono djelo koje je u vrijeme izvršenja propisano i tako dalje. Ne možemo propisivati ni sankcije ko se ne odazove, jer ovaj naš propis nije ni upravni akt niti je zakon, nešto je između kao, otprilike. To je jedno, drugo. Princip obaveznosti koji mi pominjemo ovdje. Mislim da se nepotrebno zadržavamo na obaveznost prema svjedoku ili pak vinovniku zločina. Oni su posebna priča. Samim stavljanjem potpisa države na sporazum odnosno ugovor koji potpisuje REKOM, time se državai kad je riječ o obaveznosti mislimo upravo na, ja mislim, mislimo samo na državu i zbog toga u određenim odredbama upućujemo na zakone države potpisnice, time ona stvara obavezu. Propisivati sankcije prema državi koja ne izvrši ono što je propisala ili potpisala, dovodi nas na teren odluka suda u Strasbourgu. Mi pravnici dobro znamo da su te odluke odluke visokog suda, međunarodnog suda pravde, ali one nemaju karakter izvršne isprave, čovjek kome je povrijeđeno pravo u nekom sudskom postupku u jednoj državi na osnovu odluke suda u Strasbourgu ne može da izvrši ono, da dovede u ravni ono pravo koje mu je povrijeđeno. Ta se odluka premešta na teren politike. Preko institucija, odnosno ministarstava inostranih poslova, zatim pravde, ona dolazi na određeni nivo da se ona praktično mora izvršiti jer tu državu čeka nek druga prepreka ako to ne uradi u odnosu na tog i tog građanina. Mislim da smo se razumjeli. Zbog toga ne možemo prepisivati kazne niti sankcije državi niti neke packe ili ne znam ti šta, nego jednostavno ići na taj teren političkog djelovanja prema toj državi ako ne uradi to šta je potpisala. I samo vrlo kratko, veoma kratko kod člana..., mi ne možemo gajiti iluziju da ćemo žrtve i izvršioce dovesti na isti teren, u istoj ravni, ovaj da kaže izvini, ovaj da kaže spreman sam da oprostim i da zaboravim, i da se zadovoljimo time. Naprotiv, to bi bilo nešto slično onom Stockholmskom sindromu, kad se žrtva, da upotrijebim taj izraz, zaljubljuje u delata, ali možemo svojim materijalima da budemo specifičan servis onome koji je po zakonu dužan da uradi ono što treba da uradi. Pomenuo je neko tijelo, da formira država a neko tijelo koje će biti koordinator ovoga. Mislim da je jedina adresa ministarstvo pravde država potpisnica. Ministarstvo pravde je to koje bi moglo da koordinira sa REKOM-om i na tom nivou, a ono neka nađe koji će to organ da uradi, šta će da uradi i tako dalje. Evo da ne uzimam više vreme.

Milan Antonijević: Ja sam svestan toga da smo pola sata probili termin ali sam čini mi se namerno to uradio zato što je ova diskusija bila veoma dobra. Mislim da samo ako možete još kratko pa da zaključimo.

XXX: Iz člana 47. ovo u svim državama da će prihvatit prijedlog o pomilovanju. Govorili smo o dobrovoljnosti, smatram da ovde imaju tri slova koja smetaju za žrtve, za dobrovoljnost. Smatram da bi daleko više ovo koristilo zločincima nego žrtvama, a žrtve bi odbilo sam ovaj zakon jer u ovome članku stoji da samo jedan podatak ako da REKOM bi mogao da se zalaže njemu za smanjenje kazne. Znači zločinci se nagrađuju, žrtve ne dobijaju ništa. Zato u ovome ovde kad kaže ako jedan podatak da o nekoj masovnoj grobnici, ili za otkrivanje drugih počinitelja. Ovo „ili“ da se prekriži u ime žrtava, jer ta osoba koja kaže u „toj i toj jami ima pedesetak osoba“ i zahtjeva da se REKOM založi za njega, da se založi za pomilovanje, šta smo dobili. Saznali smo za tu jamu, otkud njemu saznanje za tu jamu. Ako ta osoba ne bude rekla dovoljno podataka REKOM-u o tom zločinu, da se, ja bi zamolio da se REKOM ne zalaže za toga zločinca za smanjenje kazne.

A on ovde ako kaže samo u slučaju ovome za grobnicu, u kom će se zalagat za smanjenje kazne. I samo da se izbrišu ova tri slova ovdje „ili“, da ostane „i“ umjesto „ili“, da i druge, znači ako je reko za masovnu grobnicu i druge počinitelje zločina, znači to sam ja konkretno sam zločinac „Bio sam ja tu al bio je i moj Safet tu samnom on je vozio autobus gdje je bilo još pedeset ljudi i odvuкао je na drugu stranu ima na tome mjestu to i to“, ili, „Naredio nam je Marko Marković“. Konkretno, da se REKOM ne zalaže, jer ako se bude REKOM zalagao za ove uopštene o ovome nacrtu, odbit ćemo žrtve kao svjedoke. Jer ja ću se prvi onda razočarat kao logoraš, onaj je tamo oslobođen a ja nemam

nikakva prava u svojoj državi za ostvarenje bilo koje naknade.

XXX: Izvinjavam se vrlo kratko evo samo se nadovezujem. Ja vas potpuno podržavam, znači, komisija može ali ne mora, mislim da će tako, komisija će imati velika ovlašćenja, može ali ne mora, zavisno od njegovog, potpuno se slažem to i treba i dobro što ste to naglasili da se definiše, zavisno od njegovog učešća. Da li i na koji način. Znači može, ali ne mora.

XXX: Je, ali ne bi članovi komisije mogli od četrnaest ljudi, ne bi mogli iskoristiti to, dobili smo jednu informaciju hajde ovo je lobiranje iz tri države, dajem primjer samo na nivou država, ovo je naš čovjek, pod navodnicima, izlobiramo ono članstvo koliko ima toga, dao nam je jedan podatak ajmo mu skinut kaznu.

XXX: Ja mislim da je strašno važno u tom pitanju da razgovarate i sa porodicama nestalih. Kolika je ta njihova potreba da dođu do posmrtnih ostataka, pa to je egzistencijalna potreba očeva, majki, sestara, i mislim da nije pravo, da nije nekako mnogo u redu, u moralnom smislu da se to konačna odluka donese bez njih. Za njih je to najvažnije. Čuli ste danas onoga Dragana Pjevača, on će da oprost, neće da zaboravi, ali samo da mu netko preda, da mu kaže gde se nalaze posmrtni ostaci njegovih, da on može da ih sahrani, tko još, to stalno govore, da bi oni, ne znam, smanjili kaznu, ima onih koji kažu i oslobodili bismo ga, samo da nam kažu gde su posmrtni ostaci, da on ima mesto gde će, to je neka potreba za mirenjem sa tim što se dogodilo. Kad on kaže, ne znam netko je danas opet govorio o toj nekoj posreći, o tom vrste kad se i taj izraz uljeva sreće, kad netko nađe posmrtne ostatke. Moramo da ih jako dobro razumemo, tu njihovu potrebu da onda, da onda donosimo neki konačan stav o tome.

XXX: Ja se izvinjavam, upravo sam iz tog dijela jer imam i ja, ja sam iz porodice takve, a bio sam i ja jedno vrijeme, dok sam bio zarobljen, jer nisu znali za mene, isto tako reč nestala osoba, samo srećom ja sam se vratio živ, a ovaj moj rođak oće li da se vrati ikad to je pitanje odnosno vjerovatno neće. Dok je god čovjek živ i traži nekog, očekuje da će se vratiti, živ. Nemojte me pogrešno shvatiti. Mi koji smo bili s druge strane u odnosu na zločince. Zločinac i svi zatvorenici, advokati, sudije, svi dobro znaju da traže milion načina da olakšaju sebi boravak u zatvoru i da ga skrate, oni će tražiti i ovo samo da kažu gdje se nalazi grobnica, i nijedan podatak više ako ne kažu imamo šansu u REKOM-u da izlobiramo da se traži smanjenje kazne tome čovjeku. E, a to molim, pored te potrebe naše, svijetu nas, da se nađu te žrtve, koje se vode kao nestali, da se bukvalno kaže doslovno toj osobi koja hoće da kaže gdje se nalazi masovna grobnica da kaže još podataka. Ako ne bude rekla te podatke, nećemo se zalagati za tebe. Bukvalno ucijenit, da bi ako se dobiju još i više podataka bit će lakše porodicama nestalih. Ne samo da se nađe grobnica. Tri ova slova, eto.

XXX: Što se tiče Bogdane Ivanišević onog tvog komandira policijske jedinice, izvini onaj nego, pitanje je postavio Bogdan. Teško je očekivati da će taj komandir doći i pričati o tome svemu otvoreno, istinski, ako on nema interes neki koji ga dovodi za taj sto, da to kaže. Prisjetimo se malo odredaba europske konvencije o ljudskim pravima koje jamče svakome da nije dužan samooptuživati sebe, i svatko će iskoristiti tu priliku ukoliko nema neki veći interes da kaže, da otkrije tu istinu. A interes će naći ako bude motiviran, opet se vraćam, da će mu se pružiti mogućnost, to će provejavati iz opšte kampanje REKOM-a. Postizavanje sporazuma i mirenja između žrtve i učinioca, postizavanje sporazuma koji će se predlagati sudovima da izriču sudovi te kazne. Moramo motivisati intresom i počinioca i žrtvu. Za žrtvu je motiv vrlo jasan, ne moramo tragati za njim. Ali ajmo malo da vidimo analizirati šta bi to bio motiv i interes počiniocu da nam govori, da otkriva ono što ni na koji način mi ne možemo otkriti ni doći do toga. Dakle moramo imati taj interes i mora taj biti vođen tim interesom kad nam to govori. Zato mora imati mjesto, i prestat ću govoriti, u ovom statutu a prije svega u sporazumu, odnosno u međudržavnom ugovoru, ovo ograničenje suverenih država da će se moći prenijeti na REKOM na način što će moći preuzimati taj jedan dio te funkcije mirenja kroz zaključivanje tih predsporazuma koji

će predlagati sudovima na usvajanje, izricanje kazni.

Mladen Lončar: Evo ja bih iskoristio priliku da se kratko samo obratim i da pokušam doprinjeti ovoj plodnoj i svakako zanimljivoj diskusiji i da se nešto konstruktivno napravi. To je zašto se javljam za riječ, znači. Ovdje se često spominjala medicina pa, ne znam jel ima netko al izgleda da sam ja jedini ovdje liječnik, pa ću malo to iskoristiti priliku. Znači radim sa žrtvama nekih, znači, skoro sad devetnaest godina, pa bi neko svoje iskustvo rekao. Jedno je, baš da nam vrijeme ne ide u prilog jer je sve veći broj svjedoka ono što mi zovemo u medicini, znači to su, posebno znači svjedoci, starije osobe, starije životne dobi koji umiru i ne dočekaju proces, znači, odnosno svjedočenje. Druga stvar, kad je riječ o, ovdje koliko ja mogu rezimirati znači postoje tri, ajmo reći tako, uvjetno rečeno, vrste ljudi, pojednostavljeno rečeno. Znači to su žrtve, svjedoci, to su svjedoci i jedni i drugi, i počinitelji. Prva skupina znači imamo žrtava, gdje smo govorili o principu dragovoljnosti što je svakako ovaj ok, poštivajući njihova, ovaj, traumatsko iskustvo, a drugo su svjedoci, znači razlika je velika između žrtve i svjedoka, znači žrtva može biti i svjedok ali svjedok ne mora biti žrtva je li. Govorimo o toj kategoriji svjedoka, znači, gdje postoji jedan zavjet šutnje i solidarnosti među njima znači i ne žele pričati ne žele govorit. A treba stvarati i raditi na klimi jer uvijek u našem ovom podneblju, na prostorima bivše Jugoslavije, naši, vaši, i tako dalje. Ja moram priznati ja sam po nacionalnosti Hrvat ali nemam svoje zločince koje bi preferirao, jer su, imam jedan princip da kažem da postoje, žrtve su univerzalne, nemaju vjeru naciju niti drugo, jer su žrtve. Isto tako počinitelji ratnih zločina, znači ja vam kao liječnik to govorim, znači nije bitan taj prefiks, njihova nacionalnost, nego njihov mentalni sklop. Najčešće su to, u devedeset posto slučajeva, ono što mi u medicini govorimo poremećaj osobnosti, znači samo stjecajem okolnosti prilikom takvih događanja kao što su bili ratovi oni su došli do svoga onoga bolesnog dijela ličnosti gdje su se izzivili, jer ta zvjerstva koja su radili to ne bi radio normalan čovjek u većini slučajeva i u velikom postotku. E sad, ovo na kraju neću dužiti kad sam dobio priliku da vas sad na kraju ovoga. Ja vam želim puno uspjeha u ovom radu i dapače ako kao voditelj Medicinskog centra za prava čovjeka koji već šesnaestak godina postoji i bavi se žrtvama dapače spreman sam pomoći u konstruktivnom dijelu rada. Ali čini mi se da je malo ovo ovdje bilo rečeno, postavljena visoko ljestvica, ja bi rekao da je to malo utopistički, ovo je, dapače podržavam znači, ali bojim se da je to malo utopistički. Znamo kako je Haag, znamo da su potpisani i donošeni zakoni država članica bivše Jugoslavije sa suradnjom s Haagom i kako to ide, ove institucije od Ujedinjenih naroda, znači da budemo realni, ja govorim kao psihijatar pa moram malo u realitetu govoriti je li, s jedne strane. I s druge strane možda ako se postigne da REKOM bude ono što po zakonu o socijalnoj skrbi, barem u Hrvatskoj, su centri za socijalnu skrb, odnosno, sudionik u postupku. Možda da se postigne da REKOM bude sudionik u postupku a evo toliko malo za razmišljanje

Milan Antonijević: Hvala vam, nadam se da su i pravnici koji su ovde za stolom ipak dovoljno realni bili, hvala vam što ste učestvovali na ovoj sesiji, pa nastavljamo dalje mislim da je večera. Večera je u 19 sati.

Sedmi regionalni forum za tranzicijsku pravdu

16-17. listopada/oktobra 2010.
Zagreb, Hrvatska

Program

Subota, 16. listopada 2010.

- 9:00 – 9:30 **Registracija sudionika i sudionica**
- 9:30 – 10:00 **Otvaranje foruma**
Kristalna dvorana, prizemlje
- Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb
Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Ibro Bulić, tužitelj Tužilaštva Bosne i Hercegovine
Ivo Josipović, Predsjednik Republike Hrvatske
- 10:00 – 11:00 **Inicijativa za REKOM u europskom, regionalnom i lokalnom
političkom kontekstu**
- Jadranka Kosor*, Predsjednica Vlade Republike Hrvatske
Željko Sabo, gradonačelnik Vukovara
Tanja Fajon, zastupnica Europskog parlamenta
Žarko Puhovski, Filozofski fakultet Zagreb
Moderator: Tin Gazivoda, Savjetnik mreže fondacija Otvoreno društvo za
Hrvatsku
- 11:00 – 11:30 **Pauza**
- 11:30 – 14:00 **Javno svjedočenje žrtava/svjedoka ratnih zločina i drugih zločina
povezanih s ratom**
- Marija Lovrić
Ivan Pšenica
Jovan Berić
Ljiljana Alvir
Dragan Pjevač
Vesna Levar
- Moderatorica: Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb
- 14:00 – 15:30 **Ručak**
Kristalna dvorana, prizemlje

15:30 – 17:30

Rasprava o nacrtu statuta REKOM-a i javnom zagovaranju

Radna grupa I: Sastav i izbor članova REKOM-a

Moderatori: Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb

Goran Taleski, Mirovna inicijativa, Prilep

Uvodničar: Midhat Izmirlija, Pravni fakultet Sarajevo

Dvorana Zrinjevac - Tuškanac, prizemlje

Radna grupa II: Ciljevi i zadaće REKOM-a

Moderatorice: Dženana Karup Druško, BH novinari, Sarajevo

Vlasta Jalušić, Mirovni inštitut, Ljubljana

Uvodničarka: Marijana Toma, Radna grupa za izradu modela REKOM-a

Dvorana Maksimir, prizemlje

Radna grupa III: Ovlasti i odnos REKOM-a s pravosuđem

Moderatori: Bogdan Ivanišević, Međunarodni centar za tranzicijsku pravdu

Milan Antonijević, YUCOM, Beograd

Uvodničarka: Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd

Dvorana Gradec, prizemlje

Radna grupa IV: Javno zagovaranje Inicijative REKOM

Moderatori: Dinko Gruhonjić, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Novi Sad

Gordan Bosanac, Centar za mirovne studije, Zagreb

Uvodničar: Lazar Stojanović, Fond za humanitarno pravo, Beograd

Dvorana Panorama, 17. kat

19:00

Večera

Kristalna dvorana, prizemlje

Nedjelja, 17. listopada 2010.

9:30 – 9:45

Dokumentarni film o tijeku konzultacijskog procesa

Koalicije za REKOM

Kristalna dvorana, prizemlje

9:45 – 11:00

Izvješće sa radnih grupa

izvjestitelji/ce radnih grupa:

Dženana Karup Druško, BH novinari, Sarajevo

Nora Ahmetaj, Center for Research, Documentation and Publication, Priština

Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd

Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb

Moderatorica: Daliborka Uljarević, Centar za građansko obrazovanje, Podgorica

11:00 – 11:30

Pauza

11:30 – 12:50

Kampanja 1,000,000 potpisa za REKOM

Moderator: Mario Mažić, Inicijativa mladih za ljudska prava Hrvatska

12:50 – 13:00

Zatvaranje foruma

Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Vesna Teršelič, *Documenta*, Zagreb

13:00

Ručak

Odlazak sudionika

** nije potvrđeno sudjelovanje*

Popratna događanja

• **Predstava Generacija 91.- 95.**

Boris Dežulović / Goran Ferčec / Borut Šeparović

ZeKaeM - Zagrebačko kazalište mladih, Teslina 7

Petak, 15. listopada/oktobra 2010. – 21:30 sati

Subota, 16. listopada/oktobra 2010. – 20:00 sati

više na: http://www.zekaem.hr/predstava.php?predstava_id=34

• **Razgovori povodom izlaska novih publikacija u izdanju *Documente*:**

„Suočavanju s prošlošću u Hrvatskoj – stavovi i mišljenja javnosti i aktera u poraću“

Autori: Kruno Kardov / Dražen Lalić / Vesna Teršelič

„Sjećanja na rat u Pakracu, Lipiku i okolnim mjestima“

Urednica: Maja Dubljević

„Evakuiran u Pakračku Poljanu; dnevničko-memoarski zapisi“

Autor: Đorđe Gunjević

Knjižnica *Bogdan Ogrizović*, Preradovićeve 5

Petak, 15. listopada/oktobra – 11.00 sati

• **Promocija novih publikacija u izdanju Fonda za humanitarno pravo:**

„Vodič kroz reparacije“ više na: <http://www.hlc-rdc.org/Publikacije/1941.sr.html>

„Pravo komandne odgovornosti“

O publikacijama će govoriti Tijana Savkov iz Fonda za humanitarno pravo

Hotel Westin, Dvorana Zrinjevac -Tuškanac, prizemlje

Subota, 16. listopada/oktobra – 18.00 sati

Rasprava o nacrtu statuta REKOM-a i javnom zagovaranju

Radna grupa IV: Javno zagovaranje Inicijative REKOM

Uvodničar i moderatori:

Lazar Stojanović, Fond za humanitarno pravo, Beograd
Dinko Gruhonjić, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Novi Sad
Gordan Bosanac, Centar za mirovne studije, Zagreb

Sudionici i sudionice:

1. Ljiljana Raičević, Sigurna ženska kuća, Podgorica, Crna Gora
2. Nataša Govedarica, Heartefact Fund, Beograd, Srbija
3. Borka Rudić, BH Novinari, Sarajevo, BiH
4. Dženeta Agović, Impuls, Tutin, Srbija
5. Marica Šeatović, član obitelji žrtava, Novska, Hrvatska
6. Ana Kvesić, Europski dom, Vukovar, Hrvatska
7. Jelena Stevančević, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, Srbija
8. Aleksandar Todorović, Civilna inicijativa izbrisanih, Ptuj, Slovenija
9. Biljana Gaća, Forum mladih SDP-a, Vukovar, Hrvatska
10. Tomislav Dujmović, Centar za mirovne studije, Zagreb, Hrvatska
11. Ljiljana Spasić, Građanska akcija, Pančevo, Srbija
12. Dragan Pjevač, Udruženje porodica poginulih i nestalih iz Hrvatske, Beograd, Srbija
13. Raba Gjoshi, Inicijativa mladih za ljudska prava na Kosovu, Priština/Prishtinë, Kosovo
14. Dušan Lopušina, Inicijativa mladih za ljudska prava u Srbiji, Beograd, Srbija
15. Milena Perčin, Udruga *Žena*, Drniš, Hrvatska
16. Borka Vidaković, Udruga *Delfin*, Pakrac, Hrvatska
17. Teufika Ibrahimfendić, Udruženje *Vive žene*, Tuzla, BiH
18. Eugen Jakovčić, Documenta, Zagreb, Hrvatska
19. Tin Nuić, Risol Media, Zagreb, Hrvatska,
20. Milan Cakić, Odbor za građanske inicijative, Niš, Srbija
21. Suzana Kunac, B.a.B.e, Zagreb, Hrvatska
22. Marina Škrabalo, Centar za mirovne studije, Zagreb, Hrvatska
23. Svetlana Vuković, COD Luna, Rudo, BiH
24. Radomir Jagodić, NVO Izbjeglica, Rudo, BiH
25. Marko Veličković, Centar za razvoj civilnih resursa, Niš, Srbija
26. Jovan Berić, član porodice žrtve, Varivode, Hrvatska
27. Darija Marić, Documenta, Zagreb, Hrvatska
28. Katarina Vučković, NVO Proni, Brčko distrikt, BiH
29. Srđan Antić, Nansen Dijalog centar, Osijek, Hrvatska
30. Mirko Klarin, Agencija Sense, Hag, Holandija
31. Mladena Tadej, Documenta, Zagreb, Hrvatska
32. Drago Pilsel, slobodni novinar, Zagreb, Hrvatska
33. Maksima Topalović, NVO Alternativa, Kakanj, BiH
34. Zsuzsana Scerences, Nezavisno društvo novinara vojvodine, Novi Sad, Srbija
35. Nedim Sejdinović, Nezavisno društvo novinara vojvodine, Novi Sad, Srbija

36. Aleksandra Banjanac Lubej, Žurnal24, Ljubljana, Slovenija
37. Danilo Marunović, reditelj, Podgorica, Crna Gora
38. Sandra Farkaš, Udruženje žena Peščanik, Kruševac, Srbija
39. Tijana Savkov, Fond za humanitarno pravo, Beograd, Srbija

Posmatrači

Jonathan Sisson, Swisspeace, Švajcarska
Admir Duran, Impunity Watch, Srbija

Trankript audio zapisa

Gordan Bosanac: član Koalicije za REKOM i Lazar će nam dati uvodne neke napomene kao uvod u ovu temu. Tu je i Aleksandar Batez, a on će voditi zapisnik sa ove rasprave. Sutra izvjestiti do čega smo došli u ovoj raspravi na Plenumu koji je predviđen za sutra ujutro. Cilj kao i ova tema se našla na dnevnom redu po meni je vrlo logično jer je čitava ova Inicijativa za REKOM došla do onog trenutka kada to više nije samo priča civilnog društva u regiji. Kada smo mi međusobno raspravljali uopće kako postaviti inicijativu, kako da Statut izgleda, dakle ona je sazrijela i mora ići prema van. Ona je već jednim djelom izišla prema van prema građanima a isto tako moramo biti svjesni da nisu samo cilj zagovaranja, javnog zagovaranja, nisu samo građani i građanke prostora bivše Jugoslavije, nego neke vrlo specifične grupe, kao što svi znamo političari i političarke. Jutros smo vidjeli jedan oblik političke podrške koji je već odrađen, jedan dio javnog zagovaranja je odrađen, ali puno toga je još pred nama. Tu su takođe i pravosuđe i ljudi koji se bave pravosuđem, vjerske organizacije, odnosno sve one s kojima smo do sada imali konzultacije i postavlja se pitanje na koji ćemo način u slijedećih ustvari koliko nam, 8 mjeseci preostaje prije nego li bi predali primjer Statuta vladama u našoj regiji. I kada smo isto tako pričali o tome koji je jedan od ciljeva gdje će se takođe treba zagovarati, gdje smo počeli javno zagovarati jesu i evropske institucije s time da je tu odmah došla, ja bih rekao, jedna vrlo pametna primjedba o tome, naprimjer da li želimo da Evropske Unija provodi politiku uvjetovanja za REKOM kao što je to provodila za Haški tribunal, da se sile vlade da neće biti pomoći ako neće surađivati sa REKOM-om i tu se već jedan važan argument da cilj ove inicijative nije da se napravi otpor među građanima prema REKOM-u kao što građani imaju otpor prema Međunarodnom kaznenom sudu u Hagu za bivšu Jugoslaviju. Dakle ne bi voljeli uopće da nam se dese neki takvi fenomeni jer ideja je da REKOM uistinu bude ne samo inicijativa nevladinih organizacija civilnog društva nego što većeg broja građana i građanki. Isto tako znamo da će se prikupljati milion potpisa. Samo ću reć da nećemo danas pričati previše o toj akciji oko prikupljanja, jer sutra je zasebna tema oko prikupljanja milion potpisa. To je jedna važna komponenta u cijeloj kampanji javnog zagovaranja, ali za to imamo sutra rezervirano vrijeme, tako da ne moramo danas o tome, ali možemo uistinu pričati kako preći brojne zagovaračke prepreke prema političarima kao što sam rekao vjerskih zajednica, pravosuđu a i opće široj javnosti. Toliko od mene kratko za uvod. Da li ti imaš Dinko nešto za dodat. Ok, Lazare izvolite vi, vaša uvodna riječ.

Lazar Stojanović: kad čovek vidi spektakl koji smo imali danas koji obično imamo kada je Forum. Ovo je sada 7. Forum, pomisli da nešto veoma moćno, veoma delotvorno i nešto što ne može nikad da bude poraženo, stoji iza ovoga jer to deluje spektakularno. Dolaze šefovi država, odigrava se u nekim kristalnim dvoranama. To je naravno samo jedan aspekt stvari koje radimo. Drugi aspekti izgledaju manje spektakularno i oni možda tek čekaju da postanu uspešni, da postanu delotvorni. Počeo bih time kako je ova inicijativa nastala paradoksalno pre nego što je nastala. Pre nego što je osnovana Inicijativa za REKOM, pre nego što je Koalicija za REKOM osnovana 2008. godine, još krajem 2005. godine Fond za humanitarno pravo organizovao je jednu veliku konferenciju kulturnih radnika iz regiona, iz svih država i krajeva na teritoriji bivše Jugoslavije u Beogradu i to je bilo veoma, veoma dobro, veoma uspešno. Mislim nisam nešto primećivao ni pre ni posle toga konferencije tog kalibra i među zaključcima te konferencije bilo je da je neophodno zajednički krenuti ka utvrđivanju činjenica jer bez toga ne možemo rešiti ništa. Čini mi se, pošto sam učestvovao u tome, da je nekako bilo mesto i trenutak kada se ta ideja rodila, a onda je ona povezivanjem značajnog broja nevladinih organizacija dobila oblik koji ima i krenula taj svoj put od trnja do zvezda time što je započela konsultativni proces. Više od dve godine konsultativni proces je bio glavni oblik, moglo bi se reći i jedini oblik rada koalicije sa javnošću, pa time je i jedini oblik zagovaranja u toj javnosti. Osim toga korišćena je svaka prilika da kada ljudi koji to rade imaju priliku da daju intervju kada ih neko pozove da nešto pokažu ili kažu, kada treba nešto da kažu o svojim organizacijama da oni koriste takve prilike da onda ukratko objasne šta je to Inicijativa za REKOM, da to postoji, da je to lansirano i da je to jedna stvar na duži rok. Prvenstveno, i to je jedna vrsta mobilisanja one javnosti koja treba da pruži podršku inicijativi koja treba da se

pretvori u nekakve njene predstavnike na terenu, odigravala se u konsultacijama sa raznim grupama, pre svega zainteresovanim grupama, žrtvama, porodicama žrtava, veteranima, pravnicima, mladima, mislim sa najraznovrsnijim društvenim grupama koje su imale priliku da u jednom procesu koji se zvao Šta je REKOM raspravljaju o potrebi jedne ovakve inicijative, kasnije uspostavljene međudržavne komisije, a i o tome kako bi to moglo da se radi, gde bi sve to i kojim sredstvima trebalo da se radi. Onda se u jednom momentu došlo do zaključka i tu sad počinje naša prava priča o javnom zagovaranju da je potrebno izaći u široku javnost, da je potrebno nekako vratiti se svim građanima i da treba izaći u javnost u punom sjaju. Znači sa nekim programom, sa nekim dokumentom i sa nekom jakom propagandnom delatnošću koju ta javnost mora da primeti, ne može da je zaboravi tako. To je bila kampanja upoznavanja javnosti s tim da REKOM postoji i šta je REKOM i sastojala se prvenstveno, lansirana je 01. juna ove godine, znači pre 4 i po meseca i sastojala se prvenstveno od istupa u masovnim medijima sa televizijskim spotovima za koje mislim da ste svi imali prilike da ih vidite, radio džinglovima i podliscima, inserterima u štampi. Ona je na osnovu rada jednog tela koje se zvalo kreativni tim, koje više ne radi i na osnovu jedne uspostavljene strategije zapravo definisalo kao ciljnu grupu te kampanje prvenstveno mlade i žene, ali ono što je za nas najvažnije ne žrtve i porodice žrtava jer je ocenjeno da mi zapravo njih već imamo za ovu inicijativu predmet da grupa u kojoj se vrši javno zagovaranje prvenstveno predstavlja mlade i žene, dakle jednu široku populaciju koja nije imala nužno neki neposredan kontakt sa ratom. Drugo, ocenjeno je da bi bilo dobro pošto je već postojala odluka da se čitava ta inicijativa okončava podnošenjem dokumenta parlamentima svih država u regionu i to nakon sakupljanja tih milion potpisa, onda je ocenjeno da bi tu stvar trebalo voditi, tu kampanju tako da ona prati faze tog procesa. Dakle da prvo objavi naše postojanje, da ljudi znaju ko smo, šta smo i šta radimo, zašto postojimo, da zatim pokuša da u jednom što širem luku obuhvati tu javnost čiju podršku očekuje i da paralelno sa kampanjom prikupljanja potpisa krene u jednu jaku kampanju koja bi ljude navodila da potpišu, koja bi im davala to da je za njih dobro da se priključe ovoj inicijativi. Sad, taj prvi deo kampanje je obavljen i on je završen. Dakle počeo je 01. juna i završen je 15. jula. Obuhvatio je stvarno sve glavne centre u regionu i sve glavne medije u regionu i prema proverama koje smo vršili odradio je taj posao. Ljudi su doista doznali šta je REKOM, počeli da prepoznaju naše slogane i znakove i ako tako mogu da kažem prilično povoljno, ali mlako reagovali na to. Nismo iz te kampanje dobili praktično nikakav porast članova koalicije u tom momentu. Zatim smo počeli da pribegavamo drugim sredstvima, računajući da ako su mladi, naročito obrazovaniji mladi ljudi naša ciljna grupa, da će oni verovatno bolje reagovati na medije koji su, kojima se oni već služe u druge svrhe prvenstveno, recimo internet. Mi smo već pre toga imali, koalicija je imala na internetu jedan sajt koji nije funkcionisao baš nešto naročito dobro u smislu što brojke nisu pokazivale da je on naročito privlačan za tu publiku. Tako da smo paralelno sa ovim prvim delom kampanje lansirali nov sajt, sajt koji se zove „zarekom“ koji daje opciju potpisivanja, dakle priključivanja koaliciji i koji daje nekoliko osnovnih podataka o tome ko smo, šta smo, šta radimo na način koji bi trebalo da prvo istakne vezanost ove inicijative ili zasnovanost ove inicijative na problemima restitucije žrtava, ali isto tako da bude atraktivan i vizuelno i zvučno, tako da ljudi ne izbegavaju taj sajt. Razume se čim smo postavili sajt postavili smo i nekih desetak banera, u raznim centrima, na jakim portalima koji vode na taj sajt i tu smo odmah imali veći efekat nego sa celokupnom ovom kampanjom pre toga. Hoću da kažem da se tim jednim indikatorom. Da se prvo razumemo mi oko jedne stvari. Mislim najbolje je da se ispitivanjem javnog mnijenja precizno utvrđuju efekti kampanje. To je način na koji se to radi. Ali to je skupo kao vrag i ne dolazi uopšte u obzir da mi to radimo. Ali mi koristimo neke posredne indikatore kao što je ovaj o kojem vam govorim da bismo videli šta radi, a šta ne radi. Mi smo za ovaj prvi deo kampanje je li, utvrdili da doista iz toga ljudi koji to vide znaju ko smo, šta smo, šta radimo, kud smo krenuli, ali priključivanja koaliciji gotovo da uopšte nije bilo. Sajt koji smo napravili do danas ima 288 novih članova koalicije, kad to uporedite, to je trećina od ukupnog broja članova koalicije koje imamo koja je 985, to je uradio taj sajt. Druga stvar, poučeni iskustvima koja su inače trenutno hit u tom strateškom marketingu. Gotovo svaka knjiga o strateškom marketingu navodi vam primere Baraka Obame koji je pomoću, u vrlo velikoj meri, pomoću fejsbuka dobio izbore i slučaj demonstracija u Iranu koje je država pokušala da zataška i da ukloni i da ne stignu u medije, da se ljudi ne obaveste o tome. Međutim tviter je učinio tu stvar javnom. Uostalom kažu na zapadu, ako niste na fejsbuku onda ne postojite. Tako da smo mi sledeće primere drugih velikih organizacija za

ljudska prava i velikih nevladinih organizacija otvorili svoju stranicu na fejsbuku 29. septembra, znači pre dve sedmice. Za te dve sedmice dobili smo 690 ljudi, podršku 690 ljudi, što za dve sedmice čini dve trećine naše koalicije ili tačno onoliko koliko smo ukupno u koaliciji za tri godine imali bez sajta koji je uveden. To su brojke, međutim nije sve u tim brojkama. Ono što je važnije kod tih socijalnih mreža kakav je fejsbuk, to je što se ljudi ukrštaju na nepredviđene načine koji se umnožavaju, što odjednom vi dobijate energije koje niste ni inicirali vi, niti su one neposredno iz vašeg programa koje su socijalna energija. Ako idete na podršku, to jeste pravi način. E sad, ima jedna metafora koja naročito iritira neke ljude, naprimer iritira Natašu kad joj ja pomenem, a to je da ove stvari koje plasiraju nešto vrlo nepopularno, vrlo dosadno, vrlo daleko od ljudi. Znači problemi o kojima mi govorimo bliski su žrtvama ali ne i širokoj populaciji, onda morate da radite da funkcionišete kao krpelj. Znači vi morate da sišete nečiju tuđu krv da biste živeli. Znači vi ćete funkcionisati u javnosti samo ako budete okačeni na neki drugi jak kulturni ili politički događaj, na neko zbivanje koje vam daje energiju i koje vam daje okvir u kojem vi možete da plasirate tu svoju stvar kao zanimljivu. Poslednji primer uspešnosti ove formule bio je nastup koalicije u Banja Luci gde smo išli u sred političkih izbora u vreme kada bi verovatno ova naša tema trebalo da bude potpuno marginalizovana jer se ljudi bave potpuno nečim drugim, ali ako pronađete kopču s tim, vi onda njihovo zanimanje za izbore koristite da ga pretvorite u zanimanje za posao koji radimo. To je uvod u sledeće korake i ja ću sad za 5 minuta da vam pobrojim neke od sledećih koraka. Možda ćemo u diskusiji više, jer sam obećao 15 minuta i ne bih hteo da idem izvan toga. Mi više ne idemo sa spotovima na televiziju u ovom trenutku. Idemo sa televizijskim emisijama u kojima se razgovara o REKOM-u i što atraktivnije ljude dobijemo i što to budu ljudi koji bolje govore, mi ćemo imati više uspeha i što se više budemo vezivali za neke jake događaje u sredinama gde radimo, imaćemo veću podršku. Znači mi sada idemo u jednu seriju od tridesetak televizijskih emisija do kraja kampanje. Zatim, jedno je milion potpisa, milion ljudi koji vas podržavaju i to je verovatno najveća vrednost ako to imate. Međutim realnost je da 10 moćnih ljudi vredi više nego hiljadu ljudi koji nemaju društvenu moć. Pošto mi očekujemo da vlade, parlamenti treba da stanu iza ovoga dokumenta. Moramo da pođemo od toga našta su oni osetljivi. Milion potpisa mnogo lepo izgleda, ali oni na to nemaju razloga da budu osetljivi jer milion u odnosu na trideset miliona ljudi u regionu znači svega 3%, stvar je manje više simbolična i ti ljudi nemaju moć ozbiljnog pritiska na centre odlučivanja koji do toga treba da dođu. Centri odlučivanja u svakoj sredini su uticajni ljudi, uticajne organizacije u toj sredini, verske zajednice, naprimer jake privredne institucije, političke partije, ako hoćete uticajno je udruženje lekara, udruženje književnika, poznati košarkaši i teniseri, ali i mi ovde sedeći ako se poogledamo u ogledalo pa možemo da kažemo da nas ima milion verovatno nećemo imati baš tako veliki uticaj. Da bismo te ljude dobili u sredinama kuda odlazimo, gde radimo. Mi sada koristimo jednu predstavu koju ste mogli da vidite juče ili da je vidite večeras i to ne zato što društveni moćnici, što politički moćnici obožavaju da idu u pozorište. To nije fenomen, to nisam primetio da nešto posebno vole da idu u pozorište, ali ako im vi napravite jednu feštu u nekom gradu gde je kulturna ponuda relativno mala i ako ih uključite u to time što ste ih posebno pozvali da im nešto objasnite, ispričate, da se oni pri tome zabave i da eventualno popiju jedno besplatno piće, onda ćete imati sa svakim gostovanjem te predstave stotinak ljudi od kojih je barem 50 značajno za sredinu u kojoj radi. Pri tome ti ljudi malo sa tim svojim puškicama skupljaju i te potpise, malo se družu sa tim ljudima koji su u foajeu koji su došli da tu predstavu vide, i nama se učinilo da je rad sa takvom predstavom dobra stvar, a onda zahvaljujući gospodinu Eugenu Jakovčiću, kome to nije jedina zasluga. I ovo što danas sedimo ovde takođe je u velikoj meri njegov radi i njegova zasluga, izabrali smo baš ovu predstavu. I onda se odjedanput pojavilo, pa dobro zašto mi ne bismo 5, 6 različitih predstava. Pa ne, gostovanje ove predstave nosi marku. Ta predstava je takođe deo našeg brenda i ne treba da ih bude više, treba da se zna da kad ta predstava stigne na neko mesto da su već ljudi čuli da je ona na nekom prethodnom mestu radila. Dobro. Evo za kraj. Kad krene kampanja potpisa, onda će da krene spot koji treba da radi efikasnije nego ovaj prvi spot zbog toga što je usmeren direktno na poziv na jednu akciju, a to je „daj potpis“. A ovaj prvi je bio više nekako daj pridruži se koaliciji ili podrži pa je to malo neodređeno. Ovo mora da bude sinhrono i mora da ide u vreme te kampanje, znači za prikupljanje potpisa, i tada naravno idu džinglovi i druge ove razne sitnice koje normalno idu u kampanji. E sad ću ja ovde da stanem pa da vidim šta vi imate da pitate pošto ne bih hteo da otvaram dve tri teme pa dapričam još deset minuta.

Dinko Gruhonjić: hvala Lazare. Da vas ja pozdravim. Hvala što ste danas došli. Ja sam siguran da ćemo imati o mnogim stvarima da pričamo, pre svega da čujemo od vas. Jako mi je drago što vidim u publici ljude koji se uglavnom vrlo dobro razumeju u temu javnog zagovaranja, temu uopšte kampanja, temu medija na kraju krajeva, tako da ne sumnjam da će ovaj razgovor biti vrlo efikasan ili na hrvatskom učinkovit. Samo mislim da je pravi tajming za ovaj naš razgovor zato što ćemo novembra meseca Lazare, ako se ne varam, imati abdejtovanu verziju naše kampanje u koju možemo da ugradimo i sugestije koje se čuju, koje nam se učine korisne danas na ovoj radnoj grupi. Znači vaše sugestije su vrlo dobro došle i sigurno ćemo se setiti ovako zajedno nešto što je promaklo nama koji smo ipak daleko manja grupa ljudi i ono što je naš najveći hendikep zato što smo neprestano unutar procesa i znate kad ste unutar neke stvari tako duboko onda vrlo često zapravo i ne vidite kako se to spolja posmatra pai kao političari izgubite smisao za realnost, tako da nije loše da se ponekad i na ovaj način otriježniti. Mene se danas posebno dojmilo ono što je rekao, između ostalog ono što je rekao profesor Žarko Puhovski. Mislim da je tu pogodio u sridu, kako bi se reklo. On je rekao da će se inicijativa naći u sendviču između političara koji ne bi da uzburkaju svoje izborne baze i velikog broja ravnodušnih građana. Otprilike to i jeste glavni izazov za javno zagovaranje ove naše inicijative kako ja to vidim. Dakle to je jedan prokletu težak posao. Da ne banalizujem previše, da ne zvučim neukusno, ali znate kad biste skupljali milion potpisa podrške za koka kolu išlo bi teško, a kamo li za neku priču koja je toliko teška, koja je toliko sofisticirana i za koju nas neprestano ubeđuju da je se manemo i da se kako se to kaže, okrenemo svetloj budućnosti i da će samim tim stvari kada ovaj region postane ekonomski prosperitetan, da će to sve, rane same od sebe da zacele. Mislim da je to čista prevara. Druga prevara koju nam nude jeste priča da to nije medijski atraktivna, kako se to kaže. Opet jedan ružan izraz, ali dobro. Mislim da je to čista laž, jer ja kao čovek koji sam novinar vrlo dobro znam da recimo ako se setimo slučaja sa emitovanjem filma o škorpionima u Srbiji. Pretpostavljam da znate taj slučaj, pretpostavljam da znate koliko je to bilo gledano. Pretpostavljam da znate na kakve je odjeke u javnosti naišao samo jedan takav film. I da recimo od slučaja kada smo mi pokrenuli inicijativu u Novom Sadu jedna ulica dobije ime po Srđanu Aleksiću onom mladiću iz Trebinja koji je stradao zato što je branio Bošnjaka u centru grada pa su ga pod navodnicima njegovi ubili. Taj film je na javnom servisu Srbije repriziran četiri ili pet puta, a na internetskim forumima ja nisam naišao ni na jedan negativan komentar. Dakle nije tačno apsolutno da javnost nije zainteresovana, prosto nemoguće je da javnost nije zainteresovana, nažalost je nemoguće zato što mi smo svi javnost, i svaki od nas nosi neku svoju traumu zbog devedesetih godina. sledeća stvar o kojoj bi ja voleo da govorim i čujem vaše mišljenje kako prići političarima i obavezati ih da podrže inicijativu. Ovo je sad sve lepo. Dobili smo podršku Tadića, Josipovića, dobili smo podršku Evropske komisije, evropskog parlamenta, dobili smo crnogorskog parlamenta. Ići ćemo kod ostalih predsednika, ali znate kakvi su političari. Oni su dosta prevrtljivi, je li, a mogu i da povuku podršku. Tako da to će biti veoma veliko iskušenje za nas s obzirom da smo čuli danas isto tako da u tim političkim elitama zapravo ima još jako puno sveta, jako puno onog sveta koji jednostavno nije zainteresovan da se ta priča ikad izvuče na površinu iz ličnih razloga. Lazar je bio pesimista što se tiče istraživanja javnog mnijenja, a možda možemo i da navučemo neka sredstva da se to uradi. Da gledamo to 27,14... evo odlična ideja. Samo sa javnog servisa mislim da će to. Lazar je govorio o internetu i internet je odlična stvar za uključivanje pre svega ovih internetskih generacija mladih koji više. Neki od njih i nisu više toliko mladi, apsolutno zreli ljudi, ali mislim da ćemo paralelno s tim morati ići na javne servise u regionu. Ne znam da li znate da je Srbija svetski rekorder u proseku gledanja televizije po glavi stanovnika. Da, pretekli smo Ameriku. Četiri sata dnevno se kod nas gleda tv. I kod nas na Balkanu znate postoji ona rečenica: reklo je na televiziji, znate kad se koristi to, samim tim je istina naravna stvar. Tako da mislim na kraju krajeva javni servisi su nam vrlo dužni s obzirom na njihovo ponašanje tako da od 90-tih godina. Javni servisi su na žalost u regionu opet uvezani s političarima i pod direktnim političkim uticajem uz časne izuzetke ako ih uopšte ima. Tako da će ta priča o javnom zagovaranju ići paralelno sigurno. Tako da ja ne bih dužio. Ja sam sad samo nabacao neke moje brige koje me more. A sada bih pozvao vas ili Gordane ako ti imaš još nešto da dopuniš, pozvao bih vas da se uključite, evo Nataša je već imala jednu zanimljivu ideju, tako da to kažeš u mikrofon ako nije problem.

Gordan Bosanac: možda samo pravilo kako da. Mi ćemo bilježiti kako dižete ruke pa ćemo davati riječ. Samo se predstavite, ime i prezime i od kud dolazite.

Nataša Govedarica Artefakt fond Beograd: moja nježna sugestija je bila da se pokuša naći kompanija koja se bavi, odnosno agencija koja se bavi istraživanjem javnog mnijenja koja bi to uradila kao pro bono, nadajući se da takvo nešto postoji. Ako sam već dobila mikrofona ja bih samo željela par komentara i sad ne znam baš kojim redoslijedom. Možda da podijelim s vama jedan utisak iz ovog prvog dijela kampanje koji se odnosi na emitovanje spota, džinglova, objavljivanjem podlistaka u dnevnim listovima. Ja mogu da kažem da kao pratim iznutra šta se dešava u REKOM-u i da sam dovoljno van priče da mogu da se posmatram kao jedan običan gledalac, kao jedan običan stanovnik Srbije. Meni je nekako moram da priznam prilično promakao taj prvi dio kampanje, nekako mi je bila neprisutna. I sad ovo što ste vi Lazare rekli oko nevelike posjete sajtu, nekako nevidljivim rezultatima u prikupljanju novih članova ide u prilog tome da to stvarno nije radilo posao ali tu treba razmisliti kao što je Dinko rekao radije o načinu kako to nekako učiniti ili prisutnijim ili ovo 1543 puta zvuči da je jako puno taj spot bio na televiziji. Ne znam koji broj servisa, koji broj televizija je ovo emitovao i koji su to termini i ostalo, ali ja mogu iskreno reći da osim onog dana kad je kampanja lansirana pa sam to gledala kao izvještaj, da sam ja taj spot vidjela samo jednom. Radio džingl nisam vidjela nikad, podlistak nisam vidjela nikad. Tako da eto to je nešto što sam htjela da vam kažem. Druga stvar se tiče fejsbuka. Ja sam sama velika korisnica fejsbuka u vrlo korisne svrhe, rekla bih, dosta stvari saznajemo tamo. Mislim da je to odličan način zato što je jeftin, zato što svih nas šesto, broj će vjerujem rasti, pretvara u neke vrste aktivnih zagovarača, međutim ono gdje moram staviti jednu rezervu je da mi nekako prilično stvari posmatramo iz svojih cipela i to je dosta normalno, ali bojim se da internet i dalje nije toliko prisutan, toliko korišten u najširoj populaciji. Znači ako izuzmemo glavne gradove i određeni uzrast, to je i dalje tanko i tiho tako da bi u svakom slučaju voljela da televizija bude i dalje jedan od važnih načina promovisanja. I htjela sam da vas pitam oko emisija koje ste najavili. Kako vi zamišljate da to izgleda.

Lazar Stojanović: ako vi želite ili ako imate spremnih nekih tema i pitanja, ajmo prvo to.

Milan Cakić Odbor za građansku inicijativu iz Niša. Ovako, ja ću biti dosta kritičan. Odmah da najavim na početku. Dakle ono što je gospodin Lazar rekao. U jednom trenutku ste rekli da nije bitno toliko da građani i građanke znaju, da su te određene konkretne ciljane grupe bitnije. Ja se s tim ne bih složio zbog toga što možemo da dođemo u situaciju da se ova naša priča desi, dakle da se komisija uspostavi i da izda finalni izvještaj ali da nema tih efekata koje mi želimo da postignemo uopšte celom ovom pričom i celim ovim naporom. To je jedna stvar. Sad što se tiče toga, efekta prvog dela kampanje da ljudi nisu doznali baš toliko za priču i mislim da sad neću da se mešam u posao kreativnog tima, neću ja da nekom solim pamet, pričam kako je to trebalo da izgleda spot. Dakle pričam za Srbiju i pričam samo za televiziju pošto štampu i radio nisam video te stvari. Dakle mislim da se iz samog spota ne vidi dovoljno jasno o čemu se radi, da nije u tom smislu efektan. Sad što se tiče fejsbuka. Ta brojka od 690 je užasno mala zato što grupa Stop gej paradi Ubi pedera je za dva dana prikupila preko 12 000 lajkova, 50 hiljada evo intervencija. To je jedna stvar, a druga stvar tih 690 ljudi su uglavnom već u organizacijama koje jesu članovi koalicije, dakle to su ti isti ljudi otprilike. To je jedna ogromna masa, grupa i stranica na fejsbuku. Užasno me nervira kad mi se kabl od slušalica na mp3 plejeru zamrsi. Takve stvari ima, pa prosto to je samo još jedna stvar u masi tako da mislim da ni tu nije bilo dovoljno uverljivo. I za kraj još jedna stvar. Juče je gospodin Redžep Ljušta iz Mitrovice rekao da je jako bitno uključiti verske zajednice. Mislim da je Srpska pravoslavna crkva i dalje veoma, veoma institucija u koju građani Srbije imaju najviše poverenja. Njih nigde nisam video u ovoj priči i prosto to je neka sugestija da se i oni uključe na neki način ukoliko nisu. Ja ne znam da su uključeni.

Marko Veličković Centar za razvoj civilnih resursa iz Niša: pošto se već pomenulo istraživanje javnog mnijenja kao skupa mogućnost ja mislim jeste svakako skupo ali to jeste ... da istovremeno istraživanje javnog mnijenja može da bude veoma značajno. Može da bude jedan snažan mehanizam pritiska jer vi u takvom istraživanju možete da zahtevate odgovor na ono pitanje koje može da generiše rezultat koji je za vas veoma povoljan i da to prikazete

kao vest koja može da bude značajnija nego da ste skupili milion potpisa. Znači ako vi u svakoj državi ex Ju dobijete dovoljno 40% ljudi da kaže potrebno je da se imenuje svaka žrtva, svaki zločin. Nebitno da li će to da bude sad ta komisija. Vi ćete stvoriti tu atmosferu koju će političari da prepoznaju to kao pritisak javnosti. Naravno da oni znaju da je komisija jedino rešenje za to. Neće oni biti dovoljno hrabri da daju neka originalna rešenja koja nikada do sad nisu funkcionisala nigde u svetu. Takođe istraživanje javnog mnijenja može da nam da zaista mnogo jasnije i kredibilnije odgovore na sva ova pitanja i teme o kojima raspravljamo a vezano za javno zastupanje pa čak možda i šta treba sve da obezbedi budući kredibilitet rada te komisije. Mislim, možda ti podaci neće biti interesantni toliko za javnost. Ali zna se, u javnosti se ide sa potrebom građana da znaju. I ne verujem, vi tu pucate na sigurno. Nemoguće je da takvo jedno pitanje da će 15% građana da vam kaže, da mi smatramo da treba 85% ljudi da kaže ne, nije to potrebno uopšte. Znači to može da bude isto jedno sredstvo pritiska.

Suzana Kunac: nekoliko komentara vezano za televiziju i spotove. Ja isto dijelim mišljenje kolegica i kolega koje je izgovoreno do sada i naglašavam da negdje nismo bili sretni sa vizuelnim kvalitetom spota. Da je spot mogao bit kvalitetniji, bolji i jasniji i precizniji, drugačije rađen. Možda čak i kontekstualniji. O tome su se rasprave vodile, dobili smo proizvod koji smo dobili. Možda na tome trebamo nešto naučit. Možda takav apstraktan pristup nije dobar za javnu televizijsku kampanju i slažem se sa kolegama i kolegicama da televiziju ne smijemo ispustiti kao medij koji još uvijek na ovim prostorima doista ima najviše uticaja. To istraživanja pokazuju, to ne moramo ponovno istraživati, to zaista sigurno znamo, jel, dakle to je činjenica. Najveći uticaj ima javna televizija u cijelom regionu. Ako hoćemo kampanju koja će imat vidljivost moramo napraviti bolji spot, kvalitetniji spot, jasniji spot i moramo ići na javne televizije. To je što bi ja rekla za budućnost. Što se tiče, takođe bi se s kolegom složila, rad s građanima i potpisivanje je nemoguć napor ali stvarno kolega da zaista jeste između političara koji neće talasat svoje biračko tijelo i negdje između građana koji se bombardiraju od arijela do kalgonita i koka kole i ripleja možemo sad uć u taj cijeli 38,45... košmar svih poruka koje do građana stižu u jednoj recesijskoj situaciji, kriznoj. Mi imamo užasno težak zadatak. To niko ovdje nije nesvjestan, iskomunicirat temu koja je jako senzibilna, kompleksna i teška i temu, kako ste to i sami rekli, koju bi najrađe okrenuli glavu jer nas čeka neka druga budućnost a ovo će proć samo nekako. Zato sa građanima trebamo raditi, zato nam treba tih milion potpisa. Ja sam duboko uvjerena da nikakva televizijska kampanja niti bilbordi, niti džinglovi, niti internet, ni fejsbuk, ni tviter, niti svi medijski prostori koje imamo na raspolaganju u tom PR-ovskom strogom smislu. Dakle kao neko ko dolazi iz javne zagovaračke organizacije a time se bavi dugo nema nikakve suvisle u ljudsko pravačkoj kampanji bez građana samih i bez tog da dobijemo građane na svoju stranu. Mislim da je to negdje vrlo bitan, vrlo bitna dimenzija ove priče, i da ukoliko to zanemarimo mislim da imamo ja bih rekla šuplju priču. Ja ću zasad stat ovdje pa dat drugima još prostora da govore.

Marina Škrabalo, članica Centra za mirovne studije i samo bi htjela se možda nadovezati na neke i možda samo istaknuti jednu stvar koju sam ja čula sada upravo, pa mi se kroz nju otvorio jedan veliki upitnik. Mislim da je jako važno u ovoj fazi odmah konstatirati da milion potpisa nije samo po sebi dovoljno. Niti predstavlja većinu potpisa, niti je to najsnažniji argument koji može zapravo na neki način natjerati ili motivirati političare da donesu odluku o izlaganju vlastitog političkog kredibiliteta, pa i izlaganja i rizicima toga da stanu iza službenog osnivanja REKOM-a. Ali da se vratimo na ovo što je rekla Suzana, nešto što mi u Hrvatskoj jako dobro znamo iz naših nekih inicijativa i iz pokušaja prikupljanja potpisa za referendum o ulasku Hrvatske u NATO pakt. To je kredibilitet koji vam niko ne može oduzeti. Sam proces prikupljanja tih potpisa daje legitimitet ovoj inicijativi, a samim time i stvara i zbivanje, stvara jednu aktivnost koja je interaktivna i koja je ogromno izvorište priča, iskustava kroz koje se onda može zapravo komunicirati značaj te iste inicijative za tih milijun ljudi. Možda ne za svih 30 milijuna, ali za tih milijun svakako. Mislim da je potrebno unaprijed dobro osmisliti i obrazložiti zašto je milijun potpisa. Što je značenje toga kako bi svatko ko prikuplja potpise i koji će bit izložen na cesti različitim poniženjima i mnogim demotivirajućim momentima, u svakom trenutku za sebe znao ili znala zašto to radi, jer jedino na taj način može komunicirati sa drugima. A druga stvar je da se ne dogodi ikome slučajno situacija da ovo što je tu izgovoreno se izgovori na nekom domjenku s političarima, pa čak i u najboljoj namjeri i Na način ma znate šta, nisu važni ti

potpisi. Važno je da se dogovorimo sa SPC-om ili hrvatskom katoličkom ili ovim našima tu. Neka oni to podrže pa sad više manje sto hiljada potpisa. Važno je da je to jasno koja je uloga te cijele aktivnosti i da se zapravo formuliraju nekakvi argumenti za i protiv za sve one koji će to napadati. Druga stvar ja sam osobno, htjela bih istaknut da sam jako sretna što je napokon na ovome Forumu ugledala svjetlo dana jedna izuzetno drgocjena knjiga, a to je istraživanje, vrlo detaljno istraživanje javnog mnijenja o suočavanju s prošlošću u Hrvatskoj koja nam je po prvi puta dala izuzetno precizne informacije o različitim kontradiktornostima, ali je iznjedrilo i glavnu poruku koja se više ne može poreći, a to je da građani u Hrvatskoj bez obzira na sve svoje pristranosti i različitosti i svjetonazorska iskustva žele proces suočavanja s prošlošću. Nemam tu postotak jer mi je knjiga. Tako preko 70% njih smatra da je to proces koji je vrijedan i da treba. Znači nama trebaju podaci. Htjela sam reć kako je kod vas u Srbiji kako je isto rađeno, rađeno je u drugim zemljama. Treba se osloniti i dobro iskoristiti neke jake podatke, naoružat se, treća stvar koju sam, bi htjela reći da televiziju ne čine samo spotovi i *edvertajzing* nego ono što je meni osobno jako nedostajalo, a to je ljudi koji su nositelji ove inicijative direktno ili indirektno kao sugovornici, sugovornice u različitim debatama, od sigurnosne, ekonomske do neke treće. Znači taj plasman, teme kroz druge teme. I na kraju pitanje lobiranja, tu će biti zapravo izuzetno važno naročito kako stvar odlazi dalje povući, možda postaviti neke kriterije dokle će se ići, a dokle se dalje neće ići. Naročito kad govorimo o nekim organizacijama koje su u velikoj mjeri proizvodile ove iste situacije s kojim se sad borimo, recimo baš kad se radi o vjerskim zajednicama.

Aleksandra Banjanac Lubej, Žurnal 24 Ljubljana. Bojim se da su svi moji prethodnici već uglavnom rekli ono što sam ja želela da kažem. Možda samo da još jedanput ponovim. Ja mislim da treba ići kroz sve kanale. Znači raspoložive kanale apsolutno iskoristiti za promociju ovoga što radimo i isto to što je kolegunica sada rekla. Mene zanimaju, pomenuli ste snimaju emisija. Kako se snimaju, gde se snimaju, da li su to privatne produkcione kuće pa se onda paket ponudi javnoj televiziji mislim da u celoj toj priči treba raditi isto sa svim javnim televizijama u smislu da je njihova dužnost da one to same rade. To su njihove zakonske obaveze da to zapravo sami rade tako da u tom smislu im možda treba ponuditi nešto ili ih na neki način naterati, prisiliti da i same stvaraju slične programe. Mi u tome možemo da im pomognemo tako što ćemo im dovesti prave sagovornike sa svih strana ili omogućiti uključenja iz različitih sredina jer oni svi imaju. Postoji naravno sporazum o saradnji javnih televizija na području bivše Jugoslavije koji je potpuno neiskorističen, tako da mislim da bi mogli da ih podsetimo da su to sami potpisali i da im pokažemo kako mogu to da koriste, tako da je to i u našem interesu, naravno i u interesu javnosti. Tako da i u tom smislu da apsolutno emisije. Sad ja ne znam da li su to dokumentarci, jesu to emisije uživo, ko bi to vodio, da li bi bila omogućena uključenja gledalaca. Mislim da bi naprimer te formate morali da razvijemo tako da to je što se toga tiče. Da, džinglove ja uopšte nisam videla pošto Slovenija nema. Ja do pre četiri meseca nisam znala za REKOM, a ipak sam novinar koji prati područje bivše Jugoslavije i dolazim s tog područja, tako da što se tiče Slovenije to je apsolutno nepoznanica, tako da to moram da kažem. Mislim da je to uglavnom sve, neki zaključak.

Borka Rudić, dolazim iz Udruženja BH novinari i htjela bih reć sad jednu rečenicu koja će bit autologija, dakle ne možemo promjenit ono što je bilo. Što se tiče medijske kampanje i mislim da trebamo mi svi u Koordinacijskom vijeću i u Sekretarijatu Koalicije za REKOM da ozbiljno prihvatimo ovo što smo čuli, a to je da mnogi nisu vidjeli spotove i da je to zaista informacija s kojom treba da se suočimo. Jako bih podržala ovo oko istraživanja, mislim da je to jako važno. Prvo sa aspekta da vidimo kako se percipira Koalicija za REKOM u cijelom regionu i ne mislim da su to toliko skupa istraživanja i da se može tražiti društveno odgovorna istraživačka kuća koja bi to uradila za manji novac. A drugo da iskoristimo ove podatke koji su dobijeni u istraživanju u Hrvatskoj o potrebi suočavanja sa prošlošću, da bi bilo jako dobro to uraditi u ostalim zemljama zato što se taj podatak može koristiti kao argument u pregovorima sa onima koji su donosioci odluka. Jer ako vi kažete da 70% stanovništva u Hrvatskoj želi da se suoči sa prošlošću i ako dobijemo iste takve podatke za ostale zemlje regije, onda ćemo imati zaista u rukama čvrst argument u pregovorima sa onima koji donose odluke. Zaista smatram da trebamo podržati tu inicijativu za istraživanja, jer ono što ja mislim da su bile neke naše početničke greške koje su se morale desiti, jer onaj ko radi i greši, jeste upravo to što smo imali jedan prilično volontaristički pristup što je sve ovisilo o ličnim procjenama ili

procjenama grupe ljudi kako se treba raditi medijska kampanja i kakav treba da bude njen uticaj i zbog toga su vjerovatno i nastali ovi neki problemi u ovom proteklom periodu. Nakon istraživanja mislim da bi se trebalo ozbiljno pristupiti izradi prave strategije koja će uključivati i sve prednosti ove naše inicijative i sve ono pozitivno što je urađeno kroz konsultativni proces ali koja će uvažiti i sve opasnosti s kojima ćemo se mi suočiti u ovom periodu do potpisivanja, prikupljanja potpisa ali i stvaranju jedne atmosfere u kojoj će biti moguće razgovarati sa religijskim zajednicama, sa crkvama na ovom području, sa intelektualcima, sa umjetnicima, koristiti sva ova sredstva animiranja javnosti koja se sad koriste. I treća stvar o kojoj želim govoriti zaista snažno podržavam ovu ideju oko javnih servisa, zato što naša istraživanja iz Bosne i Hercegovine kazuju da većina ljudi, čak 90% ljudi u nekim sredinama koristi javnu televiziju kao jedini izvor informacija. Ljudi nemaju para da kupuju novine i sve manje imaju novca za to, ali javni servis je nešto što se gleda kući, što je zakonska obaveza, plaća se pretplata itd. Tako da je to najbolje sredstvo da dopremo do ljudi koji su naša ciljna grupa. Zašto još mislim da su važni javni emiteri. Zbog toga što nažalost naši političari su jako vezani za javne emitere. Urednici vole naše političare i obratno, tako da i to je jedna simbioza koja se može iskoristiti za snažniji uticaj na javnost. Ja moram reći da mi u kampanji u Bosni i Hercegovini nismo imali javnu televiziju iz Republike Srpske što smatram jako velikim propustom i žao mi je zbog toga, jer veza koju Milorad Dodik ima sa Radio televizijom Republike Srpske je gotovo kao ljubav i mislim da bismo uključivanjem te televizije dobili puno na kredibilitetu kod Milorada Dodika, ako ništa drugo, koji će biti jako važan kad budemo tražili potpise. Jako važan pregovarač pogotovu sad kad je izabran za predsjednika Republike Srpske, kad budemo tražili odobrenje vlasti za formiranje ove komisije. Hvala lijepo, toliko za sada.

Gordan Bosanac: Hvala Borka. Samo još da vas podsjetim puno se sad pričalo o medijskom izgledu. Samo da vas podsjetim da medijski izgled nije jedino važno oko zagovaranja. Postavlja se pitanje kako ćemo pristupat političarima. Ima jako puno ruku. Lazare vas bih zamolio, na kraju ću vam dat riječ da možda date neki osvrt na sve ove komentare.

Lazar Stojanović: ja bih hteo da odgovorim malo na te komentare.

Gordan Bosanac: Apsolutno ćete dobiti riječ, ali budući da ima puno prijavljenih ja bih sad dao svakome riječ i molim vas da ako se možete držat negdje do 2, 3 minute što koncizniji i možda sa što konkretnijim prijedlozima.

Zlatko Vujović iz CEMI iz Crne Gore, organizacije koja se bavi nadgledanjem izbora, javnim zastupanjem i istraživanjem javnog mnijenja. To kažem, naglašavam iz razloga što otprilike ono čime se bavimo danas i o čemu govorimo je nekako prošlo i kroz neka iskustva koja je naša organizacija imala i u prikupljanju potpisa, predlaganju zakona, istraživanjima javnog mnijenja, itd. Na bazi tog nekog iskustva možda bi predložio nešto što je bazirano na nečemu kako djeluju političke partije kad žele da pridobiju podršku. Prije svega mi smo govorili o nekim kanalima komunikacije koji se uglavnom fokusiraju na medije i prenošenje poruke putem medija, međutim prikupljanje milion potpisa treba da bude jedna velika šansa u prenošenju poruke. Mislim da je gospođica Škrabalo govorila o tome, a to je da mi ćemo praktično imati priliku da razgovaramo sa milion ljudi. Ne trebamo se isključivo fokusirati u tehnološkom smislu da prikupimo potpis, već da prenesemo poruku. Ne tim milion ljudi koji će dati potpis, nego vjerovatno mnogo više ljudi sa kojima ćemo razgovarati. To je čini mi se jedan sjajan medij koji će omogućiti da proširimo poruku, približimo ono o čemu želimo da razgovaramo i zašto želimo da pridobijemo podršku. Čak i u neuspješnim situacijama kada nećemo dobiti tu podršku, ponovo smo prenijeli, makar te ljude približili donekle onome zašto zagovaramo. Mislim da je to dobra prilika. Ne treba je iskoristiti i ono što je važno jeste tehnički uslovi. To moraju biti aktivisti, znači ljudi koji vjeruju ono što rade, a ne isključivo oni koji u tehnološkom smislu trebaju da dođu do potpisa. Mi smo imali iskustvo u našem radu uspješna i manje uspješna. Prikupili smo trinaest hiljada potpisa pa su nam dva zakona prošla u parlamentu i glasale su praktično sve političke partije za njih, ali sa druge strane kada smo prikupljali imali smo problema da prenesemo poruku. U tehnološkom smislu posao je urađen odlično. Mi smo došli do tih potpisa, ali nisam baš siguran da tih trinaest hiljada ljudi stvarno vjerovalo u to što su

potpisali, nego su više bili spremni da daju podršku zbog toga što je onaj koji je prikupljao potpise njihov prijatelj, poznanik i na taj način su htjeli njemu da učine na neki način uslugu. Mislim da treba da iskoristimo ovu kampanju, da pripremimo aktiviste i da bude fokus ne samo u obezbjeđivanju te simbolične podrške od milion potpisa, već da dobijemo najmanje milion pristalica koji će prenositi drugima ideje za koje se zagovaramo.

Gordan Bosanac: gospodin Todorović je klimao glavom, a sada je vaš red.

Aleksandar Todorović iz Slovenije, Civilna inicijativa iz brisanih aktivista. Baš mi je drago da nisam pre dobio reč nego samo da se nadovežem na kolegu iz Crne Gore. Zaboravljamo jedan vrlo važan aspekt u borbi za ljudska prava i u borbi za verificiranje prošlosti. Bez aktivizma mnoge stvari ostaju mrtvo slovo na papiru. Džingl, plakati, spotovi itd, se gledaju kao obične reklame za koje nemamo pojma o čemu se radi i zašto se radi. Sa aktivizmom se mnogo brže dolazi do svega toga na mnogo ozbiljniji način. Moram govoriti iz vlastitog iskustva. Dogodilo se u Sloveniji sa jednim običnim uličnim aktivizmom. Ne običnim demonstracijama, malo blesavim. Bilo bi predugo da to objašnjavam da se posle toga nije više moglo pominjati nešto što se zaboravljalo deset godina, odnosno bilo skriveno u Sloveniji. Dogodilo se to, ovo je jedna sugestija. Dogodilo se to da ja kao nosilac otkrivanja neke teme u Sloveniji nisam mogao više živeti od jednih, drugih, trećih novina, od Njujork Tajmsa, Liberasiona, Lemonda, čak verujte mi i Plejboja. Verujte mi, to možete pogledati itd. Ugostio sam sve moguće novinare u svojoj domaćoj kući, na železničkim stanicama, itd, itd. Bez jednog centa ulaganja u džambo plakate, spotove itd. Tako da ta tema se ne sme zaboraviti. Mislim da je REKOM do sada nije imao potrebe za time. Ovog trenutka mislim da ima potrebu za aktivizmom.

Gordan Bosanac: Hvala, slijedeći je Eugen Jakovčić.

Eugen Jakovčić: meni je drago što se dogodila ova radionica, samo da ostane u ovom svom ovdje dijelu. Tu su iza mene drage kolegice Kunac, Škrabalo. Kunac koja se dugo bavila kampanjama, istraživanjima, dakle Marina koja je bila članica, bivša članica Programskog vijeća Hrvatske televizije i što silom i što na neke druge načine morala se baviti cijelom tom problematikom javnog servisa pa bih ja molio da nam ako može još koji put uskoči sa nekom informacijom vezano za javne servise. Tu pokraj mene je čovjek koji je sudjelovao u kampanji našeg današnjeg gosta, predsjednika Josipovića. Tu je Mirko Klarin koji će dobiti riječ, koji radi sjajne stvari već godinama u dalekom Hagu i preko Sense prati sve što se događa u tim sudnicama. Problem je što to ne prate javni servisi i generalno mediji, ali Mirko naravno o tome može više. Evo samo sam nekoliko ljudi spomenuo tu koji su s nama. Ja bih zamolio, zapravo ispravio bih Lazara. Osoba koja je najviše napravila vezano za ovu predstavu zapravo je Gordan Bosanac koji tu sjedi do vas i zapravo ja bih zamolio Gordana da u tom smislu da još koju informaciju kako je do toga došlo. Mi smo sinoć imali tu predstavu i bilo je jako dobro i prve reakcije onako blic sa nekim, naročito ljudima koji dolaze iz udruženja. Reakcije su bile jako dobre i mislim da nam je to sinoć bio dobar znak i mi ćemo već večeras u večerašnjoj izvedbi, mi ćemo snimat te reakcije večeras u dogovoru sa Borutom Šeparovićem pa ćemo vidjet. Imat ćemo i snimljene te konkretne reakcije na večerašnju izvedbu i u tom smislu ja bih zamolio Gordana da to malo podrobnije objasni. Ja također govoreći i o Generaciji, znači govorim i o ovoj predstavi imao sam također jednu zanimljivu aktivnost koja je bila proteklih tjedana a to je izložba o Rajhl Kiru u Zagrebu koja je pomagajući kolegama. Naime mi smo svi članovi i članice Koalicije za REKOM i zapravo svi uskačemo jedni drugima. Pomažući Gordanu i CMS-u jednim manjim djelom u radu s medijima vidio sam koliko su novinari i novinarke zapravo bili fascinirani tim pristupom ovoj temi. To nisu novinari iz kulturnih rubrika, to su zapravo novinari i novinarke, ono, koji prate politički, umočeni, ja bih rekao koji su godinama pratili, koji još uvijek opstaju i imamo ih na tim ključnim punktovima, po raznim redakcijama. Nisu svi otišli ko Drago Pilsl, koji sad nešto spava tamo. Ali što želim reći, oni su bili fascinirani tim pristupom i imali smo sjajan komentar, sjajne izvještaje. U tom smislu, u ovom trenutku sam na ovoj našoj grupi više inspiriran i više mi misli idu ka tome da govorimo o onome što je Lazar jednim djelom govorio a to je o tim, o toj predstavi i takvom načinu pristupa i prezentacije ove teme. Ona je u slučaju Rajhl Kira vrlo lijepo ulazila u medij. Novinari su jako dobro reagirali. Mislim da će takav slučaj

biti i s Generacijom, ne znam. Gordane nadodaj. Još jednom tu priču stavljam na dnevni red. Naravno svima vam se zahvaljujem što vas ima u ovako velikom broju u ovoj radionici.

Gordan Bosanac: Hvala Eugene ako će bit još vremena na kraju mogu dodat još par riječi. Drago ima sad riječ.

Drago Pilsel: vođa nikad ne spava, on uvijek razmišlja. Imam sreću što dolazim iz Argentine, tamo sam rođen i što mogu sve ovo promatrati ne samo kao sudionik. Imam brata nestalog u ratu i bio sam neko vrijeme kratko i branitelj, pa sve ovo vrijeme i novinar i aktivist za ljudska prava, nego uvijek imam taj argentinski rakurs gledanja na stvari što me ponekad bremza, a ponekad daje poleta. Naime, što se ovoga posla tiče malo više sam se dao u raspravama sa predstavnicima vjerskih zajednica i tu trebamo biti vrlo iskreni. Jedna Argentina koja je prema Hrvatskoj svjetlosnih godina udaljena što se tiče vjerske kulture, što se tiče građanske kulture, što se tiče medijske kulture. Mi živimo, budimo svjesni u jednoj sredini koja ima vrlo siromašnu medijsku kulturu. Bez obzira na sve diktature koje je Argentina imala, Argentina je vrlo brzo došla k sebi nakon povratka demokracije, nakon posljednje diktature 83-će sa 30 hiljada mrtvih i nestalih. Od toga mi još uvijek Argentinci tragamo za otprilike 8 tisuća nestalih. Trebala je pomrijeti sva generacija biskupa koju su noć prije 24. ožujka 76. hrabрили generale da krenu. Dakle trebali su oni ili bit umirovljeni, ili bit sahranjeni da dođe jedna potpuno nova generacija biskupa i predstavnika drugih vjerskih zajednica, evangelika najviše, da vjerske zajednice i to potaknute Ivanom Pavlom II 2000. koji je doslovce naredio argentinskim biskupima da se ispričaju što su podržali diktaturu i sve te zločine. Tek nakon te isprike, tek nakon te smjene generacije dolazi isprika oružanih snaga argentinskom društvu i tek danas 30 godina nakon posljednje diktature. O tome je jučer moja argentinska predsjednica. Kažem moja jer imam dvojno državljanstvo, govorila u Frankfurtu s obzirom da je Argentina zemlja partnerica Franksfurtskog sajma knjige, ona danas kao mlada politička zatvorenica sa svojim suprugom bivšim predsjednikom Nestorom Kirhererom govori kako Argentina ima potrebe svoje mlade educirati o nedavnoj prošlosti. Zašto sam ovo rekao. Zato što dok sam bio u kampanji za pobjedu Ive Josipovića sam primjetio, kao i već posljednjih 11 godina koliko radim sa omladinom Podunavlja da. Ove godine smo imali recimo goste iz Srebrenice. Omladine iz Srebrenice i omladine iz Podunavlja ne znaju ko je Hitler. Oni ne znaju za zločince, kamo li za heroje. Dakle većina ljudi kojima se mi obraćamo nisu oni ljudi kojima je ovaj spot ili ovi spotovi bili najmjereniji. Meni se činilo da mi govorimo sami sebi kroz ovaj spot, odnosno starijoj generaciji. Mi moramo bit svjesni da bez obzira koliko mi bili ograničeni budžetom, bez obzira koliko mi bili ograničeni strahom da izgubimo politički trenutak koji se zbiva oko nas u kojem političari čas imaju volje da nas saslušaju, čas ne. Ja vjerujem da će taj trenutak rasti, posebno za Hrvatsku. Mislim da će Josipović trajati u toj svojoj pažnji prema ljudskim pravima. Ne zato što je pravnik, nego zato što je povjek koji vjeruje u taj cilj. Bez obzira koliko bili pritisnuti činjenicom da mnogi ljudi nam odmiču, da idu u grob jer su već u godinama, mi moramo imat u obzir da se kao prioritetna zadaća pred nama pojavljuje ta mlada potpuno izgubljena, neobrazovana, nenadahnuta, nemotivirana publika. Oni su većina. Većina su ti mladi koji ne znaju ništa, koji ne čitaju novine, koji baš nemaju niti neku viziju koju su zaboravili uopće o tome šta se dogodilo u jednom Vukovaru. Kao što je rekla Marina mislim bez obzira šta je tj milion jedna simbolična cifra ja mislim da mi moramo jako, jako puno energije posvetiti i biti svjestan da je to jako dugi proces koji će trajati i nakon što se potroše ova prva tri milijuna eura koliko ćemo dobiti i koliko smo dobili. Pred nama je jedan jako dugi proces jer dogodiće se za deset godina jedna potpuno neobična situacija za sve nas da ćemo bit okruženi sa vlastitom djecom koja neće znati o čemu se priča. Njemački slučaj pak, njemački slučaj i s ovim završavam, da je trebalo nekoliko godina, bez obzira na Adenauera, da je trebalo nekoliko godina dok su se Nijemci trznuli i prihvatili suočavanje s prošlošću. Nama će trebati nekoliko godina insistiranja. Vesna Levar danas nije htjela to reć, ali ona tek danas deset godina nakon smrti ubojstva njenog supruga može bez straha pogledati gospićanima u oči iako ona otprilike zna ko je ubio njenog muža. Nema potvrde za to, međutim taj ambijent nepovjerenja, taj ambijent straha, taj ambijent u kojem mnoge naše žrtve žive i dalje, će nestati postepeno, a zamijenit će ga jedna populacija koja je potpuno neinformirana. Ja molim naprosto da se evidentira ta činjenica i da se to ima u obziru kad se bude radila kampanja jer jezik kojim smo do sada razgovarali mislim da nije najučinkovitiji. Pogotovu imajuć u obzir ovo što sam rekao. Argentina trebala je čekati 30 godina i tek sada iznova počinje komunicirati s društvom objašnjavajući što se sve nama dogodilo onih

200 godina prethodnih jako loše povijesti politike koja nas je i dovela do toga da se pokoljemo i da se ubijemo kako smo se ubijali u tom građanskom ratu koji smo imali tijekom te vojne diktature.

Raba Gjoshi: Moje ime je Raba Gjoshi, iz Inicijative mladih za ljudska prava, sa Kosova. Htela sam izneti svoje mišljenje u vezi sa medijskom kampanjom koja se realizuje na Kosovu, ali i uopšte o regionalnoj kampanji o kojoj sam čula ranije od govornika. Kao što sam čula od ostalih govornika na Kosovu je bila jako slaba kampanja, možda sa jednim ili dva spota na televiziji, i moraću naglasiti da se vratimo na ovu tačku zbog značaja same te kampanje koja nas uvodi u uspešno prikupljanje potpisa koje nameravamo učiniti. To je jako bitno. Ono što je jako bitno je otvaranje rasprave kod šireg sloja društva u vezi sa inicijativom za REKOM. Htela bih izneti konkretan primer ovoga što govorim. Naša organizacija na Međunarodni dan nestalih osoba 30. avgusta je organizirala simboličnu akciju tako što je postavila 400 para cipela na glavnom trgu u Prištini/Prishtinë i tada je bilo puno ljudi koji su se zaustavili, koji su hteli potpisati tu peticiju zbog tog znaka koji su videli. To je bilo toliko osetljivo, toliko emotivno da nije bilo potrebno zatražiti od tih ljudi da se zaustave i pričaju sa nama, oni su sami to učinili. Dakle oni su potpisali tu peticiju koja se posle predala nadležnim vlastima i u isto vreme su izrazili svoje emocije zbog tog simboličkog gesta koji smo napravili. To je bio jedan od načina koji bi se trebao uzeti u obzir kada bismo izradili kampanju za prikupljanje potpisa i nešto što bi se možda moglo uključiti u medijsku kampanju koju ćemo raditi. Takođe nešto što bi bilo jako bitno i što bi doprinelo u otvaranju rasprave kod stanovništva jeste pripremanje dokumentarca koji će dati više informacija o kampanji, više podataka o tome i taj dokumentarac bi mogao objasniti ljudima koji nisu bili deo konsultacija šta zapravo radi Inicijativa i šta želi postići. Uzimajući u obzir da spotovi koji su pravljeni i koji su emitovani putem televizija i raznih medija su jako kratke poruke preneli koje nisu bile najjasnije i nisu bile dobro shvaćene u javnosti, tako da zbog toga smatram da treba pripremiti dokumentarac i dati dovoljno prostora tom dokumentarcu koji će biti prikazan više puta preko lokalnih i nacionalnih televizija. To ne bi koštalo puno i tako bismo došli do onog dela stanovništva koje želimo. Imajući u vidu da ovi mediji imaju program koji nije prebogat, mislim da ima dovoljno prostora da se prikaže taj dokumentarac i ostale spotove koje bismo izradili. Pogotovo kada se radi o jednoj inicijativi od koje će imati koristi sve zajednice koje žive u tim zemljama. Takođe imam jedan komentar u vezi sa kampanjom koja se obavlja, samo sam htela naglasiti da inicijativa REKOM je regionalna inicijativa i da vesti i dokumenta koji se postavljaju na stranice sajta nisu razumljive od svih zbog problema sa jezikom. To je jedan od problema koji nas stalno prati, zbog različitog jezika koji se na Kosovu priča spram ostalih zemalja u regiji.

Mirko Klarin: dobar dan ja zahvaljujem Eugenu što me je predstavio tako da ne moram sad da crvenim da bi se sam predstavio. Verovatno je to neka profesionalna deformacija previše dugo sam već u Hagu. Na ovom skupu koji me je impresionirao iznenadila me veoma jedna stvar. Tokom današnje ove prepodnevne sesije i danas samo je gospođa Levar u jednom trenutku pomenula Haški tribunal i to u potpuno drugom kontekstu koji nema veza sa ovim o čemu mi ovde razgovaramo. Ja ne znam da li je i ovaj skup prihvatio zdravo za govoto činjenicu da je ugled Hhaškog tribunala u ovim zemljama jako loš i da ne bi bilo dobro pozivati se na njega jer bi to moglo biti kontraproduktivno u našoj akciji, ali mislim da ne bi smelo da bude tako. Ja mislim da smo mi svi zajedno sada na zadatku, dugoročnom zadatku kako je gospodin Pilsl ukazao promene svesti ljudi i ne znamo šta je gore od ovog sa čime se suočavamo. Da li svest onih prethodnih generacija čiji je mozak inspiran od 85-te godine jednom nuklearnom kampanjom mržnje, predrasuda, straha i to ili generacije koje su došle posle toga koja ništa ne zna pa čak ni ovo o čemu je gospodin Pilsl govorio. Ne znam, mislim to su dve užasne prepreke sa kojima se suočavamo, kažem suočavamo jer smatram da sam na izvestan način na istom tom poslu. Zaista već, to je opšte prihvaćena činjenica da prva generacija, odnosno da savremenici nisu spremni da se suoče sa sopstvenom prošlošću ili makar ne sa odgovornošću za prošlost. Ja nisam pročitao ovo istraživanje o kome vi govorite. Rado ću uzeti tu knjigu, ali po mom nekom osećaju, da, da, uzeću, ali po mom nekom osećaju potpuno mi je razumljivo da Hrvati smatraju, ne zato što su Hrvati, a da Srbi treba da se suoče sa svojom genocidnom prošlošću kao što 70% Srba smatra da Hrvati treba da se suoče sa svojom fašističkom prošlošću. Mislim da je to problem sa kojim se takođe suočavamo. Ali da ne dužim. Ja sam 15 godina tamo. Radim to što radim. Pratim sva suđenja zajedno sa svojim saradnicima. Napisali

smo 15, 20 tisuća izvještaja sa raznih suđenja. Napravili smo oko 500 televizijskih polusatnih emisija, 6 dokumentarnih filmova. Ja jedva čekam da se to tamo završi da počnem ozbiljno da se bavim tim poslom jer ja sada trčim praktično na dnevnoj bazi pratim 6 suđenja. Nedeljno pravim jednu televizijsku emisiju i ne stižem da se time ozbiljno bavim, a ono gde nalazim zajedničku tačku sa mojih planova je ono što vi radite je ideja, namera. Nadam se da ću već možda sledeće godine uspeti da oformim neku vrstu centra za tranzicionu pravdu ili za suočavanje sa prošlošću ili već. Smislićemo neki naslov koji bi ako to sve bude išlo kako planiram trebalo da bude u Puli budući da smatram da je Istra podjednako prihvatljiva za Srbe, Bošnjake i ostale Bosance, pa i za Hrvate mislim njih da, i da niko od njih neće imati otpora jednoj inicijativi koja bude odatle dolazila. Mi smo već počeli da digitalizujemo našu arhivu koja se već sastoji od 20 ili 25 tisuća sati snimaka sa svih najvažnijih tribunalovih suđenja unazad 15 godina. To je zlatni rudnik materijala za ovo o čemu mi govorimo. Jer vi svest ljudi nećete promeniti džinglovima i spotovima, nećete reklamirati jednu inicijativu već ćete je promeniti onim što smo jutros gledali dole. Svedočenjem žrtava koje će govoriti o tome šta su preživele, šta su doživele ili plasiranjem neospornih činjenica utvrđenih u rigoroznoj sudskoj proceduri izvan svake razumne sumnje koje su utvrđene u tribunalu i na tribunalovim suđenjima. Priča o tribunalu je neispričana, a ono malo što je došlo ispričano o njoj ili u velikoj meri prilagođeno potrebama političkih i medijskih elita društava bivše Jugoslavije sa pozitivnim spinom, odnosno patriotskim spinom koji je vrlo lako dati svakom suđenju, svakoj raspravi ili jednostavno naišlo na nezainteresovanu javnost. I to je ono što tek predstoji. Jer vidite, tribunal, nije pomenut tribunal, ali da nije bilo Tribunala ne bi ni mi danas ovde sedeli i razgovarali o ovome. Ne bi bilo suđenja domaćih za ratne zločine. Naravno sudili bismo ovde Srbima, tamo Hrvatima, a u Bosni i jedinma i drugima verovatno. Ali ovo što se događa i u Beogradu i u Zagrebu i u Sarajevu sa domaćim suđenjima koja će se nadam se nastaviti to je ono što daje materijal za rad ove komisije. Tu se utvrđuju činjenice, naravno to je polazna osnova. Mi moramo da idemo daleko izvan tih granica pošto sudovi mogu da procesuiraju samo mali broj osumnjičenih, ili mali broj slučajeva ili mali broj zločina. Ali najlepša stvar ako ima nešto lepo sa ratnim zločinima je to da ne zastarevaju tako da mene i danas obraduje kad vidim vest da je neki 90-to godišnji starac uhapšen u Argentini ili Kanadi i da mu se sada sudi zato što je 45-te godine ubio tri Jevrejina. Eto toliko. Nudim svima saradnju. Ideja je da centar bude u Puli ali da se sve aktivnosti ostvaruju na terenu, na mestima zločina. Znači ako je u Vukovaru pokažemo na koji je način u 5 suđenja za vukovarske zločine prezentirano šta se tamo dogodilo i kako su sudije došle do zaključaka do kojih su došle. Da to isto uradimo u Foči, da to isto uradimo u Škabrnji recimo i na svim ostalim mestima. Znači centar ćemo imati u Puli ali će nam sve akcije ćemo u saradnji sa lokalnim nevladinim organizacijama, udrugama, udruženjima žrtava zajedno ostvarivati i pozivam vas jednostavno na saradnju i spreman sam da zajedno radimo na tome. Hvala.

Gordan Bosanac Opet jako puno pričamo, što mislim da je jako dobro o medijskoj vidljivosti i o tom obliku zagovaranja. Meni se isto čini da imamo i savršenu kampanju, da imamo i milion potpisa i da imamo i 80% građana koji nas podržavaju da možda čak ni to nije dosta da ćemo imati ruke u parlamentima. To je cijela ta politička dimenzija gdje još postoji čitav jedan rakusr zagovaranja prema političkim strankama i političkim igračima koji će na kraju krajeva morati dići te ruke. Samo da osvjestimo da nije sve na vidljivosti na medijskoj kampanji, nego da postoji još jedna cijela paralelna stvar koju trebamo raditi.

Ja sam **Radomir Jagodić**. Dolazim i Bosne i Hercegovine iz jednog entiteta koji se zove Republika Srpska. Dvije stvari bi vam večeras rekao, ustvari danas, a to je. Govori se o kvalitetu spota. Sam spot nit se pojavljivao u Republici Srpskoj, niti je viđen. Naročito u istočnom dijelu Republike Srpske je on nevidljiv. Znači u onom donjem dijelu od Banja Luke do Rudog on faktički ne postoji. Zahvaljujući ljudima iz Rudog naročito gospođi Svetlani Vuković i organizaciji njenoj Luna oni se bore najviše na tom dijelu, ali ono što hoću ovde da kažem to je. U slučaju da se bude radio novi spot jedan od mojih predloga je da treba uzeti vrhunske stvaraoce. Oni postoje na ovom području. Ako ne postoje na području Jugoslavije, zašto ne uzeti ljude iz Engleske, Amerike jednostavno da se uradi jedan spot koji zadovoljava nivo svjetski. Zašto jednostavno se oslanjati na neke ljude. Jedan od mojih prijedloga je čisto praktičan. Da li uraditi dva spota. Jedan spot koji će biti okrenut mladima. Mladi danas ne žele da slušaju o zločinima. Rat se završio prije 15 godina. Govorim o ratu u Bosni i Hercegovini i oni ne žele, ne možete ih

okupirati da jednostavno ih držite da oni to gledaju. Oni imaju drukčije stavove i drukčije poglede, a oni su najveća i najvažnija ciljna populacija kojoj se REKOM okreće. Ja to govorim zato što ovi drugi, stariji će vrlo teško ili skoro nemoguće promijeniti svoja gledišta. Ono što želim još da predložim je, a što je vrlo jeftino i moguće uraditi, a to je festival kratkog filma koji će pokrivat REKOM. To nikakva cijena nije koštanja za REKOM. To će ljudi raditi sami. Dajte im uslove, dajte im cilj, oni će to da urade. Zatim izložba slika, slikara, umjetnika koji će proći cijelo ovo područje. Ima izvanrednih, ima savršenih slikara koji su već slikali slične stvari. Uzimam ove tri teme, neću one tri minute da prođem. I druga stvar koju večeras želim da kažem. Dolazim iz Bosne i Hercegovine a ona je jedan od primjera o kojoj je najmanje bilo na ovom skupu govora i koja je faktički najmanje se i javljala da govori. Tamo je potpuna podijeljenost između federacijskog dijela i Republike Srpske. ne da samo postoje dvije istine nego postoje potpuno dva različita svijeta u pogledu na zločine u Bosni i Hercegovini. Ne trebam vam objašnjavati da pojedinci, a upravo su završeni izbori su na tome već neki treći, četvrti put pobjeđuju braneci svoj narod od one druge strane. Iako niko neće narodu dole da objasni da je rat završen prije 15 godina. Ne da REKOM i njegov spot ne može ući naprimjer u Radio televiziju Rudo, u Višegrad u Bijeljini, u određene, nego jednostavno on ne postoji. Pobjedom u Bosni i Hercegovini REKOM-a će vrlo lako na ovim drugim područjima doći do istine o ratnim zločinima. Ja ovo govorim i zbog toga što sam i sam logoraš i porodica poginulog.

Gordan Bosanac: Hvala lijepo. Ovo je šest i sada je sedma prijavljena sada ruka. Zorana ti si bila izgubila riječ jer si bila izišla. Možemo još ostaviti Suzanu i onda ćemo sa time završiti. Još će nam kolega Lazar dati završnu riječ. Pa vas sad molim po dvije minute ako možemo biti što koncizniji da se isto tako držimo vremena da imate i slobodnog prostora prije večere.

Moje ime je **Srdan Antić** iz Udruge Nansen dijalog centar iz Osjeka. Udruga koja se bavi suočavanjem s prošlošću na jedan specifičan način da smo fokusirani na ovakve primjere kao što je gospodin na panelu spomenuo Srđana Aleksića. U REKOM-u smo zbog toga što smatramo da suočavanje s prošlošću proces koji ova društva ne mogu mimoći i zbog toga što smo prepoznali određenu vrstu socijalnog kapitala koji postoji u svim našim društvima, a to su upravo ovakvi ljudi kao što su danas bili spomenuti ovdje. Gospodin Levar, neki ljudi koji su iskazali građansku hrabrost. Ono što bi se isto složio s vama, oprostite ne znam vam ime, nisam bio na početku, ali mene je danas isto jako zaintrigirala definicija sa kojom će se REKOM gospodina koji je difinirao na način Puhovskog da će se REKOM susresti s problemima nezainteresirane većina građanstva, dakle političara koji imaju neke svoje vrlo racionalne interese. Ja bih dodao tu da tu postoji još jedan problem REKOM-a, a to je činjenica da on zadire u jednu vrstu traume kao socijalnog kapitala koji je takođe pod kontrolom političara. Ako sam dobro shvatio tema, na koju se želimo fokusirati, je to kako promovirati REKOM. Što se tiče političara ja se tu slušajući ove ljude koji su govorili vidio da postoji određena vrsta mogućnosti da se povuče paralela našeg rada na jednoj maloj sredini koja se zove Vukovar s obzirom da se ovde spominje milion potpisa itd., to kao argument političarima neće značiti ništa. To može REKOM-u kao jednoj inicijativi biti osnaženje i znak da smo na dobrom putu i da nas ljudi podržavaju, ali kao argument da će to političarima značiti nešto na osnovu čega će oni reagirati, neće. Ovo dijelim svoje iskustvo kada smo prikupili hiljadu potpisa za integrirano obrazovanje u Vukovaru koji sad insistira na etničkoj podjeli što su lokalni političari uspjeli vrlo lagano determinirati, ako mogu reći kao argument. Želio bi reći da se ovdje isto tako priča o nekim stvarima što se tiče kampanje kakva je bila. Moj utisak kada sam prvi put vidio spot u početku trajanja sam mislio da je reklama za dav, a supruga koja je trudna je mislila da se radi o reklamama za pampers. Moram reći da nakon što sam objasnio supruzi o kakvoj se inicijativi radi jednostavno zaključak bio da je kampanja politički korektna. Ono što u principu ja pokušavam objasniti to je da je pitanje REKOM-a da li je uopće u situaciji s obzirom na proces suočavanja s prošlošću i interetničke odnose koji sada postoje, na ovu manipulaciju koja postoji. Gospodin je sad pričao o principu da se vlasti i dalje u ovim društvima zauzima na poziciji izgradnje mržnje prema drugoj zajednici u nekim podjeljenim zajednicama ili podjeljenim državama, dakle pokušavam objasniti može li se Inicijativa REKOM zadržati na nivou političke korektnosti ili nam treba nešto što će tu grupu ljudi koja je većinska, a pasivna pokrenuti da se zaista suoči sa prošlošću. Koji su to motivi koji će većinu koja ovakve stvari ne registrira kao nešto što ih intrigira da se dalje interesiraju. Razmišljajući o svim ovim prijedlozima šta bi trebalo napraviti

meni je palo na pamet da mi trebamo s obzirom na moj osobni stav da su interetnički odnosi u jako velikom problemu, čak šokantnom da bi i kampanja REKOM-a trebala biti šokantna. Možda na onome potezu kako se u Hrvatskoj ne znam za druge zemlje radilo promocija o sigurnosti u prometu gdje smo sve pokazivali šokante slike, šokantne posljedice šta se ljudima dogodi ako se ne pridržavaju pravila u prometu. Naši odnosi se ovdje baziraju, odnosno interetnički odnosi se baziraju na političarima koji imaju dvostruke standarde sada. Bez problema će vam svi političari u Hrvatskoj kada se pojave pred međunarodnim predstavnicima izgledati proevropski i zaista jednim proevropskim šlifom ali poruka koja se odašilja na teren, poruka koja se odašilja tom telu izbornom je nešto sasvim drugo i bazira se upravo na ovome, na mržnji prema drugim ljudima. S obzirom da smatram da su odnosi, interetnički odnosi u jako velikom problemu. Ako su odnosi šokantni, možda bi kampanja trebala biti šokantna. Onda mi padne napamet da bi u spotu za promoviranje REKOM-a možda nekakav četnik trebao pozvati Hrvate da se suoče sa prošlošću, pa da nam onda sva javnost u Hrvatskoj reagira, da se dignu udruge, pa da mi objašnjavamo onda šta je REKOM. Pokušavam vuć neke paralele, mislim

Gordan Bosanac: breinstorming.

Srdan Antić: pa breinstorming, ali zaista mislim to bi sve trebalo znate u skladu sa vodstvom REKOM-a procjeniti. Može li REKOM ostati politički korektna organizacija ili ne.

Gordan Bosanac: hvala. Mislim da je ovo bilo vrlo jasno. Gospodin Ujić. Tin Ujić

Tin Unić: dobar dan svima ja sam Tin Unić iz Rizol medije, bavim se marketingom i PR-om i ja bih se vratio na sam bit stvari. Prije svega nadovezao bi se na kolegu iz Slovenije. Bio je tu kolega iz Crne Gore čini mi se i oni su rekli jednu stvar koja je vrlo bitna, ajmo reć u tom političkom marketingu, a to je PR. To znači da ova kampanja REKOM-a je počela gledajući profesionalno naopako. Mi smo krenuli s advertajzingom koji po svojoj prirodi dolazi poslije PR-a. Znači danas ovaj gospodin da stavi svoju sliku po Ljubljani ne treba ništa objašnjavati jer su svi već sve pročitali. To je jedna stvar na koju bih želio upozorit, a druga stvar na koju bih želio upozorit je da je politički marketing proizašao iz komercijalnog marketinga i vrijede ista pravila. Znači mi imamo okvire u kojima se onda možemo igrati. Ono našto se zaboravilo da mi ovdje imamo 7 različitih tržišta. Sedam različitih tržišta koje možemo onda segmentirat kako kažu oni u komercijalnom na x y ciljnih skupina. Na to se ne obraća pažnja ali to proizilazi iz svih ovih govora ovdje. Ovaj iz Osjeka će reć jedno. Slovenija drugo, Kosovo treće i na to se treba obratit pažnja. Zato mislim da bi slijedeća dva koraka trebalo obratit pažnju na strateško planiranje ove kampanje. Ne potrošit novce bez veze samo da ih potrošimo, nego to budžetiranje izvršit tako da ono bude svrsishodno, ako treba bit više sendvića da ovi dečki na cesti prenose poruku, ako odlučimo da su oni prenosioci naše poruke neka to bude to ili ako ćemo ić u gerila marketing ili ćemo bit politički nekorektni. Što god, samo moramo bit promišljeni i znati šta radimo, jer mi se igramo u određenom vremenskom periodu. Svaki dan koji prođe je dan manje za nas.

Gordan Bosanac: hvala. Marko Veličković je slijedeći.

Marko Veličković: pa ovde se gotovo u svakoj diskusiji preplitalo to političari i javnost i ja imam utisak da je ovde kampanja prepoznata kao mehanizam pritiska na političare, a naslov ove teme i u agendi je javno zagovaranje. To mogu da budu povezani procesi i da bi čitav proces, naravno ovaj opšti proces inicijative bio uspešan obadva treba da budu realizovana. Međutim iako su povezani to zaista nisu isti procesi. U javnom zagovaranju se obraćamo donosiocima odluka, odnosno političarima i kada govorimo i o tim porukama one se opet različito formulišu kada nastupate prema politici, a drugačije kada nastupate prema javnosti, tako da porukom milion prikupljenih potpisa za poličare možda neće na području bivše Jugoslavije za 30 miliona biti mnogo značajno. Ona je bitna da se digne pažnja javnosti vezano za ovu inicijativu, tako da ona može u ovom drugom smislu, nekog aut riča, kampanje da bude bitna, ali mislim da smo trebali od početka da napravimo razliku između ta dva procesa. Jednostavno nisu isti

rezultati i uspesi jednog procesa mogu se koristiti i potpomoći onaj drugi ali to nisu iste stvari,. Evo ovde je bio proces, Dinko je pomenuo u Novom Sadu ovaj prolaz vojnika Aleksića. Mislim da je ta inicijativa sigurno sadržala obadve stvari, znači obraćalo se i javnosti, ali na kraju su i donosioci odluka, znači političari realizovali, pristali i prihvatili vašu inicijativu.

Gordan Bosanac: gospođa Žužana vi ste sada.

Zsuzsana Scerences: dolazim iz Novog Sada iz Nezavisnog društva novinara Vojvodine. Kad razmišljam polazim od dve činjenice. Prvo da se ovde radi naravno i inicijativi koja ne trpi neuspeh ni u jednom i najmanjem segmentu zbog svoje suštine, naravno. Sa druge strane polazim od činjenice, manje više, ja to tako pepoznajem da naše sredine karakterišu, dakle rekla bih tri segmenta. S jedne strane govorimo o političkoj podršci, neko je danas rekao soft. Mi naravno smo svesni toga da je sjajno da smo makar već sada došli do tog soft. Vrlo dobro osećamo i znamo i pitamo se koliko je ona odista iskrena i snažna ili koliko je retorička, prosto zato što je postalo neumesno ili politički nekorektno ne podržati načelno. S druge strane da imamo, rekla bih manje više užasno lošu, često katastrofalnu medijsku situaciju. I sa treće strane rekla bih vrlo oskudnu kritičku javnost koja je, bar je moj utisak iz sredine iz koje dolazim, kada vi tu kritičku javnost manje nažalost danas čujete nego što ste je imali, a i tada je bilo tolika kakva je bila recimo u prethodnoj deceniji. Dakle kako onda u takvim uslovima kada sa druge strane imate tu jednu raširenu ravnodušnost i izostanak generalno solidarnosti, obezbediti ovo prvo, da ne može biti neuspeha. Ja ću biti potpuno otvorena. Upravo zbog toga što polazim od apsolutne činjenice koju svi dobro znamo da se ovde odista radi o inicijativi građanskoj, civilnoj, regionalnoj bez presedana. I stoga ću vam vrlo otvoreno priznati da sam imajući u vidu tu suštinu i tu vrednost ove inicijative ja zaista očekivala da će i u, neću reći kampanji, neću reći advertajzingu, u tom javnom zagovaranju, se usuditi da budemo takođe mnogo originalniji, svežiji, hrabriji, odvažniji. Nemojte zameriti, ali ja nekako u onome što sam do sad imala prilike da saznam da je sadržavao to što se zove kampanja ili javno zagovaranje, da je to meni više ličilo na nešto što se koristi u kampanji za političke izbore. To su spotovi, to su nastupi u medijima, izvinjavam se meni je to, nemam drugu reč. Zašto REKOM-u, ja to ne razumem, priznajem vam, olovke i fascikle i blokovi. To su po mom sudu, ja uvek polazim od suštine inicijative, ovo je nešto potpuno drugo. Mislim to su bačene pare. Hoću reći, ovde smo čuli da inicijativa među ljudima, doduše nemamo podatke, ali prepoznati logo i na kraju krajeva njen smisao. Ja vam priznajem da u to ni najmanje nisam ubeđena, a govorim o ljudima koje srećemo čim izađemo na ulicu. Ja pored ovog što smo do sad imali u ovoj kampanji, ja ni najmanje nisam sigurna da kad izađete na svoje ulice i sretnete ljude u prodavnici i kad kažete REKOM da oni imaju pojma i malog pojma o čemu se radi. Nedavno je u Srbiji obeležavana desetogodišnjica čuvenog 5. oktobra i tim povodom je napravljena u jednom omladinskom listu anketa sa današnjim srednjoškolicima, pa su ih tako pitali šta znaju o Otporu, o Slobodanu Miloševiću, o 5. oktobru, o bivšoj zajedničkoj nam državi, o tome šta se događalo. Današnji tinejdžeri su u velikom broju kada su nabrajali koje su zemlje činile bivšu SFRJ između ostalog pominjali da je tu bila i Albanija i Bugarska i Slovačka. Mislim, moramo biti toga svesni. Hoću reći, ja očekujem veći angažman i hrabriji u onom što samo nažalost u naslovu imamo kao javno zagovaranje. Hajde pokušajmo imati te ljude koji su već uz inicijativu. Ne saopštenjem, ne načelno, koristimo ih više. To na kraju krajeva mora biti njihov moralni odnos. Gde su nam mladi alternativni umetnici i studenti. Zašto bežimo i od direktnog razgovora. Ova predstava može biti sjajan povod i za to. Hajmo razmišljati o tome da ovo nisu politički izbori. Ovo je promena društava u ovih Želela bih još mnogo toga, ali znam da je vreme ograničeno.

Gordan Bosanac: hvala što pazite na vrijeme. Zato smo mislili ovdje da raspravljamo, da skupimo što više ideja. Tomislav je slijedeći.

Tomislav Dujmović, Centar za mirovne studije i ujedno član regionalnog tima Edukacija za ljudska prava i edukacija građanstva na Zapadnom Balkanu. Ja ću kratko samo dvije stvari. Što se tiče kampanje mislim da je gospodin Antić nešto natuknuo. Trebala je bit agresivnija, stavljam sad tu sugestiju. Puno agresivnija i to ne u

smislu da ćemo ić puškama po cesti i tjerat ljude da potpisuju, već naprotiv agresivnija u pristupu javnim servisima i u sadržaju s tim da ne bude vrijeđanja nikakvih osjećaja žrtava, obitelji žrtava i svih ostalih građana i građanki. Drugo kako sam se ja približavao redu za govorit tako su kolege sve više spominjale mlade. Mislim da su se u samoj inicijativi mladi, pogotovo srednjoškolci previše ispustili iz samog vidokrug. Smatram da su oni bitan faktor pogotovo u Hrvatskoj u kojoj ih ima 500 tisuća i koji su puni elana i kreativnosti i želje za aktivizmom bez obzira šta se možda to sad ne primjeti, ali ne postoji način na koji samo inicijativa može uč u škole i predstaviti samo Inicijativu REKOM-a srednjoškolcima. Tako da smatram da bi se tu moglo dosta poraditi. I bez obzira što postoji zakonsko ograničenje i možda onemogućavanje davanja potpisa samih srednjoškolaca i tako izražavanje potpore inicijativi oni će možda svojom promjenom mišljenja promjeniti mišljenje njihovih roditelja. Njihovi roditelji možda nekih svojih prijatelja i tako ćemo doći do jedan, po jedan potpis, milion potpisa. A još nešto. Velik dio njih je takođe i dio podmladaka političkih stranaka, učeničkih vijeća, itd, itd. I to sam već rekao treba postojati način na koji može pristupiti u tome dijelu u kome su oni zapravo temelj, ne temelj, nego onaj podmladak političkih stranaka iz kojih će se iznjediti nova politika, pa smatram da bi trebali poraditi na tome načinu kako ih aktivirati u tom dijelu. Ako treba ja se javljam za to.

Ja sam **Jelena Stevančević** iz Misije OEBS-a u Srbiji i ne bih sad da vrćam diskusiju na početak, ali bi ova priča, Lazar je pomenuo ideju da postoji ideja o istraživanju javnog mnijenja. Pa ja sam pokušala dok je trajala ova diskusija da se prisetim nekih rezultata ali diskusija je bila vrlo interesantna i nažalost nisam uspela. Moja misija od 2003, godine periodično sprovodi istraživanje javnog mnijenja o kako mi to zovemo, pitanjima ratnih zločina. Znači u najširem mogućem smislu se proveravaju stavovi građana Srbije o suđenjima za ratne zločine i nacionalnim i onim pred Haškim tribunalom, o odnosu građana Srbije u prošlosti, o potrebi za suočavanjem sa prošlošću, o potrebi za regionalnom saradnjom, pomirenjem, takođe o ulozi i odgovornosti medija, verskih zajednica, o stavovima prema državnim organima koji se bave ovim pitanje, o tome kakva je uloga bila i jeste još uvek Međunarodne zajednice, itd. Prva tri istraživanja su bila nešto manja sa nekim umanjanim brojem pitanja i u proleće prošle godine smo mi to rešili da proširimo što više možemo i u tom poslu smo saradili sa nevladinim organizacijama koje se bave tranzicionom pravdom, ali i sa ljudima iz Haškog tribunala, sa predstavnicima i pravosuđa i državnih organa koji se bave ratnim zločinima kažem u ovom najširem smislu te reči. I na kraju smo napravili nešto strašno. Dobili smo 150 pitanja i rešili smo da to sprovedemo, pa kud puklo da puklo. I jako je dugo trajalo, jako je bilo naporno dizajnirati to sve. Naučila sam da se to zove dizajnirati pitanja, tako da nikog ne navedemo, nikog ne uvredimo itd., i rezultati su bili vrlo, vrlo interesantni. Mi smo u nekoliko navrata prošle godine predstavili rezultate tog istraživanja. Ja nisam sad sigurna, trebalo bi da ima na sajtu moje misije. Mi to možemo da se dogovorimo da za sledeći Forum sredimo i pripremimo. U svakom slučaju ne bih ja sad dalje širila ovu svoju priču jer nemamo vremena ali u kontekstu onoga što je Nataša rekla da se nađe neko ko bi uradio pro bono. Mislim odrasli smo ljudi, nemojte da se zanosimo takvim stvarima, ali ono što možemo da uradimo. Mi planiramo da radimo takvo istraživanje ponovo u nekom budućem periodu. Nekoliko nevladinih organizacija, neki predstavnici njihovi su čak i ovde sad, ne u ovoj prostoriji ali na Forumu, planiraju da u skorije vreme urade neko slično istraživanje. Znači ono što treba uraditi, što bi bio zapravo moj predlog je povezati te neke stvari. Jer ovo. Mirko je pomenuo Haški tribunal. Mirko je učestvovao takođe, imali smo intenzivan proces konsultacija. Saradivali smo sa predstavnicima i prvosuđa i svih mogućih i možemo jednostavno da spakujemo to i ubacimo, nemojte me shvatiti pogrešno, i ovu priču, konkretno, postojalo je pitanje i stvarno sam pokušala da se setim rezultata i ono što znam da je bilo vrlo, vrlo interesantno. Znači pitanje je postavljeno u aprilu prošle godine kada je trajao proces konsultacija ali koji je bio vrlo nejavan jer su bile targetirane grupe u pitanju. Pitanje je bilo o potrebi za formiranjem regionalnog tela koje će se baviti utvrđivanjem činjenica o ratnim zločinima itd, itd. Nešto manje od 40% ispitanika je odgovorilo da nema potrebe za takvim telom. Recimo nešto više, recimo 3% je odgovorilo da postoji potreba za takvim telom i da su oni saglasni da bi to bilo dobro i nekih 20-tak i par koliko to ostane je odgovorilo da ne zna. Verujte mi kad smo mi radili neko dopunsko istraživanje u junu mesecu mi smo to pitanje ponovili jer nismo verovali da postoji takva podrška toj nekoj viziji i ideji u tom trenutku. Tako da eto, to bi bilo moje.

Mladena Tadej, Dokumenta Zagreb: ja bi se samo nadovezala na kolegu Tomislava pa bi se osvrnula na ulogu mladih u ovom procesu, odnosno njihovom aktiviranju i čini mi se zgodnim inicijativu predstaviti fakultetima, regrutirati mlade, dobiti potpise i dobiti volontere istovremeno. Moguće je to napraviti u četvrtim razredima srednje škole. U fakultete je puno jednostavnije ući, zato predlažem fakultete, a takođe se slažem da bi kampanja mogla biti ne bih rekla agresivnija već provokativnija. Da provocira reakcije. Mislim da ima puno mladih ljudi kreativnih koji bi to mogli učiniti čak i karikaturama, jer slika ponekad govori puno više od riječi. I još bi se samo nadovezala na lobiranje kod političkih stranaka. Čini mi se da bi možda u prvoj fazi lobiranja konkretno puno korisnije bilo pristupiti političarima mlade generacije koji možda još uvijek nemaju određeni uticaj u javnosti ali su utjecajni i stekli su određeni ugled u svojim strankama i mogu glavnim nositeljima političke moći pristupiti na način na koji mi to možda ne možemo. Približiti im ovu našu ideju na način da im prikažu njihovu direktnu korist u tome da podrže ovu stvar. Mislim da bi mi tako puno dalje mogli uspjeti i osigurati podršku. Toliko od mene.

Nedim Sejdinović, Nezavisno društvo novinara Vojvodine: Vrlo kratko i taksativno ću nabrojati. Dakle još bih jednom pomenuo istraživanje koje je potrebno zbog segmentiranja tržišta i neko je ovde spomenuo da mi imamo 7 tržišta. Ja bih rekao da možda imamo i više tržišta jer se pojedina tržišta mogu dalje segmentirati i na osnovu toga i koncipirati kampanju i javno zagovaranje. Što se tiče javnog zagovaranja, što se tiče pristupa ljudima koji donose odluke potrebno je tu izvršiti određeno segmentiranje, odnosno različitim političarima pristupati na potpuno drugačiji način i videti na koji način može da se stvori neka simbioza, odnosno da se ostvari neki zajednički interesi. Sam konsultativni proces ima u sebi veliku prednost koja po mom mišljenju nije u najboljoj meri upotrebljena u procesu javnog zagovaranja, u procesu kampanje, a to je da se ostvari sinergija aktivnosti i svih nevladinih organizacija i pojedinaca koji čine koaliciju. A rekao bih još da je pozorišna predstava koju smo imali priliku sinoć da gledamo možda i jedan od odgovor na pitanje kako treba samu kampanju, kako bih rekao, koncipirati da ona mora biti kreativna, da se mora na različite načine obraćati različitim tržištima. I evo za kraj još jednu stvar. Osim toga nevladine organizacije koje su članice koalicije mogu se na neki način ohrabriti da zajedno sa određenim produkcijskim kućama ili medijima rade neke projekte koji će takođe podržati. To će biti neka kolateralna korist u svemu tome, pojačati kampanju REKOM-a. Podsećam da u nekim državama bivše Jugoslavije već postoji fonda za medijsku raznovrsnost, da se mi nadamo da će u Srbiji uskoro da bude i da taj fond između ostalog treba da podržava i one segmente građanskog aktivizma koji se tiče ideje i koncepta samog REKOM-a. I samo još jedna stvar. Istraživanje o kojem je bilo reč ne bih ponavljao, trebalo bi, ukoliko na bilo koji način bude izvedeno sprovesti na takav način da ono u sebi može da ima i same elemente kampanje. Hvala.

Danilo Marunović, reditelj iz Crne Gore. Da vam čestitam prije svega svima ovdje na zaista nesuvislim sugestijama na jednom dobrom i zdravom breinstormingu. Mislim da smo čuli makar za ovo vrijeme koliko sam ja boravio u ovoj prostoriji odličnih savjeta i sugestija i da ukratko se nadovežem na par stavova pogotovo mladih ljudi koji su komentarisali predloge za kampanju. Zaista nije lako priču o suočavanju sa prošlošću predstaviti i učiniti zanimljivom mladim ljudima, a koliko sam razumio ciljne grupe su mladi ljudi i žene. Jel tako, ok.

Gordan Bosanac: jedna od skupina su sigurno bile te skupine.

Danilo Marunović: u tom kontekstu mislim da je neophodno priču o ratnim zločinima upakovati, predstaviti mladim ljudima kroz elemente popularne kulture naravno. Jako je teško prikupiti milion potpisa. To je jedan ogroman poduhvat, a recimo ako imamo. Neko mi je rekao da je REKOM dobio podršku od najveće hrvatske pop zvijezde Džibonija, ako već imamo tu vrstu podrške, zašto se ona ne bi iskoristila. Na krilima popularnosti tako velike zvijezde, mislim uz njegovu podršku zaista REKOM može da se u ogromnoj mjeri popularizuje kod mladih ljudi prije svega i kod žena. Ja sam reditelj i mislim da su prestave, umjetnički projekti u funkciji promocije ovog projekta sjajna stvar, ali prosto je sama priroda zadatka takva da se moraju, da se moramo služiti popolističkim sredstvima, odnosno sredstvima mega zvijezda, velikih autoriteta u popularnoj kulturi, sredstvima prosto koji su bliski mladim ljudima. To je to, hvala.

Gordan Bosanac: evo i zadnje javljanje od Suzane Kunac i mog kolege, pa ćemo polako dat Lazaru riječ pa da zatvaramo

Suzana Kunac. Stvarno je taško nakon svih ovih već izgovorenih komentara nešto reć, zapravo nastojat sumirat. Ono što čini mi se miješamo cijelo vrijeme to su dvije razine zagovaranja. Medijska kampanja nije nezavisni netitet u idejama javnog zagovaranja. Dakle javno zagovaranje i to je ono što moramo znat u sljedećem periodu šta je cilj tog javnog zagovaranja. Meni se čini kad govorimo o različitim ciljanim skupinama, da koristimo taj izraz, najčešće kod javnog zagovaranja se plasira društvena tema u javnost. Dakle ono što se događa cijelo ovo vrijeme, ove pune dvije godine i ovaj današnji forum je apsolutno element javnog zagovaranja i sve konzultacije i regionalne i lokalne i nacionalne su zapravo elementi javnog zagovaranja. Mi dakle u prvom redu možemo razamišljat da li nam je to jedina forma, dakle ova različita forma konzultacija i forma na koji način hoćemo javno zagovarati ima li još nekih dimenzija kako i na koji način hoćemo temu REKOM-a stavljat u društveni i javni prostor. Dakle to je jedno pitanje na koje mislim da bi trebalo odgovorit. Moguće da su to emisije o kojima je Lazar govorio. Dakle otvaranje javnog prostora na taj način je možda ta dimenzija. Dokumentarni filmovi koji postoje i pokušaj njihovog plasmana na javne televizije je možda druga dimenzija otvaranja te teme. Možda treba razmišljat o još nekim dimenzijama. To je dizanje teme na razinu da ona postaje javna, da javnost nju primjećuje i da se javnost za nju senzibilizira, e onda se kreće dodatno da se vrši pritisak prema ključnim akterima koji donose političke odluke a to su političari i političke stranke. Dakle u toj dimenziji treba promislit nove strategije kako i na koji način, ali to ne možemo dok tema nije javna i dok nije ušla jasno u javne prostore i to je ono o čemu je Tin govorio da ne možemo ić sa marketingom prije nego što se odradi ovaj dio. Medijska kampanja ulazi u taj prostor kao nešto što dodatno vrši pritisak na one koji trebaju donijet odluku. Meni se čini da mi sad ovdje nismo dovoljno zadovoljni s tim i koliko, do koje razine je ova tema stigla u javni prostor. Mislim da negdje to svi dijelimo kao mišljenje i da tražimo puteve, metode i forme kako da ova tema bude jače, intenzivnije u javnom prostoru. Ja mogu reć naprimjer. Ja vjerujem da većina nas je danas govorila na tom tragu. Da trebamo radit pametnije sinergiju onog šta postoji. Sad je kolega rekao dakle za Fonda za pluralizam medija. Ja recimo ispred svoje organizacije mogu reć zašta se možda i ne zna. Mi radimo sada 48 radijskih emisija na području Slavonije koje se tiče promocije srpske nacionalne manjine u Slavoniji. Vjerujte da sam ja bila šokirana da srpska pjesma na većini tih radio postaja nije nikad emitirana od rata do danas. Počnimo od slova a, nikada Bajaga, sad ja lupetam, ili Idoli nisu nikada pušteni u Slavoniji na jednoj radijskoj postaji do ove emisije. Ova emisija je plaćena od strane Evropske komisije i radi se uz producenstvo baba. To radi jedna nevladina javno zagovaračka organizacija ali u suradnji i participativno suradnicima, novinarkama sa tih radio postaja. Kroz tu priču promoviramo KO REKOM, dakle Koaliciju za REKOM i ovaj današnji Forum će ić nadam se na svih mojih 7 mojih, mislim malih emisija koje rade na tim radio postajama. Radio 101 u Zagrebu sa nama surađuje i to je još jedna sinergija gdje se nadamo da će još jedna od tih emisija kasnije uć u cijelu Hrvatsku mrežu, radijsku mrežu. Dakle ja vjerujem da ovakvih programa, projekata sigurno imaju i neke druge organizacije koje se bave ili rade sa medijima, surađuju sa medijima i može se KO REKOM meinstrimigirat. Suluda engleska riječ koju ja nikad ne znam prevest, dakle uć u te neke tokove već postojećih aktivnosti koje mi već radimo. To treba negdje popisat, i mislim da je to jako važno. To je drugi komentar koji sam htjela dat. Treća stvar koja je jako važna danas ovdje izašla. Imam dvije stvari i probat ću s tim završit. Druga stvar koja je jako važna da ja sam protiv i to ću stvarno ozbiljno kazat i protiv tog sam se bunila i na koordinaciji u Hrvatskoj i nastojala sam uticat da se ne dogodi ovo što se dogodilo u prvom dijelu medijske kampanje, a to je da nikakvi PR-ovci ne mogu provest kampanju u ime organizacije civilnog društva i mislim da su to negdje ljudi ovdje prepoznali. Ja imam iskustvo rada u velikoj, možda najvećoj koaliciji u državi. To je bila Glas 99, 145 nevladinih organizacija je tad u toj kampanji sudjelovalo i u jednom trenutku su se oteli kontroli takozvani PR-ovci. Vjerujte da je ženska feministička koalicija tada ispred koje sam ja bila koordinatorica završila s plakatom „majko učini nešto i za moju budućnost“ a dole je bilo malo plavo muško dijete. Dakle sve suprotno od onog što su u tom trenutku feministkinje zagovarale. Može završit u svojoj antitezi i potrošeno je mislim pola miliona dolara. Dakle za nešto što je bilo potpuno besmisleno i naša jedina sreća je bila da smo to uspjeli uništit, odnosno nestat sa zidova. Da se to nije nikad ni na jednom zidu

nije pojavilo. Moje iskustvo rada, onim šta smatram, i ne samo to nego dugogodišnje javno zagovaračko iskustvo meni govori sljedeće: da profesionalci, da režiseri, da kreativci, da kazališni redatelji, ali samo u suradnji sa aktivistima. Samo isključivo u suradnji sa aktivistima i to kontekstuirano. Oni koji mogu raditi sa mladima, oni koji mogu raditi sa određenim ciljnim skupinama i to ja vjerujem u specifičnom kontekstima države, naravno nikad ne zaboravljajući regionalni kontekst KO REKOM-a. Trebamo tu negdje naći sinergiju. Niti ona može biti ovako apstraktno generalna, generička, regionalna, naravno da ne govorimo o nacionalnom ludilu. Nije to ideja i daje kontekstualizirati kulturalno taj komunikacijski kanal prema grupama s kojima mi komuniciramo. Jer činjenica da ono što ćemo komunicirati sa javnom u Splitu recimo putem TBF ne mora na isti način biti prihvaćeno ili dobro viđeno na Kosovu. Poruka može biti sadržajno potpuno ista. Tu negdje treba ostaviti veći prostor kreativnosti i suradnje sa aktivistima koji na terenu rade, s ljudima i civilnim skupinama. Mislim da bi to bilo nešto što sam čula vrlo jasno oko segmentiranih javnosti, tržišta, itd. U sljedećem koraku o tome treba voditi računa. I treća stvar mediji kao teatar, kao film. Festival dokumentarnog filma podržava 7 miliona kao doista puno ne košta i mislim da se može sprovesti. Može putovati kao putujući cirkus kroz sve prostore bivše Jugoslavije, kroz sve može komunicirati. Može biti javni događaj na temu budućeg REKOM-a i same koalicije. Dakle više formi koje će javno zagovarati i komunicirati s različitim publikama. Evo to bi negdje bila suma sumarum ovih svih misli koje su, ja se nadam, izgovorene ovdje danas. Bila je danas ovdje sinteza, ali samo upozorenje da javno zagovaranje radimo cijelo vrijeme i isto tako lobiranje prema političkim strankama nije nikakva prva faza. Mi to već tri pune godine. Možda neki jer neke davne 92. rade s političarima na temi mira, pomirenja, suočavanja s prošlošću itd.,

Gordan Bosanac: pogotovo što mi sad imamo veliku koaliciju, svaki dan sve naše organizacije provode barem dvije aktivnosti na dnevnoj bazi kada bi nekako uspjeli ubaciti REKOM odradili bi veliki dio posla. Dobro, s time smo iscrpili raspravu i naravno sada ću dati sa velikom radošću riječ Lazaru koji je strpljivo slušao, čekao i bilježio. Lazare izvoli, tvoje refleksije na sve ovo što smo čuli i neka, bila su konkretna pitanja oko formi emisija.

Lazar Stojanović: ja sam definitivno došao ovamo da čujem od vas, prema tome hvala vam na ovome i vi ste rekli mnogo i nije reč o tome da je meni zato bilo potrebno strpljenje, naprotiv bio sam vrlo radoznao da to čujem, a ovo je jedna od vrlo retkih prilika da se na neka od tih pitanja odgovori zbog toga što je 70% onoga što je ovdje pokrenuto proizvod nesporazuma a ne problema na koji se odnosi pitanje. Ja bih počeo. Ja mislim da neću moći, to bi trajalo jako dugo da vam odgovorim na sva pitanja, dakle da vam odgovorim svakom pojedinačno. Ja sam izabrao nekoliko za koja mi se čini da najviše pogađaju ono što sa tim javnim zagovaranjem i kampanjom ovdje radimo, pa bih počeo od gospodina Tina Unića koji je izuzetno. Mislim da je to najčistije formulisano pitanje, primjedba sa pozicije strateškog marketinga čime se mi ovdje bavimo i čime se baš ne bavi tako veliki broj ljudi kao što ljudi misle. Mislim u ovom regionu možda ima deset ljudi koji to ozbiljno rade. Stvarno ih nema mnogo. Tačno je da je ova kampanja postavljena naopako jer je prvo išlo predstavljanje, a sada ide nekakav PR. Međutim to nije tako viđeno zbog toga što su, a to nema nikakve veze sa mnom, zbog toga što su ljudi smatrali kad su pokrenuli ovu kampanju predstavljanja inicijative da je dve i po godine održavanja konsultacija PR na koji oni mogu da se oslone. Ja ne mislim tako, ali ocenjeno je tako. Posle toga upotrebljena su sredstva i mislim da je to gospođa Serenčes odlično rekla, koja su nalik na izbornu kampanju, i to je tačno. Kod nas se radilo vrlo malo promocijskih kampanja, a većina kampanja se radi jer tu ima tih para da se prave kampanje u vezi sa izborima. To su izborne kampanje. I druge su prodaja robe. Potpuno, naravno da to imamo u vidu da je politički marketing razvijen iz klasičnog ekonomskog marketinga iz prodaje robe. I ovdje nam se dogodilo to, mada smo čuli primjedbu da spotovi liče na dov ili na pampers. Ne bih rekao ali mislim da je mnogo opasnije i važnije i da je veliki problem to što oni liče na izborne spotove, a mi pravimo nešto nalik na izbornu kampanju, nemamo političkog protivnika i ne idemo na izbore. Znači tu očigledno nije baš sasvim uredno, ali tako se to kod nas uglavnom radi pa je tako urađeno i ovom prilikom. E sad, segmentiranje tržišta koje je tu takođe vrlo bitno. Jedna od ozbiljnih stvari koje su se rešavale pri odlučivanju gde šta ide i kako se šta pravi i koje se rade i sada u vezi su upravo sa ovim segmentiranjem tržišta koje može biti u nekoliko segmenata, a može ići beskrajno, ali svakako mora da se vodi računa o tome da je tržište ipak segmentirano. S druge strane inicijativa je regionalna i veoma se insistira na tome da se ni za jednu, ni za jednu

tačku ne može odstupiti od sadržaja koji se promovira ovde ili onde. Zašto? Onda ćemo na to morati da utrošimo dva minuta. Ovo nije region. Mi hoćemo da to bude region. Ovde ljudi na svaku stvar gledaju različito, mi hoćemo da ne gledaju različito. Ovde postoji nesporazum oko toga šta je bitno i zašto se neka stvar uopšte radi. Mi hoćemo da otklonimo taj nesporazum. Ovde imate građanski rat između toga što neki zagovaraju pomirenje, a neki kažu ne, ne, nikako pomirenje. Imate zagovaranje dolaženja do istine što zastupa veliki broj ljudi pa oni smatraju, ja mislim da je to lažni spor, da su oni u sporu sa ovom inicijativom jer će oni utvrditi političku odgovornost i istinu pre nego što utvrdimo činjenice. A neki drugi kažu ne, ne činjenice a istina ima 50 i ne možemo ih utvrditi. Pošto mi nismo mnogo pametni i kreativni mi onda podvučemo crtu izvučemo najmanji zajednički sadržatelj i kažemo to vam je utvrđivanje činjenica o svim žrtvama, t, t, t. i teškim kršenjima ljudskih prava itd. na čitavoj teritoriji itd. tačka. E onda to mora tako da bude i na arapskom i na jevrejskom i na Kosovu i u Srbiji. Ako hoćete da se svi ovako skupa podsetimo i složimo o tome da nije rečeno ono što je neko rekao nego ono što je neko čuo, pa to znamo i o tome se vodi računa i to je nešto o čemu se pre svega vodi računa. To je pre svega nešto što ćete ipak videti jer je napravljeno. O tome se pre svega vodi računa sa ovim televizijskim emisijama kojih ima dve vrste. neke od njih su kao ova koja je rađena u Banja Luci za Banja Luku i nju ne izvozimo nikuda. Neke druge koje su polučasovni slotovi recimo sa poznatim kulturnim radnicima, javnim radnicima, popularnim sportistima, sa nekim koji radi u određenom regionu, na određenom tržištu. To ide na disk pa se prikazuje na 5 malih televizija. Imate varijantu, ali to je jednocasovna varijanta, to je sa tri, četiri učesnika i jednim voditeljem koja je u vezi sa nekom konkretnom lokalnom temom koja može da bude politička ili kulturna o koju mi kačimo REKOM. Veliki projekat u tom smislu počeo je u petak time što je 50-to godišnjica MESS-a i ove godine je MESS za REKOM. E sada oni će, pre svega Dino Mustafić i Suada Kapić, Dino koji je direktor toga MESS-a i Suada Kapić, dve visoko profilisane i kvalitetne ličnosti u kulturnom i javnom životu Sarajeva. One će imati emisiju od jednog sata u kojoj će biti prikazani inserti jedno trideset njihovih gostiju iz regiona i iz daljeg inostranstva koji ocenjuju REKOM za šta će prethodno dobiti briefing. E to je za Sarajevo, odnosno to je za Bosnu, ali to nije za Sloveniju. To njih ne zanima uopšte. Dakle imate u tom smislu odnose prema određenim regionima i mestima. Predstava međutim, ja znam da će ona imati jedno značenje u bosanskim ili hrvatskim sredinama gde je to stvarno vezano za Bosance ili Hrvate, međutim ideja da to neće imati odgovarajuće, imaće drukčije reakcije, ali ideja da neće imati odgovarajuće značenje ili odgovarajući impakt u drugim sredinama pogrešna je. Dozvolite ja sam to iskustvo bolno imao. Gde recimo ako imate jednu političku predstavu ili film vi imate potpuno suprotne reakcije u dve sredine. Važno je da možete da kontrolišete obe, a ne da imate različitu stvar. Ako imate jednu stvar, to je jača poruka, nego ako ste vi izabrali pet predstava pa reći, ova mi je najzgodnija za Niš, a ova mi je opet za Maribor, a ova treća mi je, jer deo naše poruke, ne kompletna poruka, ali bitan deo naše poruke je njena regionalnost. Pošto, ja ću još samo na jednu stvar da odgovorim ostale ću ostaviti neodgovorene jer stvarno toga vremena nema. Ne, moram ipak na dve. Jedno je o istraživanjima javnog mnijenja, a drugo je ovo prvo čime je počeo Dinko i u tome je verovatno ta ogromna razlika između ljudi koji se bave novinarstvom i ljudi koji se bave marketingom, znajući pri tome da se mnogi ljudi istovremeno bave i novinarstvom i marketingom, samo to je situacija kad jedan recimo pisac agencijskih vesti uveče u slobodnim časovima piše sonete. To je moguće, ali i dalje postoji razlika između soneta i agencijske vesti. U ovom slučaju Dinko je uzeo za primer film Škorpioni govoreći kako je on kod publike veoma dobro primljen i kako je eto to indicija da te mračne teme, da ti užasi kad mi bacimo na televiziju, neko ovde reče da treba da budemo šokantni, mogu odlično da prođu. Prvo hvala, ja sam napravio taj film. Drugo problem koji sam imao kad sam pravio taj film pa se nadam da ćete mi verovati jeste: dva minuta tog materijala obišlo je čitav svet, kako neko nekoga stavlja pred pušku i ubija i to je to. Više od dva minuta niko nije mogao da izdrži da gleda. E od toga je trebalo napraviti film pri čemu je glavni rediteljski problem da nešto što se ne da gledati napravite takvim da može čovek da ga gleda jedan sat. I išlo je dobro. Ali takav isti problem mi rešavamo i ovde, tako da bi to bio moj odgovor na tu primedbu. Molim vas da mi verujete da ja stojim iza poruke o inicijativi i iza njenog programa, ali molim vas isto tako da mi verujete da se to ne može baš tako prodati. E da bismo mi to prodali, ja opet u vezi onog što je rekao gospodin Vujić.

Suzana Kunac: Koalicija za ljudska prava ništa ne prodaje, mene taj marketinški jezik ljuti već puna dva sata...

Lazar Stojanović: meni je žao što se ljutite možemo to da rešimo uz piće. Ja se bavim marketingom.

Suzana Kunac: Oprostite ali Koalicija je koalicija organizacija za ljudska prava, udruženje žrtava, obitelji žrtava, ja se stvarno ispričavam...

Gordan Bosanac: čuli smo toliko i ja mislim da Lazar sad ima pravo da govori.

Lazar Stojanović: gospođo ja moram da se izvinem, ne bavimo se istim poslom. Ne bavimo se istim poslom. Prosto ja radim neki drugi posao. Šta smo mi ovde uradili da bismo doveli do toga da čovek ipak podrži tu inicijativu ili uđe u koaliciju. Pa nešto šta se na ovom terenu. Ja tu ponovo pozivam gospodina Ujića da to potvrdi ili ospori. Najveća stvar koja se dogodila u marketingu recimo 60-tih godina bila je kada je shvaćeno da sve ovo recimo što smo mi radili u prvom delu kampanje, to da vi obavestite nekoga da nešto postoji i šta je to. To daleko od toga da je to glavna uloga marketinga. Glavna uloga marketinga, sad molim vas vi zapušite uši, ja moram ovako, glavna uloga marketinga je da vam proda to šta vam prodaje. E pa da bi vam prodao on mora da vam dođe u kuću i da vam otvori tu opciju i da kaže evo to ti je to i sad izvadi karticu i kupi. To je u marketingu bilo revolucionarno. Ono što mi radimo jeste da ja takođe ne napišem na spotu adresu sajta pa izvoli izađi na sajt pa onda potpiši. Jer to niko nije uradio, nego mu donesem taj sajt u kuću recimo preko banera ili preko nekoga portala koji prima naš baner ili preko fejsbuka. A onda čovek samo pritiskom na dugme lajkuje ili ne lajkuje. I to je ta ogromna razlika. I osim upoznavanja ja se tu potpuno slažem mi sa sopotovima i inserterima nismo uradili uglavnom ništa. A zašto vi niste videli više od toga i to će da bude odgovor na još dva pitanja koja to obuhvataju. Pa emitovano je 1543 puta je emitovan spot, a sad vi pogledajte koliko je to centara. Jeste, to nije veliki broj emitovanja. To je koliko para toliko muzike. Pri čemu se u tu avanturu ne bi ni ulazilo da polovina od tih emitovanja, čak nešto malo jače od polovine nije bilo besplatno. I to su ti javni servisi o kojima se govorilo i njihova zakonska obaveza svugde osim gde nam je politički najosetljivije mesto. To je Bosna i Hercegovina. Kako Federacija, tako i Republika Srpska. Tu ne možete dobiti ništa besplatno, tu morate platiti i tu se plaća žestoko. Cene su najviše da vam sada ne čitam brojke. No, to je dovelo do toga da negde tih emitovanja bude malo manje, negde malo više, ali ako vi naprimer. Govorili smo o Prištini, ako mi na primer u Prištini imamo 240 emitovanja pa mene ne čudi ako neko negde to nije video, a to ide tokom 4-6 sedmica. To je to što ima i nije spot instrument koji će na isti način da se koristi ovako ponovo, nego će se raditi spot koji je usmeren na jednu potpuno konkretnu akciju – potpiši. Znači to je jedna potpuno druga priča. Hoću da on bude mnogo kraći, mnogo jefitiniji i drukčiji, naravno. Istraživanje. Ja recimo, sad smo u Zagrebu ali da govorimo u Beogradu najautorativnija agencija koju mi u Beogradu imamo za istraživanje javnog mnijenja zove se Stratedžik marketing. Vodi je Srđan Bogosavljević koji je jedan od najboljih matematičara za teoriju verovatnoće i on prosto toj stvari prilazi iz tog ugla. Uradiće nam on to *pro bono*. To i dalje košta užasno mnogo. Kad neko radi *pro bono* on će da vam da svoj rad samo da napravite uzorak za ovako nešto koji će da bude validan u sedam država gde vam uzorak ne može biti manje od 1500 jer neće biti statistički pouzdan, čak i to je nedovoljno, dakle samo da napravite validan slučajan uzorak. To će da vas košta nekoliko desetina hiljada evra. A da mi radimo ono što rade novine i političari, pa to je mogu da vam izbacim svake nedelje. Ja to mogu da izmislim, za to mi ne treba istraživanje ili pozovem ljude telefonom. Kod nas se rade takozvane ankete za novine. Pozove se dvesta ljudi telefonom. Oni kažu da ili ne. Niko se ne pita o tome koga to predstavlja. Niko se ne pita da li smo možda odvojili ljude koji se služe telefonom od onih koji se ne služe telefonom. Niko se ne pita da li će Beograd ili Sarajevo ili Zagreb biti odgovarajući način da merimo kako ta stvar funkcioniše u populaciji. Neću da dužim o ispitivanjima javnog mnijenja, ali prvo to nama veoma mnogo treba. Mi se služimo posrednim indikatorima i ovo što ste vi pomenuli u vezi sa OEBS-om za nas je neverovatno privlačno. Ja stalno imam na umu to da mi moramo da se okačimo o neku već plaćenu anketu i da pokušamo da uđenemo dva-tri pitanja koja su za nas neposredno važna. Recimo, jeste li ikad čuli za REKOM, eto to je recimo pitanje. Ali to ja mogu da se okačim o vašu anketu. Ja ne mogu da napravim validno istraživanje te vrste. Još nešto, ona sjajna priča o plakatima koji su koštali pola miliona.

Suzana Kunac: Ne samo plakate, bilo je tu još elemenata.

Lazar Stojanović: Ali da ja vama kažem. Cela ova priča u kojoj smo mi ovde govorili je 57.000 evra. Molim vas, koliko para toliko muzike. U Sloveniji nismo uopšte, u Makedoniji ništa radili. Mi tek počinjemo. U Sloveniji smo imali jedne konsultacije, u Makedoniji jedne i mi ćemo sada da uđemo u te stvari ne tako što ćemo da krenemo sa spotovima na slovenačkom ili makedonskom nego tako što ćemo, evo Frosina je PR za Makedoniju, da krenemo PR i o tome smo mi već razgovarali pa ćemo onda da radimo spot i da idemo u široku javnost kad bude počelo prikupljanje potpisa. Ja vam se mnogo izvinjavam, nisam odgovorio ni na četvrtinu pitanja koja ste postavili ali ja imam osećanje da nemam vremena. Prošli put ste me grdili što sam...

Dinko Gruhonjić: Da, da, nema vremena, nećemo sad kao da smo u radnom logoru. Treba sat vremena i odmoriti.